

T.C.
ADİYAMAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
YAKINÇAĞ BİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

YUSUF ZİYA PAŞA
(SİYASİ VE ASKERİ FAALİYETLERİ)

Neslihan SANSAR

Danışman

Doç. Dr. Seydi Vakkas TOPRAK

Adıyaman-2019

KABUL VE ONAY TUTANAĞI

Doç. Dr. Seydi Vakkı TOPLAK danışmanlığında, Nellihan SAKSAR tarafından hazırlanan “Vasat Ziya Paşa (Siyasi ve Ahlakî Felsefesi)” başlıklı çalışma 27 / 08 / 2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Anabilim Dalı’nda Doktora / Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan Prof. Dr. Zeynel Özlü..... İmza:

Danışman Doç. Dr. Seydi Vakkı TOPLAK..... İmza:

Jüri Üyesi Doç. Dr. Metin KOPAL..... İmza:

Jüri Üyesi : İmza:

Jüri Üyesi : İmza:

Doç. Dr. Murat Gökhan DALYAN
Enstitü Müdür Vekili

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Yusuf Ziya Paşa (Siyasi ve Askeri Faaliyetler)” adlı çalışmanın, tarafımdan, akademik kurallara ve etik değerlere uygun olarak yazıldığı ve yaralandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

23.08/2019

Neslihan SANSAR

imza

ÖZET

Yüksek lisans Tezi

Yusuf Ziya Paşa (Siyasi ve Askeri Faaliyetleri)

Neslihan SANSAR

Adıyaman Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Tarih Anabilim Dalı

Yakınçağ Bilim Dalı

Ağustos 2019

Son yıllarda Osmanlı tarihi üzerine yapılan araştırmalarda biyografi çalışmalarının gittikçe önem kazandığı ortadadır. Özellikle önemli devlet adamlarının hayatlarının araştırma konusu olması tarihe yeni bir bakış açısı kazandırmaktadır.

Yusuf Ziya Paşa, Osmanlı Devleti için yapmış olduğu hizmetler itibariyle ender insanlardan biridir. Yusuf Ziya Paşa, III. Selim ve II. Mahmud dönemi sadrazamlarından olması dışında maden eminliği, çeşitli vilayet valilikleri ve ordu komutanlığı gibi önemli görevler yürütmüştür. III. Selim döneminde Napolyon'a karşı Mısır'a savaşmaya giden ordunun başında yer almış ve Napolyon bu durumda Mısır'ı terk etmek zorunda kalmıştır. Daha sonra yapılan savaşlar sonucu Fransızlar Mısır'ı terk etmişlerdir. Yusuf Ziya Paşa, bu başarılarından ve maden eminliği sırasındaki çalışmalarından dolayı adından söz ettiren bir devlet adamı haline gelmiştir. Yusuf Ziya Paşa, gerek eşkıyalık faaliyetlerine karşı durması ve gerekse valilikleri sırasında bıraktığı eserler ile adını yaşatmıştır.

Yusuf Ziya Paşa'nın hayatı araştırılırken arşiv kaynaklarından yararlanılmakla beraber dönemin kronikleri ve araştırma eserlerden de yararlanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yusuf Ziya Paşa, Mısır, Napolyon, Maden-i Hümayun, Valilikler.

ABSTRACT

Master's Thesis

Yusuf Ziya Pasha (Political And Military Activities)

Neslihan SANSAR

Adıyaman University

Graduate School of Social Sciences

Department of History

The Modern Times History Program

August 2019

Advisor: Ass. Prof. Dr. Seydi Vakkas TOPRAK

The biographical studies gradually become more important for the recent surveys on the Ottoman history. In particular, the history gets a new horizon through such surveys on the lives of the prominent statesmen.

Yusuf Ziya Pasha was a noble man in terms of the services rendered by him for the Ottoman State. He did not only act as a mining trustee, a provincial governor as well as an army commander in addition of his main position as a premier in the eras of Selim III and Mahmud II. In the Selim III are, he led the army in a campaign onto Egypt against Napoleon, whereupon Napoleon had to leave Egypt. The subsequent wars resulted in a complete defeat of the French, who then ultimately left Egypt. All such victories and his achievement in the mining operation made him a distinguished statesman. Yusuf Ziya Pasha is known of his strong struggle against the robber, and the works left by him in the course of his deployment as a governor are important.

The available archives were used in search of the life of Yusuf Ziya Pasha and the studies were supported by the periodical chronicles and research works.

Keywords: Yusuf Ziya Pasha, Egypt, Napoleon Imperial Mines, Governorships.

ÖNSÖZ

Öteden beri bilim insanlarının ilgi gösterdiği Osmanlı tarihi, arşiv fonlarının araştırmaya açılmasıyla daha çok irdelenmeye başlanmış, vesikalar ışığında sosyal, siyasi ve iktisadi konularda ciddi eserler ortaya konulmaya başlanmıştır. Ancak bu süreçte, arşiv belgelerine dayalı biyografi çalışmaları nispeten azdır. Bu eksikliğin doğal sonucu olarak da dönemine yön veren çoğu devlet adamı hakkında ayrıntılı ve güvenilir bilgiye sınırlı kalmaktadır.

XVIII. ve XIX. yüzyıl Osmanlı tarihi bir taraftan uzun savaşlar, diğer taraftan da reform sancılarıyla doludur. Reform kavramı başta padişah olmak üzere devlet adamlarının görüş, düşünce ve cesaretlerine bağlı olarak farklı şekillerde algılanmıştır. Reform döneminin aktörleri olan devlet adamlarının biyografileri, devrin karakteristiğinin önemli bir parçasıdır.

Üç padişah döneminde devlet hizmetinde bulunmuş, valilik ve sadrazamlık yapmış, eşkıya gruplarına karşı mücadele etmiş, Fransa'ya karşı savaşta başkomutanlık yapmış bir devlet adamı olan Yusuf Ziya Paşa XVIII. yüzyıl sonu ve XIX. yüzyıl başı Osmanlı tarihi için önemli bir figürdür. Buradan hareketle Yusuf Ziya Paşa'nın biyografisi yüksek lisans tez konusu olarak incelenmiştir. Yusuf Ziya Paşa'nın biyografisi ele alınırken aynı zamanda dönemin siyasi, askeri, ekonomi, yapısı hakkında da bilgi verilmektedir. Çalışmanın hazırlanmasında arşiv kaynakları, dönemin kronikleri ve araştırma eserlerden yararlanılmıştır.

Çalışma, giriş ve dört bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmında Osmanlı Devleti'nin iç ve dış politikadaki genel durumu, dönemin önemli gelişmeleri ve biyografi hazırlanırken karşılaşılan zorluklara yer verilmiştir. Birinci bölümde; Yusuf Ziya Paşa'nın hayatı, tarih sahnesine çıkmasını sağlayan Maden-i Hümayun emniyeti ve valilik hizmetlerinden bahsedilmiştir. İkinci bölümde; sadrazamlık görevine getirilmesi ve bu dönemde yaşanan olaylardaki rolünden, üçüncü bölümde ise ikinci sadrazamlığı ve diğer bazı faaliyetleri ele alınmıştır. Dördüncü bölümde ise Yusuf Ziya Paşa'nın bıraktığı eserler incelenmiştir.

Bu çalışmanın hazırlanmasında yol gösterici olarak yardımlarını esirgemeyen danışmanım Sayın Doç. Dr. Seydi Vakkas TOPRAK'a teşekkür ederim.

Adıyaman Temmuz, 2019

Neslihan SANSAR

ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ VE LİTARATÜRE KATKISI

Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda itibaren devlet içerisinde üst düzey hizmetlerde bulunan tarihi şahsiyetler azımsanmayacak sayıdadır. Ancak bunlarla ilgili biyografik çalışmalar istenen düzeye gelememiştir. XVIII. ve XIX. yüzyılda çeşitli hizmetlerde bulunan Yusuf Ziya Paşa (Siyasi ve Askeri Faaliyetleri) adlı çalışmamız bu açığı kapatmak amacıyla hazırlanmıştır. Daha önce çalışılmamış bir konu olması, arşivler ve dönemin kronikleri taranarak hazırlanması çalışmamızın ilmi değerini artırmaktadır.

Yusuf Ziya Paşa, III. Selim ve II. Mahmut dönmelerinde sadrazamlık başta olmak üzere yaptığı çeşitli hizmetler nedeniyle önemli bir şahsiyettir. Hizmet ettiği dönemde Osmanlı topraklarında meydana gelen isyan ve eşkıyalık faaliyetlerine karşı başarıyla mücadele etmiştir. Bu noktada Yusuf Ziya Paşa'nın faaliyetleri aktarılırken o dönemde meydana gelen olaylar hakkında da bilgi verilmektedir. Ayrıca sadrazamlığı dönemlerinde Fransa'nın Osmanlı toprağı olan Mısır'a saldırması ve bu saldırı sonucunda Yusuf Ziya Paşa'nın serasker olarak görevlendirilmesi ve başarıyla mücadele ederek Fransa'yı tahliye etmiştir. Bu nedenle Osmanlı Devleti'nin dış politikası hakkında da bilgi vermektedir.

Ele aldığımız çalışma Osmanlı topraklarında meydana gelen isyanlar, eşkıyalık faaliyetleri, Anadolu ve Rumeli'nin genel durumu ve Osmanlı Devleti'nin askeri ve mali durumu hakkında bilgi verilmesi nedeniyle de öneme sahiptir.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	IV
ABSTRACT.....	V
ÖNSÖZ.....	VI
ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ VE LİTARATÜRE KATKISI.....	VII
KISALTMALAR LİSTESİ.....	XI
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

YUSUF ZİYA PAŞA’NIN HAYATI VE SİYASET SAHNESİNE ÇIKIŞI

1.YUSUF ZİYA PAŞA’NIN HAYATI	10
1.2. YUSUF ZİYA PAŞA’NIN MADEN-İ HÜMAYUN EMİNLİĞİ.....	14
1.2.1. Maden-i Hümayun Eminliğine Atanması.....	14
1.2.2. Yusuf Ziya Paşa’nın Maden-i Hümayun’daki Faaliyetleri	15
1.3. DİYARBEKİR VALİLİĞİ	22
1.4.BİRİNCİ ERZURUM VALİLİĞİ	24
1.5. BİRİNCİ TRABZON VALİLİĞİ.....	32
1.6. ÇILDİR VALİLİĞİ	33

İKİNCİ BÖLÜM

YUSUF ZİYA PAŞA’NIN SİYASET SAHNESİNDE YÜKSELİŞİ

2.BİRİNCİ SADRAZAMLIĞI	35
2.1.Napolyon’un Mısır’ı İşgali ve Osmanlı Devleti’nin Gösterdiği Tepkiler ...	35
2.2.Yusuf Ziya Paşa’nın Sadrazamlığa Getirilmesi.....	37
2.3.Yusuf Ziya Paşa’nın Mısır Seferi	39
2.4.Yusuf Ziya Paşa’nın Fransa’ya Karşı Mücadelesi	45
2.5.Mısır İşgalinin Sonuçları ve Yusuf Ziya Paşa’nın Faaliyetleri	58
2.6.Mısır Savaşı Sonrası Fransa ile Paris Barış Anlaşması’nın İmzalanması..	62
2.7. Mısır Seferi Sırasında Karşılaşılan Sorunlar	65
2.7.1. Yusuf Ziya Paşa ile Cezzar Ahmed Paşa Arasının Bozulması	65
2.7.2. Arnavut Askerlerinin Çıkardığı Olaylar	67
2.7.3. Abdulfettah Bey Olayı	67
2.7.4. Antep Mütesellimi Deli Hüseyin Paşa’nın İdam Edilmesi	68
2.7.5. Ordunun Yafa’da Çektiği Sıkıntılar	68

2.7.6. Yeniçeri Askerlerinin Çıkardığı Olaylar	69
2.7.7. Fransa'nın İşgali Sonrasında Mısır'da Çıkan Sorunlar	70
2.8. YUSUF ZİYA PAŞA'NIN ASİLER VE EŞKİYALARLA MÜCADELESİ	73
2.9. İKİNCİ ERZURUM VALİLİĞİ	80
2.10. BAĞDAT VALİLİĞİ	82
2.11. HALEP VALİLİĞİ	87
2.12. YUSUF ZİYA PAŞA'NIN ŞARK SERASKERLİĞİ	87

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YUSUF ZİYA PAŞA'NIN İKİNCİ SADRAZAMLIĞI VE DİĞER GÖREVLERİ

3.1. II. MAHMUD DÖNEMİ	92
3.2. YUSUF ZİYA PAŞA'NIN İKİNCİ SADRAZAMLIĞI	93
3.2.1. Yusuf Ziya Paşa'nın Ruslara Karşı Seferi	96
3.3. YUSUF ZİYA PAŞA'NIN ASİLERLE VE EŞKİYALARLA MÜCADELESİ	104
3.4. YUSUF ZİYA PAŞA'NIN EĞRİBOZ, KARLIILİ VE SAKIZ MUHAFIZLIĞI	107
3.5. YUSUF ZİYA PAŞA'NIN ÖLÜMÜ	109

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

YUSUF ZİYA PAŞA'NIN ESERLERİ

4.1. YUSUF ZİYA PAŞA KÜLLİYESİ	111
4.2. YUSUF ZİYA PAŞA VAKFI	113
4.3. YUSUF ZİYA PAŞA CAMİSİ	115
4.4. ZİYÂNÂME	116
SONUÇ	119
KAYNAKÇA	121
İNDEKS	129
ÖZGEÇMİŞ	131

KISALTMALAR LİSTESİ

Bkz.	: Bakınız
BOA	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi
C.	: Cilt
C.DH	: Cevdeti Dahiliye
C.DRB	: Cevdeti Darphane
C.HR	: Cevdeti Hariciye
C.AS	: Cevdeti Askeriye
Çev.	: Çeviren
ĐİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
DTCFD	: Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi
Ed.	: Editör
HAT	: Hatt-ı Hümayun
Haz.	: Hazırlayan
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
TTK	: Türk Tarih Kurumu
S	: Sayfa
Sa	: Sayı
YKY	: Yapı Kredi Yayınları
Yay.	: Yayıncı

GİRİŞ

Osmanlı Devleti, altı yüzyıllık tarihi boyunca pek çok tarihi şahsiyeti yetiştirmiştir. Bu tarihi şahsiyetler yeri gelmiş devletin siyasetine yön vermiş, yeri gelmiş başka devletlerin siyaset ve yönetimleri üzerinde etkili olmuştur. Bu araştırmanın konusu olan Yusuf Ziya Paşa, III. Selim, IV. Mustafa ve II. Mahmud dönemlerinde iç ve dış siyaset üzerinde etkili olan devlet adamlarından biridir.

Yusuf Ziya Paşa, üstlendiği görevler sırasında yaptığı faydalı hizmetler nedeniyle önemli bir devlet adamıydı. III. Selim ve II. Mahmud dönemlerinde gösterdiği başarı ve yaptığı faydalı hizmetler sayesinde devlet içerisinde önemli görevlere getirilmiştir.

Yusuf Ziya Paşa, III. Selim döneminin 1798-1805 yılları ve II. Mahmud döneminde ise 1809-1811 yılları arasında olmak üzere iki defa sadrazamlığa getirilmişti. Sadrazamlık döneminin en önemli hizmetlerini şüphesiz III. Selim döneminde yapmıştı. Zira bu dönemin önemli sorunu, Fransız General Napolyon'un Osmanlı Devleti'nin toprağı olan Mısır Eyaleti'ne saldırısıydı. Saldırı nedeniyle Sultan III. Selim, Napolyon'un Mısır'dan çıkarılması için maharetli bir komutan araştırmıştı. Yapılan araştırmalar sonucunda Yusuf Ziya Paşa, sadrazam ve serdarıekrem olarak görevlendirilmiştir.

Mısır işgali sırasında Erzurum valisi olan Yusuf Ziya Paşa, İstanbul'a çağırılmış ve ordunun başında, Fransa ordusuyla savaşmak üzere Mısır'a gönderilmişti. Yusuf Ziya Paşa, gerek Osmanlı Devleti açısından gerekse dünya açısından önemli olan bu savaşta başarılı olmuştur. General Napolyon, kendisinin karşısına çıkmadan Akka'da Cezzar Ahmed Paşa'ya karşı kaybettiği savaştan sonra gizlice Mısır'ı terk etmişti. O dönemde oldukça başarılı bir komutan olan Napolyon'un bu şekilde kaçmak zorunda kalması son derece önemli bir olaydır. Yusuf Ziya Paşa, Napolyon kaçtıktan sonra geride bıraktığı askerlerle savaşarak Mısır'ı tamamen Fransız askerlerinden temizlemiştir. Fransa'ya karşı kazanılan başarı da Osmanlı Devleti'nin Fransa'ya karşı ittifak yaptığı İngiltere'nin de etkisi büyüktür. Yusuf Ziya Paşa, Fransa'yı tahliye ettiği Mısır'da bazı önlemler alarak Anadolu'ya dönüp, görevine devam etmiştir.

Gürcü asıllı olan Yusuf Ziya Paşa, sadrazamlık dışında da önemli görevler üstlenmiştir. Maden-i Hümayun eminliği yapmış, maden ve çevresinde önemli işler

başarmıştır. Madenin bulunduğu Keban ve Ergani bölgeleri başta olmak üzere, yaptığı çalışmalar ve iyi idareciliği sayesinde halkın takdirini kazanmıştır. Buralardaki güvenliği sağlamış, gerek madenin saldırıya uğraması, gerekse de bölgedeki eşkıyalık faaliyetlerinin önlenmesi için himayesinde bir grup askeri hep hazır bulundurarak kendi denetimindeki yerlerde asayiş ve huzurun devamını sağlamıştır.

Yusuf Ziya Paşa, sadrazamlık ve maden eminliği dışında birçok yerde valilik de yapmıştır. Paşa'nın valilik yaptığı yerler arasında Trabzon, Erzurum, Kars, Halep, Diyarbakir, Bağdat ve Çıldır gibi pek çok vilayet vardır. Yusuf Ziya Paşa, valilik yaptığı yerlerde çıkan olaylar ve bölgenin durumu ile yakından ilgilenmiştir. Bu bilgiler ışığında Paşa'nın hayatını araştırırken aynı zamanda dönemi ve görev yaptığı vilayetlerde cereyan eden olaylar hakkında da bilgi ediniyoruz.

Ayrıca Yusuf Ziya Paşa, Maden-i Hümayun eminliği ve görev aldığı valilikler sırasında oldukça önemli eserler bırakmıştır. Bu eserlerin başında şüphesiz Keban'da kendi adına yaptırdığı külliye gelmektedir. Külliye içerisinde pek çok ek yapıyı da barındırmıştır. Paşa, külliyenin ihtiyaçlarının karşılanması için aynı zamanda bir de vakıf kurmuştur. Malatya'da kendi adına yaptırılan bir cami ile beraber başka eserleri de bulunmaktadır. Ayrıca Yusuf Ziya Paşa'nın, Darendeli İzzet Hasan Efendi'ye yazdırdığı Ziyaname adlı çalışmada döneme ışık tutan önemli bir eserdir. Eser, Mısır savaşını birebir yaşayan bir kişi tarafından yazıldığı için aynı zamanda önemli bir tarihi kaynaktır.

Yusuf Ziya Paşa, Osmanlı-Rus savaşları sırasında Rus komutanla savaşın bitirilmesi ve barış süreci ile ilgili görüşmeler yapmıştır. İki komutan görüşmeleri karşılıklı mektuplaşma yoluyla yapmıştı. Yusuf Ziya Paşa, Osmanlı-Rus savaşlarında çok başarılı olmasa da savaşların bitirilmesi ve barışın yapılması için mücadele vermiştir.

Yusuf Ziya Paşa, o dönemde Kürt eşkıyalarla da çok uğraşmıştır. Bunun yanı sıra Tayyar Paşa ve Paspanoğlu Osman gibi Osmanlı Devleti'ne karşı isyan ve eşkıyalık faaliyetlerinde bulunan asilerle de bizzat mücadele etmiştir. Devlet, ihtiyaç duyduğu zamanlarda bunlarla ve bunlar gibi isyan eden ayanlarla mücadele etmek için Yusuf Ziya Paşa'yı görevlendirmiştir.

Bu çalışmaya başlandığında Yusuf Ziya Paşa hakkında, Kemal Beydili ve Ahmet Vefa Çobanoğlu tarafından kaleme alınan birer madde ve Kürşat Çelik

tarafından da yazılan bir makale mevcuttu. Ancak söz konusu çalışmalar Yusuf Ziya Paşa'nın tarihi şahsiyetini ortaya koymada yetersiz kalmaktaydı.

Bu çalışma hazırlanırken öncelikle arşiv kaynakları dikkate alınmakla beraber dönemin kronikleri ve dönemle ilgili yapılan bilimsel çalışmalardan da istifade edilmiştir. Arşiv kaynakları ve dönemin kronikleri çalışmanın ilmi değerini artırmıştır. *Nuri Tarihi*, *Cevdet Tarihi*, *Vâsıf Tarihi*, *Şanizade Tarihi* ve *Cabi Tarihi* yararlandığımız başlıca kaynaklardır.

Yusuf Ziya Paşa'nın askeri ve siyasi faaliyetlerde bulunduğu dönemde Osmanlı Devleti'nin genel durumu şöyleydi. Yakınçağın başında Osmanlı Devleti toprak bakımından dünyanın en büyük devletlerinden biriydi. Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarında pek çok yerde Osmanlı toprakları bulunuyordu¹. Devlet, çeşitli etnik ve dini toplulukları bünyesinde barındırmaktaydı. Osmanlı toplumu genel olarak Müslümanlar ve gayrimüslimler olmak üzere iki gruba ayrılmıştı². Osmanlı Devleti'nde Avrupa'da olduğu gibi imtiyazlara dayalı aristokrat bir sınıf yoktu. Müslüman olmak şartıyla bütün vatandaşlar devlet kurumlarında çalışabiliyordu³.

Öte yandan Osmanlı Devleti, jeopolitik konumu itibarıyla Asya ve Avrupa arasında olması nedeniyle çoğu zaman diğer devletlerin ülke politikası haline gelebiliyordu. Tarihin her döneminde özellikle Rusya, Osmanlı topraklarının konumundan yararlanmak için çaba harcamıştı. Öyle ki, 1768-1774 Osmanlı-Rus savaşları ve 1787-1792 yıllarındaki Osmanlı-Rus ve Osmanlı- Avusturya savaşları nedeniyle iç sorunlarla ilgilenememişti. Yaşanan savaşlar nedeniyle Rumeli denetimsiz kalmış, eşkıyaların sayıları hızla artmıştı. Eşkıyalar köylere ve kasabalara saldırmış, halka büyük zarar vermişti⁴. Taşradaki adli, iktisadi ve askeri işler düzgün bir şekilde yürütülemedi⁵. Ayrıca eşkıyayla birlikte Trabzon, Bağdat, Şam ve Seyda gibi eyaletlerdeki valilerde devlete karşı gelmeye başlamışlardı. Ancak bu bölgelerin vali ve

¹Enver Ziya Karal, Osmanlı Tarihi (Nizam-ı Cedit ve Tanzimat Devirleri 1789- 1856), TTK Yay., Ankara, 1994, Cilt V s.1. s.43.

² Rıfat Uçarol, Siyasi Tarih, Filiz Kitapevi Yay., İstanbul, 1985, s.43

³ Karal, Osmanlı Tarihi, V, s.2.

⁴ Yücel Özkaya, Osmanlı İmparatorluğunda Dağlı İsyanları (1791-1808) Ankara Üniversitesi Dil Tarih-Coğrafya Fakültesi Yay. Ankara, 1983, s.14. Seydi Vakkas Toprak, Nuri Tarihi (Metin İnceleme), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü(Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul, 2011, s. 3.

⁵ Özkaya, s.9.

sancak beyleri en güçlüleriydi. Devlet, isyan etmelerinden korktuğu için eşkıyalık faaliyetlerinde bulunsalar dahi bunlara müdahale etmiyordu⁶.

Öte yandan Osmanlı Devleti, daha önceki politikalarında güçlü konumda idi. Ancak devletin otoritesi ve diplomasisi zayıflayınca gittikçe gerilemeye başlamıştı. Zira daha önce Avusturya ile Rusya'nın zayıflığı karşısından Osmanlı güçlü konumda idi. XVIII. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin en büyük düşmanları Avusturya ve Rusya olmuştu. Bu yüzyılda Osmanlı gücünü kaybetmesine karşılık Avusturya ve Rusya güçlenmiş ve iki devlet her fırsatta Osmanlı topraklarına saldırmıştı. Osmanlı Devleti, Rusya ve Avusturya baskısından kurtulmak için yabancı devletlerin yardımına ihtiyaç duyunca, ilkin İsveç ile anlaşma yaptı. Çünkü Büyük Petro döneminden beri İsveç toprakları defalarca Ruslar tarafından işgal edilmişti. XVIII. yüzyılın ikinci yarısında Lehistan'ın; Rusya, Avusturya ve Prusya arasında paylaşılmasından sonra Rusya ile Avusturya'nın Osmanlı'ya saldırması İsveç'i endişelendirmişti. Çünkü Osmanlı Devleti'nden sonra sıra İsveç'e gelecekti. İsveç Kralı 1788'de Rusya'ya savaş açmıştı. Fakat ekonomisi kötü olduğu için İsveç savaşı uzun süreli devam ettirememişti⁷.

İngiltere ise Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünü koruma politikasını uzun yıllar sürdürmüştü. İngiltere, XVIII. yüzyılda dünyanın en iyi ekonomisi haline gelmişti. İngiltere'nin temel amacı kendi çıkarları doğrultusunda Osmanlı Devleti'nin varlığını devam ettirmektir⁸. Sahip olduğu geniş ticaret ağı sayesinde büyük bir sömürge imparatorluğu kuran İngiltere, Cebeli Tarık Boğazı'nı da ele geçirince Osmanlı Devleti'nin komşusu olmuştu. Osmanlı topraklarından ve denizlerinden Hindistan'a geçen yollar üzerinde ticaret yapan İngiltere için Osmanlı toprak bütünlüğünü daha da önemli hale gelmişti. Zira doğuya giden ticaret yollarının üzerinde güçlü bir devlet görmek yerine, Osmanlı Devleti'nin bu coğrafya da etkili olmasını tercih ettiği için diğer devletlere karşı korumuştur⁹.

Fransa ile ilişkiler ise Kanuni döneminden itibaren barışçı bir hava içerisinde sürmüştü. Ancak XVIII. yüzyılda Fransa ve diğer devletler Osmanlı Devleti'nin kendilerine verdiği ticari imtiyazlara Karadeniz'i de eklemek istemişlerdi. Osmanlı Devleti de Karadeniz'i Müslüman denizi olarak gördüğü için kabul etmemişti. Ancak

⁶ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Meşhur Rumeli Ayanlarından Tirsinikli İsmail, Yılıkoğlu Süleyman ve Alemdar Mustafa Paşa, TTK. Yay., 2. Baskı, Ankara, 2010, s.3.

⁷ Karal, Osmanlı Tarihi, V, s. 9, 16, 108.

⁸ Karal, Osmanlı Tarihi, V, s.117.

⁹ Uçarol, s.55-56

Küçük Kaynarca Antlaşması ile Rusya, Karadeniz’de imtiyazlar elde etmişti. Fransa ise Karadeniz’de ticari imtiyaz elde etmek için Rusya’ya yaklaşmış ve bunun için Rusya ile anlaşma imzalamıştı. Daha sonraki tarihte Fransa’da ihtilal çıkmıştı. Ardından Fransa, Osmanlı toprağı olan Mısır’ı işgal etmiş, bu işgal sonrasında Osmanlı Devleti, Fransa’ya savaş ilan etmişti¹⁰. Ancak Mısır’a çıkarma yapan Fransız General Napolyon’un Mısır zaferi sadece dokuz gün sürmüştü. Onuncu gününde İngiliz Komutan Amiral Nelson komutasındaki İngiliz ordusu, Fransa ordusunu Ebukır’da iki saat içinde bozguna uğratmış ve Napolyon Mısır’da rahat hareket edemez duruma gelmişti¹¹. Mısır saldırısı sonrasında Osmanlı-Fransız dostluğu sona ermiş, iki devlet Mısır’da savaşmıştı. Osmanlı Devleti, Fransa karşısında başarılı olmuş ve Mısır tekrar Osmanlı topraklarına katılmıştı.

Osmanlı Devleti’nin bu çalkantılı döneminde Padişah olan III. Selim, bu kötü gidişatı durdurup, merkezi otoriteyi güçlendirmek için askeri alanda düzenlemeler yapmıştır¹². Ayrıca tahta geçer geçmez artan savaş masraflarını azaltmak için büyük bir çalışma başlatarak olağanüstü tedbirlere başvurmuştu. Ziynet eşyalarını toplayıp erittikten sonra, para döktürmüştü. Uygulanmayan müsadere usulü tekrar uygulanmaya başlanmıştı. Ancak bu çalışmalar kötü gidişatı durduramamıştır. Devletin içerisinde aldığı tedbirlerle başarılı olamayacağını anlayan III. Selim, Avusturya’nın düşmanı Prusya ve Rusya’nın düşmanı İsveç ile dostluk anlaşmaları imzalamaya çalışmıştır¹³.

III. Selim, Osmanlı’nın eski gücüne kavuşması için neler yapabileceğini öğrenmek amacıyla 21 devlet adamından rapor (layiha) hazırlamalarını istemişti. Hazırlanan raporlar incelenmiş ve devletin eksiklerinin neler olduğu ve nasıl bir çözüm bulmaları gerektiği görüşülmüştü. Bundan sonraki aşamada Nizam-ı Cedit¹⁴ denilen yeni düzen için çalışmalar başlamıştı¹⁵. Nizam-ı Cedit rejimi 1793 yılında bir hatt-ı hümayun ile resmileşti. Ancak, devlet kademelerindeki huzursuzluk almış başını gidiyordu. Yeniçeriler, İstanbul ve Rumeli’de pek çok şehre saldırarak yağmalamıştı.

¹⁰ Uçarol, s.53.

¹¹ İsmail Hami Danişmend, Osmanlı Tarihi (İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi), Türkiye Yayınevi, İstanbul, 1973, Cilt IV, s.75.

¹² Kemal Beydilli, “Selim III”, DİA, İstanbul, 2009, Cilt XXXVI, s.420.

¹³ Karal, Osmanlı Tarihi, V s.15.

¹⁴ “Nizam-ı Cedit, dar manada III. Selim dönemi Avrupa usulünde yetiştirilmek istenen talimli askeri ifade eder. Geniş manada Nizam-ı Cedit ise Selim’in yalnız askerlik anlamında değil, cemiyet sahasında da başarmak istediği ıslahatın tümünü anlatır”. bkz., Enver Ziya Karal Selim III’ün Hatt-ı Hümayunları (Nizam- Cedit 1789-1807) ,TTK, Ankara, 1988, s. 29.

¹⁵ Yılmaz Öztuna, Osmanlı Devleti Tarihi, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2006, s.427.

III. Selim, bir yandan Nizam-ı Cedit ordusunu kurmaya çalışırken bir yandan da ülke içerisindeki isyan ve eşkıya faaliyetleriyle başa çıkmaya çalışmıştı¹⁶.

III. Selim dönemi reformlardan biri, İrad-ı Cedit diğeri de Tershane-i Amire'ydi. Yapılacak reformlara kaynak sağlamak için İrad-ı Cedit hazinesi kurulmuştu. İrad-ı Cedit, devlete zarar veren yapıları özellikle de malikâne sistemini tavsiye etmeye yönelikti¹⁷.

Öte yandan Nizam-ı Cedit ordusunu kurarak Osmanlı ordusuna yeni bir anlayış getirmeye çalışmıştı. Yeniçeri ordusunu kaldırarak yerine daha modern ve daha disiplinli bir ordu kurmaya çalışmıştı. Nizam-ı Cedit ordusu kısmen başarılı olmasına rağmen Osmanlı Devleti, savaşlarda pek çok yenilgi almaya devam etmişti. Ruslarla yapılan savaşta başarısız savunmadan sonra, Sadrazam Koca Yusuf Paşa, görevinden azledilmişti. Yerine tayin edilen Kethüda Hüseyin Paşa, Ruslara önemli bir darbe vurmak için harekete geçmişti. Yaş taraflarında bulunan Rus askerlerini durdurmak için Kemankuş Mustafa Paşa'yı görevlendirmişti. Kemankuş Mustafa, Fokşan¹⁸ üzerine yürümüş, ancak o da başarısız olmuştu. Osmanlı Devleti'nin yenilgisinden sonra ordunun ağırlıkları ve cephanesi düşmanın eline geçmişti¹⁹.

III. Selim, ilk olarak sadrazamlığa Gazi Hasan Paşa'yı tayin etmişti. Bu dönemde savaş yeteneği olan güçlü kişiler aranmaktaydı. Çünkü pek çok cephede savaşılmaktaydı. Savaş uzun süreden beri devam etmekteydi. Gazi Hasan Paşa, dönemin en önemli komutanlarından. Ancak, serdarıekremlik ve sadrazamlığı beraber yürütecek biri değildi. Uzun zamandan beri devam eden savaşlardan dolayı ordunun maneviyatı bozulmuştu. Bununla birlikte ordu mühimmat ve cephanesi sıkıntısı da yaşanmıyordu. Yaşanan olumsuzluklarla beraber Padişah ve devlet adamlarının müdahalesi de artmıştır. Gazi Hasan Paşa savaşı bitirmek istemişti. Ancak İstanbul'daki saray ve devlet adamları ordunun vaziyetini bilmediklerinden savaşa devam etmesini istemişlerdi²⁰.

¹⁶ Öztuna, s.429.

¹⁷Nurullah, Karta, Sultan III. Selim Döneminde Osmanlı İmparatorluğunun Ekonomik Durumu ve Alınana Tedbirler, Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı 6, Ekim 2014, s.25.

¹⁸“1878 yılına kadar Eflak Eyaleti'ne bağlı bir kaza olan Fokşan, bu tarihte ve sorasında Romanya'ya bağlı bir kaza haline getirilmiştir”. bkz., Tahir, Sezen, Osmanlı Yer Adları(Alfabetik Sırayla), Başbakanlık Osmanlı Arşivleri Yay., Ankara, 2006, s.185.

¹⁹ Karal, Osmanlı Tarihi, V, s.16.

²⁰ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, TTK, Ankara, 2007, Cilt VI/II, s.549.

Öte yandan devletin içerisindeki sorunlar savaşlarla sınırlı değildi. Savaşların uzun sürmesi ülkede isyanların ve eşkıya faaliyetlerinin artmasına neden olmuştu. Padişah'ın merkezi idareyi güçlendirme çabaları da sonuçsuz kalmıştı. III. Selim'in döneminin en önemli isyanlarından biri Kırcaali Dağları'nda başlayan Dağlı Eşkîyaları diye anılan eşkıyanın isyanlarıydı²¹. Devlet, kimi zaman Çapanoğlu ve Karaosmanoğlu gibi ayanlara²² görev ve rütbe vererek Rumeli'deki Dağlı Eşkîyaları üzerine göndermişti. Ayrıca kıtlık, kuraklık ve savaşlar nedeniyle de ayanlara yetki vermek zorunda kalan devlet, Rumeli'de zahire sıkıntısı çıkınca daha öncesinde haklarında idam kararı verdiği Tepedelenli Ali Paşa, Paspanoğlu Osman ve Tirsinikli İsmail gibi asilere ve ayanlara beylerbeyi rütbesi vererek eşkıyanın üzerine göndermiştir. Ancak gönderdiği ordular eşkıyaları ortadan kaldıramamıştı²³. Çünkü bazı ayanlar gizliden isyan faaliyetlerini desteklerken bazıları da asilerden sonra sıranın kendilerine geleceğini düşünmüş ve gereken mücadeleyi göstermemişti²⁴. Devlet, başkentte kısmen otoriteyi sağlayınca ayanlar ile devlet arasında anlaşmazlıklar giderek artmıştı²⁵. Ayrıca Dağlı Eşkîyası, II. Mahmud döneminin ortalarına kadar ayanlarla beraber devlete büyük sıkıntılar yaşatmıştı²⁶. Eşkîyalık faaliyetlerinden dolayı Osmanlı Devleti'nin merkezi gücü de iyice zayıflamıştı.

Öte yandan III. Selim, tahta çıktığında donanmada perişan vaziyetteydi. Padişah, bitmek üzere olan donanmayı güçlendirmek için başına Küçük Hüseyin Paşa'yı tayin etmişti. Donanmada hırsızlık, düzensizlik ve ehliyetsizlik almış başını gidiyordu. Küçük Hüseyin Paşa, kaptanları sınava almış, ehliyetsiz olanları ayırarak donanmadan atmıştı. Fransa ve İsviçre'den mühendisler getirterek gemileri tamir ettirmiş, eksikleri gidermeye çalışmıştı. İlerleyen zamanlarda güçlü bir donanma kurmuştu²⁷.

Öte yandan, Nizam-ı Cedit ordusunun kurulması ve eski ordunun tasfiye edilmemesi, ikisinin aynı anda faaliyet göstermesi, yeniçerilerde kıskançlığa sebep olmaktaydı. Sultan III. Selim, bunun farkında olmasına rağmen yeniçerileri

²¹ Enver Ziya Karal, Selim III'ün Hatt-ı Hümayunları, TTK Yay., Ankara, 1942, s. 113.

²² “Osmanlı Devleti'nde herhangi bir vilayet ve kazada halk ile devlet arasındaki ilişkileri düzenleyerek her iki tarafın işlerini idare eden, halk tarafından seçilen kişilerdir. Bölgede tanınmış ve nüfuzlu ailelerden seçilirlerdi. Ayanlara devlet müdahale etmez, yalnız seçilen kişinin merkezde iyi tanınması şartı vardı”. bkz., Uzunçarşılı, Meşhur Rumeli Ayanlarından Tirsinikli İsmail, Yılıkoğlu Süleyman ve Alemdar Mustafa Paşa, s.5.

²³ Toprak, Nuri Tarihi, s.3., Beydilli, “Selim III”, s. 422.

²⁴ Özkaya, s.9.

²⁵ Karal, Osmanlı Tarihi, V, s.8.

²⁶ Toprak, Nuri Tarihi, s. 3.

²⁷ Karal, Osmanlı Tarihi, V, s.67.

kaldırmamış, onların varlığına devam etmesine izin vermişti. Ancak böyle yapması günden güne yeniçerilerin kıskançlıklarının artmasına sebep olmuştu²⁸. Nizam-ı Cedit birliklerine asker sağlamak için genel bir emir çıkardığında reform karşıtı olanlarla ilk güç mücadelesi 1805 yılında başlamıştır²⁹. Ayrıca Rumeli’de büyük bir isyan çıkması ve bu isyanı bastırmak için gönderilen Nizam-ı Cedit ordusunun yenilmesi, tepkileri artırmıştı. Padişah bu tepkileri azaltmak için birtakım tedbirler alarak reform yanlılarını uzaklaştırmıştı. Ancak tüm çabalarına rağmen muhalifleri ve ortalığı karıştıranları durduramamıştı³⁰. III. Selim, kendisine karşı yapılan muhalefetin önüne geçememiş, devlet adamları kendisine ihanet ederek isyan faaliyetlerine başlatmışlardı. İsyanı duyan Padişah büyük üzüntü yaşamıştı. Nizam-ı Cedit reformları yarıda kalmıştı. III. Selim ilk dönemlerde asilerle baş edecek kimseyi bulamayınca onların isteğini yerine getirmeye çalışmıştı. Ancak sonraki dönemlerde asilere yetki ve makam vermesi bile isyanları durdurmaya yetmemişti. Kabakçı Mustafa isyanı sonucunda tahttan indirilmişti. Ordunun İstanbul’a gelip isyanı bastırması teklif edilmiş ancak III. Selim, “Olmaz sonra Rus ordusu Çatalca’ya gelir.” diyerek devletin menfaatini kendi çıkarlarının üstünde tutarak tahttan çekilmişti³¹.

Öte yandan III. Selim döneminde maden eminliği, valilik ve sadrazamlık yapan Yusuf Ziya Paşa’nın emri ile çeşitli bölgelerin ileri gelen aşiretlerinden toplanan askerler, Mısır savunmasında önemli katkılar sağlamıştı. Ancak yeniçeriler, aşiret askerlerine iyi bakıldığını bahane ederek sefer sırasında isyan faaliyetlerinde bulunmuştu. Osmanlı Devleti, düşmanla uğraşmakla kalmayıp kendi iç sorunlarıyla da meşgul olmuştu³².

Osmanlı Devleti’nin Avrupa’dan haber alma kaynakları Eflak - Boğdan Beyleri olmuştu. Avrupa’daki ajanlar sayesinde beylere gelen bilgiler daha sonra İstanbul’a ulaştırıldı. Ancak Eflak- Boğdan Beyleri Osmanlı içerisindeki bilgileri de Avrupa devletlerine iletiyorlardı³³. Ayrıca III. Selim döneminde askeri eğitimde yabancı uzmanlar çalıştırılıyordu. Yabancı uzmanlar zaman zaman Osmanlı Devleti’ne ihanet

²⁸ Yılmaz Kurt, Netayicü’l Vuku’at, Birleşik Yayınevi, Ankara, 2008. s.450.

²⁹ Bernard Lewis, Modern Türkiye’nin Doğuşu, Çev. Boğaç Babür Tuna, Arkadaş Yayınevi, Ankara, 2009, s.99.

³⁰ Lewis, s.99.

³¹ Karal, Osmanlı Tarihi, V, s.82-83.

³² Seydi Vakkas Toprak, “Osmanlı Devlet Hizmetinde Bir Aşiret ve Lideri Rışvanzade Seyyid Abdurrahman Paşa”, Tarih Dergisi S. 58, İstanbul, 2013, s. 65-85.

³³ Karal, Osmanlı Tarihi, V, s.9.

ediyorlardı. İhanet edenlerden bir tanesi İgnatius Mouredge D'ohssun'du. Padişah'a layiha sunan ve İsveç elçiliğinde çalışan Ermeni asıllı İgnatius Mouredge D'ohssun'un, Fransa Mısır'a saldırdığında aslında Osmanlı Devleti'nin aleyhine çalıştığı ortaya çıkmıştı³⁴.

Avrupa'da bulunan Osmanlı elçileri, olan biteni anlamaktan aciz kalmış, tarihe üzücü olayları not düşmekten dahi geri kalmışlardı. Avrupa'daki ihtişama kapılıp asıl görevlerinden uzaklaşmışlardı. Zira Fransa, Mısır'a saldırdığında Osmanlı'nın daimi elçisi Seyyid Ali Efendi'nin³⁵ saldırıdan haberi dahi olmamıştı. En ilginç detay ise Paris'ten gönderdiği haberde Fransa'nın Mısır'a saldırmayacağını savunmuştu. Osmanlı Devleti ise Fransa'nın İskenderiye'ye asker çıkardığı haberini tesadüf eseri öğrenmişti. İşgal haberi İstanbul'a ulaştığında Seyyid Ali Efendi'den gelen mektup hâlâ Fransa donamasının İngiltere'yi istila edeceğinden bahsediyordu³⁶.

³⁴Kemal Beydilli, "İgnatios Mouradgea D'ohsson (Muradcan Tosunyan)", İstanbul Üniversitesi Tarih Dergisi, Cilt 0, S. 34, Yıl 1984, s.247-314. Ali Rıza Şimşek, Osmanlı Ordusunda 18 Yüzyıl ile 19 Yüzyıl Arasında Yapılan Islahat Çalışmaları ve Bu Çalışmalarda Yabancı Uzmanların Rolü, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya 2006, s.104-105.

³⁵ "Seyyid Ali Efendi, 1754 yılında doğmuş, Vidin Seraskeri Hasan Paşa'nın divan kâtibi olarak çalıştıktan sonra Defterhane-i Amire'nin kasedarı olmuştur. 1793-1794 yılları arasında haslar mukataacısı olarak vazifesine devam etmişti. Fransa, ülke içerisinde yaşanan rejim değişikliğinden sonra düşmanlarına karşı Osmanlı dostluğuna sıcak bakmıştır. III. Selim döneminde daimi elçilikler açılmaya başlayınca, Seyyid Ali Efendi de Berlin'e gönderilmek istenmiş, ancak daha yola çıkmadan Fransa elçisinin girişimleriyle 1796 yılında Paris'e elçi olarak tayin edilmiştir". bkz. Osman Nihat Bişgin, Seyyid Ali Efendi'nin Fransa Sefareti (1797-1802), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2016, s.11. "Ayrıca Seyyid Ali Efendi öncesinde Prusya sefiri olarak görev yapmış ve 23 Eylül 1796 tarihinde Fransa elçisi olarak atandığında kendisine Başmuhasebecilik rütbesi de verilmişti." bkz., Toprak, Nuri Tarihi, s.79.

³⁶Enver Ziya Karal, Selim III'ün Hatt-ı Hümayunları (Nizam-ı Cedit 1789-1807), TTK, Yay., Ankara, 1988, s.179.

BİRİNCİ BÖLÜM

YUSUF ZİYA PAŞA’NIN HAYATI VE SİYASET SAHNESİNE ÇIKIŞI

1.YUSUF ZİYA PAŞA’NIN HAYATI

Yusuf Ziya Paşa, Mısır seferi nedeniyle 1800 yılında Suriye’de bulunduğu sırada yanında bulunan İngiltere topçu subayı W. Wittman’ın kayıtlarına göre 50’li yaşlardaydı³⁷. Bu bilgiye göre Yusuf Ziya Paşa’nın 1750 yıllarında doğmuş olabileceği ihtimalini akla getirmektedir.

Yusuf Ziya Paşa, Gürcü asıllı olup bazı kaynaklarda ismi Yusuf Ziyaeddin Paşa olarak geçmektedir³⁸. Paşa, 1760-1761 tarihleri arasında beş ay kaptan-ı derya görevinde bulunan Benli Hacı Mustafa Ağa’nın kölelerindendi. Benli Hacı Mustafa Ağa’nın kardeşi Anadolu Kazaskeri İbrahim Efendi’nin hanesine girmişti. Küçük yaştan itibaren kendisine hocalar tayin edilmiş, aldığı eğitimle dini ilimleri, hüsn-i hatt sanatını ve muhasebe işlerini öğrendiği gibi ata binme ve kılıç kullanma eğitimi de almıştı. Mustafa Ağa 1762’de vefat edince, beylerbeyliği ve maden emini olan Ispanakçı Mustafa Paşa’nın himayesine giren Yusuf Ziya Paşa, Enderun Ağası olmuştu. Ispanakçı Mustafa Paşa vezir olup Erzurum valiliğine getirilince Yusuf Ziya Paşa’yı da beraberinde Erzurum’a götürmüştü. Kısa zamanda Ispanakçı Mustafa Paşa’nın takdirini kazanmıştı³⁹. Yusuf Ziya Paşa, Erzurum ve Kars taraflarında bulunduktan sonra Ispanakçı Mustafa Paşa ile beraber hacca gitmişti. Bu nedenle bazı kaynaklarda Hacı Yusuf Ziya Paşa diye de anılmaktadır⁴⁰.

Yusuf Ziya Paşa, sonrasında dönemin sadrazamı olan Darendeli Mehmet Paşa’nın emrine girmişti. Mehmet Paşa’nın azlinden sonra, maden emini olan Çil Emin Ağa’nın mühürdarı sıfatıyla hizmet edip, Keban madeni bölgesine gitmişti⁴¹. Mühürdarlık görevini maden emini olan Yeğen Mehmed Ağa’nın döneminde de sürdürmüştür. Daha sonra Halil Hamit Paşa’nın hizmetine giren Yusuf Ziya Paşa, Maden-i Hümayun Emini Yeğen Mehmed Ağa’nın ölmesi üzerine çevreyi iyi tanınması sebebiyle Ağa’dan kalan malların terekesini tutmak için 1784 yılında Keban’a

³⁷ Kemal Beydilli, “Yusuf Ziya Paşa”, DİA, İstanbul, 2013, Cilt XLIV, s.34. , Mehmet Süreyya, Osmanlı Ünlüleri Sicill-i Osmani, Tarih Vakfı Yurt Yay. İstanbul, 1996, Cilt V, s. 1701.

³⁸ Mehmet Arslan, Hadikatü’l Vüzera ve Zeyilleri, Kitapevi Yay., İstanbul, 2013, s.292. Süreyya, s.1701.

³⁹ Beydilli, “Yusuf Ziya Paşa”, s.34.

⁴⁰ M. İlkin. Erkutun, Zıyaname, Kitapevi Yay., İstanbul, 2009. s. XXVIII.

⁴¹ Erkutun, s. XXIX. Beydilli, “Yusuf Ziya Paşa”, s.34.

gönderildi. Hizmetinde bulunduğu Sadrazam Halil Hamit Paşa 27 Mayıs 1785 tarihinde idam edilmişti⁴². Halil Hamit Paşa'nın ölümünden sonra Yusuf Ziya Paşa geri dönmeyerek bir süre sonra Maden-i Hümayun Emmini olmuştu. Paşa'nın, tarih sahnesine çıkışı ve asıl ününe kavuşma yolundaki ilk adımı bu görevle başlamıştı. Buradaki başarıları sadrazamlığa getirilmesinde önemli katkı sağlamıştı. Keban bölgesinde bulunduğu sırada Kürt aşiretlerinin eşkıyalık faaliyetlerine karşı hazır bulunan ordunun başına geçmiş ve görevini başarılı bir şekilde sürdürmüştü⁴³.

Maden-i Hümayun eminliği görevini yürüttüğü sırada 1792-1793 yıllarında kendisine vezirlik verilmiş ve bir müddet sonra Diyarbakir valiliğine atanarak bu görevde, bir yıl iki ay kalmıştı⁴⁴. 1793-1794 yıllarında Diyarbakir valisi iken önce Erzurum valiliği ve ardından Çıldır valiliğine getirilmişti. Ancak kendi isteğiyle Çıldır valiliğinden ayrılınca, kendisine Trabzon valiliği verilmişti⁴⁵.

Öte yandan Yusuf Ziya Paşa, bir cirit oyununda kölesi tarafından kazara yaralanmış ve bir gözü kör olmuştur⁴⁶. Bu özründen dolayı bazı kaynaklarda Kör Yusuf Ziya Paşa diye de anılmaktadır. Gözündeki sorun ileriki dönemlerde Şair Pertev ile bir münakaşa yaşamasına sebep olmuştu. Yusuf Ziya Paşa ile Şair Pertev arasında körlüğü ile ilgili bir hadise yaşanmıştır. Şair Pertev, Paşa'ya bir kaside yazmış ve kasidenin ilk beytini büyük tezkireci Arif Efendi, Paşa'nın karşısında okumuştur.

Kasidenin ilk beytinde;

“Dil-i gamm-dîdenin bir dahi handân olduğunu gördük.

O nâ-şâdın hele bir kerre şâdân olduğunu gördük⁴⁷”

Kaside de geçen “gördük” kelimesi eski yazıda “gör” kelimesi “kör” diye de okunabildiğinden Arif Efendi bunu fark etmemiş, ancak Yusuf Ziya Paşa, şiiri yanlış anlamış ve çok alınmıştı. Rahatsızlığını şu cümlelerle “Pertev Efendi iyi şairdir. Fakat bizden ihsan ümidiyle yazdığı kasidesine başka kafiye bulamayıp körlüğümüzü yüzümüze vurmuş, fakat yakışksız iş yapmış, haysiyeti belli oldu. Fakat siz de şair iken

⁴² Mustafa Akkuş, Halil Hamit Paşa'nın Hayatı Islahatları ve Islahatına Ulemanın Tavrı, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Isparta, 2001, s. 142

⁴³ Beydilli, “Yusuf Ziya Paşa”, s. 34.

⁴⁴ Kürşat Çelik, “Keban'da Yusuf Ziya Paşa Külliyesi Vakfı”, Fırat Üniversitesi Harput Araştırmaları Dergisi, Cilt 1, S. 1, Elazığ, 2014, s. 50-51.

⁴⁵ Süreyya, s. 1701. Çelik, s.51.

⁴⁶ Beydilli, “Yusuf Ziya Paşa”, s.34.

⁴⁷ Arslan, 315.

fark etmeyip huzurumuza arz eylemenizin kasıtlı olduğundan şüphe yoktur.” ifade ederek Pertev Efendi’ye ihsanda bulunmayıp Arif Efendi’yi de görevinden azletmiştir⁴⁸.

Yusuf Ziya Paşa’nın kariyerinde 1785-1799 ve 1807-1811 yılları benzerlerine kıyasla önemli bir yer tutmaktadır. Yıllarca elinde tuttuğu Maden-i Hümayun Emaneti kendisini ispatladığı hizmetlerinden biridir. Bu hizmette gösterdiği başarı, sadarete getirilmesinde başlıca etken olmuştur. Yusuf Ziya Paşa, Gümüşhane ve Keban havzasındaki gümüş madeni işletmelerine yeterli sermaye sağlanması ve verimli çalışmasına özen gösterdi. Ayrıca Ergani’de bakır üretimine geçilmesini, Malatya sancağı dâhilinden yeni gümüş madenlerinin açılmasını ve işletilmesini sağladı⁴⁹.

Yusuf Ziya Paşa, madenin ihtiyacı olan kütük ve kömür nakliyatı için karayolunu kullandığı gibi su yolunu da kullanmıştı. Paşa, madenin ihtiyacı olan kütük ve kömürü Fırat Nehri üzerinden başka bölgelerden getirmişti⁵⁰. Fırat Nehri üzerinden yapılan taşımacılık kelekler vasıtasıyla yapıyordu. Bu iş için kelekçiler tahsis edilmişti. Kelekçiler yüklerini ilgili bölgelerden aldıktan sonra Fırat Nehri üzerinde yer alan Keban İskelesi’ne ulaştırırdı. Devlet, su üzerinde yapılan kelek işi için bazen köylüleri de görevlendirirdi⁵¹.

Yusuf Ziya Paşa, devlet vazifesini yürütürken bir yandan da kendine bağlı askeri kuvvet bulundurmaktaydı. Paşa, emrinde bulundurduğu kuvvetle denetimindeki yerlerde çıkan isyan ve eşkıyalık hareketlerine karşı durmuştu. Bağımsız hareket etmemesiyle beraber kendi düzenini kurmaya çalıştığı da önemli bir ayrıntı olarak karşımıza çıkmaktadır⁵².

Yusuf Ziya Paşa’ya 1798 yılında sadrazamlık verilmişti⁵³. Paşa, sadrazamlık görevini III. Selim döneminde 1798 ile 1805 yıllarında ve II. Mahmud döneminde 1809 ile 1811 yılları arasında olmak üzere farklı tarihlerde yapmıştı⁵⁴.

Napolyon komutasındaki Fransa donanması Mısır’ı işgal etmek için bir ordu ile Tolun Limanı’ndan yola çıkmıştı. Mısır’a saldırması üzerine devlet, saldırıya karşı

⁴⁸ Erkutun, s. XXXIV. Arslan, s.315.

⁴⁹ Beydilli, “Yusuf Ziya Paşa”, s.34.

⁵⁰ Fahrettin Tızlak, Osmanlı Döneminde Keban-Ergani Yöresinde Madencilik 1775-1850, TTK. Yay., Ankara 1997, s.177.

⁵¹ “Kelek, dört ayaklı olarak kesilen derilerin önce yırtılmış olan yerleri dikildikten sonra ayakları bağlanılarak şişirilirdi. Bu tulumlar daha sonra ağaç dallarından yapılan iskelenin altına bağlanırdı. Üstlerine hasır dal ve benzeri şeyler konulmuş”. bkz Tızlak, Osmanlı Döneminde Keban-Ergani Yöresinde Madencilik 1775-1850 s. 177.

⁵² Beydilli, “Yusuf Ziya Paşa”, s.34.

⁵³ Arslan, s.293.

⁵⁴ Danişmend, IV, s.80.

koymak ve savunmaya geçmek için çeşitli çareler aramıştı. Ancak Sadrazam İzzet Mehmed Paşa, saldırıya karşı yeterli savunmalar gerçekleştiremediği gibi, halkı da istilaya karşı örgütleyememişti⁵⁵. Sadrazam, Mısır'ın kilidi konumunda olan İskenderiye ve Reşid'i⁵⁶ koruyamayınca, 1798 yılında sadrazamlık makamından alınmıştı⁵⁷. Ayrıca İzzet Mehmed Paşa'nın başarısız savunmalarına çok sinirlenen Padişah, hemen azlini istemişti. Sadrazamlığa maden emini iken eşkıyaya karşı göstermiş olduğu başarılı seferler ile tanınan Erzurum Valisi Yusuf Ziya Paşa getirilmişti⁵⁸. Mısır'ın işgal edilmesi üzerine sadrazamlığa getirilerek daha sonra Serdarıekrem olarak ordunun başında sefere çıkan Yusuf Ziya Paşa, Fransız ordusunun Mısır'dan çıkarılmasında büyük katkı sağlamıştır. Fransa'ya karşı Mısır'ı başarılı bir şekilde savunan Yusuf Ziya Paşa, bu başarıları sonucunda, Fransızları Mısır'dan atmıştı. Mısır'ın savunmasında gösterdiği başarılarından dolayı Paşa'ya “gazi” unvanı verilmişti⁵⁹. Bu nedenle bazı kaynaklarda Gazi Yusuf Ziya Paşa, olarak anılmaktadır.

Yusuf Ziya Paşa'nın Mısır'dan dönmesinden sonra çeşitli iç sorunlar ve olaylar yaşanmıştı. Bunlar Vehhabilerin çıkardığı olaylar, Mısır'da kalan yeniçerilerin çıkardığı sorunlar ve Arnavut askerleri ile Kölemen beyleri arasındaki mücadelelerdir. Yaşanan olaylara Rumeli'deki eşkıya ve ayanların isyanları da eklenince Paşa, kendisine zarar gelir düşüncesiyle sadrazamlıktan ayrılmıştır⁶⁰.

Yusuf Ziya Paşa, 1805 yılında bütün görevlerinden istifa ederek Beylerbeyi'ndeki evine çekilmiş, ancak aynı yıl eşkıya faaliyetlerinin artması nedeniyle Karadeniz Bölgesi'nde görevlendirilmiştir. Bölgedeki sorunları gidermeye çalışan Yusuf Ziya Paşa, 1806'da ikinci kez Trabzon valiliğine getirilmiştir. Bu göreve ilave olarak Erzurum valiliğe de tekrar kendisine verilmiştir. Ayrıca bir süre sonra şark seraskerliğine tayin edilmişti. 1807 yılında Bağdat valiliğine bir ay sonra da Halep valiliğine atanmıştı⁶¹. Bu görevleri bir süre sürdüren Yusuf Ziya Paşa, 1809 yılında

⁵⁵ Toprak, Nuri Tarihi, s.722.

⁵⁶ “Reşid vilayeti 17. yüzyılda Mısır Eyaleti'ne bağlı bir sancak iken 1876 yılında bir kaza olarak yönetilmeye başlanmıştır”. Tahir Sezen, Osmanlı Yer Adları (Alfabetik Sırayla), Başbakanlık Arşivleri Genel Müdürlüğü Yay., Ankara, 2006, s.420.

⁵⁷ Toprak, Nuri Tarihi, s.722.

⁵⁸ Karal, Selim III'ün Hatt-ı Hümayunları, s. 55. Toprak, Nuri Tarihi, s. 722. Fuat Şancı, Keban'da Yusuf Paşa Külliyesi, Darend'e İlahiyat Fakültesi Araştırma Dergisi, C:1, S: 1,211.

⁵⁹ Erkutun, s. CIV.

⁶⁰ Erkutun, s. XXXI.

⁶¹ Cengiz Eroğlu, Murat Babuçoğlu, Mehmet Köçer, Osmanlı Vilayet Salnamelerinde Halep, Global Stratejik Enstitüsü Yay., Ankara, 2007, s. 96., Süreyya, s.1701.

Osmanlı-Rus Savaşı sürerken ikinci defa sadrazamlığa getirilmiştir. Ancak bu savaşta önemli bir başarı sağlamamış ve 1811 yılında azledilmiştir⁶².

Yusuf Ziya Paşa, hem savaşlarda gösterdiği başarılar hem de kültür alanında yaptığı başarılı çalışmalar nedeniyle Osmanlı Devleti için önemli bir devlet adamıdır. Paşa, 1811 yılında sadrazamlıktan azledilerek Dimetoka'ya sürülmüş ve maden emniyeti görevinden alınmıştır⁶³.

Yusuf Ziya Paşa'ya 1815 yılında vezirlik tekrar verilmiştir. Daha sonra da Eğriboz ve Karlıeli⁶⁴ muhafızı olurken, 1817'de de Sakız muhafızı olmuştur⁶⁵. Paşa, 1819 yılında hakkın rahmetine kavuşmuş Şeyh İlyas Efendi Türbesi'ne defnedilmiştir⁶⁶. Ayrıca Yusuf Ziya Paşa, dönemin devlet adamları tarafından karısı Kandilli Hamamı ustalarından Ayşe Hanım'ın emri altında yaşamakla eleştirilmiştir⁶⁷.

1.2. YUSUF ZİYA PAŞA'NIN MADEN-İ HÜMAYUN EMİNLİĞİ

1.2.1. Maden-i Hümayun Emniyetine Atanması

Yusuf Ziya Paşa'nın yaptığı önemli hizmetlerden bir tanesi Maden-i Hümayun emniyeti idi⁶⁸. Maden-i Hümayun, kelime anlamı olarak Padişah'a ait madenler anlamına gelmektedir. Maden-i Hümayun Emaneti ise, Keban ve Ergani madenleri ve daha sonraki dönemlerde eklenen diğer madenlerin tamamının bağlı olduğu idari yapı için kullanılmıştır⁶⁹.

Yusuf Ziya Paşa, Sadrazam Halil Hamit Paşa'nın hizmetinde bulunduğu sırada, Madene Emniyeti Yeğen Mehmed Ağa ölmüştü. Yeğen Mehmed Ağa'nın terekesinin tespiti ve madendeki sorunları gidermesi için bölgeyi iyi tanınması nedeniyle Yusuf Ziya Paşa, vazifelendirilmişti⁷⁰. Maden-i Hümayun emniyeti 1784 yılında ölünce Keban'a gönderilmişti. Hizmetinde bulunduğu Sadrazam Halil Hamit Paşa da 27 Mayıs 1785

⁶² Nazır Şentürk, Babiali ve Sadrazamları, Doğan Kitap Yay., İstanbul, 2007, s.190

⁶³ Süreyya, s.1711.

⁶⁴ "Rumeli'de Kaptanpaşa Eyaleti'ne bağlı bir sancaktı". Nuri Akbayan, Osmanlı Yer Adları Sözlüğü, 2. Baskı, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul, 2003, s.93.

⁶⁵ Arslan, s. 315. Süreyya, s. 1711.

⁶⁶ Süreyya, s. 1702.

⁶⁷ Danişmend, IV, s.80.

⁶⁸ Beydilli, "Yusuf Ziya Paşa", s.34.

⁶⁹ Tızlak, Osmanlı Döneminde Keban-Ergani Yöresinde Madencilik 1775-1850, s.19.

⁷⁰ Beydilli, "Yusuf Ziya Paşa", s.34.

tarihinde idam edilmişti⁷¹. Halil Hamit Paşa idam edilince Yusuf Ziya Paşa, geri dönmeyerek aynı yıl içerisinde Maden-i Hümayun Emmini olmuştu⁷².

Yusuf Ziya Paşa, başarılı hizmetlerinden dolayı Maden-i Hümayun emimleri içerisinde en uzun süre bu görevde kalan kişi olmuştur. Bu görevi, 1785 ile 1799 tarihleri arasında yapmıştır. Ancak 1807 yılında Mustafa Paşa'nın maden eminliğinden azledilmesinden sonra Yusuf Ziya Paşa tekrar Maden-i Hümayun eminliğine getirilmiş ve bu görevi 1811 yılına kadar sürdürmüştür⁷³.

1.2.2. Yusuf Ziya Paşa'nın Maden-i Hümayun'daki Faaliyetleri

Yusuf Ziya Paşa, maden eminliğini başarılı bir şekilde yürütmüştü. Bu başarı kendisine devlet vazifelerinde yükselme fırsatı vermişti. Gümüşhane ve Keban havzasındaki gümüş maden işletmelerine yeterli sermaye tahsis ederek verimli bir işletme kurmayı başarmıştı. Ayrıca Ergani'de bakır üretimine geçilmesini ve Malatya sancağı dâhilinde yeni gümüş madenlerinin açılarak işletilmesini sağlamıştır⁷⁴.

Öte yandan Maden eminliği hizmetini devam eden kişinin iyi hizmetlerine ve bol ürün sağlamasına bakılırdı. Maden emini görevi esnasında maden çalışanları ile iyi ilişkiler içinde olduğu zaman ahali, o kişiyi tekrar göreve getirebiliyordu. Yusuf Ziya Paşa aracılığıyla merkeze yapılan arz ve istekler kabul görmüştür⁷⁵. Bu durum Paşa'nın etkili bir kişi olduğunu göstermektedir. Ayrıca Yusuf Ziya Paşa, maden eminliği yaptığı dönemlerde maden üretimi artmıştı. Gümüş üretimini 10 bin kiloye yükselmişti. Paşa'nın başarıları İstanbul'da takdir edilmiş ve bundan dolayı daha yüksek makamlara getirilmişti.

Yine Yusuf Ziya Paşa, Keban ve Ergani madenlerinde çalışanların ihtiyaçlarını karşılamak için birtakım tedbirler almıştı. Zira madenlerde çalışanların ihtiyaçlarının karşılanmaması durumunda üretim de duracağından, 27 Ocak 1794 tarihinde bazı ihtiyaçları başka bölgelerden temin etmişti. Yusuf Ziya Paşa, Diyarbekir valisi ve Maden-i Hümayun emini olduğu sırada gerekli olan zahire, kömür ve tulumların karşılanması için muhafızına emir göndermişti⁷⁶.

⁷¹ Akkuş, s. 142

⁷² Beydilli, "Yusuf Ziya Paşa", s. 34.

⁷³ Hasan Yüksel, Osmanlı Döneminde Keban Ergani Madenleri, Dilek Matbaası, Sivas, 1997, s. XXIV.

⁷⁴ Beydilli, "Yusuf Ziya Paşa", s.34.

⁷⁵ Tızlak, Osmanlı Döneminde Keban-Ergani Yöresinde Madencilik 1775-1850, s.58.

⁷⁶ Hicri 1208/ Miladi 1794 tarihli Cevdet-i Darphane, BOA, C.DRB, 65/3222.

Yusuf Ziya Paşa, Maden-i Hümayun emini olduğu sıralarda madenin maddi ihtiyaçlarıyla uğraşmakla kalmayıp, aynı zamanda dini ihtiyaçlarıyla da ilgilemişti. Bu amaçla görev yaptığı bölgede cami ve mescit gibi ibadethaneler inşa ederek madencilerin dini ihtiyaçlarını rahat yapmalarını sağlamıştır⁷⁷.

Yusuf Ziya Paşa, maden eminliği yaptığı dönemde Doğu Anadolu'da halka eziyet eden eşkıyalar, ayanlar, mütesellimler, derebeyleri ve aşiretler çoğalmıştır. Bunlar, zaman zaman madenlere saldırarak maden ocaklarındaki çalışmaları engellemişlerdi. Yusuf Ziya Paşa, bunun üzerine harekete geçmişti. Paşa, öncelikle madendeki çalışmaları düzene koymuş ve daha sonra da eşkıya taifesinin faaliyetlerini ortadan kaldırmıştı. Güvenlik sorunlarını gidermek için çevreden asker toplayıp başlarında delibaşlar ve tüfekçi başları tayin ederek güvenlik sorunlarını ortadan kaldırmaya çalışan Yusuf Ziya Paşa, bu görevi sırasında halkla iyi geçinmiş ve halkın sevgisini kazanmıştır. Ayrıca Maden-i Hümayun eminleri Keban'daki saraylarında oturur ve işlerini buralardan idare ederlerdi. Burada oturan Yusuf Ziya Paşa, halkın sevgisine karşılık Keban'da kendi adına bir külliye inşa ettirmişti⁷⁸. Külliye gayet teşekküllü olup içinde kütüphane, cami, çeşme ve benzeri yapılar barındırıyordu. Bu yapılar ile halkın ihtiyaçlarının giderilmesi düşünülmüştü.

Maden ocaklarındaki denetimi sıkı tutan Yusuf Ziya Paşa, 5 Temmuz 1796 tarihinde gönderdiği yazısında, Keban madeni vekili olan Dergâh-ı âlî kapıcıbaşı olan Abdi Bey'in imalatından olan altın ve simin, defterdarın marifetiyle tartılmasını Defterdar Nazırı Mustafa Bey'den talep etmişti. Defterdarın bilgisiyle vezneye ve darphaneye tesliminin yapılmasını ve teslim edilen miktarın artırılmasını istemiştir. Arşivdeki bilgilere göre, Keban madeninde imal edilen gümüşün 282 dirhem ve altının 2750 dirhem değerinde olduğu hazine tarafından kayıt altına alınmıştı. Hazine tarafından yapılan altın ve sim alımları kayıt altına alınmakla beraber maden üretiminin Yusuf Ziya Paşa'nın denetiminde olduğu da belirtilmiştir⁷⁹.

Yine, Yusuf Ziya Paşa buradaki bakır üretimin ile yakından ilgilenmiş, üretilen ham bakır miktarının artmasına ve fiyatların düşme ihtimaline karşı birtakım tedbirler almıştır. Devlet, bazen içinde bulunduğu ekonomik sorunlar nedeniyle kendi payına düşen bakır dışındakini de satın almıyordu. Yine çok miktarda bakır üretildiğinde

⁷⁷ Çelik, s.50.

⁷⁸ Çelik, s. 51.

⁷⁹ Hicri 1210/ Miladi 1796 tarihli Hatt-ı Hümayun, BOA, HAT, 228/12706.

bakırın değeri düşüyordu. Bu tür durumlarda bir takım çözümler öneren Yusuf Ziya Paşa, Eylül 1793 tarihinde Diyarbekir valisi ve Maden-i Hümayun eminliğinde bulunduğu sırada İstanbul'a yazdığı yazıyla böyle bir sorunla karşılaştığını ve alınması gereken tedbirleri ifade eden bir yazıyı İstanbul'a göndermiştir⁸⁰.

Ayrıca Yusuf Ziya Paşa maden eminliği yaptığı sırada bazen sorunlar ve asayiş problemleri meydana geliyordu. 1792 yılında merkezden gönderilen yazılarda Maden-i Hümayun Emaneti içerisinde yaşayanların hukuki işlerinin maden eminleri tarafından yürütülmesi ve Diyarbekir valisinin bu konulara karışmaması istenmiştir⁸¹. Yine Yusuf Ziya Paşa, 1793 yılında İstanbul'a yazdığı yazıda Ergani'de bol miktarda ham bakır çıkarıldığını ve Tokat'a sevk edilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Ayrıca Tokat'a sevk edilmediğinde fiyatların düşeceğini, bu nedenle bakırın bir kısmının Ergani'de satılması gerektiğini ifade etmişti. Bunun için Erzurum, Maraş ve Diyarbekir'de yıkılan kalhanelerin yeniden inşa edilmesi için ruhsat istemiştir. Ayrıca Halep ve Rakka'daki bazı kazalarda bulunan tüccarların bakır satın almak için istekli olduklarını belirtmişti. Yusuf Ziya Paşa'nın isteği olumlu karşılanmış, ancak buralarda inşa edilen kalhanelerin devletin gelirlerine zarar vermesi durumunda tekrar yıkılması şart koşulmuştur. Yusuf Ziya Paşa, bakırın beşte birlik (1/5) devlet payı dışındaki kısmını tüccarlara satılmasını ve buralarda adı geçen Erzurum, Maraş ve Diyarbekir kalhanelerinin yeniden inşası için izin almıştır⁸².

Tevfik madenini Maden-i Hümayuna bağlanmasından bir yıl sonra Yusuf Ziya Paşa'nın bu konuyla ilgili bir arzı vardı. Paşa, arzında, Tevfik madenindeki ocakların cevherlerinin kalite yönünden iyi olduğunu, ocaklardan değerli ürünler elde edildiğini, ancak cevherlerin devamlılık arz etmediğini ve bu yüzden de bir süre sonra ocakları terk etmek zorunda kalacağını söylemiştir. Paşa'ya göre maden rezervi çok dağınık ve dağlık yerlerde bulunmaktaydı⁸³. Bu durumu açıklamasının nedenleri arasında madenden alınacak az ürünün sebebinin kendisiyle bir ilgisi olmadığını ya da daha sonra sorun yaşamak istememesinden kaynaklanmış olması" olasıdır.

Bölge halkının ısrarları sonucunda Keban, Ergani ve Tevfik madenlerine ek olarak Gümüşhane madenleri de 29 Aralık 1797 tarihinde Yusuf Ziya Paşa'nın

⁸⁰ Mehmet Beşirli, "Tokat Bakır Kalhanesi'nin Yönetimi (1793-1853)", Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt XIV, S. 1, Elazığ, 2004. s. 229-253.

⁸¹ Tızlak, Osmanlı Döneminde Keban-Ergani Yöresinde Madencilik 1775-1850, s.41.

⁸² Beşirli, "Tokat Bakır Kalhanesi'nin Yönetimi (1793 -1853)", s. 232.

⁸³ Tızlak, Osmanlı Döneminde Keban-Ergani Yöresinde Madencilik 1775-1850, s.25.

himayesine verilmişti⁸⁴. Ancak Fransa'nın Mısır'a saldırması ve Paşa'nın bu savaşla meşgul olması nedeniyle Gümüşhane madeni sahipsiz kalmış ve işletilememiştir. Bu nedenle madenin düzenli işletilmesi için başka birine verilmesi yönünde Divan-ı Hümayun hocalarından Halil Bey'e emir gönderilmişti⁸⁵.

Öte yandan madenler, Yusuf Ziya Paşa'nın maden emini olduğu dönemlerde, azledildiği süreçte, hatta daha önceki dönemlerde bile eşkıyalar tarafından saldırıya uğramış ve büyük zararlar almıştır. Eşkuya saldırılarının başlıca sebepleri maden ocaklarında çıkarılan cevherin çok değerli olmasıydı. İkinci bir sebebi de madenlerin çıkarıldığı yerlerin çok ıssız olmasından dolayı saldırılara açık oluşuydu. Zira çıkarılan madenler içinde gümüş ve altın gibi değerli madenlerin başta gelmesi ve bunların ekonomik değerlerinin yüksek olması gibi nedenler saldırıları artırmıştı. Maden ocaklarına yapılan saldırıların bir diğer sebebi ise devlete başkaldıranların üretimi önlemek için giriştikleri faaliyetlerdi. Bunlar da diğer çapulcu hareketler gibi maden kuyularını su, taş ve toprakla doldurarak üretimi durdurmaya çalışmıştı. Ayrıca madende çalışanları tehdit ederek erzaklarını almışlardı. Maden ocaklarına yapılan kömür ve kütük sevkiyatını durdurmuşlardı⁸⁶. Eşkuya saldırılarının bir sebebi de maden eminleri ve vekillerine verilen sermayeyi elde etme isteğiydi. Yusuf Ziya Paşa, 14 Aralık 1800 tarihinde Mısır seferinde olduğu için Ergani madenine Çermiki Seyfullah Bey'i vekil tayin etmişti. Ancak Ergani maden vekilinin evine eşkıyalar saldırmış, evde bulunan değerli malları alınmış, evi yakılmış ve çocukları tehcir edilmişti⁸⁷.

Ayrıca Yusuf Ziya Paşa'nın Maden-i Hümayun emniyeti sırada, Ergani Maden Emniyeti Vekili Seyfullah Bey, görevini sadakatle ve otoriter bir şekilde yapıyordu. Bu durum mevcut eşkıya taifesinin işine gelmiyordu. Böyle olunca eşkıya taifesi halktan bazı kişileri de kandırarak Seyfullah Bey'den memnun olmadıklarına dair İstanbul'a şikâyet mektupları göndermişlerdi. Seyfullah Bey'in görevden alınıp yerine Eyüp Sabri Bey adında birinin tayin edilmesini isteyen yazılar İstanbul'a ulaşmıştır. Maden-i Hümayun emniyetinden habersiz olarak gerçekleştirilen talep üzerine merkezden durumun araştırılması istenmiştir. Gerekli soruşturmayı yapmak için Seyfullah Bey'i Keban'a

⁸⁴ Hicri 1212/ Miladi 1797 tarihli Cevdet-i Darphane, BOA, C.DRB, 19/906.

⁸⁵ Hicri 1215/ Miladi 1800 tarihli Cevdet-i Darphane, BOA, C.DRB, 60/2992.

⁸⁶ Fahrettin Tızlak, "XVIII. Yüzyıl Sonu ile XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Harput Çevresinde Madencilik Faaliyetleri", Fırat Üniversitesi Harput Uygulama ve Araştırma Merkezi Geçmişten Geleceğe Harput Sempozyumu, Elazığ 23-25 Mayıs 2013, s.13.

⁸⁷ Tızlak, "XVIII. Yüzyıl Sonu ile XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Harput Çevresinde Madencilik Faaliyetleri", s.14.

çağırın Yusuf Ziya Paşa, bu işle uğraşırken eşkıya fırsatı kollayıp Eyüp Sabri'yi vekâleten eminliğe tayin etmiştir⁸⁸.

Yusuf Ziya Paşa, maden eminliği sırasında bölgenin asayişini ile de ilgilenmişti. Bazen yerel aşiretlerin çıkardığı sorunlarla kendi başına müdahale etmiş ve bazen de İstanbul'a bildirerek sorun karşısında nasıl bir çözüm önerdiklerini sormuştu. Eşkıyalık yapan gruplardan biri olan Rışvanzade Aşireti⁸⁹ mensupları ile devlet arasında sorunlar yaşanıyordu. Özellikle aşiretin devlete vergi verme konusunda sorun çıkarması Yusuf Ziya Paşa'yı harekete geçirmiştir.

I. Abdülhamit'in annesi kendi saltanatından önce vefat edince Valide Sultan Hassı olan Rışvan mukataasını malikâneye dönüştürmüş ve Rışvanzade Seyyid Ömer Paşa'ya vermişti. III. Selim kendi döneminde bu Hassı tekrar Valide Sultan Hassı durumuna getirmiş ve Maden-i Hümayun Emmini Yusuf Ziya Paşa'nın denetimine vermişti. Bu durum üzerine Paşa, Rışvan Aşireti'nin bulunduğu Hısnımansur'da etkili olmaya başlamıştır. Yusuf Ziya Paşa, Hısnımansur ve çevresinde devlete ait vergileri toplamak amacıyla Rışvan Aşireti'nin yerleşik olanlar için mütesellim, göçebe olan kısmı için de Rışvan Ağası, tayin etmiştir⁹⁰.

Maden-i Hümayun Emin Yusuf Ziya Paşa'nın, 1791 yılında vergi toplamak üzere gönderdiği mütesellimin Rışvan Aşireti tarafından saldırıya uğraması ve sonrasında öldürülmesi olayı yaşanmıştı. Ayrıca bu olay ve Bağdat Kadısı Seyyid Mahmud Efendi'nin yolculuk sırasında Rışvan Aşireti mensuplarınca öldürülmesi olayı Yusuf Ziya Paşa'nın bölgede tedbir almasına neden olmuştu. Yaşanan olaylar İstanbul'a kadar ulaşmıştır⁹¹.

Rışvanzade Abdurrahman Paşa'ya, Maden-i Hümayun'a bağlı Malatya sancağı malikâne olarak verilmişti. Sonraki dönemlerde Abdurrahman Paşa'nın halka kötü davrandığı yönünde söylentilerin ortaya çıkması üzerine, kendisine verilen maden,

⁸⁸ Tızlak, Osmanlı Döneminde Keban-Ergani Yöresinde Madencilik 1775-1850, s. 85.

⁸⁹ "Hısnımansur yöresinde Rışvanlar, 17 yüzyıl ortalarından itibaren iskân edilmeye başlanmıştı. Bunlar Besni, Sofraz köyü, Kâhta ve çevresine yerleştirilmişlerdi. Bunların bir kısmı kıtlık ve bölgedeki yerleşik halkın saldırısına uğradıkları için başka yerlere gitmek istemişti. İstekleri gerekli makamlar tarafından kabul görmeyince de eşkıyalık faaliyetlerine başlamışlardı". bkz., Toprak, "Osmanlı Devlet Hizmetinde Bir Aşiret ve Lideri Rışvanzade Seyyid Abdurrahman Paşa", s. 68.

⁹⁰ Toprak, "Osmanlı Devlet Hizmetinde Bir Aşiret ve Lideri Rışvanzade Seyyid Abdurrahman Paşa", s. 67.

⁹¹ Toprak, "Osmanlı Devlet Hizmetinde Bir Aşiret ve Lideri Rışvanzade Seyyid Abdurrahman Paşa", s. 68-70.

Yusuf Ziya Paşa tarafından tekrar Maden-i Hümayun'a bağlanmıştı⁹². Ancak kısa süre sonra söylentilerin asılsız olduğu ortaya çıkmıştır. Abdurrahman Paşa'nın halka zulüm etmediği, madeni kendi himayesine almak isteyen Yusuf Ziya Paşa'nın ortaya attığı bir söylenti olduğu anlaşılmıştır⁹³. Buna rağmen Abdurrahman Paşa yaptığı hizmetlerle maden emininin takdir ve güvenini kazanmıştı. Ancak sonraki dönemlerde, mütesellimlik ve diğer önemli hizmetlerinden dolayı Yusuf Ziya Paşa, Abdurrahman Paşa'yı beylerbeyliğine getirmiştir⁹⁴.

Öte yandan Rışvan mukataası Malatya Valisi Ömer Paşa'nın uhdesinde iken padişah değişikliği sonucu sultan haslarına dâhil edilmişti. Daha sonra mukataa 1791 yılında Keban-Ergani madenleri emini Yusuf Ziya Paşa'nın himayesine verilmişti⁹⁵. Ayrıca Malatya Voyvodası Rışvanzade Ömer Paşa vefat ettiğinde, hazineye ödemesi gereken büyük miktarda borcu vardı. Ömer Paşa'nın vefatından sonra, Keban ve Ergani maden emini Yusuf Ziya Paşa, bir yazı göndermişti. 1792 yılında gönderilen yazıda, devlete ödemesi gereken vergi borcu karşılığında Ömer Paşa'nın biraderzadesi Hacı Ali Bey, Kethüdası İbiş, Hazinedarı Rüstem ve Hazine Kâtibi Molla Mehmed'in rehin alındığını bildirmişti. Rışvanzade Ömer Paşa'nın borcunun bu şahıslardan tahsil etmek için nasıl bir yol izleyeceğini yönünde İstanbul'la yazışmalarda bulunmuştur⁹⁶.

Şahısların ölmeleri durumunda, devlete olan borçları silinmemiştir. Devlet şahsın borcunu, ölen kişinin yakınlarından ya da ona bağlı olan kişilerden mutlaka tahsil etmişti. Devlet borcunu bu şekilde zorla da olsa tahsil etmiş ve alacağından vazgeçmemiştir.

Rışvanzadelerin yörede eşkıyalık faaliyetlerinde bulundukları bilinmekteydi. Yusuf Ziya Paşa, eşkıyaların üzerine asker sevk etmişti. Paşa, gerek Rışvanzadelerin eşkıyalık faaliyetlerini, gerekse kendisine bağlı bölgelerdeki diğer aşiretlerin eşkıyalık faaliyetlerini durdurmayı başarmış ve bölgede huzuru sağlamıştı. Ancak, maden eminliğinden azledildikten sonra maden bölgesindeki eşkıya faaliyetleri tekrar başlamıştır⁹⁷.

⁹² Faruk Söylemez, Osmanlı Devleti'nde Aşiret Yönetimi, Rışvan Aşireti Örneği, Kitapevi Yay., İstanbul, 2011, s.279.

⁹³ Söylemez, s.280.

⁹⁴ Toprak, Nuri Tarihi, s. 164.

⁹⁵ Söylemez, s.272.

⁹⁶ Jülide Akyüz, "Osmanlı Merkezi-Taşra İlişkisinde Yerel Hanedanlara Bir Örnek: Rışvanzadeler", Kebikeç Dergisi, S. 27, 2009. s. 92.

⁹⁷ Akyüz, s. 92.

Arşivdeki 14 Haziran 1798 tarihli kayıtlara göre, Yusuf Ziya Paşa Gümüşhane, Tevfik ve Keban madenlerinden elde edilen altın, sim ve gümüş hasılatının ne kadar olduğuna dair merkeze bilgi vermişti. Bilgiye göre Gümüşhane madeninden elden edilen 20610 dirhem simin 4190 dirheminin saf sim olduğu ifade etmişti. Keban madeninde ise 20960 dirhem sim ve altının çıkarıldığını ve hasılatın zerinhane nazırı Mustafa Bey'e teslim ettiğini merkeze bildirmişti⁹⁸. Yusuf Ziya Paşa'nın Maden-i Hümayun emini olduğu tarihte madenlerden elde edilen gelirler ve miktarları hakkında İstanbul'a yazılar gönderilmişti.

Eşkıyalar, madenlere saldırdığı gibi İstanbul'a gönderilen hazineleri taşıyan kervanlara da saldırarak değerli madenleri yağmalamışlardı. 1785 yılında maden bölgesinden İstanbul'a gönderilen hazinenin bir kısmı, o dönemin maden emininin görevlendirdiği kişiler tarafından soyulmuştu. Yine, Yusuf Ziya Paşa'nın Maden-i Hümayun eminliği sırasında 1810 yılında, maden hazinedarı eşkıyanın saldırısına uğramış, bütün mal varlığı yağmalanmış, kendisi de öldürülmüştür⁹⁹.

Yusuf Ziya Paşa, maden üretimiyle ilgilenmekle kalmamış aynı zamanda bölge halkının ve madencilerin ibadetlerini rahat yapmaları için cami ve diğer ibadethanelerle de ilgilenmiştir. Paşa, Maden-i Hümayun emini ve Diyarbekir valisi olduğu sırada Keban maden ocağında Kürdkendi adlı mahallede yapılan mescit ile ilgili İstanbul'a yazı göndermişti. Yusuf Ziya Paşa gönderdiği yazıda, bölgede cami bulunmadığından mescidin Camiye çevrilmesini ve burada ezanların okunması içinde El Hac Ali Halife'nin görevlendirilmesi isteğini 13 Aralık 1794 tarihinde merkeze bildirmişti¹⁰⁰. Bu mescit daha sonra camiye çevrilmiştir. Caminin ihtiyaçları Yusuf Ziya Paşa Vakfı tarafından karşılanmıştır¹⁰¹. Paşa, mescidi camiye çevirmekle kalmamış burada ezanı okuyacak kişiye kadar düşünmüş, bunun için Padişah'ı bilgilendirmiş ve istekte bulunmuştur.

Yine, Yusuf Ziya Paşa gayrimüslim vatandaşların da dini ihtiyaçlarını rahat yerine getirmeleri için çeşitli girişimlerde bulunmuştu. Bununla ilgili 1799 yılında Keban madeninde çalışan yetmiş Ermeni işçilerin yakınlarında bulunan iki kilisenin yıkılmaya başladığı ve bunların dini törenlerini yapamadıklarını bildirmişti. Yusuf Ziya

⁹⁸ Hicri 1212/ Miladi 1798 tarihli Hatt-ı Hümayun, BOA, HAT,1410/57268.

⁹⁹ Tızlak, "XVIII. Yüzyıl Sonu ile XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Harput Çevresinde Madencilik Faaliyetleri", s.15.

¹⁰⁰ Hicri 1209/ Miladi 1794 tarihli Hatt-ı Hümayun, BOA, HAT, 1456/1209.

¹⁰¹ Çelik, s.57.

Paşa'nın sadrazamlığı döneminde yaşanan hadise için gereken yapılmış ve Ermenilerin kiliseleri tamir edilmişti¹⁰².

Yusuf Ziya Paşa, Maden-i Hümayun eminliğinden azledildikten sonra maden bölgesinde 14 Ocak 1812 tarihinde güvenlik sorunları ortaya çıkmıştı. Özellikle Keban ve Ergani madenlerine zaman zaman eşkıyalar saldırmıştı. Eşkıyalar, madene yapılan kütük ve kömür sevkiyatına engel olmuştu. Eşkıyanın bertaraf edilmesi ve güvenliğin tekrar sağlanması için merkezden yardım isteğinde bulunulmuştu. Madenciler, İstanbul'a gönderdikleri yazılarda, maden bölgesinde asayişin iyice bozulduğunu ifade etmiştir. Ayrıca bölgedeki madenciler bu saldırılardan bıktığını, bir ayaklanma çıkarmaları durumunda, maden üretiminin sekteye uğrayacağını ve bu senenin hasılatının ziyan olacağı belirtilmişti. Bölgenin güvenliği için acil bir maden emininin tayin edilmesi gerektiğini ve geçici olarak maden eminliğine vekâleten Ahmet Paşa'nın atanmasını istemişti¹⁰³.

Yine, 1812 yılında eşkıya saldırıları tırmanışa geçmişti. Zira madenlerden İstanbul'da bulunan darphanelere gönderilen, altın ve gümüş kervanları, eşkıyalar tarafından sık sık saldırıya uğramıştı. Devlet, eşkıya saldırılarına çözüm bulamamış ve maden sevkiyatı bir süreliğine durmuştur¹⁰⁴.

1.3. DİYARBEKİR VALİLİĞİ

Yusuf Ziya Paşa, Maden-i Hümayun eminliği görevinde iken aynı zamanda pek çok eyalette valilik de yapmıştı. Paşa'nın valilik görevi bir vilayetle sınırlı değildi. Aynı tarihte birkaç vilayeti beraber yönetmekle beraber 1793 yılında Diyarbekir valiliğine atanmış, 1794'e kadar bu görevde kalmıştır. Yusuf Ziya Paşa'nın Diyarbekir valiliği 1 yıl 2 ay sürmüştür. Bununla beraber 1794'de Erzurum valiliği de kendisine verilmişti¹⁰⁵. Daha sonra ilaveten kendisine Çıldır valiliği verilmiş, ancak kendi isteğiyle bu görevini bırakmış ve sonrasında Trabzon valiliğine tayin edilmiştir¹⁰⁶.

Diyarbekir şer'iyye sicillerinde, Yusuf Ziya Paşa'nın Diyarbekir vilayetine atanmadan öncesinde bu görevi iyi bir şekilde yerine getirecek kişi olduğu ifade

¹⁰² Ahmet Hezarfen ve Cemal Şener, Osmanlı Belgelerinde Diyarbakır Tarihi, Etik Yay., İstanbul, 2003, s.104.

¹⁰³ Hicri 1226/Miladi 1812 tarihli Hatt-ı Hümayun, BOA, HAT, 565/27729.

¹⁰⁴ Tızlak, "XVIII. Yüzyıl Sonu ile XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Harput Çevresinde Madencilik Faaliyetleri", s. 14

¹⁰⁵ Süreyya, s.1774.

¹⁰⁶ Cemal Toksoy, "Yusuf Ziyaeddin Paşa", Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2008, Cilt II, s.689.

edilmiştir. Ayrıca Yusuf Ziya Paşa, valiliğe getirildikten sonra Padişah kendisine nasihatlerde de bulunmuştu. Adaletten şaşmaması, fakiri fukarayı gözetmesi, zulüm ve kötülükten uzak durarak bu tür davranışlar içerisinde bulunanların karşısında olması yönünde Padişah'ın Paşa'dan bazı talepleri de olmuştu. Ayrıca Yusuf Ziya Paşa, Diyarbakır valisi olduğu dönemde 1794 yılında Diyarbakır'a bağlı olan nahiye ve köylerden vergilerin toplanması ile ilgili emirler yayınlamıştı. Yayınladığı emirlerde, hangi esnaf grubundan ne kadar vergi toplanacağı ya da hangi köy ve nahiyeden ne kadar alınacağı ayrıntılı bir şekilde yazılmıştı¹⁰⁷.

Yusuf Ziya Paşa, Diyarbakır valisi olduğu sırada Keban ve Ergani madenlerinin zahire, kömür ve tulum ihtiyaçlarının karşılanması için Van muhafızına 27 Ocak 1794 tarihinde emirler göndermişti. Gönderilen emirler ve ihtiyaçlar doğrultusunda, buralardan malzemeler toplanmıştı¹⁰⁸. Böylece maden ocaklarının ihtiyaçları, yeri geldiğinde başka bölgelerden de karşılanmıştı.

Yine, şer'iyye sicilindeki kayıtlarda, Yusuf Ziya Paşa'nın Diyarbakır valisi olduğu sırada merkezden bölgeye kendisine övgüler içeren yazılar gönderildiği ifade edilmektedir. İstanbul'dan gönderilen yazılarda, Paşa'nın görevini iyi bir şekilde yaptığı belirtilmiş ve bundan sonra da aynı şekilde devam etmesi istenmişti. Ayrıca memleketin huzurunun devam etmesi, adaletin sağlanması ve fakirlerin gözetilmesi için çalışması emredilmiştir¹⁰⁹.

Yusuf Ziya Paşa, Diyarbakır valiliğini mütesellim vasıtasıyla yürütmüş, kendisi de Maden-i Hümayun eminliği yapmıştı¹¹⁰. Diyarbakır valiliğini bıraktığını, yerine Bender¹¹¹ Muhafızı Hasan Paşa'yı tayin ettiğini, İstanbul'a gönderdiği 4 Ekim 1794 tarihli bir yazıyla bildirmiştir¹¹².

¹⁰⁷ Ahmet Zeki İzgöer (Ed.), Diyarbakır Şer'iyye Sicilleri Amid Mahkemesi, Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yay., Diyarbakır, 2015 Cilt 7. s.212.

¹⁰⁸ Hicri 1208/ Miladi 1794 tarihli Cevdet-i Darphane, BOA, C.DRB, 65/3222.

¹⁰⁹ İzgöer, Diyarbakır Şer'iyye Sicilleri Amid Mahkemesi, Cilt 7 s.197.

¹¹⁰ İbrahim Yılmazçelik, "Osmanlı Hâkimiyet Sürecinde Diyarbakır Eyalet Valileri (1516-1838)", Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 10, S. 1, s. 233-287.

¹¹¹ "Bender sancağı, 1812 yılına kadar Silistre Eyaleti'ne bağlı bir sancaktı. Öncesinde Özi Eyaleti'ne bağlıydı". Tahir Sezen, Osmanlı Yer Adları Sözlüğü(Alfabetik Sırayla),Başbakanlık Devlet Arşivi Genel Müdürlüğü Yay., Ankara, 2006, s.73

¹¹² Yılmazçelik, "Osmanlı Hâkimiyet Sürecinde Diyarbakır Eyalet Valileri", s. 269.

1.4.BİRİNCİ ERZURUM VALİLİĞİ

Erzurum, 1768-1774 yıllarındaki Osmanlı-Rus Savaş'ında Rus ordusu tarafından işgal edilmişti¹¹³. İlerleyen zamanlarda Rusların saldırıları ve İran ile yaşanan anlaşmazlıklar nedeniyle vilayetin askeri gücü artırılmıştı. Ayrıca yapılan seferlerde askeri üs olarak kullanıldığından XVIII. ve XIX. yüzyılında Erzurum'un stratejik önemi giderek artmıştı. Bu nedenle Sultan III. Selim, bölgedeki askeri gücü artırmaya çalışmıştır¹¹⁴.

Yusuf Ziya Paşa, Diyarbakir valisi ve Maden-i Hümayun Emni olduğu sırada bu görevlerine ilave olarak 1794 yılında Erzurum valiliği de kendisine verilmişti¹¹⁵.

Erzurum Valisi Yusuf Ziya Paşa, valiliği sırasında bölgedeki sorunlarla ilgilenerek çözüm üretmişti. Önceki tarihlerde olduğu gibi Erzurum vilayeti bu dönemde askeri üs olarak kullanılıyordu. Bundan dolayı vilayette askeri malzeme ve mühimmat bulunuyordu. Malzemenin dışarıda olmasından ve kış aylarında konulacak bir deponun olmamasından dolayı İstanbul'la yazışmalar yapılmıştı. Yusuf Ziya Paşa, İstanbul'a gönderdiği 22 Ağustos 1796 tarihli yazıda, Erzurum'da bulunan top ve arabaları koyacak bir yer olmadığından, toplar için bir kışla inşa edilmesini istemişti. Kış aylarında, yağmur ve karın yağması ile cephane ve serhat topların telef olacağını bildirmişti. Ayrıca Erzurum hava şartlarının inşaat için uygun olmadığını da ifade etmişti. Yapılan yazışmalar sonucunda, bir kışla inşa edilmesine ruhsat verilmişti. İnşa edilecek kışlanın masraflarının Yusuf Ziya Paşa'nın himayesinde bulunan eşkinci bedelinden karşılanmasına karar verilerek bu suretle masraflar hesaplanmış ve kışla inşasına ruhsat verilmiştir¹¹⁶.

Arşivdeki 25 Haziran 1797 tarihli belgeye göre, başarılı hizmetlerinden dolayı Yusuf Ziya Paşa'ya Karaman Eyaleti tevcih edilmiştir. Konuyla ilgili arşiv kaynağında, Karaman Eyaleti'nin Erzurum ve madenler bölgesine bağlaması şartıyla Erzurum Valisi Yusuf Ziya Paşa'ya tevcih edildiği bilgisi bulunmaktadır. Ayrıca eşkıya saldırıları arttığı için bölgeye acil bir şekilde gelmesi istenmiştir. Karaman Eyaleti'nin tevcih edilmesindeki öncelikli amaç, Konya Eyaleti'ndeki eşkıya faaliyetlerini ortadan kaldırarak denetim altına almak ve eyalette düzeni sağlamaktır. Eşküyayı bertaraf edip

¹¹³ Seydi Vakkas Toprak, "Çıldır Valisi Mehmet Şerif Paşa'nın Aras Havzası'ndaki Faaliyetleri", Tarih ve Kültür Ekseninde Orta Aras Havzası Uluslararası Sempozyumu, Atatürk Araştırma Merkezi Yay.. Ankara, 2018, s.183.

¹¹⁴ Küçük, "Erzurum", s. 323

¹¹⁵ Toprak, Nuri Tarihi, s.133., Süreyya, s. 1071.

¹¹⁶ Hicri 1211/ Miladi 1796 tarihli Cevdet-i Askeriye, BOA, CAS. 0034/1533.

düzeni sağlayan Yusuf Ziya Paşa, isterse Rumeli'ye gidebileceği ya da Erzurum'a geri döneceği ifade edilmiş ve karar kendisine bırakılmıştır¹¹⁷.

Ayrıca Yusuf Ziya Paşa, Erzurum valiliği sırasında eşkıyaların köylere ve kervanlara saldırması nedeniyle isyankârların faaliyetlerine karşı yaptığı mücadeleler hakkında İstanbul'la yazışmalar da bulunarak bilgi vermişti¹¹⁸.

Yine, Yusuf Ziya Paşa, Erzurum valisiyken özellikle Kürt eşkıyaları üzerine düzenlediği askeri seferler kayda değerdi. Madenlerden çıkarılan değerli ürünler eşkıyaların ilgisini çekiyordu. Bundan dolayı Maden-i Hümayun bölgesine sık sık saldırı düzenliyorlardı¹¹⁹. Ayrıca eşkıya saldırılarına karşı göstermiş olduğu başarılarından dolayı Paşa'ya, vezir rütbesine ilaveten Malatya, Trabzon ve Canik vilayetleri de tevcih edilmiştir¹²⁰.

Yusuf Ziya Paşa'nın Erzurum valisi olduğu dönemde Rumeli'de Paspanoğlu Osman¹²¹, isyan etmişti. Paspanoğlu Osman, yeniçerilerin Vidin muhafızı olup, sonrasında üstünlük elde ederek Vidin valisi olmuştu¹²². Çok varlıklı biri olan babası Ömer Paşa, Vidin ayanı ve asilzadelerdendi. Devlet içerisinde önemli görevlerde bulunmuştu. Osmanlı-Avusturya savaşlarına gönüllü katılan ve askerlik görevini yerine getiren Ömer Bey, gücünü giderek artırmıştı. Daha sonra devlete karşı gelerek isyan faaliyetlerinde bulunması nedeniyle Sadrazam Koca Yusuf Paşa tarafından idam ettirilmişti. Bu sırada Arnavutluk'a kaçmayı başaran Paspanoğlu Osman, bir süre sonra Eflak'ta Avusturya'ya karşı savaşan Osmanlı ordusuna katılmış ve devlet tarafından affedilmiştir. Vidin'e gelip, babasının mallarını elde ederek bölgedeki aile itibarını geri kazanmıştı. Ancak sonrasında Rumeli'de idari yapı bozulup, eşkıya faaliyetleri artınca, Belgrat'ta yamaklar silahlanıp ayaklanmıştı. Paspanoğlu Osman da 1795 yılında bunlara destek vererek devlete karşı ilk isyan teşebbüsünde bulundu. Vergilerinden şikâyetçi

¹¹⁷ Hicri 1211/ Miladi 1797 tarihli Hatt-ı Hümayun, BOA, HAT, 208/11083.

¹¹⁸ Erkutun, s. XXIX.

¹¹⁹ Beydilli, "Yusuf Ziya Paşa", s.34

¹²⁰ Erkutun, s. XXX.

¹²¹ "Bosna'nın Kırca köyünden olduğu bilinen ve Avrupa'da da tanınan Paspanoğlu Osman'ın ailesi hakkında ayrıntılı bilgi bulunmamaktadır. Bekçi anlamına gelen Paspan adı "pazvand" ya da "pazvan" kelimelerinin halk dilinde yerleşmiş şekilleridir. Kaynaklarda Paspan oğlu, Pazvan oğlu, Pazvand oğlu, Pazvanzade, Vidinli Osman olarak rastladığımız Paspanolu, aslen Tatar olan ve I. Beyazıt döneminde Bulgaristan'ın fethinde bulunan, Vidin tarihinde önemli bir yeri olan bir aileye mensuptur". Özkaya, s. 32-33. Kemal Beydilli, "Pasbanoğlu Osman ", DİA, İstanbul, 2007, Cilt XXXIV, s.209. "Cevdet Tarihi'nde, paspan adının zamanla pazvand olarak değiştiği ifade etmektedir". bkz., Ahmed Cevdet Paşa, Tarihi Cevdet, Cilt VI, 2. Baskı, Matbaa-i Amire, Dersaadet, 1309, s.250.

¹²² Toprak, Nuri Tarihi, s.649.

olan halktan destek bulmuş ve etrafına topladığı kişilerle bir ordu kurdu. Ordusunun ihtiyaçlarını karşılamak için de devlete ait mülkleri yağmalamıştı. Belgrat'ta isyan edenlerin bir kısmı Vidin'e gitmiş ve Paspanoğlu tarafından desteklenmişlerdi. Ancak devlet, bazı sorunlarla uğraştığı için asiye affetmişti¹²³.

Paspanoğlu Osman, 1797 yılında tekrar harekete geçerek 80.000 kişilik bir orduyla Niğbolu, Niş, Rusçuk ve Tırnova taraflarını ele geçirmişti¹²⁴. Buralarda güçlendikten sonra etrafına topladığı eşkiyayla isyan faaliyetlerine devam etmişti¹²⁵. Durumu bir süre izleyerek yetinen İstanbul hükümeti, kendini Yeniçeri olarak tanıtip, halkı etrafına toplayan Paspanoğlu için meşveret meclisini toplamıştı¹²⁶. Mecliste alınan kararla Paspanoğlu asi ilan edilerek hakkında idam kararı çıkarılmıştı¹²⁷. Aynı mecliste isyanı bastırmak üzere 13 Aralık 1797 tarihinde Kaptan-ı Derya Küçük Hüseyin Paşa komutasında ordu gönderilmesine karar verilmiştir¹²⁸.

Bu tarihte donanmanın başında bulunan Küçük Hüseyin Paşa, bölgeye hareket etmeden öncesinde “İlkbahardan önce cepheye gitmemek, görevi bitmeden donanmaya çağırılmamak ve Anadolu Valisi Alo Paşa'nın Eflak'a gitmesi” bir takıp şartlar öne sürmüştü. Talepleri kabul edildikten sonra seraskerliği kabul etmişti¹²⁹.

Öte yandan Küçük Hüseyin Paşa'dan önce Vidin seraskerliğine, Erzurum Valisi Yusuf Ziya Paşa ya da Rumeli Valisi Mustafa Paşa'nın atanması gündeme gelmişti. Ancak Sadrazam İzzet Mehmet Paşa'nın karşı çıkmasıyla mümkün olmamıştı¹³⁰.

Küçük Hüseyin Paşa ordusuyla 7 Mayıs 1798 tarihinde Vidin civarına gelmişti. Tırhala ve Köstendil sancakları mutasarrıfı Kürt Osman Paşa'nın gelmesiyle Vidin yakınlarında 4 bin süvari toplanmıştı. Toplanan birlikler Vidin'e bir buçuk saat mesafede bulunan Çoban Köprüsü mevkiine gelmişti. Burada Anadolu Valisi Seyyid Ali Paşa, Tepedelenli Ali Paşa, Çirmen Mutasarrıfı Hüseyin Paşa, Silistre Valisi Osman Paşa, Adana Valisi Yusuf Paşa, Palaslı Mehmet Paşa ve Karslı Ali Paşa'nın da

¹²³ Özkaya, s.32-35.

¹²⁴ Beydilli, “Pasbanoglu Osman”, s.209.

¹²⁵ Toprak, Nuri Tarihi, s.649.

¹²⁶ Ahmed Cevdet Paşa, VI, 252-253

¹²⁷ Toprak, Nuri Tarihi, s.650.

¹²⁸ Hüseyin Sarıkaya, Mehâsinü'l – Âsâr ve Hakâ' iku'l- Ahbâr, (Osmanlı Tarihi 1209-1219/ 1794-1805), Çamlıca Yay. İstanbul, 2007, s.268.

¹²⁹ Toprak, Nuri Tarihi, s. 623. Özkaya, s. 53.

¹³⁰ Toprak, Nuri Tarihi, s. 712., Özkaya, s. 53., Nejat Göyünç “ Kaptan-ı Derya Küçük Hüseyin Paşa”, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi, C. II, S: 3-4 , Eylül 1950- Mart 1951, İstanbul 1952, s. 35-51.

birlikleriyle orduya katılmasından sonra bir toplantı yapılmıştı. Toplantıda, Vidin'in kuşatılması, Paspanoğlu'nun ortadan kaldırılması ve Paspanoğlu Osman'ın adamı Emincik'in öldürülmesi konusu görüşülmüştü. Sonraki tarihlerde Emincik'in bulunduğu köye 27 Mayıs 1798 tarihinde sefer yapılmış ve öldürülmüştü¹³¹.

Ayrıca Küçük Hüseyin Paşa, Rumeli'ye gittikten sonra topçu, humbaracı, arabacı ve lağımçı ortalar da bölgeye gönderilmişti. Bunlarla beraber Erzurum Valisi Yusuf Ziya Paşa, Anadolu Valisi Cabbarzade Kara Osman ve Bosna Valisi Silahtar Mustafa Paşa askerleriyle görevlendirilmişti. Öncesinde Silistre Valisi Osman Paşa ile Rumeli Valisi Mustafa Paşa Paspanoğlu'na karşı mücadele etmiş, ancak asinin faaliyetlerini bertaraf edememiştir¹³². Yusuf Ziya Paşa, kendi bölgesindeki eşkıyanın saldırılarının artırması nedeniyle Paspanoğlu için hazırladığı askerleri Kürt eşkıyalarının faaliyetlerini durdurmak üzere görevlendirmek istemişti. Bunun için merkeze durumu ifade eden bir yazı göndermiştir¹³³.

Muş sancağı mutasarrıfı, Kiğı Beyi ve bazı emirlerin mahiyetlerinde bulunan yerlere, Kürt eşkıyasının saldırması üzerine Yusuf Ziya Paşa, Paspanoğlu Osman için hazırladığı orduyu eşkıyanın üzerine yollamak istemiş ve bunun için 1 Haziran 1798 tarihli yazıyı İstanbul'a göndererek izin istemiştir¹³⁴.

Öte yandan hakkında idam kararı verildiğini öğrenen Paspanoğlu, faaliyetlerini artırmıştı. Küçük Hüseyin Paşa ise Paspanoğlu'nun bulunduğu Vidin Kalesi'nin hem karadan hem de denizden kuşatılarak alınabileceğini ifade ederek bölgeye asker sevkıyatı istemişti¹³⁵. Paspanoğlu'nun Belgrat ve Rusçuk'a sevk ettiği eşkıya grubuyla savaşılmıştı. Yapılan baskılara dayanamayan asi af talebinde bulunmuştu. Küçük Hüseyin Paşa, Paspanoğlu'nun af talebini destekleyerek bağışlanması için girişimlerde bulunmuştu¹³⁶. Çünkü uzun süredir mücadele ettiği asiye bertaraf etmediği takdirde itibarı zedelenenecekti¹³⁷.

Diğer taraftan Paspanoğlu'nun mutlaka cezalandırılmasını isteyen Sultan III. Selim, Fransa'nın Mısır'a saldırması ve ülke içerisinde yaşanan diğer sıkıntılar nedeniyle, bir daha isyan etmemesi ve halka iyi davranması şartıyla affına razı

¹³¹ Toprak, Nuri Tarihi, s.712- 713. Özkaya, s. 53.

¹³² Ahmed Cevdet Paşa, VI, s.253.

¹³³ Hicri 1212/ Miladi 1798 tarihli Hatt-ı Hümayun, BOA, HAT., 63/2753.

¹³⁴ Hicri 1212/ Miladi 1798 tarihli Hatt-ı Hümayun, BOA, HAT, 63/2753.

¹³⁵ Toprak, Nuri Tarihi, s. 713- 714.Özkaya, s. 58.

¹³⁶ Nejat Göyünç, "Küçük Hüseyin Paşa", DİA, İstanbul, 1999, Cilt XIX, s.6.

¹³⁷ Ahmed Cevdet Paşa, VI, s. 252.

olmuştur¹³⁸. Ayrıca, Küçük Hüseyin Paşa'nın vesilesiyle Paspanoğlu Osman'a 21 Haziran 1799 tarihinde kapıcıbaşı rütbesi, vezirlik ve Vidin muhafızlığı verilmişti¹³⁹. Ancak Paspanoğlu, Yusuf Ziya Paşa'nın sadrazamlık yaptığı dönemde tekrar isyan etmişti.

Öte yandan Yusuf Ziya Paşa, Erzurum valisi olduğu dönemlerde Karadeniz Bölgesi'nde eşkıyalık faaliyetlerinde bulunan ayanların, saldırılarına ve isyanlarına da zaman zaman müdahale etmişti. 1797 yılında Canik sancağını ve bölgeyi yöneten ayan ailesinin görevlerini layıkıyla yerine getirmemesi ve halka kötü davranması nedeniyle yöneticileri bölge dışına çıkartmıştı. Ayanları Canik dışına süren Yusuf Ziya Paşa, sancak sınırları içerisinde eşkıyalık faaliyetlerini karşı mücadele ettiği gibi, bazı ayanları da bertaraf etmişti¹⁴⁰.

Ayrıca güvenliğin sağlanmasında büyük çaba harcayan Yusuf Ziya Paşa, Trabzon ve Canik taraflarında ayanlık iddiasıyla isyan edip, eşkıyalık faaliyetlerinde bulunan kişilerle de mücadele etmişti. Kapıcılar kethüdası Hacı Osman ile gelen yazı üzerine Erzurum'dan yola çıkan Yusuf Ziya Paşa, Trabzon ve Canik bölgesinde bulunan eşkıyanın faaliyetlerini bertaraf ederek bölgede asayiş sağlamaya çalışmıştır¹⁴¹.

Doğu Karadeniz Bölgesi'ndeki isyan ve eşkıyalık faaliyetlerine son vermek isteyen Yusuf Ziya Paşa, Trabzon üzerine hareket etmişti. Paşa, yöredeki isyanları bastırdıktan sonra Hacı Osman Ağa vasıtasıyla İstanbul'a bir yazı göndererek bilgi vermişti. Gönderdiği yazıda, daha önce Ordu Kasabası Ayanı Şeyhoğlu'nu etkisiz hale getirdiğini ifade eden Paşa, Şarkikarahisar'a bağlı Supazarı Ayanı Gedik Alioğlu İbrahim'in sığınmış olduğu Mendehora¹⁴², Yöres, Dikmen¹⁴³ ve Koni¹⁴⁴ kalelerinin etraflarına asker gönderdiğini yazmıştı. Ancak bu sırada Gedik Ali Oğlu İbrahim Tokat'a kaçmıştı. Bunun üzerine Yusuf Ziya Paşa, Sivas Valisi Ahmet Paşa'ya ve Cabbarzade Süleyman Bey'e yazı göndererek bunların firar ettiğini ve bulundukları kalelerde derhal yakalanmalarını emretmişti. Ayrıca firar edenler arasında Tirebolu

¹³⁸ Ahmed Cevdet Paşa, VII, s. 44. Kurt, s.444. Özkaya, s. 58.

¹³⁹ Ahmed Cevdet Paşa, VII, s. 44.

¹⁴⁰ Selim Özcan, "XVIII Yüzyılda Canik (Samsun) Sancağında Eşkıyalık Hareketleri", Osmanlı'dan Günümüze Eşkıyalık ve Terör, İlk Adım Belediyesi ve Sosyal İşler Müdürlüğü, İkinci Baskı Samsun, 2017, s.116.

¹⁴¹ Toprak, Nuri Tarihi, s. 642-643.

¹⁴² "Aydın-Saruhan-Alaşehir nahiyesidir. 1970 yılında sonra Manisa-Alaşehir-Merkeze bağlı Kemaliye köyü olarak değişmiştir". bkz., Akbayar, s.116.

¹⁴³ "Osmanlı döneminde Dikmen(Yenicuma) Sinop- Gerze'ye bağlı nahiye. 1990 yılında Sinop merkeze bağlı bir kaza haline gelmiştir". bkz., Sezen, s.524, 149.

¹⁴⁴ "Koni kalesi Kastamonu Eyaleti'ne bağlı bir kazadır.", bkz., Sezen, s.324.

Voyvodası Kel Alioğlu da bulunmaktaydı. Bazı eşkıyalar ise kaçamayıp bulundukları kalelerde yakalanmış ve idam edilmişlerdi¹⁴⁵.

Yusuf Ziya Paşa, Erzurum valiliği sırasında sadece eşkıyalık faaliyetleriyle uğraşmamış, aynı zamanda bölgedeki idarecilerin tayini ile de yakından ilgilenmiştir. 28 Ekim 1797 tarihinde Tokat voyvodası olan Seyyid Lütfullah Beyi kapıcıbaşı tayin ettirip, Tebriz yönünden gelen eşkıya saldırılarını durdurmakla görevlendirmiştir¹⁴⁶.

Yusuf Ziya Paşa, valiliği sırasında diğer yerlerdeki yöneticilerin azli ve atamalarıyla da ilgilenmişti. İstanbul'a gönderdiği yazısında hâlâ Kars muhafızı olan İbrahim Paşa'nın bu görevinde yetersiz kaldığını belirterek azledilmesini istemiş, bu bölge için uygun olan Numan Paşa'nın Kars valiliğine getirilmesini talep etmişti. Paşa'nın isteği yerine getirilmiş ve Numan Paşa Kars muhafızı olarak atanmıştı¹⁴⁷.

Yusuf Ziya Paşa, Erzurum valisi olduğu sırada Ağa Muhammed Han meselesi ortaya çıkmıştı¹⁴⁸. XVIII. yüzyılın sonlarına doğru İran'da hâkimiyet sağlayan Ağa Muhammed Han'ın Azerbaycan'a saldırmak üzere yola çıktığını Revan ve Karabağ ileri gelenleri tarafından Erzurum valisine haber verilmişti¹⁴⁹. Revan ve Karabağ Hanlarının mektupları Zeynel ve Abdullah Çelebi isimli elçiler tarafından getirilmişti. Elçileri, Çıldır Valisi Şerif Paşa karşılamış ve yanlarına bir görevli vererek Erzurum'a göndermişti. Yusuf Ziya Paşa da elçilerin yanlarına başçukadarını vererek İstanbul'a yollamıştı¹⁵⁰.

İstanbul'a gönderilen mektuplarda, Ağa Muhammed Han'ın İran'da yönetimi ele geçirdiği, Revan üzerine sefere hazırlandığı söylentilerinin yayıldığı ve saldırması halinde, Kars, Erzurum, Beyazıt ve Van civarındaki ahalinin zarar görüp göçe zorlanacağı ifade edilmişti. Bu nedenle Azerbaycan ve Gürcistan taraflarından Osmanlı sınırlarına gelen sığınmacıların sığınma taleplerinin kabul edilmesi istenmişti. Ağa Muhammed Han, Şuşa ve Karabağ köylerini tahrip etmiş, sonrasında Tiflis'e

¹⁴⁵ Toprak, Nuri Tarihi, s. 642- 643.

¹⁴⁶ Hicri 1212/ Miladi 1797 tarihli Hatt-ı Hümayun, BOA, HAT, 1468/22.

¹⁴⁷ Toprak, Nuri Tarihi, s. 358.

¹⁴⁸ "Ağa Muhammed Han (1742- 1797). İran'da kurulan Kaçar Hanedanı'nın kurucusudur. 1786 yılında İran'ı ele geçirerek Tahran'ı kendine başkent yapmıştır. Rusya ve Gürcistan ile mücadele etmiştir. Daha sonra idam emrini verdiği iki esir tarafından 1797 yılında öldürülmüştür." Toprak, Nuri Tarihi, s. 269.

¹⁴⁹ Abdurrahman Ateş, "Ağa Muhammed Han'ın Kafkasya Seferleri ve Osmanlı İran ilişkileri(1795-1797)", Karadeniz Araştırmaları Dergisi, Yıl 8, S. 16, Bahar 2014. s. 39-56.

¹⁵⁰ Toprak, Nuri Tarihi, s. 67.

saldırmıştı. Saldırıya karşı koyamayan Gürcistan Tiflis Han'ı kaçırmıştı¹⁵¹. Ancak Osmanlı Devleti, sınırlarına kadar gelen Ağa Muhammed Han'ın faaliyetlerini bir süre izleyerek yetinmiştir¹⁵².

Bölgedeki gelişmelerle yakından ilgilenen Yusuf Ziya Paşa, başçukadarı Memiş Ağa ile birlikte İstanbul'a bir yazı göndererek Revan Hanı Muhammed Han, Karabağ Hanı Halil İbrahim Han ve Tiflis Hanı Irakli Han dışında diğer hanların Ağa Muhammed Han'a itaat ettiğini bildirmişti. Ayrıca, Han'ın Osmanlı topraklarına herhangi bir saldırısı olmadığını, olması halinde hemen müdahale etmek için devletten izin istediğini ifade etmişti. İstanbul'dan gönderilen cevapta, sınırdaki vali ve muhafızların, Yusuf Ziya Paşa'nın himayesine girerek Osmanlı topraklarına saldırı olması halinde müdahale edilmesi emredilmiştir. Ağa Muhammed Han meselesiyle ilgili İstanbul'a yazı gönderen Yusuf Ziya Paşa, İran ile daha önce yapılan anlaşmaların devam etmesini ve yeni İran Şahı Ağa Muhammed Han'a çeşitli hediyeler gönderilerek hanlığının tebrik edilmesinin uygun olacağını, İstanbul'a gönderdiği başka bir yazısında ifade etmiştir¹⁵³.

Diğer taraftan devletin savaşlarla uğraşması nedeniyle güvenlik zafiyetleri ortaya çıkmış ve ülkenin çeşitli yerlerinde eşkıya saldırıları yaşanmıştı. Yusuf Ziya Paşa, Erzurum valiliği ve Maden-i Hümayun eminliği yaptığı dönemlerde, bunlarla sürekli mücadele etmişti. Özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde bulunan ve devlete karşı isyan faaliyetlerini yürüten bölge aşiretleriyle mücadele etmişti.

Yusuf Ziya Paşa, özellikle Hısnımansur tarafındaki Rışvan Aşireti ile belli zamanlarda uğraşmıştı. Rışvan Aşireti'nin saldırı ve isyan faaliyetleri nedeniyle, üzerine askeri kuvvet göndermiştir¹⁵⁴. Yusuf Ziya Paşa, Erzurum valiliği ve Maden-i Hümayun eminliği sırasında kendisini çok uğraştıran Rışvanzade Ömer Bey'in oğlu Abdurrahman Bey'e çeşitli görevler vermişti. Abdurrahman Bey aldığı görevlerde başarılı olmasından dolayı Yusuf Ziya Paşa tarafından beylerbeyliğine tayin edilmişti. Ancak daha sonra

¹⁵¹ İsmail Özçelik, "Osmanlı-İran ve Rus ilişkileri Bağlamında Penah Ali Han ve İbrahim Halil Han Döneminde Karabağ Hanlığı", Tarih ve Kültür Ekseninde Orta Aras Havzası", Atatürk Araştırma Merkezi Yay.. Ankara, 2018, s.55.

¹⁵² Toprak, Nuri Tarihi, s. 67.

¹⁵³ Ateş, "Ağa Muhammed Han'ın Kafkasya Seferleri ve Osmanlı İran ilişkileri (1795- 1797)", s. 39-56.

¹⁵⁴ Toprak, "Osmanlı Devlet Hizmetinde Bir Aşiret ve Lideri Rışvanzade Seyyid Abdurrahman Paşa", s. 65-85.

çıkardığı sorunlar nedeniyle mukataaları elinde bırakılmış, beylerbeyliği ise üzerinden alınmıştı¹⁵⁵.

Yusuf Ziya Paşa'nın mücadele içerisinde bulunduğu diğer aşiretlerde Şeyh Hasanlı ve Disimlu aşiretleriydi. Dersim bölgesinin en büyük iki aşiretinden biri olan Disimlu aşireti, Çemişgezek sancağı başta olmak üzere geniş bir alana yayılarak Erzurum, Kiğı, Antakya, Harput ve Kilis kazalarına yerleşmişti. Söz konusu aşiretler, isyan faaliyetlerini XVIII. yüzyılın sonuna kadar devam etmişti. Aşirete mensup eşkıyalar, 1757 yılında Kemah kazasına bağlı bir köye saldırmış, köy halkının mallarını yağmalayıp çok sayıda kişiyi öldürmüşlerdi. Saldırıyı yapanları cezalandırmak için Diyarbakir Valisi Abdurrahman Paşa harekete geçmiş, ancak başarılı olamamıştı. 1764 ve 1773 yılları arasında isyan faaliyetlerini sürdürmüşlerdi. Devlet, aşiretlerin saldırılarından dolayı üzerlerine sık sık asker göndermiş, ancak saldırıların önüne geçememiştir¹⁵⁶.

Yusuf Ziya Paşa, Maden-i Hümayun eminliği yaptığı dönemde, madenlere saldırımları nedeniyle Şeyh Hasanlı ve Disimlu aşiretleriyle çok uğraşmıştı. Bu aşiretler, önceki dönemlerde olduğu gibi Yusuf Ziya Paşa'nın Erzurum valiliği döneminde de isyan faaliyetlerinde bulunmuştu. Şeyh Hasanlı ve Disimlu Aşiretleri Erzincan-Çemişgezek kasabasına saldırmış, kasaba halkına zarar vermişlerdi. Ayrıca, voyvoda konaklarına saldırı ve yağma faaliyetlerinde bulunmuşlardı. Bunun üzerine Yusuf Ziya Paşa, harekete geçmiş, üzerlerine askeri birlikler göndermişti. İki üç saat içinde yüzden fazla kesik başı voyvoda konağında topladıkları haberini Keban madeninin ileri gelenlerine göndermişti¹⁵⁷.

Yusuf Ziya Paşa, emrinde tuttuğu güvenlik güçleri ve İstanbul'un talimatı üzerine harekete geçirdiği Erzurum, Diyarbakir, Rakka ve Sivas vilayetlerinin kuvvetleri sayesinde bölgeyi Kürt eşkıyasından temizlemişti. Bölgede güven ve istikrarı sağlamaya çalışmıştır¹⁵⁸.

Yine, 1798 yılının Eylül ayının ilk haftasında, Şeyh Hasanlı ve Disimlu aşiretlerinin isyanları sebebiyle Erzincan-Çemişgezek bölgesinde eşkıya takibindeyken,

¹⁵⁵ Toprak, Nuri Tarihi, s.163.

¹⁵⁶ Kibar Taş, Tunceli (Dersim) Yöresinde Aşiretler ve Sosyo Kültürel Yapıları, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Ankara, 2012, s. 87, 90, 107,109.

¹⁵⁷ Erkutun, s. 17-18.

¹⁵⁸ Toprak, "Osmanlı Devlet Hizmetinde Bir Aşiret ve Lideri Rışvanzade Seyyid Abdurrahman Paşa", s. 65-85.

Sultan III. Selim'in sadaret makamına davet fermanı, kendisine ulaşmıştı¹⁵⁹. III. Selim, Erzurum Valisi Yusuf Ziya Paşa'ya sadrazamlık ve ordu komutanlığını vermek için İstanbul'a çağırılmıştı¹⁶⁰. Bölgede bir takım önlemler aldıktan sonra İstanbul'a doğru yola çıkmıştır.

Görev yaptığı bölgelerde halkın çeşitli ihtiyaçlarını karşılamak için bazı mimari eserlerde bırakan Yusuf Ziya Paşa, Erzurum valiliği yaptığı 1794-1798 yılları arasında Keban'da kendi adına bir külliye inşa ettirmiştir. Yusuf Ziya Paşa Külliyesi ile anılan külliye, 1250 metrekarelik bir alana inşa edilmiş olup, içerisinde cami, medrese, kütüphane, çeşme ve hamam bulunmaktaydı¹⁶¹. Yusuf Ziya Paşa Külliyesi'nin pek çok yerinde külliyenin yapılış aşamalarını gösteren birçok kitabe bulunmaktadır. Kitabedeki bilgiler, hangi tarihler arasında külliyenin hangi aşamalarının yapıldığını göstermektedir¹⁶².

1.5. BİRİNCİ TRABZON VALİLİĞİ

Trabzon Valisi Faş Muhafızı Bicanzade Ali Paşa'nın ölümü üzerine Trabzon Eyaleti denetimsiz kalmıştı. Bu durumdan faydalanmak isteyen eşkıyalar eyalete saldırmışlardı. Bu nedenle Yusuf Ziya Paşa'ya Erzurum Eyaleti'ne ilave olarak, 28 Temmuz 1797 tarihinde Trabzon valiliği de tevcih edildi¹⁶³. Trabzon valiliği yaklaşık 1 buçuk yıl sürmüştü¹⁶⁴. Erzurum valisi olduğu sıralarda Trabzon bölgesinde, ayanlık ideasında bulunan eşkıyanın saldırılarını durdurmakla da görevlendirilen Yusuf Ziya Paşa, ihtiyaç halinde Trabzon'a gelerek bölgedeki eşkıya saldırılarını bertaraf etmiştir¹⁶⁵.

Bölgede huzursuzluk çıkaran Kürt eşkıyasına karşı mücadele eden Yusuf Ziya Paşa, 17 Mayıs-15 Haziran 1798 tarihinde bunların üzerlerine asker sevk etmiş ve bölgede denetimi sağlamaya çalışmıştı¹⁶⁶. Ancak Yusuf Ziya Paşa, Fransa'nın Mısır'a saldırmasından dolayı sadrazamlığa getirilmişti. Serdarıekrem olarak ordunun başında

¹⁵⁹ Erkutun, s. XXXI.

¹⁶⁰ Karal, Selim III'ün Hatt-ı Hümayunları, s. 55. Erkutun, s. XXX.

¹⁶¹ Ahmet Vefa Çobanoğlu, Yusuf Ziya Paşa Külliyesi, DİA, İstanbul, 2013, Cilt XLIV, s.37.

¹⁶² Fuat Şancı, "Keban'da Yusuf Paşa Külliyesi", Darendе İlahiyat Fakültesi Araştırma dergisi, C.1 Say 1, Darendе, 1995, s. 212.

¹⁶³ Toprak, Nuri Tarihi, s.708.

¹⁶⁴ Toprak, Nuri Tarihi, s. 473. Abdullah Saydam, "Trabzon'un İdari Yapısı ve Yenileşme Zarureti (1793-1851)", Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırmaları ve Uygulama Merkezi Dergisi, 2016, s.285-317.

¹⁶⁵ Toprak, Nuri Tarihi, s. 643.

¹⁶⁶ Toprak, Nuri Tarihi, s. 707.

Mısır'a gidince, ondan kalan Trabzon valiliği, bu dönemde bölgeye dönen ve bölgede tanınmış bir aileden olan Canikli Hacı Ali Paşa'nın oğlu Battal Hüseyin Paşa'ya verilmiştir¹⁶⁷.

Yusuf Ziya Paşa'nın Erzurum valiliğine ilaveten üzerinde olan Trabzon Eyaleti sonrasında, ikinci defa Trabzon valisi olan Anadolu Valisi Seyyid Ali Paşa'ya verildiği halde bu görevi kabul etmemişti. Trabzon Eyaleti, kendisinden alınmasına rağmen Yusuf Ziya Paşa'nın Canik, Trabzon ve Erzurum taraflarındaki aşiret ve kabilelerden asker toplama yetkisi devam etmişti. Bölgeden toplanan askerler, Mısır'a saldıran Napolyon'un bölgeden çıkarılması amacıyla, düzenlenen seferde görevlendirilmişti¹⁶⁸.

1.6. ÇILDİR VALİLİĞİ

Devletin kuzey-doğu sınırında yer alan Çıldır Eyaleti, Osmanlı, İran ve Rusya arasında bulunurdu. Eyalet, sık sık saldırılara maruz kaldığı için sınırları her dönem değişmekteydi¹⁶⁹. XVIII. yüzyılın başında sancak sayısı 22 iken 1740 yılında 15 sancak olarak kaydedilmişti¹⁷⁰. Ayrıca Karlofça Anlaşması'ndan sonra bölgede Rus tehdidinin de artması nedeniyle Çıldır Eyaleti'nin yönetimi ayrıca önem arz etmekteydi¹⁷¹.

XVIII. yüzyıl başlarında İshak Paşa'nın uhdesinde bulunan Çıldır valiliği, bu yüzyılın sonuna kadar aynı sülalede kalmıştı. 1701'de Gürcistan prensliklerinde meydana gelen karışıklıkları İshak Paşa ve diğer valiler çözemeyince, merkezden bölgeye bir ordu gönderilmişti. III. Murad devrinde, Osmanlı egemenliğine girdikten sonra kurulan Çıldır Beylerbeyliği, 93 Harbi'nde Rusların eline geçene kadar da bir eyalet olarak yönetilmişti¹⁷².

Çıldır Valisi Süleyman Paşa hayatını kaybedince, devletin ileri gelenleri onun yerine oğlu Şerif Paşa'yı tayin etmek istemişti. Fakat onunda bir takım olumsuz davranışlar sergileyeceği düşünülmüş ve Çıldır valiliğine İshak Paşa getirilmişti. Sonrasında atamaya karşı çıkan Şerif Paşa, Çıldır valiliğini kendi cabalarıyla elde etmişti. Ancak babasının Darphane'ye ödemesi gereken mallarını vermekte isteksiz

¹⁶⁷ Saydam, "Trabzon'un İdari Yapısı ve Yenileşme Zarureti (1793-1851)", s.289.

¹⁶⁸ Toprak, Nuri Tarihi, s.651.

¹⁶⁹ Seydi Vakkas Toprak, "Çıldır Valisi Mehmet Şerif Paşa'nın Aras Havzası'ndaki Faaliyetleri", Tarih ve Kültür Ekseninde Orta Aras Havzası, Atatürk Araştırma Merkezi Yay.. Ankara, 2018, s.183.

¹⁷⁰ Mehmet İnbaşı, "XVIII. Yüzyılın İkinci Yarısında Çıldır Eyaleti ve İdarecileri, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, S. 7, 2006, s. 78, 82.

¹⁷¹ Seydi Vakkas Toprak, "Çıldır Valisi Mehmet Şerif Paşa'nın Aras Havzası'ndaki Faaliyetleri", s.183.

¹⁷² İnbaşı, "XVIII. Yüzyılın İkinci Yarısında Çıldır Eyaleti ve İdarecileri", s. 78, 82.

davranmış ve devlet tarafından yapılan ikazlara itibar etmemiştir. Kethüdası Sufyan Ağa'ya olan borcunu da ödemeyince merkeze şikâyet edilmişti. Ayrıca Şerif Paşa'nın civardaki kabile ve aşiretlerle iyi ilişkiler kuramaması da şikâyetlere sebep olmuştu. Bu sebeplere, Şerif Paşa'nın bölgede uygun görülmeven davranışları da eklenince görevden alınmıştı¹⁷³.

Çıldır Valisi Şerif Paşa'nın görevden alındıktan sonra, 21 Temmuz¹⁷⁴ 1796 tarihinde Erzurum valiliğini de yürüten Yusuf Ziya Paşa'ya ilave olarak Çıldır valiliği de verilmişti¹⁷⁵. Yaklaşık bir yıl sonra Yusuf Ziya Paşa'nın emriyle Çıldır valiliğine 24 Eylül 1797'de Ahışa Hanedanı'ndan İshak Paşa'nın kardeşi Mehmed Sabit Ağa, beylerbeyliği rütbesi ile atanmıştı. Şerif Paşa'ya ise Adana Eyaleti tevcih olunmuştu¹⁷⁶.

Şerif Paşa, Revan ve Karabağ hanlarından mektup getiren elçileri, Çıldır'da karşılayıp yanlarına bir görevli vererek Erzurum Valisi Yusuf Ziya Paşa'ya göndermişti. Daha öncede belirtildiği gibi Yusuf Ziya Paşa da elçilerin yanına başçukadarını vererek İstanbul'a göndermişti¹⁷⁷. Çıldır valileri lojistik görevleri de yerine getirmeye çalışmışlardır.

Yusuf Ziya Paşa, sadrazam olduğu dönemlerde de Çıldır valiliğiyle ilgilenmeye devam etmişti. Bu doğrultuda valilerin uygunsuz davranışları karşısında, vali değişikliği yapılması için emirler göndermişti. Çıldır Valisi Selim Paşa'nın uygunsuz hareketlerde bulunması üzerine durum, sadrazama bildirilmişti. Yusuf Ziya Paşa, bunun üzerine gönderdiği yazıda "Çıldır Valisi Selim Paşa'nın uygunsuz davranışlar gösterdiği bildirilmiş olup, Selim Paşa'nın mukataalarıyla beraber bu görevinden alınıp, yerine eski Diyarbekir valisi, aynı zamanda Çıldır Eyaleti'nin eski hanedanlarından Mehmed Şerif Paşa'ya verilmesini" emretmiştir. Ancak bu görevlendirmeden dolayı Selim Paşa'nın karşı çıkma ihtimali olduğundan bir süre olayın gizli tutulması hususunda bölgeye 15 Şubat 1809 tarihli bir yazı göndermiştir¹⁷⁸.

¹⁷³ Toprak, Nuri Tarihi, s.651. s. 432. Ahmed Cevdet Paşa, VI, s.201.

¹⁷⁴ "Bazı kaynaklarda, Yusuf Ziya Paşa'nın 20 Temmuz 1796 yılında Çıldır valiliğine getirildiğini yazmaktadır." bkz., Süreyya, s. 1701.

¹⁷⁵ Sarıkaya, s.209.

¹⁷⁶ Toprak, Nuri Tarihi, s. 390, 432, 618. Ahmed Cevdet Paşa, VI, s. 201-202. Çelik, s.51

¹⁷⁷ Toprak, Nuri Tarihi, s.67.

¹⁷⁸ Hicri 1223/ Miladi 1809 tarihli Hatt-ı Hümayun, BOA, HAT, 475/23253.

İKİNCİ BÖLÜM

YUSUF ZİYA PAŞA’NIN SİYASET SAHNESİNDE YÜKSELİŞİ

2.BİRİNCİ SADRAZAMLIĞI

2.1.Napolyon’un Mısır’ı İşgali ve Osmanlı Devleti’nin Gösterdiği Tepkiler

Fransız General Napolyon donanmayla 19 Mayıs 1798’de Fransa’nın Tolun Limanı’ndan Doğu Akdeniz istikametine hareket etmişti¹⁷⁹. Fransa donanması 9 Haziran 1798 ’de Malta Adası’nı işgal etmiş,¹⁸⁰ 2 Temmuz 1798’de¹⁸¹ İskenderiye’ye girmiştir. Napolyon İskenderiye’ye ulaştığında, Fransa konsolosu ile Mısır’ın ileri gelenlerini donanmaya çağırmış¹⁸² ve halkın tepkisini çekmemek için birtakım beyannameler yayınlamıştır. Mısır’a dost olarak geldiğini ve insanlara zarar vermeyeceğini söyleyerek Mısır halkına hazırladığı beyannameyi dağıtmıştı. Beynamede, Müslümanları şehit eden Maltalıları cezalandırdıklarını ve Maltalılar tarafından esir edilen Müslümanları serbest bıraktıklarını ifade etmişti¹⁸³. Ayrıca İslam’ı beğendiğini, Fransa’nın Mısır’daki¹⁸⁴ ticaretini engelleyen, halka zulüm ederek zarar veren, Padişah’ın emrine saygı göstermeyen Kölemenleri cezalandırmayı amaçladığını söylemiştir¹⁸⁵.

Fransa Generali Napolyon’un Mısır’ı işgal ettiği haberi, 17 Temmuz 1798 tarihinde Kıbrıs Muhassılı Osman Ağa tarafından, Osmanlı Devleti’ne iletilmişti. İşgal ile Osmanlı Devleti’nin haberdar olması arasındaki süre iki haftadan fazlaydı¹⁸⁶.

Padişah ve devlet adamları işgal haberini duyduklarında çok şaşırılmıştı. Fransız muhatapları tarafından oyalanmış olan Paris’teki Osmanlı Elçisi Seyyid Ali Efendi de

¹⁷⁹ Karal, Osmanlı Tarihi, V, s.27. Çolak, s.148.

¹⁸⁰“Özdemir Gümüş, Napolyon’un Mısır’ı İşgali Sırasında Osmanlı Topraklarındaki Fransızlar, Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmaları Dergisi, 2013, Sa. 9, s. 249-278. İstanbul hükümeti, Fransa’nın Akdeniz’i korsanlardan temizlediğine inandığı için Malta’nın işgalini memnuniyetle karşılamıştı”. bkz., Yenidünya, s.10.

¹⁸¹“Nuri tarihinde Napolyon’un İskenderiye’ye çıktığı tarih, 20 Haziran 1798 olarak verilmiştir”. bkz., Toprak, Nuri Tarihi, s.81.

¹⁸² Erkutun, s. XLI.

¹⁸³ Ahmed Cevdet Paşa, VI. s. 289. Erkutun, s. XLIII.

¹⁸⁴“XVII. yüzyılın sonlarında valiler, ocak ağaları ve Kölemen beyleri arasında nüfuz mücadelesi yaşanmaya başlamış ve Mısır’daki bu çekişme bazen çatışmalara kadar gitmişti. XVIII. yüzyıla gelindiğinde eyalet yönetimi bu unsurlar arasında sürekli el değiştirmişti. Kölemen beyleri, gittikçe yönetimi ele almaya başlamıştı. Osmanlı Devleti’nin vergisini göndermemeye başlamıştı. Merkezden gönderilen valilerin yönetimdeki etkisi azalmıştı”. bkz., Yüksel Çelik, Hüsrev Mehmet Paşa Siyasi Hayatı ve Askeri Faaliyetleri (1755-1855), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi) İstanbul, 2005, s.8.

¹⁸⁵ Erkutun, s. XLIII., Karal, Selim III’ün Hattı Hümayunları Nizam-ı Cedit, s. 27.

¹⁸⁶ Beyhan, s.48. Gümüş, s. 255.

Fransa'nın Mısır'ı işgal ettiğine inanmamıştı¹⁸⁷. Mısır'a sefer yapacağı Paris'teki gazetelerde ilan edilmiş olmasına rağmen, Elçi, konuyu Fransa Dışişleri Bakanı Talleyrand'a sorduğunda haberi yalanlamıştı¹⁸⁸. Osmanlı Devleti, Fransa'nın İskenderiye'ye saldırdıkları haberini aldığı halde Seyyid Ali Efendi'nin işgalden haberi olmamış ve donanmanın İngiltere'nin Hindistan ticaret yollunu kapatmak için gittiği konusunda ısrar etmiştir. Ayrıca eğer Fransa'ya savaş açılırsa, Rusya ve Avusturya'nın Osmanlı topraklarına saldıracağını ifade etmekteydi¹⁸⁹. Elçinin ısrarı üzerine, çok sinirlenen Sultan III. Selim, sadrazamın arzı kenarına Seyyid Ali Efendi için “Ne eşek herif imiş.” ibaresini yazmıştır¹⁹⁰.

Öte yandan, Fransa, Mısır seferi öncesinde ve sırasında Osmanlı topraklarında yaşayan vatandaşlarını zor durumda bırakmamak için, işgal öncesinde haberdar etmek istemişti. Bu nedenle Talleyrand tarafından 11 Mayıs'ta Osmanlı topraklarındaki Fransa Elçisi Ruffin'e yazı yazılmıştır¹⁹¹. Fransa'nın sefer öncesinde vatandaşlarını uyarmasına rağmen, Osmanlı Devleti'nin yine de işgal planından haberdar olmaması dış ilişkilerde ne kadar zayıf olduğunu göstermektedir.

Napolyon'un Mısır'ı işgal ettiği haberi üzerine Osmanlı Devleti, harekete geçmiş ve İstanbul'da şeyhülislam konağında meclisler toplanmıştı. Devlet adamlarının, Fransızlara hemen savaş açılmasını istemelerine karşın III. Selim, ordunun durumunun savaşa uygun olmadığını bildiği için hemen savaş ilan etmemişti¹⁹².

Yapılan görüşmeler sonuncunda, 15 Aralık 1798 tarihinde Mısır seraskerliğine Seyda Valisi Cezzar Ahmed Paşa tayin edilmişti¹⁹³. Ancak sonrasında bu görev Şam Valisi İbrahim Paşa'ya verilmiş ve Cezzar Ahmed Paşa da sahil bölgelerinin seraskerliğine tayin edilmişti. Ayrıca Mısır valiliğine, Maraş Valisi Abdullah Paşa getirilmişti. Çanakkale Boğazı muhafızlığına ise Zihneli Hasan Paşa atanmıştı¹⁹⁴.

Diğer taraftan Rusya, Osmanlı Devleti'ne Fransa'ya savaş ilan etmediği takdirde Eflak- Boğdan'ı işgal edeceğini bildirerek baskılarını artırmaktaydı¹⁹⁵. Osmanlı Devleti, bu baskılar altında ve İngiltere'nin Fransa ordusunu Ebukır'da yakmasından sonra,

¹⁸⁷ Karal, Selim III'ün Hattı Hümayunları Nizam-ı Cedit, s.178.

¹⁸⁸ Gümüş, s.254.

¹⁸⁹ Sarıkaya, s. 313.

¹⁹⁰ Karal, Selim III'ün Hattı Hümayunları Nizam-ı Cedit, s. 178-179.

¹⁹¹ Gümüş, s. 254.

¹⁹² Karal, Osmanlı Tarihi, V, s. 29.

¹⁹³ Sarıkaya, s.303.

¹⁹⁴ Toprak, Nuri Tarihi, s.82.

¹⁹⁵ Yenidünya, s.10.

Fransa Elçisi Ruffin'i Babıali'ye çağırmıştı. Elçiye, "Fransa'nın Mısır'ı işgal ederek önceki anlaşma şartlarının bozduğunu bu işgale karşılık savaş ilan ettiğini" söylemişti¹⁹⁶. Fransa Elçisi ve beraberindekiler 12 Eylül 1798 tarihinde Yedikule Zindanları'na atılmıştır¹⁹⁷. Osmanlı Devleti, 15 Eylül 1798 tarihinde yayınladığı bir fermanla Fransa'ya resmen savaş ilan etmişti¹⁹⁸. Ayrıca, İstanbul'daki Fransa konsolosluğu çalışanları ve diğer Fransa vatandaşlarının mallarına el konulması için emir çıkarmıştı¹⁹⁹.

Osmanlı Devleti, karşı taarruza geçmeden olaya siyasi bir çözüm bulma arayışına girmiş, ancak bir çözüm bulamamıştı. Napolyon'un başında bulunduğu güçlü Fransız ordusunu Mısır'dan tek başına çıkaramayacağını anlamıştı. Çünkü yakın zamanda yaşanan savaşlar nedeniyle ordu yıpranmış, askeri malzeme de yetersizdi. Eksikliklerin farkında olan devlet adamları, diğer devletlerden yardım istemişlerdi²⁰⁰.

Öte yandan, Fransa'nın Akdeniz'deki faaliyetlerini kendisi için zararlı olacağını düşünen Rusya, Mısır'ın savunmasında yer almanın menfaatlerine olacağına karar vermiş ve Osmanlı Devleti'nin yanında yer almıştı²⁰¹. III. Selim, 5 Ocak 1799 tarihinde de İngiltere'yle, 8 Ocak 1799 tarihinde Rusya'yla ittifak anlaşması yapmıştı²⁰².

2.2.Yusuf Ziya Paşa'nın Sadrazamlığa Getirilmesi

Osmanlı Devleti, Fransa'nın Mısır'ı işgali karşısında izlenecek yol konusunda önce tereddütler yaşasa da uzun tartışmalardan sonra kabiliyetli bir serdarıekrem komutasında ordu göndermeye karar vermişti²⁰³. Napolyon Mısır'ı işgal ettiği sırada sadrazamlık makamında İzzet Mehmet Paşa bulunuyordu. Fransa'nın Mısır'ı istila etme niyetinde olduğu anlaşıldığı için Sadrazam İzzet Mehmet Paşa, bir süre sonra Mısır'ın kilidi konumunda olan İskenderiye, Reşid, Dimyat ve diğer şehirleri korumak için hazırlıklara başlamıştı. Sadrazam öncelikle bölge halkını işgal hakkında bilgilendirmiş ve karşı koymaları için teşvik etmeye başlamıştı. Ancak başarısız olunca 30 Ağustos

¹⁹⁶ Gümüş, 257.

¹⁹⁷ Edouard Driault, Napoleon'un Şark Siyaseti (Selim-i Salis, Napolyon, Sebastiani ve Gardane), Haz. Köprülüzade Mehmed Fuat, Selma Günaydın, TTK. Yay., Ankara, 2013, s.7.

¹⁹⁸ Karal, Osmanlı Tarihi, V, s.30.

¹⁹⁹ Driault, s. 6. Gümüş, s.257.

²⁰⁰ Karal, Osmanlı Tarihi, V, s.268.

²⁰¹ Kurat, s. 41.

²⁰² Sarıkaya, s. 320. Enver Ziya Karal, Rusya ile 22 Aralık 1798 tarihinde ittifak yapıldığını yazmıştır. Karal, Osmanlı Tarihi, V, s.268.

²⁰³ Karal, Selim III.'ün Hatt-ı Hümayunları, s.62-64.

1798'de İzzet Mehmet Paşa sadrazamlıktan azledilmiş, yerine Erzurum Valisi Yusuf Ziya Paşa, tayin edilmişti²⁰⁴.

Yusuf Ziya Paşa, Fransa'nın Mısır'a saldırdığı ve sadarete tayin edildiği zaman Erzurum valisi ve Maden-i Hümayun emini görevlerini yürütüyordu²⁰⁵. Paşa'nın sadrazamlığa getirilmesinin nedenleri arasında Fransa'yı Mısır'dan atacak kabiliyete sahip olması ve coğrafyayı iyi bilmesi yer almaktaydı. Ayrıca Yapılan uzun araştırmalar sonunda sadarete getirilen Yusuf Ziya Paşa, bu tarihte oldukça iyi şöhrete sahipti²⁰⁶.

Yusuf Ziya Paşa, sadrazamlık haberi kendisine ulaştığında eşkıya takibine devam edilmesi ve Maden-i Hümayun bölgesinde aksaklıkların yaşanmaması için gereken tedbirleri alarak beraberindekilerle vakit kaybetmeden Keban'a hareket etmişti²⁰⁷. Keban'da bir takım önlemler aldıktan sonra İstanbul'a doğru yola çıkmıştı²⁰⁸. Yusuf Ziya Paşa ve beraberindekiler 23 menzil geçerek Kocaeli'ne vardıklarında kendilerini Divan-ı Hümayun teşrifatçısı Abdi Bey ve hazinedar başı karşılamıştı. Gelenleri karşılama heyeti, Paşa'ya ve mahiyetindekilere verilmek üzere, yanlarında çok sayıda hediye getirmişlerdi. Ancak Yusuf Ziya Paşa, hediye ve bahşişleri kabul etmemişti. Yol harcamalarını ve diğer masrafların tamamını kendisi karşılamıştı²⁰⁹. Bu davranışıyla aslında maddi bir kazanç peşinde olmadığını da göstermektedir.

Yusuf Ziya Paşa, beş menzil geçerek Maltepe'ye ulaşmış, sonraki günde Padişah'ın huzuruna çıkmıştır. Sabah namazından sonra Ayrılık Çeşmesi civarında Kaptan-ı Derya Küçük Hüseyin Paşa, Şeyhülislam ve beraberindekiler, yeni sadrazamı karşılamışlardı. Yusuf Ziya Paşa, fiili olarak görevine başlamıştır²¹⁰. Arşiv kaynaklarına göre Yusuf Ziya Paşa, 20 Aralık 1798 tarihinde merkeze gelmiştir. Paşa'nın sadarete gelmesi ve İstanbul'da karşılanması abartılı ve detaylı bir şekilde anlatılmaktadır²¹¹.

²⁰⁴ Sarıkaya, s.294-295. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Nizam-ı Cedit Ricalinden Kadı Abdurrahman Paşa", Belleten, Cilt XXXV, Ankara, 1971, s. 245-302. Kurt, s.447.

²⁰⁵ Toprak, Nuri Tarihi, s.723. Kurt, s.447.

²⁰⁶ Karal, Fransa Mısır ve Osmanlı İmparatorluğu (1797-1802), İstanbul Üniversitesi Yay., İstanbul, 1993, s.17. Sait Aşgın, Osmanlı Sadrazamları Üzerine İnceleme, (Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi) Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1992, s.322.

²⁰⁷ Erkutun, s. LIV.

²⁰⁸ Kurt, s.447. Mehmet Ali Beyhan, Cabi Tarihi, (Tarih-i Sultan Selim-i Salih ve Mahmud-ı Sani), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi) İstanbul, 1992, s.103.

²⁰⁹ Erkutun, s. LIV.

²¹⁰ Erkutun, s. LV.

²¹¹ Hicri 1213/Miladi1798 tarihli Hatt-ı Hümayun, BOA, HAT, 162/6723.

2.3.Yusuf Ziya Paşa'nın Mısır Seferi

Yusuf Ziya Paşa, toplanan divanda alınan karar ve III. Selim'in onayıyla serdariekremlige tayin edilmişti. Devlet adamları ve Padişah yaptıkları görüşmeler sonunda, hem karadan hem de denizden ordu gönderilmesine karar vermişlerdi. Devlet, Yusuf Ziya Paşa'nın başında bulunduğu orduyu Mısır'a karadan göndermeye karar vermişti²¹². Yeni sadrazam, devletin eski bir âdeti olduğu üzere Padişah'ın bir hatt-ı hümayunuyla 10 Nisan 1799 tarihinde serdariekremlik görevine resmen başlamıştır²¹³.

Yusuf Ziya Paşa, sefere çıkmadan ordunun ihtiyaçlarının karşılanması için pek çok vilayete haber gönderdiği gibi, Tekirdağ (Tekfurdağı)²¹⁴ ve buralara bağlı kazalara da 4 Mayıs 1799 tarihinde haber göndererek ordunun ihtiyacı olan at ve develerin acil bir şekilde temin edilmesini istemiştir²¹⁵.

Yusuf Ziya Paşa, Mısır'a gitmeden, öncesinde Cezzar Ahmed Paşa²¹⁶, Mısır seraskerliğine atanmıştı. Ayrıca Tırhala²¹⁷ Mutasarrıfı Köse Mustafa Paşa da büyük bir ordu ile deniz yoluyla İstanbul'dan İskenderiye'ye gönderilmişti²¹⁸. Osmanlı geleneği olduğu üzere sefer için tören düzenlenmiş, dualar edilmiş ve yeni sadrazam sefere çıkmıştı. Serdariekrem, orduyla beraber Üsküdar'dan Haydarpaşa'ya gelip Kethüda Osman Efendi ve Defterdar Celebi Mustafa Reşit Efendi ile yola çıkmıştır²¹⁹.

Yusuf Ziya Paşa'nın başında bulunduğu ordu, 1 Haziran 1799 tarihinde Haydarpaşa sahrasından Mısır'a doğru hareket etmişti²²⁰. Çiçeğibaşı Bahçesi'nde Şeyhülislam Mustafa Aşir Efendi ve Kaptan-ı Derya Küçük Hüseyin Paşa, Kaymakam Ebubekir Paşa ve diğer devlet adamları ile beraber yenilen yemekten sonra yola çıkmıştı. Ordu, bir müddet sonra Ayrılık Çeşmesi'ne varmış, orada iki saat bekledikten

²¹² Karal, Selim III. 'ün Hatt-ı Hümayunları, s.62.

²¹³ Sarıkaya, s. 354.

²¹⁴ “1846 yılına kadar önce Gelibolu- Rumeli Eyaleti'ne sonra Vize Silistre Eyaleti'ne bağlı bir kaza olarak yönetilen Tekfurdağı, 1846 yılında Edirne Eyaleti'ne bağlı bir sancak olarak yönetilmiştir. 1924 yılında vilayet olan Tekfurdağı, günümüzde Tekirdağ ilidir”. bkz., Sezen, s.484.

²¹⁵ Hicri 1213/ Miladi 1799 tarihli, Cevdet-i Harbiye, BOA, C.HR, 41/2013.

²¹⁶ “Cezzar Ahmet Paşa aslen Bosnalı olup, Napolyon'un Mısır'a saldırısı sonrasında 1799 yılında Akka'da gösterdiği başarılı savunmalarla adını duyurarak vezirliğe kadar yükselmiştir. Seyda ve Şam valiliği yapmıştır. Napolyon'a karşı savaşta Suriye, Akka ve Mısır seraskerliğini yaptı. Nizam-ı Cedit ordusu ile beraber Akka'da Napolyon'a karşı savaş verdi. Daha sonra Osmanlı Devleti'ne karşı isyankâr hareketlerde bulunmuş ancak bu dönemde Vahhabi isyanı olduğu için Osmanlı Devleti müdahale etmedi. Cezzar Ahmet Paşa daha sonra verem hastalığı nedeniyle 1804 yılında ölmüştür.” bkz., Toprak, Nuri Tarihi,s.130.

²¹⁷ “ Tırhala, Rumeli'ye bağlı bir sancaktı.” bkz., Akbayar, s.159.

²¹⁸ Karal, Selim III. 'ün Hatt-ı Hümayunları, s.61.

²¹⁹ Beyhan, s.81.

²²⁰ Sarıkaya, s.360.

sonra Maltepe'nin üst taraflarındaki menzile ulaşmıştı. Ertesi gün buradan hareket etmiş, muhtelif menziller geçtikten sonra Kocaeli Sancağı Beylerbeyi Hüseyin Paşa tarafından karşılanmış, sonrasında İznikmid²²¹ şehrinin dışında bir bölgeye yerleşmiş ve burada iki gün ikamet etmişti. Ordu, bu güzergâhta iken serdarırekrem'in kethüdası olarak Seyyid Mehmed Efendi tayin edilmişti. Osmanlı ordusu İznikmid'de iken Anadolu'dan, Rumeli'nden, İstanbul ve Gelibolu'dan gelen pek çok aşiret birliği orduya katılmıştı²²².

Daha sonra Sakarya'dan hareket eden ordu, bu güzergâhta ilerlerken Küçük Raşid Efendi'ye kendi isteğiyle defter emanetliği verilmişti²²³. Geçtiği bölgelerde ordusuna yeni birlikler katarak yoluna devam eden Yusuf Ziya Paşa, yukarıda da belirtildiği gibi yeni görev dağılımları ve talepler doğrultusunda vazifelendirmeler yapılmıştı. Çeşitli menziller geçtikten sonra Konya Ereğli'yi geçerek Cenân Köyü ve Ulukışla²²⁴ menziline varan Yusuf Ziya Paşa'nın başında bulunduğu orduya, Bozok Sancağı Mutasarrıfı Cabbarzade Süleyman Bey, üç bin süvari eşliğinde Piyade Kethüdası Abdullah Ağa ve Mehmet Sadık Ağa ile beraber katılmıştır²²⁵.

Mısır seferi sırasında pek çok eyaletten asker, erzak ve lojistik destek talebinde bulunulmuştu. Yusuf Ziya Paşa, Mısır seferi sırasında Sivas kazasında hem asker hem de askerin ihtiyacı için erzak talebinde bulunmuştu. Yusuf Ziya Paşa, Sivas ve çevresinde, askerlerin ihtiyaçları için koyun ve deve talep etmişti²²⁶. Paşa'nın emri doğrultusunda Sivas Valisi Recep Paşa, birliğiyle orduya katılmış, yerine de mütesellim olarak vilayeti yönetmesi için Zaralı-zade Seyyid Lütfullah'ı 1799 yılının haziran ayının sonlarında tayin etmişti²²⁷. Yine Rışvanzadelerin bulunduğu Malatya, Çermik, Besni ve Ergani kazalarında da Mısır'a sevk edilmek üzere asker toplanması emri verilmişti.

²²¹“İznikmid, günümüz Kocaeli şehrinin merkez ilçesidir. Kocaeli sınırları içerisinde yer alan İzmit'in 16 yüzyıl ve daha sonraki dönemlerde diğer adı İznikmid'dir”. bkz., Mehmet Kaya, XIX. Yüzyılda İzmit (Kocaili) sancağının Demografik Durumu ve İskân Siyaseti, Ankara Üniversite Sosyal Bilimler Dergisi, s. 60-80., “Kastamonu Kocaeli sancak merkezi, Kocaeli İzmit'e bağlı il merkezidir”. bkz., Akbayar, s. 84.

²²² Erkutun, s.116 -117.

²²³ Erkutun, s.118.

²²⁴ “Günümüzde Niğde'ye merkeze bağlı bir kaza olan Ulukışla(Şucaeddin), Osmanlı döneminde önce Karaman sonra da Konya Eyaleti'ne bağlanmıştı”. bkz., Sezen, s.474.

²²⁵ Erkutun, s. 132.

²²⁶ Mehmet Beşirli, “Napolyon Bonaparte'nin Mısır İşgali Süresince Sivas Kazasından Asker Talebi ve İhtiyaçların Karşıllanması”, Osmanlı Dönemi'nde Sivas Sempozyumu Bildirileri, Sivas Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Cilt 1, Sivas 2007, s.215.

²²⁷ Beşirli, “Napolyon Bonaparte'nin Mısır İşgali Süresince Sivas Kazasından Asker Talebi ve İhtiyaçların Karşıllanması”, s. 213.

Yusuf Ziya Paşa, aynı zamanda Rışvanzade Aşireti'nin başında bulunan Seyyid Abdurrahman Paşa'nın²²⁸ da hazırlanan ordunun başında sefere çıkmasını istemişti²²⁹.

Yusuf Ziya Paşa sadrazamlıktan önce maden emniyeti ve valilik yaptığı için Doğu Anadolu, Adıyaman ve Malatya taraflarında kendi döneminde tanınmış biriydi. Bölgede tanınan, sevilen ve sözü geçen biri olmasından dolayı sefere katılma çağrısı bölge aşiretleri tarafından olumlu karşılanmıştı.

Öte yandan Napolyon, Mısır'da ilerleyemeyince büyük bir kuvvet ile Suriye'ye hareket etmişti. Bunun üzerine Sadrazam Yusuf Ziya Paşa komutasında Rumeli ve Anadolu'dan toplanan askerlerle hazırlanan ordu, Suriye taraflarından Mısır'a gireceği için Şam'a gönderilmiştir²³⁰. Şam'da kırk sekiz gün kalan Yusuf Ziya Paşa, burada bulunduğu sırada ordusunda bazı ihtiyaçları ortaya çıkmıştı²³¹. Ordunun ihtiyaçlarını karşılamak için Cezzar Ahmed Paşa'dan tekrar yardım istemişti. Ancak gerekli yardımları göndermeyen Cezzar Ahmed Paşa, birtakım yanlış davranışlar da göstermişti²³².

Öte yandan İngiltere, Fransa'nın Mısır işgaline son vermek amacıyla donanmasını İskenderiye'ye göndermiş ve Fransızları aramak üzere Doğu Akdeniz'e hareket etmiştir. Kısa süre sonra Fransa donanmasının geldiğini gördüklerinde derhal savaş durumuna geçmişlerdi. Yapılan savaş sonucunda, Fransa donanmasının büyük bir kısmı yakılmış geri kalanına da el konulmuştu²³³. Napolyon'un donanması Ebukır'da yakılınca Mısır'da bir bakıma hapis kalmıştı²³⁴.

Suriye üzerine yönelen Fransa ordusu, sırasıyla Ariş²³⁵, Gazze ve Yafa kalelerini ele geçirdikten sonra 19-20 Mart 1799 tarihinde Akka²³⁶ Kalesi'ni kuşatmıştı²³⁷.

²²⁸ “Seyyid Abdurrahman Paşa, Rışvanzade Ömer Bey'in torunudur. Sadrazam Yusuf Ziya Paşa Erzurum valisi olduğu dönemde, kendisine önce kapı kethüdalığı, 8 Şubat 1795 tarihinde de beylerbeylik rütbesini vermişti”. bkz., Toprak, Nuri Tarihi, s.163, Erkutun, s.281.

²²⁹ Toprak, “Osmanlı Devlet Hizmetinde Bir Aşiret ve Lideri Rışvanzade Seyyid Abdurrahman Paşa”, s.74.

²³⁰ Kamil Çolak, “Mısır'ın Fransızlar Tarafından İşgali ve Tahliyesi (1798-1801)”, Sakarya Üniversitesi Fen Edebiyat Dergisi, 2008, s. 141-156. Ziya Nur Aksun, Osmanlı Tarihi, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 1994, s.63.

²³¹ Erkutun, s. LXXVIII.

²³² Beyhan, s. 82.

²³³ Erkutun, s. XLVIII.

²³⁴ Uçarol, s.89.

²³⁵ “Ariş (Kal'atü'l- Ariş) Filistin'de bir kasabadır.” Sezen, s.33.

²³⁶ “1520 yılında Şam Eyaleti'ne, 1660 yılında Seyda Eyaleti'ne, 1860 yılında da Suriye vilayetine bağlı bir sancak olarak yönetilen Akka, 1888 yılında Beyrut vilayetine bağlı bir sancak olarak yönetilmeye başlanmıştır”. bkz., Sezen, s.15.

²³⁷ Reridun, Emecen, “Cezzar Ahmet Paşa”, DİA, İstanbul, 1993, Cilt VII, s.557.

Napolyon, Cezzar Ahmed Paşa'nın komutasında bulunan Akka Kalesi'ni, savaşmadan teslim almak istemişti²³⁸. Ancak Cezzar Ahmed Paşa, Napolyon'un isteğini kabul etmeyince Fransa'nın kuvvetleri kaleye saldırmıştı²³⁹.

Öte yandan İngiliz donanmasından Amiral Nelson'un yardım için gönderdiği General İsmet, Akka ve Hayfa limanlarına savaş malzemesi getiren Fransa donanmasına hücum etmiş, Fransa gemilerinin bir kısmını batırmış, geri kalanını ele geçirerek kuşatma altındaki Akka'ya önemli bir destek sağlamıştır²⁴⁰.

Akka Kalesi'ni savunan Cezzar Ahmed Paşa'nın ordusu, önceden tedarik ettiği zahireler, savaş malzemeleri, eğitim görmüş topçu askerler ve devamlı yardıma gelen askerlerle beraber çok güçlü durumdaydı²⁴¹. Yapılan savaş çok şiddetli olmasıyla beraber büyük başarı sağlanmıştı. Akka Kalesi, Cezzar Ahmed Paşa'nın ordusu ve sonradan yardıma gelen Nizam-ı Cedit askerleri sayesinde kurtarılmıştı²⁴². İki ay devam eden savaşta netice alamayan Napolyon, 25 Mayıs 1799'da kuşatmayı kaldırıp geri çekilmişti²⁴³.

Diğer yandan, Yusuf Ziya Paşa'nın başında bulunduğu ordu, Akhisar'da iken Akka Kalesi'nin kurtarıldığı haberini almıştı. Cezzar Ahmed Paşa'nın başçukadarı, haberi müjdeli bir şekilde Sadrazam'a ulaştırmıştı. Başçukadar, ayrıca Fransa ordusundan, 14 general ve 300 kadar subayı da öldürdüklerini ifade etmişti. Ordu, Akka Zaferi'ni top ve tüfek atışlarıyla bayram havasında kutlamıştı. Padişah, İstanbul'a gönderilen başçukadara hediyeler vermişti. Ayrıca Cezzar Ahmed Paşa ve diğer ileri gelenlere de çeşitli hediyeler gönderilmiştir²⁴⁴.

Akka Zaferi, Nizam-ı Cedit ordusunun ilk başarısıydı. Diğer alaylar arasında sıyrılarak kendisini gösteren Nizam-ı Cedit, Ebukır ve Tabor Dağı'nda da başarılar göstermişti²⁴⁵.

²³⁸ “Napolyon, Akka Kalesi'ni teslim etmesi için Cezzar Ahmed Paşa'ya mektuplar yollamış, ancak Cezzar Ahmed Paşa savunma planları yaptığı için gönderilen hiçbir mektuba cevap vermemiştir”. bkz., Karal, Osmanlı Tarihi, V, 40.

²³⁹ Ali Rıza Şimşek, Osmanlı Ordusunda 18 Yüzyıl ile 19 Yüzyıl Arasında Yapılan İslahat Çalışmaları ve Bu Çalışmalarda Yabancı Uzmanların Rolü, Sakaya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya, 2006, s.124.

²⁴⁰ Sarıkaya, s. 363., Erkutun, s. LXII.

²⁴¹ Erkutun, s. LXII

²⁴² Şimşek, s. 130.

²⁴³ “Akka mağlubiyetini, Napolyon'un aldığı ilk yenilgiydi. Bu durumu kabullenemeyen Napolyon, savaşı kazandığını ifade eden beyannameler yayınlamıştır”. bkz., Karal, Osmanlı Tarihi, V, s. 40, 268.

²⁴⁴“Sarıkaya, s. 367. Padişah aynı zamanda Osmanlı ordusuna yardım ettiği için İngiliz General İsmet'e de çeşitli hediyeler göndermiştir”. bkz., Ahmed Cevdet Paşa, VII, s. 35., Erkutun, s. LXIV

²⁴⁵ Driault, s. 20-21.

Nizam-ı Cedit ordusunun eğitiminde, Fransız uzmanlar kullanılıyordu. Fransa'nın amacı Osmanlı Devleti'ni güçlendirmek değil, Rusya ve İngiltere'ye karşı kendi yanında tutmaktı. Bu nedenle, Nizam-ı Cedit ordusunun bu ilk başarısı Fransa'yı endişelendirmişti²⁴⁶.

Diğer taraftan, Napolyon'un asker sayısı günden güne azalıyordu. Bu sorunu çözmek için ülkesinden asker talep etmişti. Ancak İngilizler boğazları kapattıklarından ülkesinden asker getirememiş ve çareyi 3000 zenci satın alıp yetiştirmekte bulmuştur²⁴⁷.

Akka yenilgisinden sonra yanında götürebildiği askerleri ve savaş malzemeleriyle beraber önce Yafa'ya²⁴⁸ oradan da Gazze'ye çekilen Napolyon, beraberindeki orduyla Sina Çölü'ndeki aşırı sıcaklardan dolayı zorlukla Kahire'ye ulaşmıştı²⁴⁹. Ayrıca, Mısır'ı istila ettiğinde ordusunda veba salgını başlamış, askerlerinin büyük bir kısmı vebadan ölmüştü. Fransız ordusundaki veba salgını Mısır'ın iç bölgelerine doğru çekildikleri sırada da devam etmişti. Fransa ordusu Mısır'a çekildiğinde Cezzar Ahmed Paşa askerleriyle takip etmişti. Bir taraftan yaralı ve hasta askerler, diğer taraftan Cezzar Ahmed Paşa'nın takibi nedeniyle Napolyon'un ordusu sıkıntılar yaşamıştı. Bu yüzden dönüş yolunda hasta askerlerinin bir kısmını öldürmüştü²⁵⁰.

Napolyon'un askerlerini öldürmesiyle ilgili bilgiler pek çok kaynakta yer almaktadır. Fransa, askerlerinin pek çoğunun hasta olması ve askerleri cepheden cepheye taşırken çok zorluk çekmesi nedeniyle, önce bunları taşımak için ahşaptan tabut şeklinde sandıklar yapmıştı. Sonrasında sandıkların içlerine hasta ve mecruh olanları koyup her birini dörder kişiye taşıtmış ve bu işte için yanında esir bulunan üç yüz kadar Müslümanı kullanmıştır. Napolyon'un askerleriyle düşe kalka Yafa'ya kadar varmıştır. Orda dinlenmek için metris ve tabyalar inşa etmiştir. Fransız General Napolyon'un askerleri, salgın hastalık ve diğer felaketler nedeniyle Yafa'ya varana kadar çok eziyet çekmişti. Bonaparte, orduda bulunan çok sayı da hasta askeri taşımak zor geldiğinden,

²⁴⁶ Şimşek, s.130.

²⁴⁷ Karal, Fransa Mısır ve Osmanlı İmparatorluğu (1797-1802), s. 18.

²⁴⁸ “1520 yılında Şam Eyaleti'ne bağlı bir sancak olan Yafa, sonrasında Seyda Eyaleti'nin Gazze sancağına bağlı bir kaza haline getirilmiştir. 1856'da Seyda Eyaleti'nin Kudüs sancağına bağlı bir kaza olarak yönetilmiş olup, 1877 yılından sonra Kudüs sancağına bağlanmıştır”. bkz., Sezen, s. 515.

²⁴⁹ Çolak, s.158.

²⁵⁰ Erkutun, s. LXIV.

durumu ağır olanlara afyon içirtmek suretiyle uyutarak idam ettirmiştir²⁵¹. Bu ilginç hadise aslında Fransa'nın askeri durumunu anlamak açısından son derece kıymetlidir.

Diğer taraftan, Cezzar Ahmed Paşa, Fransa askerlerini takip etmiş, Napolyon takip edildiğini öğrendiğinde Yafa'da durmayıp Gazze'ye gitmiş, ancak askerin geldiği haberini alınca oradan çıkmıştı²⁵². Ayrıca Suriye seferinde ölen Fransızların sayısı, Mısır'daki savaşlarda ve hastalıklardan ölenlerin sayılarına oranla oldukça fazla olduğu kaynaklarda ifade edilmektedir²⁵³. Napolyon, Suriye seferinde başarısız olmuş, büyük kayıp vermiştir.

Öte yandan Osmanlı Devleti, Akka'daki başarıyı Mısır'ın her yerinde sürdürememişti. Napolyon Mısır'a döndüğünde kuvvetlerini Rahmaniye'de²⁵⁴ topladıktan sonra, Ebukır'a çıkmayı başaran Tırhala Mutasarrıfı Köse Mustafa Paşa'nın ordusuna saldırmıştı. Saldırı sonunda Köse Mustafa'yı 25 Temmuz 1799 tarihinde esir almıştı. 2 Ağustos 1799 tarihinde de Ebukır Kalesi tamamen Fransa'nın eline geçmişti²⁵⁵. Ancak bu başarısızlık savaş hazırlıklarında herhangi bir gevşemeye sebebiyet vermemiş ve hazırlıklar hız kazanmıştı²⁵⁶. Sadece Napolyon'un bir süre daha Mısır'da kalmasına neden olmuştu²⁵⁷.

Ebukır'da gösterdiği başarıdan sonra Mısır'dan ayrılan Napolyon'un ayrılma nedeni, kaynaklarda farklı şekilde ifade edilmekle beraber sebeplerin bazıları şöyledir.

Ebukır'da Fransa donanması yakılmış, İskenderiye ve Dimyat boğazları İngiliz donanması tarafından kapatılmıştı. Bu nedenle Fransa ordusuna asker ve mühimmat takviyesi yapılamamıştı. Ayrıca Fransa, deniz savaşlarında asker ve subaylarının çoğunu kaybetmiş veya esir edilmişti. Bundan dolayı ordusunun durumu her geçen gün kötüye gitmişti. Yusuf Ziya Paşa'nın 60 bin askerle Mısır'a gelmekte olduğu haberini almıştı. Napolyon, Akka'daki mağlubiyetinden sonra Ebukır'da Köse Mustafa Paşa'yı mağlup edip esir etmesine rağmen önemli kayıplar vermiştir. Ayrıca, Osmanlı ordusuna

²⁵¹ Ahmed Cevdet Paşa, VII, s.26.

²⁵² Ahmed Cevdet Paşa, VII, s.25. Kamuran Şimşek, Tarih-i Cevdet'e Göre Napolyon, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı 14, Denizli, 2014, s. 85-93.

²⁵³ Çolak, s.158.

²⁵⁴ "Mısır Eyaleti'ne bağlı bir kasabadır". Sezen s.415.

²⁵⁵ Ahmed Cevdet Paşa, VII, s. 39-41., Erkutun, s. 142-144., Enver Ziya Karal, Fransa Mısır ve Osmanlı İmparatorluğu (1797-1802), İstanbul Üniversitesi Yay., İstanbul 1993, s. 119., Çolak, s.159. "Fransa ordusu, Ebukır Kalesi'ni aldıktan sonra Köse Mustafa Paşa'yı yaralı vaziyette esir alıp Napolyon'un huzuruna götürmüştü. Napolyon Köse Mustafa Paşa'nın yarasını görür görmez mendilini çıkarıp yarasını sarmıştı". bkz., Ahmed Cevdet Tarihi, VII, s.41.

²⁵⁶ Çelik, Mehmet Hüsrev Paşa, s.12.

²⁵⁷ Karal, Osmanlı Tarihi, V, s.268. Uçarol, s. 89.

karşı başarılı olsa dahi boş bıraktığı Mısır'ın bazı bölgelerinde isyan çıkma ihtimali de bulunuyordu. İsyan çıkması durumunda isyancıların, Fransa ordusunun etrafını saracağını düşünmüş ve Mısır'ı elde tutmanın artık mümkün olmayacağını anlamıştı²⁵⁸. Fransa, Malta'yı da kaybedince artık Osmanlı Devleti için tehlike olmaktan çıkmıştı²⁵⁹.

Diğer bir sebep ise; Ehramlar Muharebesi, Nil veya Ebukır savaşları, İngilizler tarafından başarılı bir şekilde kazanılmıştı. Ayrıca Napolyon Bonaparte, Akka Kalesi'nde İngilizlere ve Cezzar Ahmed Paşa'ya da yenilmişti²⁶⁰. Dahası, Fransa ordusunun Ren bölgesinde ve İtalya'da Avusturyalılara karşı başarısız olduğunu öğrendiğinden müdahale etmek için Fransa'ya dönmüştü²⁶¹. Alınan yenilgiler üzerine artık Mısır'da başarılı olamayacağını anlamıştı. Bu sebeplerden dolayı yerine General Jean Baptiste Kleber'i bırakıp, bir gece gizlice Fransa'ya dönmüştü²⁶².

Öte yandan sadrazamlığa getirilen Yusuf Ziya Paşa, Mısır'ı işgal eden orduya serasker tayin edilmişti²⁶³. Hazırlıklarını tamamladıktan sonra Fransa'ya karşı savaşmak üzere Ariş üzerinden karayolu ile Şam'a gitmiştir²⁶⁴.

2.4.Yusuf Ziya Paşa'nın Fransa'ya Karşı Mücadelesi

Yusuf Ziya Paşa²⁶⁵, Fransa ordusunu Mısır'dan çıkarmak üzere 29 Ağustos 1799 tarihinde 60 bin kişilik ordusu ile Şam'a gitmişti²⁶⁶. Paşa, 1800 yılında savaş hazırlıklarını tamamladıktan sonra Mısır'a girmişti²⁶⁷. Sadrazam, Suriye üzerine yürümeye hazırlandığı sırada, Tırhala Mutasarrıfı Köse Mustafa Paşa komutasındaki ordu da Rodos'tan deniz yolu ile Ebukır'a çıkarak Fransız ordusunun etrafını saracaktı.

²⁵⁸ Erkutun, s. LXXVI.

²⁵⁹ Driault, s. 7.

²⁶⁰ Driault, s.7.

²⁶¹ Karal, Osmanlı Tarihi, V, s.41. "Napolyon, Fransa ordusunun başarısız olduğunu öğrenmesi olayı esir anlaşması için gelen İngilizlerin bıraktığı gazeteler yolu ile öğrenmiştir. Karal, Fransa Mısır ve Osmanlı İmparatorluğu (1797-1802)", s.119.

²⁶² Yenidünya, s. 12., Çelik, Mehmet Hüsrev Paşa, s. 12., Uçarol, s. 90.

²⁶³ Toprak, "Osmanlı Devleti Hizmetinde Bir Aşiret ve Aşiret Lideri Rişvanzade Seyyid Abdurrahman Paşa", s.65-85.

²⁶⁴ Kemal Beydilli, Osmanlı'da İmamlar Bir İmanın Günlüğü, Altın Matbaacılık, İstanbul, 2000, s. 200.

²⁶⁵ "Osmanlı Devleti'nin Mısır seferi, Fransa'ya karşı mücadele ve Yusuf Ziya Paşa'nın işgale karşı yaptığı savaşlar". bkz., M.İlkin, Erkutun, Ziyaname, Kitapevi Yay., İstanbul, 2009.

²⁶⁶ Erkutun, s. 141,298.

²⁶⁷ Beydilli, Bir İmanın Günlüğü, s. 200., Danişmend, IV, s.79. Çelik, Mehmet Hüsrev Paşa, s. 12.

Diğer bir ordu da hazırlıklarını tamamlamak üzere beklemişti. Ancak Fransa ordusu Akka önünde yenilince Yusuf Ziya Paşa'nın ordusuyla temasları zorlaşmıştı²⁶⁸.

Öte yandan Napolyon'un ordusu başarılı savaşlarla beraber eski gücünü kaybetmiş ve asker sayısında ciddi düşüşler meydana gelmişti. Ayrıca, boşalan yerlere yeni birlikleri ekleyememesi Fransa'yı endişelendirmişti. General Kleber; "Düşmanın yerinde olsam her gün size bir zafer kazandıracağım." demişti. Çünkü yapılan her savaş ordudaki asker sayısını ve mühimmat miktarını azaltmaktaydı. Kleber'in Napolyon'a söylediği bu sözler Fransız ordusunun durumunu ortaya koymaktaydı²⁶⁹.

Yusuf Ziya Paşa, Napolyon ile herhangi bir savaş yapmamıştı. Sadrazam ordusuyla Şam'da bulunduğu sırada, Napolyon'un Mısır'ı terk ettiği haberini almış ve bir yazı ile İstanbul'a bildirmişti. Haberi memnuniyetle karşılayan III. Selim, Paşa'ya bir yazı göndererek derhal Fransa'nın Mısır'dan tahliye edilmesini emretmişti²⁷⁰.

Diğer taraftan sefer sırasında sık sık asker talebinde bulunan Yusuf Ziya Paşa'nın bu talebi, Anadolu ile sınırlı olmamış, Osmanlı Devleti'ne bağlı uzak eyaletlerden de asker talebinde bulunmuştur. Arşiv kaynaklarından, Yusuf Ziya Paşa'nın Anadolu'da olduğu gibi Osmanlı Devleti'ne bağlı diğer eyaletlere de 28 Kasım 1799 tarihinde çağrı yaptığı anlaşılmaktadır. Halep, Trablusgarp, Sedan, Şam eyaletlerine ve kazalarına hükümler göndermiştir. Fransa'nın Mısır'dan çıkarılması için destek vermelerini talep etmiştir. Ayrıca ordunun ihtiyaçları için de çağrı yapmıştır. Yusuf Ziya Paşa'nın çağrı yaptığı valiler arasında Şam Valisi Abdullah Paşa, Halep Valisi İbrahim Paşa, Seyda Valisi Cezzar Ahmed Paşa da bulunmaktaydı²⁷¹. Bağdat Valisi Büyük Süleyman Paşa da Mısır seferi sırasında yapılan yardım çağrılarına uymuş ve ordunun ihtiyaçları için yüklü miktara para göndermiştir²⁷².

Arşiv kayıtlarında ve dönemin kroniklerine göre Napolyon gitmeden önce Yusuf Ziya Paşa'ya bir mektup bırakmıştı. Napolyon, Mısır'ı terk etmeden önce anlaşma şartlarını yazdığı bu mektubu, Köse Mustafa Paşa ile birlikte esir aldığı Rüştü Efendi vasıtasıyla göndermişti. Napolyon mektubun cevabını beklemeden Mısır'ı terk etmişti.

²⁶⁸ Karal, Fransa Mısır ve Osmanlı İmparatorluğu (1797-1802) , s. 118.

²⁶⁹ Erkutun, s.142. Karal, Fransa Mısır ve Osmanlı İmparatorluğu (1797-1802) , s. 118.

²⁷⁰ Karal, Selim III'ün Hatt-ı Hümayunları, s. 65.

²⁷¹ Hicri 1213/ Miladi 1799 tarihli, Cevdet-i Askeriye, BOA, C.AS, 624/26349.

²⁷² Halaçoğlu, "Bağdat" , s.435.

Bu nedenle Yusuf Ziya Paşa, mektubun cevabını tekrar Rüştü Efendi'yle Kleber'e göndermiştir²⁷³.

Napolyon, General Kleber'e de bir mektup bırakmıştı²⁷⁴. Mektup, Mısır'da yapılacak bir barış anlaşmasını ve Mısır'ı tahliye konusuyla ilgili olmakla beraber Kleber'e bazı nasihatlerde içermekteydi²⁷⁵. Napolyon, General Kleber'in ordunun başına geçmesini emretmesiyle beraber Fransa'dan Mısır'daki askerlere yardım gönderilmediği veya yardımlar dört ay içinde orduya ulaştırılmadığı takdirde ne yapması gerektiğini yazmıştı. Ayrıca, vebaya yakalanan asker sayısı 1500'ü geçmesi durumunda nasıl bir yol izleyeceğini de belirtmişti. Fakat gerekli koşullar oluştuğunda Kleber'in Osmanlı Devleti'yle barış anlaşması imzalayıp Mısır'dan çıkmasını istemişti. Ancak kendisinden haber gelmeden, Yusuf Ziya Paşa'ya yazdığı mektuba cevap gelmesi durumunda ise kararın Kleber'e ait olduğunu belirtmişti. Napolyon mektubun devamında, Osmanlı Devleti'nin kendi dostları olduğunu ve amacının onların topraklarını işgal etmek olmadığını ifade etmiştir²⁷⁶.

Napolyon, Mısır'dan ayrıldığı sıralarda yaklaşık 60 bin kişilik ordusuyla Arış'e doğru ilerleyen Yusuf Ziya Paşa, Mısır'ın doğu kapısı sayılan Arış'e yaklaştığında Fransa'nın endişeleri de artmıştı²⁷⁷. Kleber, hemen harekete geçerek Mısır'ı tahliye etmek istediğini bildirmişti. Yusuf Ziya Paşa, Kleber'in talebini memnuniyetle karşılamış ve durumu İngiltere Generali Sidney Smith'e bildirmişti²⁷⁸.

Smith, Mısır gerçek sahiplerine teslim edilmeden barış yapılmayacağını söylemişti. Fransa tarafı bu şartı kabul edince, görüşmeler Sidney Smith'in gemisinde başlamıştı. Fransa'yı Desaix ve Pousseielgue adında iki kişi temsil ederken, Yusuf Ziya Paşa'yı da Defterdar Mustafa Reşit ve Reisülküttap Rasih Mustafa Efendi temsil etmişti. İngiliz komutan Sidney Smith başkanlığında yapılan görüşmelerin ana esasları şöyle ifade edilmişti. "Osmanlı Devleti, topraklarını genişletmek gibi bir amacı olmadığını, tek isteği mevcut topraklarını muhafaza etmektir. Fransız murahhasların barışı istemedikleri için Mısır işgali büyük bir sorun oluşturmakta, ancak iki taraf

²⁷³ Ahmed Cevdet Paşa, VII, s. 59-60.

²⁷⁴ Karal, Fransa Mısır ve Osmanlı İmparatorluğu (1797-1802), s. 117.

²⁷⁵ Erkutun, s. LXXX.

²⁷⁶ Ahmed Cevdet Paşa, VII, s.59. Karal, Fransa Mısır ve Osmanlı İmparatorluğu (1797-1802) , s. 121. Erkutun, s. LXXX.

²⁷⁷ Çolak, s.160.

²⁷⁸ Karal, Fransa Mısır ve Osmanlı İmparatorluğu (1797-1802) , s. 123.

arasında barış sağlanması murahhasların anlayışına bağlıdır. Fransızlar, hiçbir talepte bulunmadan ağırlıklarını ve silahlarını alıp Mısır'ı terk etmelidir”²⁷⁹.

Diğer yandan Yusuf Ziya Paşa, Ariş Kalesi'ni kuşatmak üzere yola çıkmış ve Gazze'ye kadar gelmişti. Bütün kuvvetleri ile Salahiye²⁸⁰'de bulunan Kleber'e barış şartları ulaşmıştı. General Kleber, yukarıdaki şartlar üzerine “Yunan adalarını ve Malta'nın kendisine bırakılmasını, Osmanlı Devleti'nin Fransa'ya karşı Rusya ve İngiltere ile yaptığı anlaşmayı feshetmesini” bazı taleplerde bulunmuştu. Ancak mütareke şartlarını Yusuf Ziya Paşa'ya götüren gemi havanın kötü olmasından dolayı Yafa'ya yanaşamamış ve mütareke şartları Paşa'ya ulaşmamıştı²⁸¹.

Gazze'de bir süre bekleyen Yusuf Ziya Paşa, herhangi bir haber gelmeyince, Fransızlar tarafından 20 Şubat 1799 tarihinden beri işgal altında olan Ariş Kalesi'nin önüne gelmiş ve kaleyi teslim etmelerini istemişti. Ancak Fransa ordusunun karşı çıkması nedeniyle kale kuşatılmıştı²⁸². Her ne kadar İngiltere Generali Smith ile murahhaslar arasında anlaşma şartları konuşulsa da gerek Kleber gerekse Yusuf Ziya Paşa, savaş durumundan hiç çıkmamıştı. Paşa'nın komutasındaki ordu, 21 Aralık 1799'da Ariş Kalesi'ni ele geçirmiştir²⁸³.

Yusuf Ziya Paşa, Ariş'i aldıktan sonra İstanbul'a bir yazı göndermiş ve yazısında “Mısır'ın tahliyesi için yapılacak müzakerelere Fransız murahhasları gelmediğinden görüşmelerin kesildiğini ve anlaşmanın sağlanamadığını” ifade etmişti. Ayrıca “Harekâta devam edilerek Ariş'in fethedildiğini ve Köse Mustafa Paşa'nın da bu savaş sırasında şehit olduğunu” belirtmiştir²⁸⁴. Barış görüşmelerinin gündeme geldiği bir tarihte savaş bitirilmemiş, çarpışmalar devam etmişti. Bu nedenle Yusuf Ziya Paşa, İstanbul'a bir yazı göndererek savaşın sebebini açıklamak zorunda kalmıştır.

Ariş'in alınması ve Köse Mustafa Paşa'nın öldürülmesi meselesini dönemin kroniklerinde uzun bir şekilde ele alınmıştır. Osmanlı ordusunun kuşatmasından sonra Ariş Kalesi'nde bulunanların hiçbir girişimi olmadığı halde hepsi ölmüştür. Bunun nedeni şöyle ifade edilmektedir; Osmanlı ordusunun kaleyi kuşatması üzerine Fransa askerleri teslim olmayı kabul etmiştir. Birkaç Osmanlı askeri de Fransa askerlerinin

²⁷⁹ Ahmed Cevdet Paşa, VII, s.61. Karal, Fransa Mısır ve Osmanlı İmparatorluğu (1797-1802), s. 123,

²⁸⁰ “Günümüzde Musul- Kerkük'ün Şehrizar (Kifri) kazasıdır”. bkz., Akbayar, s. 139.

²⁸¹ Karal, Fransa Mısır ve Osmanlı İmparatorluğu (1797-1802) , s. 124.

²⁸² Erkutun, s.160., Ahmed Cevdet Paşa, VII, s.62.

²⁸³ Beydilli, “Yusuf Ziya Paşa”, s.35., Erkutun, s.298.

²⁸⁴ Hicri 1214/Miladi 1799 tarihli Hatt-ı Hümayun, BOA, HAT, 242/13606.

sarkıttıkları ipler yardımıyla kaleye girmiştir. Kale tahliye edildiği sırada, bir Fransa askeri arkadaşlarına yapılan muameleyi hazmedememiş ve cephanenin bulunduğu bölüme giderek mühimmatı patlatmıştır. Patlama sonucunda, kendisi ile beraber içerdeki Osmanlı askerleri ve diğer Fransa askerleri de ölmüştür. Köse Mustafa Paşa da bu patlama sonucu şehit olmuştur²⁸⁵.

Öte yandan Yusuf Ziya Paşa, Ariş'te büyük bir başarı sağlamış, başarının haberi İstanbul'a ulaştığında coşkuyla karşılanmış ve Paşa'nın itibarı artmıştı. Osmanlı ordusunun Yafa, Gazze ve Ariş istikametinde ilerlemesindeki amacı, İskenderiye'deki Fransızları bu bölgelere kaydırmaktı. Böylece İskenderiye'deki Fransız kuvvetinin zayıflatıp rahatlıkla ele geçirmekti. Ayrıca söz konusu bölgeyi düşmandan arındırma ihtimali daha yüksekti²⁸⁶.

Diğer taraftan, Yusuf Ziya Paşa'nın barış şartlarının görüşüldüğü sırada, tekrar savaşa kararı almasının çeşitli sebepleri vardı. Muhtemel sebeplerinden bir tanesi Fransa'dan yardım gelmeden ve Fransa barış görüşmelerinden vazgeçmeden kesin bir sonuca varmaktı. İkincisi ise Serdarıekrem buraya getirmek üzere Anadolu ve Rumeli'den asker toplamış, büyük bir şöhret kazanmıştı. Düşman ile savaşmadığı takdirde bu şöhretine zarar gelme düşüncesi idi. Üçüncü sebep ise yapılacak bir anlaşmada, Osmanlı Devleti'nin çıkarlarını korumak için Fransa'ya karşı üstünlük sağlamak zorunda olmasıydı²⁸⁷.

Ayrıca Ariş muharebesinden sonra, Fransa Generali Kleber, 27 Aralık 1799 tarihinde Yusuf Ziya Paşa'ya bir mektup göndererek "Eğer murahhaslar iyi niyetlerini ifade etseydi, bu kadar kan dökülmeyeceğini ve aralarında sadece muhabbet olacağını belirterek", selam ve iyi niyetlerini yazmıştı²⁸⁸.

Ariş savaşından sonra, Kleber, Sadrazam Yusuf Ziya Paşa ve İngiltere temsilcisiyle birlikte Serdarıekrem karargâhına giderek müzakerelere başlamıştı. Birkaç gün sonra taraflar arasında 24 Ocak 1800²⁸⁹ tarihinde El Ariş Sözleşmesi

²⁸⁵ Ahmed Cevdet Paşa, VII, s.62., Karal, Fransa Mısır ve Osmanlı İmparatorluğu (1797-1802) , s. 124 "Dönemin kroniklerinde Ariş Kalesi'nin alınması ile alakalı Osmanlı tarihçileri arasında bir fikir birliği bulunmamaktadır." Erkutun, s. LXXXIII. "Başka bir kaynakta, Osmanlı ordusu kaleyi aldıktan sonra gizli bir yerde tutulan baruttun ateş alması sonucu patlama yaşandığı ve bunun sonucunda içerdekilerin hayatını kaybettiği ifade edilmiştir" bkz. Sarıkaya, s. 417.

²⁸⁶ Erkutun, s.146.

²⁸⁷ Erkutun, s.160.

²⁸⁸ Hicri 1214/ Miladi 1799 tarihli Hatt-ı hümayun, BOA, HAT, 241/13557.

²⁸⁹"Yusuf Ziya Paşa'nın emri ile yazılan Zıyaname'de şartname tarihi 1 Ocak 1800 olarak gösterilmiştir. Erkutun, s.298. Diğer bir kaynakta da 25 Ocak 1800 tarihini göstermektedir." bkz., Sarıkaya, s.434.

imzalanmıştı²⁹⁰. Sadrazam ile Kleber arasında samimi bir hava ve iyi niyet olduğu anlaşılmaktadır²⁹¹.

Anlaşmanın esasları genel itibariyle şöyle ifade edilmişti. Fransız ordusu İskenderiye, Reşid ve Ebukır'a çekilecek, buradan silah ve mühimmatlarını Fransa'ya götürmek üzere gemilere nakledecek, gemileri ve diğer gidiş masraflarını Osmanlı Devleti karşılayacaktı. Anlaşma imzalandıktan sonra, üç ay içinde gemiler hazırlanacaktır. Belirlenen süre içinde gemiler hazırlanmadığı takdirde bekleme süreci artırılabilmektedir²⁹².

Kahire'nin anlaşmadan sonra kırk ya da en geç kırk beş gün içinde boşaltılmasına karar verilmişti. Ayrıca, Kurtuba ve Salahiye²⁹³, Fransa ordusu tarafından anlaşmanın imzalanmasından sonra sekiz ya da on gün içinde boşaltılacaktı²⁹⁴. Tahliye sırasında Mısırlı veya Osmanlı ordusundan hiç kimse Fransızlara ya da mallarına zarar vermeyecekti. Taraflar karşılıklı esirleri serbest bırakmayı kabul etmişti. Her iki devlet de alıkoyduğu malları ve ganimetleri karşılıklı iade edecekti. Fransa ordusunun nakli, Yusuf Ziya Paşa ile General Kleber'in görevlendireceği komutanlar tarafından sağlanacaktı. Taraflar arasında anlaşmazlık çıkarsa, İngiltere konuyla ilgilenecekti²⁹⁵.

Ayrıca Mısır boşaltıldıktan sonra her iki devletinde görevlendirecekleri kişiler tarafından malların tespiti ve iadesi yapılacaktı. Fransa ordusunun ülkesine rahat dönmesi için Rusya ve İngiltere tarafından kendilerine pasaport ve muhafızlar verilecekti. Fransa ordusu vapurlara binip Fransa'ya varıncaya kadar herhangi bir tacizde bulunulmayacak ve hiçbir yerde durmayacaktı. Osmanlı ve müttefiklerinin ordusuna herhangi bir taarruzda bulunmayacaklarına dair söz vermişti. Ayrıca, Mısırlı ya da başka bir millettten kişiler, Fransa ordusuna yardım ettiği gerekçesiyle cezalandırılmayacaktı²⁹⁶.

Anlaşmanın esaslarından da anlaşılacağı üzere taraflar karşılıklı iyi niyet ve olumlu bir hava içerisinde anlaşmayı imzalamışlardı. Ancak savaşın kazananı olmadığı gibi, Osmanlı Devleti, herhangi bir ek talepte de bulunmamıştı.

²⁹⁰ Çelik, Mehmet Hüsrev Paşa, s.13.

²⁹¹ Çolak, s.161.

²⁹² Sarıkaya, s. 429. Karal, Fransa Mısır ve Osmanlı İmparatorluğu (1797-1802), s. 125.

²⁹³ "Günümüzde Suriye'nin Şam vilayet merkezine bağlı kasabadır." bkz., Sezen, s.429.

²⁹⁴ Erkutun, s.164.

²⁹⁵ Karal, Fransa Mısır ve Osmanlı İmparatorluğu (1797-1802), s. 125.

²⁹⁶ Erkutun, s. 163-165. Karal, Fransa Mısır ve Osmanlı İmparatorluğu (1797-1802), s. 125. 22 maddelik anlaşma maddelerinin tamamı için bkz. Sarıkaya, s.429-434.

III. Selim anlaşmanın sağlanmış olmasından memnun olmuş ve Fransa'nın tahliyesi için gerekenlerin yapılmasını Yusuf Ziya Paşa'ya bildirmişti²⁹⁷. Ancak İngilizler, Fransa ordusunun tamamen zayıfladığını sandıkları için anlaşmayı kabul etmemişti²⁹⁸. Hatta İngiltere hükümeti Sidney Smith'e verdiği talimatla, Fransızların esir alınıp Londra'ya göndermesini istemiştir²⁹⁹.

Yusuf Ziya Paşa ise barış anlaşması imzalandıktan sonra Fransa ordusu Salahiye ve diğer yerleri boşaltacağından, bölgeleri teslim alması için Mısır Valisi Nasuh Paşa'yı göndermişti. Ancak 20 Mart 1800 tarihinde, Mısır'a yakın bir mevkiye bulunduğu sırada, Yusuf Ziya Paşa'ya verilmek üzere Kleber'in bir notu Nasuh Paşa'ya ulaşmıştır. Gelen mektupta, savaşın yeniden başladığı yazılıydı. Hiç beklemediği haber karşısında büyük üzüntü yaşayan Yusuf Ziya Paşa, hemen hazırlıklara başlamıştı. Bütün birliklere uyarı yazıları göndermiş, ancak Fransa ordusu zaman kaybetmeden hücumla geçmişti³⁰⁰.

Fransa kuvvetleri, Yusuf Ziya Paşa komutasındaki ordu çok kalabalık olmasına rağmen 20 Mart 1800 tarihinde hazırlıksız yakalanıp (Aynu's-Şems) Heliopolis'te bozguna uğratmıştı³⁰¹. Paşa, yenilgiyi kabullenmeyip sonuna kadar savaşmak istemiş, ancak beraberindeki devlet adamları tarafından büyük bir çaba ile durdurulmuştu. Ordu, 28 Mart 1800 tarihinde Gazze'ye kadar çekilmişti³⁰². Fransızlar anlaşma şartlarına göre Osmanlı Devleti'ne bıraktıkları yerleri geri alarak ikinci defa Mısır'ı işgal etmişlerdi³⁰³. Yusuf Ziya Paşa'nın yenilgisi, Fransa'nın Mısır'da tekrar üstün duruma gelmesine neden olmuş, ancak bu üstünlük kısa sürmüştü.

Beklemediği saldırıyla bozguna uğrayan Yusuf Ziya Paşa, Mısır'daki mücadeleyi kazanmak için bazı vilayetlere yazı göndererek mutlak zafer için halkın dua etmesini istemişti. Sadrazam, Fransızlara karşı yapılan savaşta hem zafer kazanmak hem de olası bir anlaşmanın Osmanlı Devleti'nin üstünlüğüyle sonuçlanması için Silistre valisi dâhil bazı valilere 26 Mart 1800 tarihinde mektuplar yazmıştır³⁰⁴.

²⁹⁷ Erkutun, s. LXXXV

²⁹⁸ Ahmed Cevdet Paşa, VII, s. 125.

²⁹⁹ Karal, Osmanlı Tarihi, V, s.41. "General Kleber'in Fransa'ya gönderdiği mektupta ordusunun zayıfladığını, sıkıntılar yaşadığını ve savaşması halinde yenilgi ile sonuçlanacağını yazmıştır. Mektup, İngiltere ordusunun eline geçmiş bu nedenle savaşı devam ettirmiştir". bkz., Erkutun, s. LXXXVI.

³⁰⁰ Erkutun, s. LXXXVII, 165-164.

³⁰¹ Beydilli, "Yusuf Ziya Paşa", s.35. Çelik, Mehmet Hüsrev Paşa, s.13.

³⁰² Erkutun, s. 299.

³⁰³ Karal, Osmanlı Tarihi, V, s.41.

³⁰⁴ Hicri 1214/ Miladi 1798, tarihli Cevdet-i Hariciye, BOA, C.HR, 41/2030.

Ayrıca Anadolu'nun çeşitli vilayetlerinden yardım talep eden Yusuf Ziya Paşa, 1800 yılında Sivas vilayetinden de asker talebinde bulunmuştu. Bunun üzerine Sivas'ta ikamet eden Seyyid Himmet, Ağa-zade İbrahim ve Seyyid Mehmed Ağa orduda görev almak için yola çıkmıştır³⁰⁵.

Öte yandan III. Selim, bu yenilgiden büyük üzüntü duymuştu. Ancak buna rağmen Yusuf Ziya Paşa'ya mücevherli bir hançer ve beraberinde bir hatt-ı hümayun göndererek desteklerini belirtmişti³⁰⁶. Ayrıca, Mısır'daki mücadelenin kazanılması için 1800 yılının yaz aylarında Anadolu ve Rumeli'den asker toplama emrini vermiştir³⁰⁷.

Diğer taraftan Yusuf Ziya Paşa, Gazze Kalesi'nin sahile uzak olması ve Yafa Kalesi'nin ise iskeleye yakınlığı nedeniyle yardımların daha kolay ulaşacağını düşünerek 10 Nisan 1800 tarihinde Yafa'ya çekilip orada karargâh kurmuştu³⁰⁸. Heliopolis yenilgisinin şokunda olan Osmanlı Devleti, Fransa yetkililerine El Arış Sözleşmesi'ni istedikleri şekilde kabul edeceğini bildirmişti. Ancak Kleber kazandığı başarıdan sonra anlaşmaya yanaşmamıştı³⁰⁹. Anlaşma yollarının arandığı, görüşmelerin devam ettiği 14 Haziran 1800 tarihinde General Kleber Kahire'deki konağının bahçesinde, Molla Süleyman tarafından öldürülmüştü³¹⁰.

Kleber'in, ölümünden sonra Fransa ordusunun başına, General Monue geçmişti³¹¹. General Monue ordunun başına geçince General Belliard'ı Kahire'de bırakıp, İskenderiye'ye gitmişti³¹². Bu tarihten sonra başlamış olan barış görüşmeleri yerini savaşa bırakmıştır³¹³.

Fransa Başvekili Talleyrand, Kleber'e yapılan suikastın Yusuf Ziya Paşa tarafından tertiple edildiğini söyleyerek asılsız suçlamalarda bulunmuştu. Arşiv kaynaklarında anlaşıldığı kadarıyla Osmanlı Devleti tarafından konuyla alakalı Fransa'nın yüksek makamlarına ayrıntılı bilgiler verilmiştir. Paris'teki Osmanlı Elçisi Seyyid Ali Efendi bu iftiralara şiddetle karşı çıkmıştı. Yapılan araştırma ve elde edilen bulgular neticesinde Paşa'nın cinayete herhangi bir ilgisinin olmadığı anlaşılmıştı.

³⁰⁵ Beşirli, "Napolyon Bonaparte'nin Mısır İşgali Süresince Sivas Kazasından Asker Talebi ve İhtiyaçların Karşıllanması", s. 215.

³⁰⁶ Erkutun, s. 180.

³⁰⁷ Çolak, s.161.

³⁰⁸ Erkutun, s. LXXXVIII, 299.

³⁰⁹ Çelik, Mehmet Hüsrev Paşa, s.13.

³¹⁰ Karal, Osmanlı Tarihi, V, s.42.

³¹¹ Uçarol, s. 89.

³¹² Çolak, s. 163.

³¹³ Karal, Osmanlı Tarihi, V, s.42.

Seyyid Ali Efendi, 13 Mayıs 1801 tarihli yazısında, Kleber'e yapılan suikastın bizzat Sadrazam Yusuf Ziya Paşa tarafından tertiplenmiş olduğuna dair suçlamaların Fransa'nın uydurması olduğunu ve gerçek olmadığını söylemiştir³¹⁴.

Fransa'nın asker sayısı, salgın hastalık ve çatışmalar nedeniyle her geçen gün azalıyordu. Bu nedenle Mısır'ı tahliye etme taleplerini Osmanlı Devleti'ne iletmışlerdi. Ancak Heliopolis'teki savaşta Yusuf Ziya Paşa'nın ordusunu mağlup edince, Mısır'ı tahliye etmeyi reddetmişlerdi³¹⁵.

Diğer taraftan, Yusuf Ziya Paşa'nın başında bulunduğu ordu, Yafa'da büyük sıkıntı yaşamıştı. Denizde çıkan fırtına nedeniyle gemiler liman olmadığı için karaya yanaşamamış ve bundan dolayı bölgede yiyecek sıkıntısı yaşanmıştı. Yiyecek fiyatları yedi sekiz kat artmıştı. Bununla beraber mevsimin kış olmasından dolayı fırtına cadırları uçurmuş, soğuk ve yağmurun altında kalan ordu büyük sıkıntı yaşamıştır³¹⁶.

Osmanlı ordusu Yafa'da ikamet ettiği sırada Fransa, casuslar vasıtasıyla orduda anlaşmazlıklar çıktığı haberini almış ve orduya saldırmak üzere harekete geçmişti³¹⁷. Yusuf Ziya Paşa, düşmanın kendilerine saldırmak üzere yola çıktığı haberi üzerine, hemen harekete geçmişti. Ordudaki ileri gelenler, karargâhta durup Fransa ordusunun gelmesini beklemek istemişti. Ancak Serdarıekrem karargâhında düşmanı beklemek istememiş, Çarhacı Tahir Paşa idaresinde bir ordu ve Serasker Mehmed Paşa idaresinde başka bir orduyu Fransa'yla savaşmak üzere göndermişti³¹⁸. Yusuf Ziya Paşa'nın emriyle ordu Belbis'te hazırlık yapılmış ve düşmanı burada karşılamıştı. 18 Nisan 1801 tarihinde Belbis'in³¹⁹ Müneyyer Köyü civarında yaşanan savaşta Fransa ordusu büyük kayıp vermişti³²⁰. Bundan sonraki dönemde, Fransa ordusu gittikçe zayıflamaya başlamıştı. Bu savaş, işgali sona yaklaştıran olayların başlangıcı olarak görülmüştü³²¹.

Öte yandan Osmanlı Devleti, karadan ordu gönderdikten sonra Kaptan-ı Derya Küçük Hüseyin Paşa komutasında 70 gemilik bir donanma göndermişti³²². İngiliz kuvvetleri İskenderiye'ye çıktıktan kısa bir süre sonra Osmanlı donanması 6 Mart 1801

³¹⁴ Hicri 1215/ Miladi 1801 tarihli Hatt-ı Hümayun, BOA, HAT, 137/5650.

³¹⁵ Çolak, s.161.

³¹⁶ Erkutun, s. 189.

³¹⁷ Erkutun, s.203-207.

³¹⁸ Ahmed Cevdet Paşa, VII, s.124. ,Erkutun, s.203-207.

³¹⁹ "Mısır Eyaleti'nde, Kahire'ye bağlı bir kasabadır". Tahir Sezen, Osmanlı Yer Adları, Başbakanlık Osmanlı Arşivleri Yay., Ankara , 2006, s. 71.

³²⁰ Sarıkaya, s. 560-561. Ahmed Cevdet Paşa, VII, s.124.

³²¹ Beydilli, "Yusuf Ziya Paşa", s. 35.

³²² Sarıkaya, s.554.

tarihinde İskenderiye'ye yaklaştığı haberini alan Fransa birliklerinin bir kısmı Rahmaniye'ye gelip savaş durumuna geçmişti³²³. Kaptan-ı Derya Küçük Hüseyin Paşa ile İngiliz General beraber Reşid'i aldıktan sonra Rahmaniye'ye yönelmişlerdi. 9 Mayıs 1801 tarihinde Rahmaniye civarında, Fransa'nın ordusunu yenerek askerlerinin çoğunu kılıçtan geçirmişlerdi³²⁴. Sağ kalan askerlerin bir kısmı esir alınmış, bir kısmı ise Mısır'ın iç bölgelerine kaçmıştı. Çatışmalarda Osmanlı askeri ile beraber İngiltere askerlerinden de hayatını kaybedenler olmuştu³²⁵. Yaşanan çatışmadan sonra birkaç bin Fransa askerinin İskenderiye'deki Fransa ordusuna yardım etmek üzere yola çıktığı haberi alınmıştı. Alınan haber üzerine Kethüda Hüsrev Paşa³²⁶, İngiltere askerleri ve Yusuf Ziya Paşa'nın ordusundan takviye edilen askerler, düşman ordusunu arkadan sarmış ve Fransa birlikleri teslim olmak zorunda kalmıştı³²⁷.

Öte yandan, Halep Valisi İbrahim Paşa önderliğinde 3 Haziran 1801 tarihinde Dimyat ele geçirilmişti. Fransa askerlerinin bir kısmı karadan bir kısmı da denizden İskenderiye'ye kaçmaya çalışırken Osmanlı ve İngiltere askerleri tarafından bozguna uğratılmışlardı³²⁸.

Ayrıca yeniçerilerden bir grup, Yusuf Ziya Paşa'nın ordusu gelmeden, Fransa askerleri tarafından etrafı çevrilen Kahire'ye gitmek istemiş, gruptan bazı askerler gitmiş ve giden askerler birkaç kayıpla Kahire'nin Hüseyiniye Mahallesi'ne ulaşmıştı. Askerler, mahalle sakinleri tarafından sevinç gösterileri ile karşılanmıştı. Ancak yeniçerilerin zabitanı, izin alınmadan böyle bir şey yaptıkları için Yusuf Ziya Paşa'nın kendilerine kızacağını düşünmüş ve geri çekilmelerini istemişti. Ancak Yusuf Ziya Paşa, "Böyle olmaması gerekirdi ama olan olmuş." diyerek askerlere yiyecek ve cephane göndermişti³²⁹.

Yusuf Ziya Paşa, Kahire üzerine yürüdüğü sırada Sultan III. Selim'in bir hattı kendisine ulaşmıştır. Mısır'ın kesin alınacağını düşünen Padişah, Fransa'yı tahliye ettikten sonra da Mısır'a güçlü bir valilinin atanmasını istemiştir. Hatta bu hususta,

³²³ Çelik, Mehmet Hüsrev Paşa, s.13.

³²⁴ Ahmed Cevdet Paşa, VII, s. 125. Sarıkaya, s. 556.

³²⁵ Sarıkaya, 556.

³²⁶ "Hüsrev Paşa, Enderun'da çırak olduktan sonra önce Küçük Hüseyin Paşa'nın mühürdarı olmuş, sonrada kethüdası olarak beraberinde Mısır seferine katılmıştı". bkz. Çelik, Mehmet Hüsrev Paşa, s. 12.

³²⁷ Erkutun, s. 209.

³²⁸ Çolak, s.162. Erkutun, s. 208.

³²⁹ Erkutun, s. 214.

Kandiye³³⁰ Valisi Hakkı Paşa'nın Mısır valiliğine uygun olduğunu söylemiştir. Ancak bu isim daha sonra valiliğe getirilmemiştir³³¹.

Kaptan-ı Derya Hüseyin Paşa'nın komutasındaki Osmanlı birlikleri ve İngiliz kuvvetleri Kahire'ye gelmişti. Yusuf Ziya Paşa da Yafa'dan Kahire'ye gelince kuşatma başlamıştı³³². Fransız General Bellirad önce Yusuf Ziya Paşa'nın ordusunu etkisiz hale getirmek istediğinden, Kaptan-ı Derya Küçük Hüseyin Paşa'yı oyalamak için birliklerin bir kısmını onun üzerine sevk etmişti. Ancak Hüsrev Paşa'nın komutasında bin kadar İngiltere askerinin yetişmesiyle, Fransa ordusu bozguna uğratılmıştır³³³.

Kahire kuşatması sırasında, Yusuf Ziya Paşa İngiliz General ile görüşmeler yapmıştı. Sadrazam, İngilizlerin yardımıyla Fransa'yı yenebileceklerini ifade ederek çatışmaya girmeden şehrin teslimini talep etmek istemişti. Ancak İngiliz General bu düşünceye karşı çıkmış ve Kahire'yi savaşıarak alacaklarını söylemişti. Bunun üzerine Kahire'de surların dışında yapılan savaşta Fransa yenilmiş ve çaresiz Kahire'yi boşaltmak istediğini bildirmişti³³⁴. Bu talepleri Yusuf Ziya Paşa tarafından kabul edilmişti. Ancak Fransa birlikleri, Mısır'dan çıkmak için Osmanlı Devleti'nden maddi bedel istemişti. Maddi bedel ödemeyi kabul etmeyen Osmanlı Devleti, Kahire'yi birkaç gün içinde alacağını söylemişti. Tepki üzerine, Fransa Kahire'den çıkmayı kabul etmişti³³⁵.

Cizze'de taraflar arasında yapılan görüşmeden sonra 27 Haziran 1801 tarihinde 21 maddelik bir Kahire Tahliye Sözleşmesi imzalanmıştı. Bu sözleşmeden sonra Fransa ordusu Mısır'ı 12 gün içinde boşaltmıştır³³⁶. Kahire Tahliye Sözleşmesi, Yusuf Ziya Paşa, Kaptan-ı Derya Küçük Hüseyin Paşa, Fransız Komutan General Bellirad, İngiliz Başkomutan Hutchinson ve İngiliz kraliyet donanma komutanı Stivenson'un imzalamasıyla yürürlüğe girmiştir³³⁷.

Kahire sözleşmesi imzalandıktan sonra düşmanlık bitecekti. Fransa ordusu ve beraberindekiler sözleşme onaylandıktan 12 gün sonra, Kahire ve Bulak'ı tahliye ederek

³³⁰ "Girit Eyaleti'nin diğer adıydı." bkz., Sezen, s. 196.

³³¹ Karal, Selim III Hattı Hümayunlar., s. 141.

³³² Ahmed Cevdet Paşa, VII, s. 225.

³³³ "Kaptan-ı Derya Küçük Hüseyin Paşa, bu savaşta gösterdiği başarılarından dolayı Kethüdası Hüsrev Paşa'ya 30 Temmuz 1801'de vezirlikle beraber Kocaeli sancağını tevcih ettirmiştir". bkz., Çelik, Mehmet Hüsrev Paşa, s.15.

³³⁴ Çolak, s. 163.

³³⁵ Ahmed Cevdet Paşa, VII, s. 125-126.

³³⁶ Erkutun, s. 218-219. Driault, s.7. Çolak, s.164.

³³⁷ Çolak, s. 169.

Reşid'e gidecekti. Askerlerin eşyaları ve yiyecekleri nehir yolu ile Reşid'e gönderilecek ve ulaşım masrafları Osmanlı Devleti ile İngiltere tarafından karşılanacaktı. Ayrıca, Fransızları limanlarına taşıyacak gemiler Osmanlı ve İngiliz subayları tarafından temin edilecekti. Müttefikler ve Fransız General Belliard askerlerinin ihtiyaç duyacağı yiyeceklerin hazırlanması için komiserler görevlendirerek Reşid'e ya da Ebukır'a gönderecekti³³⁸.

Fransızlara tahliye haberini vermek için Tolun'a gidecek subay ve komiserler için müttefikler tarafından bir mektup gemisi tahsis edilecekti. Fransa ordusu ve mahiyetindekiler Cizze'den Reşid'e varıncaya kadar Fransa kuralları geçerli olacak ve Reşid'den Fransa limanlarına varıncaya kadar İngilizlerin denizdeki kuralları geçerli olacaktır. Fransızların götürecek gemilerin yanına müttefikler tarafından koruma amaçlı savaş gemileri eşlik edecekti. Bunların herhangi bir saldırıya uğramadan geri dönmeleri için Fransa General Bellirad garanti verecekti. Bu gemilerde savaşa teşebbüs etmeden geri dönecekti. Ayrıca Fransızların atları için de en az 4 gemi hazırlanarak içlerine gerekli yem ve su fiçileri konulacaktı³³⁹.

Öte yandan, ordu mensupları için geçerli olan kurallar, Fransızlara mensup sanatkarlar, bilim adamları gibi gruplar içinde geçerli olacaktı. Bunlar yanlarında evraklarını ve eşyalarını götürebilecekti. Hangi millettense olursa olsun Mısır'da yaşayan biri Fransızlarla gitmek isterse kendisine dokunulmayacaktı. Ayrıca Mısır'daki akrabalarına da zarar verilmeyecekti. Fransa Mısır'da iken onlarla münasebette bulunan Mısır vatandaşlarından herhangi biri kurallara ve kanunlara uyduğu sürece bu davranışından dolayı zarar görmeyecek, canına ve malına zarar verilmeyecekti. Ayrıca, Fransa'ya gidemeyecek kadar hasta askerlere iyileşene kadar Mısır'daki hastanelerde Fransa doktorları tarafından bakılacak, tedavisi biten hastalar doktorlarla beraber ülkesine geri dönecekti. Hastaların tedavisi için herhangi bir harcama yapılırsa, ödemesi daha sonra Fransa tarafından yapılacaktı³⁴⁰.

Fransa, Mısır'ı boşaltırken kale ve burçlardaki büyük toplar, havan, gülle, savaşla ilgili evraklar, cephanes, mahzenler, resimler ve çeşitli kamu malları da görevlilerin kontrolünde müttefik kuvvetlere teslim etmiştir³⁴¹.

³³⁸ Ahmed Cevdet Paşa, VII, s. 125-126. Erkutun, s. 216-217.

³³⁹ Çolak, s. 170.

³⁴⁰ Çolak, s.167.

³⁴¹ Erkutun, s.217.

Sözleşme onaylandıktan sonra her iki tarafta elindeki esirleri serbest bırakacaktı. Yusuf Ziya Paşa'nın, Kaptan-ı Derya Küçük Hüseyin Paşa'nın ve İngiltere generallerinin birer adamı rehin olarak Fransa'ya, Fransa Generali Bellirad'ın üç adamı da müttefiklere rehin olarak verilecekti. Rehineler aynı rütbede olacak ve Fransızlar ülkelerine vardıklarında karşılıklı serbest bırakılacaklardı³⁴².

Sözleşme metni, bir Fransız subayı tarafından İskenderiye'de bulunan Fransa Başkomutanı General Menou'ya götürecekti, Menou'e şartları mahiyetindeki askerler için de kabul ederse sözleşme şartları eline ulaştığı tarihten on gün sonra İngiltere generaline bildirecekti. Fransa'nın Kahire'yi boşatmasına rağmen General Menou Fransa'dan yardım beklediği için mücadelesini bir süre daha sürdürmüştü³⁴³. Ancak yardıma gelen Fransa'nın gemileri İngiliz birlikleri tarafından engellenince ve İngiltere'nin ordusuyla girdiği çatışmada yenilince amacına ulaşamayacağını anlamış, görüşmeler yeniden başlamıştı³⁴⁴. Sözleşme imzalandıktan 24 saat sonra Yusuf Ziya Paşa, Kaptan-ı Derya Küçük Hüseyin Paşa ve İngiltere Generali Hutchinson olmak üzere bu üç komutan tarafından onaylanmıştır³⁴⁵.

Mısır tahliyesi karara bağlandıktan sonra 12 Temmuz 1801 tarihinde Yusuf Ziya Paşa, Kaptan-ı Derya Küçük Hüseyin Paşa, İngiliz komutanlar, Kölemen beyleri ve ulema grubuyla Kahire'ye törenle girmişti³⁴⁶. Yusuf Ziya Paşa, Kahire'ye girdikten sonra Mehmet Paşa'yı Mısır valiliğine, Beylerbeyi Ahmet Paşa'yı da Dimyat muhafızlığına tayin etmişti³⁴⁷.

Yusuf Ziya Paşa Kahire'yi teslim alınca Kahire'nin anahtarını ve tahliye sözleşmesini Kaptan-ı Derya Küçük Hüseyin Paşa'nın mühürdarıyla III. Selim'e göndermişti. Padişah gelen tahliye haberi üzerine "Elhamdülillah haz ettim." ifadesiyle memnuniyetini ve sevincini dile getirmiştir³⁴⁸.

Diğer yandan Osmanlı Devleti, Fransızların tahliye masraflarını karşılamakta güçlük çekmişti. Yusuf Ziya Paşa, tahliye masraflarının artması nedeniyle İstanbul hükümetinden para talep etmiştir. Bu nedenle İstanbul'da bir meclis toplanmış ve 3000 kesesi gemilere verilecek nakliye ücreti ve 3000 kesesinde Fransızların yiyecek

³⁴² Çolak, s.167.Erkutun, s. 217-219.

³⁴³ Danişmend, IV, s.79.

³⁴⁴ Karal, Osmanlı Tarihi, V, s.42. Ahmed Cevdet Paşa, VII, s.130.

³⁴⁵ Çolak, s.168.

³⁴⁶ Erkutun, s. 241.

³⁴⁷ Çelik, Mehmet Hüsrev Paşa, s. 16.

³⁴⁸ Çolak, s. 170. ,Erkutun, s. CII.

masrafları ve geride bıraktıkları mallara karşılık olmak üzere toplam 6000 kese akçe gönderilmesi kararlaştırılmıştır. Osmanlı Devleti, bu parayı devlet hazinesi ve İrad-ı Cedit hazinesinden karşılayarak Yusuf Ziya Paşa'ya aralıklarla göndermiştir³⁴⁹.

2.5.Mısır İşgalinin Sonuçları ve Yusuf Ziya Paşa'nın Faaliyetleri

Osmanlı Devleti, uzun bir aradan sonra güçlü bir Avrupa devletine karşı büyük bir başarı kazanmıştı. Bu başarıda, kuşkusuz Yusuf Ziya Paşa'nın büyük katkısı bulunmaktaydı. Savaş sonrasında Fransa ile yapılan anlaşma ile Yedikule Zindanları'nda tutulan Fransa Elçisi Ruffin serbest bırakıldı. Daha sonra onun yerine elçiliğe General Brune tayin edilmişti³⁵⁰.

Fransa, Mısır'da 3 yıl 2 ay 1 gün kalmasına rağmen Mısır topraklarında yarattıkları tahribattan başka hiçbir netice elde edememişti. Fransa için Hindistan yolu hâkimiyeti artık bir hayal olarak kalmıştı. Bununla birlikte Kanuni'den beri devam eden Osmanlı-Fransa dostluğu, Mısır saldırısı ile beraber büyük darbe almıştı³⁵¹.

Öte yandan, Yusuf Ziya Paşa'ya Mısır seferini yönettiği ve Fransızların Mısır'dan çıkarılmasında büyük katkısı olduğu için “gazi” unvanı verilmiştir³⁵². Ayrıca Mısır'ın tamamen tahliye edilmesinden sonra yayınlanan fermanla III. Selim'e “gazi” unvanı verilmiş,³⁵³ 23 Eylül 1801 tarihinin cuma hutbesinde ve sonraki hutbelerde, III. Selim gazi unvanıyla anılmaya başlanmıştır³⁵⁴.

Mısır seferi başarılı bir şekilde bitirilmiş, Fransa ordusu tahliye edilmiş, ancak sorunlar bitmemişti. Zira Mısır'ın üç yıldan fazla işgal altında kalması ve yaşanan şiddetli savaşlar nedeniyle tahrip olması, ekonomik düzenin bozulmasına neden olmuştu. Bozulan düzen tekrar kurulamadığı gibi asayişin sağlanamaması yeni sorunları da ortaya çıkarmıştı. Tüm bunların ortadan kaldırılıp, düzeni yeniden sağlamak isteyen devlet, Kölemenleri bertaraf etmek istemişti. Ancak Kölemenlerin nüfuzunu zayıflatmak kolay olmamıştı. Merkezden gönderilen valilere itaat etmemeleri, bölge halkına zarar vermeleri ve zaman zaman isyan faaliyetlerinde bulunmaları devleti önlem almaya sevk etmişti³⁵⁵.

³⁴⁹ Çolak, s. 180-181.

³⁵⁰ Driault, s.7.

³⁵¹ Karal, Osmanlı Tarihi, V, s. 43.

³⁵² Uzunçarşılı, Nizam-ı Cedit Ricalinden Kadı Abdurrahman Paşa, s. 248. Erkutun, s. CIV.

³⁵³ Çelik, Mehmet Hüsrev Paşa, s. 16.

³⁵⁴ Erkutun, s. 225-226.

³⁵⁵ Çelik, Hüsrev Mehmet Paşa, s.17.

Diğer taraftan, Fransa Generali Napolyon Mısır'a yaptığı işgal sonucunda istediği başarıya ulaşamamıştı. Ancak Mısır'ı savaşıyla alamayacağını anladığı zaman farklı girişimlerde bulunmuştu. Bu girişimlerinden biri de Mısır milliyetçiliğini yaratmak olmuştu. Suriye seferi sırasında uğradığı yenilgi ile beraber “*Mısır Mısırlılarıdır*” düşüncesini hayata geçirmiş ve Mısır kazaskeri yerine, Ahmet El Ariş adında birini tayin etmekle bu amacını fiile dönüştürdü³⁵⁶. Napolyon'un yaratmaya çalıştığı “*Mısır Mısırlılarıdır*” düşüncesi tam olarak yerine gelmese de bazı Kölemen beyleri tarafından benimsenmişti. Napolyon, Mısırlı olmayan memurların görev yerlerini değiştirip, yerine Mısır'ın yerli halkını yerleştirmişti. Daha da ileri giderek Mısırlı 600 genci Fransa'ya gönderip, özel bir eğitimden geçirterek Arap milliyetçiliğini yaratmaya çalışmıştı³⁵⁷. Napolyon'un bu çalışmaları zaten denetimden yoksun ve isyankâr Kölemenlerin faaliyetlerini daha da artırmıştır.

Yusuf Ziya Paşa, düzeni sağlamadan Mısır'ı terk etmek istememişti. Savaşın sürdüğü zamanda bile Padişah tarafından emirler gönderilerek düzenin yeniden sağlanması isteniyordu. Fransızlar tahliye edildikten sonra bir müddet Mısır'da mülki ve idarenin başında Yusuf Ziya Paşa bulundu. Bu sıralarda Yusuf Ziya Paşa, Osmanlı ordusunun başındaki Kaptan-ı Derya Küçük Hüseyin Paşa ve İngiliz General Hely Hutchinson komutasındaki birlikler Kahire ve İskenderiye yakınlarında toplanarak yapmaları gerekenleri konuşmuştu. Mısır'da düzenin sağlanması için çalışmaları gerekiyordu. Ancak Yusuf Ziya Paşa'nın Kaptan-ı Derya Küçük Hüseyin Paşa'yı Fransa taraftarı olmakla suçlaması ve iki Osmanlı paşası arasındaki çekişme sorunların çözülmesini engelliyordu³⁵⁸.

Öte yandan III. Selim, Mısır'da kurulacak yeni düzenin hangi esaslar üzerinde olacağı ve nasıl bir düzenlemenin yapılacağına dair talimatlar içeren bazı emirler göndermişti. Yusuf Ziya Paşa ile Kaptan-ı Derya Küçük Hüseyin Paşa arasındaki çekişmeyi de azaltmayı amaçlamıştı. Ancak emirleri getiren sadaret kethüdası Osman Efendi, Kaptan-ı Derya Küçük Hüseyin Paşa ile görüşerek talimatları önce ona aktarmıştı³⁵⁹.

³⁵⁶ Enver Ziya Karal, Fransa Mısır ve Osmanlı İmparatorluğu (1797-1802), s. 18.

³⁵⁷ Karal, Osmanlı Tarihi, V, s. 102. Erkutun, s. XLIV.

³⁵⁸ Çelik, Hüseyin Mehmet Paşa, s.17.

³⁵⁹ Çelik, Hüseyin Mehmet Paşa, s.19. Erkutun, s. 240.

İstanbul'dan gönderilen emirlerin içerikleri İngilizlerin himayesine girmek isteyen Kölemenlere karşı nasıl bir yol izleneceğine dair bilgiler de içeriyordu. Ayrıca Mısır'da kurulacak düzen ve atanacak vali konusunda da talimatlar verilmişti. Osman Efendi ile Kaptan-ı Derya Küçük Hüseyin Paşa arasındaki yapılan görüşmelerin ana esasları Kölemenleri topluca ortadan kaldırmaktı³⁶⁰. Merkezden Yusuf Ziya Paşa'ya gelen emirde, Kudüs Mutasarrıfı Mehmet Paşa'nın görevden alınıp yerine Kocaeli Mutasarrıfı Hüsrev Paşa'yı vali olarak tayin edildiğini ve bu konuda gerekenin yapılmasına dair ifadeler içeriyordu³⁶¹.

Ayrıca gelen emirlerde, Mısır'ın mali konularını düzene koymak için de Tersane-i Amire Emine Şerif Paşa'yı defterdarlığa ve Yenişehir'in eski kadısı Debbağzade Mustafa Efendi'yi de Mısır kadılığına tayin edildiği ifade edilmiştir³⁶².

Mısır'da kurulacak düzende, Kölemenlerin yer almasını istemeyen III. Selim'in talimatını uygulamaya çalışan Yusuf Ziya Paşa ve diğer devlet adamları, kendilerince Kölemenleri tutuklama planı yapmışlardı. Plana göre, Yusuf Ziya Paşa'nın yanında bulunan Kaptan-ı Derya Küçük Hüseyin Paşa, Kahire'ye bilinçli olarak akşam gidecek ve Bulak'ta bulunan Yusuf Ziya Paşa, Kaptan-ı Derya Hüseyin Paşa'yı karşılamak üzere Osman Efendi'yi ve Kölemen beylerini gönderecekti. Kaptan-ı Derya'nın gemisinde yenilen yemekten sonra Kölemen beylerin hepsi tutuklanacaktı. Ayrıca İskenderiye'de Hüsrev Paşa'nın emrinde bulunan 5 Kölemen Beyi de eş zamanlı tutuklanacaktı. Devlet adamları, Kölemenlere bir operasyon yaparak Mısır'da istedikleri düzeni kuracaklardı. Ancak beylerin durumu erken fark etmeleri nedeniyle sonuç alınamamıştı³⁶³.

Yusuf Ziya Paşa, Kahire'deki sarayında 21 Ekim 1801 tarihinde bir divan toplamış ve divana gelen Kölemen beylerini tutuklanmıştı. Ancak beylerden Ebu Diyab Selim Bey gizliden kaçarak Cizze'de bulunan İngilizlere sığınmıştı³⁶⁴. Kaptan-ı Derya Hüseyin Paşa'da İskenderiye'yi gezme bahanesiyle Kölemen beylerini yanına alarak 22 Ekim'de gemiyle açılmıştı. Ancak gemi Osmanlı donanmasına yönelince Kölemen

³⁶⁰ "III. Selim gönderdiği tahriratında Kölemenler tamamen bertaraf edilmeden Mısır'ın elde edilmiş sayılmayacağını zira en ufak bir ihmalde durumun Fransız işgalinden daha kötü olacağını ifade etmiştir". bkz., Çelik, Hüsrev Mehmet Paşa, s.19.

³⁶¹ Erkutun, s. 241., Çelik, Hüsrev Mehmet Paşa, s.17.

³⁶² Ahmed Cevdet Paşa, VII, s. 129.

³⁶³ Çelik, Hüsrev Mehmet Paşa, s.20.

³⁶⁴ Ahmed Cevdet Paşa, VII, s. 133.

beyleri tutuklanacaklarını anlamışlardı. Beylerden bazılarının silah çekmeleri üzerine de çatışma çıkmış, bir kısmı ölmüş geri kalanları tutuklanmıştır³⁶⁵.

Ancak Kölemen beylerinin tutuklanması, Mısır'la ilgili planları olan İngiltere'nin tepkisine neden olmuştu. İngilizler bir yandan donanmadaki çatışmada yaralanan beyleri kurtarmaya çalışırken, diğer yandan da Yusuf Ziya Paşa tarafından Kahire'de tutuklananların serbest bırakılmaları için baskı yapmıştı. Yusuf Ziya Paşa ile defalarca görüşerek beylerin kendilerine verilmesini talep etmişlerdi. Baskılara dayanamayan devlet adamları, çaresiz Kahire'de tutuklananları 15 Kasım'da, Küçük Hüseyin Paşa'nın tutukladıklarını da 21 Kasım 1801 tarihinde bazı şartlarla İngilizlere teslim etmişlerdi³⁶⁶.

Ayrıca, Mısır'ın ziraat ve ticaretini düzenlemeye çalışan Yusuf Ziya Paşa, Kölemenleri bertaraf edemeyince Mısır'daki asker ocaklarını düzene koymaya karar vermişti. Bu amaçla asayişin ve huzurun sağlanması için Mısır'ın ileri gelenlerine Arapça mektuplarla beraber değerli hediyeler göndermiş ve gönüllerini alarak yeni düzende kendilerini desteklemelerini istemişti³⁶⁷.

Öte yandan Yusuf Ziya Paşa ve Kaptan-ı Derya Hüseyin Paşa, Kölemenlere karşı gösterdikleri mücadelede başarısız olmuşlardı. Merkezden talimli asker ve mühimmat talebinde bulunduktan sonra Küçük Hüseyin Paşa donanma ile İstanbul'a dönmüştü. Kölemenler ise İngiltere'nin desteğiyle eski güçlerini tekrar elde etme çabası içine girmişti³⁶⁸.

Mısır'da bazı düzenlemeler yapan Sadrazam Yusuf Ziya Paşa, idareyi fiilen Mısır Valisi Hüsrev Paşa'ya devrettikten sonra Padişah'tan gelen emir üzerine yola çıkmıştı³⁶⁹. Yeniçeriler ve savaş malzemeleri deniz yolu ile gönderildikten sonra, kendisi ve geri kalan ordu birlikleri kara yoluyla İstanbul'a dönmüştü³⁷⁰. Sadrazam orduyla beraber Mısır'dan İstanbul'a dönerken yol üzerindeki eşkıyayla karşılaşmamak için yön değiştirmişti. Çünkü ordu, Mısır savunmasında yıprandığı için eşkıya ile

³⁶⁵ “İngiltere Kölemen beylerinin tutuklanmasına şiddetle karşı çıkmıştı”. Çelik, Hüsrev Mehmet Paşa, s.21. “Kaptan-ı Derya Küçük Hüseyin Paşa'nın acele etmesindeki sebep Kölemen Beylerinin İngilizlere sığınarak himaye talep etmesidir. Ayrıca Kölemen beylerinden Osman Bey silahını alıp kalyonculardan birini öldürmesi üzerine, devlet müdahale etmiştir”. bkz., Ahmed Cevdet Paşa, VII, s. 134., Beyhan, s.88.

³⁶⁶ Çelik, Hüsrev Mehmet Paşa, s.22.

³⁶⁷ Ahmed Cevdet Paşa, VII, s. 135-136., Çelik, Hüsrev Mehmet Paşa, s.22.

³⁶⁸ Ahmed Cevdet Paşa, VII, s. 134., Çelik, Hüsrev Mehmet Paşa, s.22.

³⁶⁹ Erkutun, s. 244. Ahmed Cevdet Paşa, VII. s.135. Çelik, Hüsrev Mehmet Paşa, s.24. Beydilli, “Yusuf Ziya Paşa”, s.35.

³⁷⁰ Beydilli, “Yusuf Ziya Paşa”, s.35.

savaşmak istememişti. Ayrıca Fransa ile yapılan savaş nedeniyle denetimsiz kalan bölgelerde eşkıya faaliyetlerini artırmıştı³⁷¹. Bu durumda dönüşün biraz uzamasına neden olmuştu. Yaşanan sıkıntılara rağmen Yusuf Ziya Paşa ve ordusu, İznik'e ulaşmış ve burada devlet erkânı tarafından karşılanmıştı. 3 Ağustos 1802 tarihinde İstanbul'a ulaşmış ve merkezde kendisine karşılama töreni yapılmıştır³⁷².

Yusuf Ziya Paşa, olaylara mantık çerçevesinde yaklaşmıştı. Paşa, uyguladığı taktikler ve zekâsıyla olayların çözülmesini sağlamış ve isyan faaliyetleri gösteren kişileri daha sonra cezalandırmıştır.

2.6.Mısır Savaşı Sonrası Fransa ile Paris Barış Anlaşması'nın İmzalanması

Fransa askerleri, Mısır'ı 30 Ağustos 1801'de terk etmişti. Ancak bozulan Fransa-Osmanlı dostluğunun düzelmesi için herhangi bir girişimde bulunulmamıştı. Fakat ilerleyen zamanlarda taraflar arasında bir anlaşma imzalama düşüncesi gündeme gelmişti³⁷³.

Napolyon, İngiltere'ye karşı Rusya ve Avusturya'yı yanına almak için Osmanlı topraklarını paylaşmayı teklif etmişti. Görüşmelerin yaşandığı sıralarda Rus Çarı Paul ölmüştü³⁷⁴. Rusya'nın başına geçen yeni Çar da ülkedeki kişilerin amaçlarını bilerek tahta çıkmış ve Fransız dostluğunu istememişti. Çünkü Fransa'nın düşmanı olan İngiltere'ye tarım ürünlerini satıyorlardı. Fransa ile dostluk kurulduğu takdirde, İngiltere ile yapılan tarım ürünleri ticareti zarar görecekti³⁷⁵.

Öte yandan Osmanlı Devleti, Fransa'nın Mısır'ı işgal etmesi nedeniyle Napolyon'a karşı Rusya ve İngiltere ile ittifak anlaşması imzalamıştı. Her iki ülkeyle dostluğunu devam ettiren İstanbul hükümeti, İngiltere ile de ilişkilerini artırmıştı. Zira İngiltere, Napolyon'un savaşla alamadığı Mısır'da Kölemenleri destekleyerek siyasi nüfuzunu artırmaya başlamıştı. Bu gelişmelerin farkında olan Napolyon, Osmanlı Devleti'ni hem Rusya ve İngiltere'ye karşı yanında tutmak hem de Osmanlı topraklarında kaybettiği ayrıcalıklara yeniden sahip olmak istemişti. Bu nedenle bizzat III. Selim'e mektup yazarak barış anlaşması yapmak istediğini bildirmişti³⁷⁶.

³⁷¹ Erkutun, s. 252.

³⁷² Beydilli, "Yusuf Ziya Paşa", s.35.

³⁷³ Uçarol, s. 90.

³⁷⁴ Yenidünya, s.12.

³⁷⁵ Karal, Osmanlı Tarihi, V, s. 46.

³⁷⁶ Karal, Selim III'ün Hatt-ı Hümayunları, s.84.

Diğer taraftan Osmanlı Devleti, Mısır'da İngiltere tehlikesiyle, Yedi Ada Cumhuriyeti'nde ise Rus tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştı. Bu nedenle Napolyon'un barış teklifini olumlu karşılamıştı. Osmanlı Elçisi Seyyid Ali Efendi'yle Talleyran arasında 9 Ekim 1801 tarihinde anlaşmanın ön görüşmesi yapıldıktan sonra, Osmanlı Devleti anlaşmayı imzalamak üzere Galip Efendi'yi Fransa'ya göndermişti³⁷⁷. Paris'te 1802 yılında Osmanlı-Fransa barışı görüşülmüştür³⁷⁸.

Ancak sonraki dönemlerde, İngiltere ile Fransa aralarındaki İkinci Koalisyon Savaşları'nı sonlandırmıştı. Görüşmeler sonunda Fransa, İngiltere ve Rusya arasında 27 Mart 1802 tarihinde Amiens Anlaşması imzalanmıştı³⁷⁹. III. Selim bu sıralarda Napolyon'un mektubuna cevap vermiş ve anlaşma süreci başlamıştı³⁸⁰.

Osmanlı Devleti, Paris Anlaşması için gönderdiği Galip Efendi'yi Napolyon iyi karşılamış, ancak barış yapılabilmesi için Fransa'nın gemilerinin Karadeniz'de rahatça ticaret yapma şartını öne sürmüştü. Böylece Fransa'nın Osmanlı topraklarında kaybettiği imtiyazları tekrar elde etmek istemişti³⁸¹. Yapılan müzakereler sonucunda iki devlet arasında uzlaşma sağlanmıştı. Karşılıklı talepler doğrultusunda, Galip Efendi ile Talleyrand arasında 25 Haziran 1802 tarihinde 10 maddelik Paris Anlaşması imzalanmıştır³⁸².

1) Osmanlı Devleti ile Fransa arasında daimi barış ve dostluk olacak, düşmanlık tamamen sona erecekti.

2) İki devlet arasında savaştan önce yürürlükte olan bütün kapitülasyon sözleşmeleri olduğu gibi yenilenmişti. Ayrıca, bundan böyle Fransa'nın ticaret gemileri Karadeniz'e girmek ve orada serbest ticaret hakkından yararlanacaktı. Karadeniz ticareti Fransa'ya açılması üzerine İngiltere'ye kapalı olmayacağından, İngiltere'ye de ticari serbestlik için resmen ruhsat verilmişti³⁸³.

3) Savaş esirlerini anlaşma şartlarına göre serbest bırakacaktı.

³⁷⁷ Yenidünya, s.13.

³⁷⁸ Karal, Osmanlı Tarihi, V, s. 46.

³⁷⁹ Uçarol, s.91.

³⁸⁰ Karal, Selim III'ün Hatt-ı Hümayunları, s.85.

³⁸¹ Ahmed Cevdet Paşa, VII, s. 161-162. Karal, Osmanlı Tarihi, V, s. 46

³⁸² Sarıkaya, s.683, Ahmed Cevdet Paşa, VII, s. 161-162., Beydilli, "Yusuf Ziya Paşa", s.35., Çolak, s.182.

³⁸³ Ahmed Cevdet Paşa, VII, s. 162.

4) Fransa ile İngiltere arasında 27 Mart 1802 tarihli Amiens Barış Antlaşması'nın Osmanlı Devleti'yle ilgili hükümlerini (Mısır'ın geri verilmesi ile Yedi Ada Cumhuriyeti'nin tanınmasını) aynen kabul edecekti.

5) Osmanlı Devleti ile Fransa karşılıklı birbirlerinin toprak bütünlüklerini garanti etmişti.

6) Savaş sırasında iki tarafın el koyduğu mallar karşılıklı iade edilecek ya da değeri kadar para ödenecekti.

7) Resim ve gümrük işlerinin nasıl idare edileceğine dair verilen karar eski anlaşmalara göre hareket edilecekti.

8) Osmanlı Devleti ve Fransa, bu antlaşma ile karşılıklı birbirlerini en ayrıcalıklı devlet sayacaklar buna göre birbirlerine haklarını tanıyacaktı.

9) Bir tarafın topraklarına saldırı olması durumunda diğer devlette kendisine yapılmış sayacak, ortak müdahalede bulunacaktı.

10) Bu antlaşma 80 gün içinde ve mümkün olursa Paris'te onaylanacaktı³⁸⁴.

Bu anlaşmanın maddelerinden anlaşıldığı üzere, Osmanlı Devleti ile Fransa arasındaki sorunlar çözüme kavuşmuştu. Mısır, tekrar Osmanlı topraklarına dâhil olmuştu. Buna karşılık Osmanlı Devleti de Yedi Ada Cumhuriyetini tanımıştı. Osmanlı Devleti savaşı kazanan taraf olmasına rağmen Fransa'ya bir yaptırım uygulamamış, aksine Fransa kaybettiği imtiyazları tekrar elde etmiştir.

Öte yanda Osmanlı Devleti, Fransa ile ilişkileri düzenlemekle beraber Mısır işgalinden ders çıkarmıştı. Bu nedenle Paris Anlaşması'ndan sonra, ilişkilerin düzeldiğini göstermek için ikamet elçisi olarak Halet Efendi'yi Fransa'ya göndermişti. Halet Efendi'nin bir görevi de Fransa da olup bitenleri İstanbul'a şifreli mektuplarla iletme idi. Ayrıca Osmanlı Devleti, sadece Fransa'da değil Avrupa'nın diğer devletlerindeki gelişmeleri de İstanbul'a iletmesi istenmişti. Halet Efendi Paris'e giderken beraberinde Napolyon ve devlet adamlarına verilmek üzere çeşitli hediyeler beraber III. Selim ve Sadrazam Yusuf Ziya Paşa'nın mektuplarını da götürmüştür. Napolyon iki mektubu da kendisi almış ve III. Selim'e gönderdiği elçiden dolayı memnuniyetini ifade etmiştir³⁸⁵.

³⁸⁴ Sarıkaya, s.681- 683. Ahmed Cevdet Paşa, VII, s. 362-363., Uçarol, s.90.,

³⁸⁵ Yenidünya s. 16, 28.

2.7. Mısır Seferi Sırasında Karşılaşılan Sorunlar

2.7.1. Yusuf Ziya Paşa ile Cezzar Ahmed Paşa Arasının Bozulması

Cezzar Ahmed Paşa, Boşnak asıllı fakir bir ailenin çocuğuydu. Mısır'a geldikten sonra önce birkaç ileri gelenin hizmetine girmiş sonra da Dürzilerin emini Yusuf Paşa'nın himayesine girmiş ve onun beğenisini kazanmıştı. Sonraki dönemlerde gücünü artırarak Beyrut'u almıştı. Beyrut'ta bulunan Hristiyanlara karşı Müslümanları kullanmış ve Marunî Katliamı'nın emrini vermişti. Yine, Beyrut'ta hâkimiyetini sağlamlaştırmak için çok sayıda Hristiyan'ı diri diri gömmüştür³⁸⁶.

Cezzar Ahmed Paşa, Osmanlı Devleti'ne başkaldırmış olan Akka Mültezimi Tahir Ömer'i ortadan kaldırıldıktan sonra Sayda Eyaleti mutasarrıf olmuştu. Paşa, çeşitli sebeplerden dolayı ordudan kaçan askerleri ve kendi isteğiyle himayesine giren kişiler sayesinde güçlenmişti. Ayrıca denetiminde bulunan bölgelerdeki Dürzilere baskı uygulayıp mallarına el koymuş ve büyük bir servet toplamıştır³⁸⁷.

Mısır'ın Fransa işgalinden kurtarılmasında Cezzar Ahmed Paşa'nın başarılı savunmaları önemli bir yer tutmaktadır. Osmanlı Devleti tarafından Mısır'a serasker tayin edilmesine karar verilmişti. Ancak daha sonra Yusuf Ziya Paşa, sadrazam ve serdarıekrem olarak Mısır'a gönderilmişti. Bu durum Mısır'a hâkim olmak isteyen Cezzar Ahmed Paşa'yı rahatsız etmişti³⁸⁸. Sadrazam, talep ettiği halde Ariş ve Gazze'nin müdafaası için yeterli asker ve eğitimli kumandanlar göndermemişti. Böylece çok sayıda Müslüman'ın ölümüne sebep olmuştu. Ayrıca Akka Zaferi'nden sonra Fransa ordusunu yok etme, hatta Napolyon'u yakalama şansı olduğu halde Cezzar Ahmed Paşa ordusunu iyi organize edemediği için bu imkânları kaçırmıştır³⁸⁹.

Yusuf Ziya Paşa'nın emirlerine uymaması nedeniyle de ikisi arasında ihtilaflar başlamıştı. Serdarıekremin ordusu Şam civarına geldiği sıralarda, Cezzar Ahmed Paşa'dan asker talep etmişti. Ancak Cezzar, Yusuf Ziya Paşa'ya bir mektup göndererek bulunduğu bölgede Dürzilerin olduğunu, bu nedenle bölgeden bir adım dahi ayrılmasının mümkün olmadığını söylemişti. Ayrıca Mısır'a bir serasker ve Şam'a da

³⁸⁶ Driault, s.23.

³⁸⁷ Erkutun, s. LXXIII.

³⁸⁸ Emecen, "Cezzar Ahmet Paşa", s.557-558.

³⁸⁹ "Ancak yukarıdaki ifadelerinin yanlı olma olasılıkları güçlüdür. Çünkü Ziyaname bizzat Yusuf Ziya Paşa'nın emri üzerine kaleme alınmıştır. Bu durumda olaylara bakış açısı ve olayları ifade edilğinde Yusuf Ziya Paşa'nın daha baskın ve daha iyi bir şekilde övülmesiyle beraber Cezzar Ahmed Paşa'nın yerilmesinin muhtemel bir durum olması sonucunu doğurmaktadır". bkz., Erkutun, s. LXV.

bir hac emini tayin edilmesini ve bu görevlerin kendisinden alınmasını isteyecek kadar ileri girmiştir. Sadrazam ise savaş bölgesi Arabistan'a bizzat geldiği için bölgede ikinci bir seraskere ihtiyacı olmadığını söylemişti. Cezzar'ın isyankâr davranışlarına rağmen gayet sakin bir şekilde cevap veren Yusuf Ziya Paşa, Şam Eyaleti'ne Abdullah Paşa'yı ve Mısır Eyaleti'ne de Nasuh Paşa'yı tayin etmiştir³⁹⁰.

Arşiv kaynaklarına göre, Yusuf Ziya Paşa Mısır seferi sırasında Cezzar Ahmed Paşa ile yaşadığı sorunları İstanbul'a iletmisti. Merkeze gönderdiği yazısında Cezzar Ahmed'in bağımsız davrandığını ve emirlere uymadığını belirtmişti. Mısır'da her şeyin yolunda gittiğini ancak Cezzar'ın sonradan Mısır serdari olacağı söylentisini yaydığını ve kendisine yardımcı olmadığını ifade eden Yusuf Ziya Paşa, yaşanan bütün olumsuzluklara rağmen Mısır'ı kurtaracağını belirtmiştir³⁹¹.

Ayrıca Yusuf Ziya Paşa'nın İstanbul'a gönderdiği raporunda, Mısır'ı kurtardıktan sonra Cezzar Ahmed Paşa'yı da ortadan kaldıracığını ifade etmişti. III. Selim'in de Cezzar'ın Mısır'a hâkim olacağı konusunda ciddi endişeleri vardı³⁹². Çünkü Sadrazam ile yaşadığı ihtilaflara rağmen Mısır'da büyük başarılar kazanmıştı. Zira Napolyon, Cezzar Ahmed Paşa'ya 1799'da Akka'da yenildikten sonra Mısır'dan ayrılmıştı³⁹³.

İki devlet adamı arasındaki anlaşmazlık, İstanbul'a ulaştığında, sorunun çözülmesini emreden III. Selim, Cezzar Ahmed Paşa ile Sadrazam Yusuf Ziya Paşa arasındaki sorunun nedenini Cezzar'ın, Sadrazama karşı gelmesinden kaynaklandığını ifade ederek Cezzar'a derhal bir yazı gönderilmesini emretmiş ve Sadrazam'a destek vermişti³⁹⁴.

Öte yandan Cezzar Ahmed Paşa da İstanbul'a aralıklarla yazı göndererek Yusuf Ziya Paşa'yı şikâyet etmişti. İki devlet adamı arasındaki mücadele herhangi bir sonuç vermediği gibi Mısır boşaltıldıktan sonra da Cezzar Ahmed Paşa buradaki nüfuzunu devam ettirmişti. Devlet, Vehhabi tehlikesi ve Cezzar'ın yaşlılığı nedeniyle faaliyetlerine müdahale etmemişti³⁹⁵.

³⁹⁰ Sarıkaya, s. 413. Erkutun, s. LXXIII.

³⁹¹ Hicri 1214/ Miladi 1799 tarihli Hatt-ı Hümayun, BOA, HAT, 242/13586.

³⁹² Emecen, "Cezzar Ahmet Paşa", s. 558.

³⁹³ Hilal Göngür, "Mısır", DİA, Ankara, 2004, Cilt, XXIX, s.569.

³⁹⁴ Karal, Selim III'ün Hatt-ı Hümayunları, s.66.

³⁹⁵ Emecen, "Cezzar Ahmet Paşa", s. 558.

Ayrıca olaylara çok sert müdahale ettiği için bazı kaynaklarda Kasap Ahmed Paşa olarak da geçen Cezzar Ahmed Paşa, 1804 yılında Suriye’de vefat etmişti. Bölgede zaman zaman bağımsız hareket etmiş, halk arasında çıkan olaylara müdahale ederken şiddete başvurmuş ve çok kan dökmüştü³⁹⁶.

2.7.2. Arnavut Askerlerinin Çıkardığı Olaylar

Yusuf Ziya Paşa, Mısır seferi sırasında gerek ordu içerisinde gerekse doğal olaylardan dolayı pek çok sorun yaşamıştı. Sefere giden orduda, Arnavut askerleri de yer almıştı³⁹⁷. Ordu, Anadolu’dan Şam tarafına giderken Akköprü³⁹⁸, Pozanti³⁹⁹ ve Ramazanoğlu Yaylası gibi yerleri geçtikten sonra Adana Seyhan Nehri’ne gelmişti⁴⁰⁰. Ordu, takip ettiği güzergâhta ilerlerken Arnavut askerleri arasında kavga çıkmış, çıkan kavgada birkaç Arnavut piyadesi hayatını kaybetmişti⁴⁰¹.

Ayrıca Mısır’da sefer sırasında iken de bir takım karışıklıklar çıkarmışlardı. Askerler birkaç aylık ulufe bahşişi ve katık bahalarının⁴⁰² ödenmediğini bahane ederek isyan hareketine başlamışlardı. Yusuf Ziya Paşa, kendisine bağlı askerler tarafından korunmuş ve isyankârların girişimi engellenmişti. Arnavut askerlerinin başlatmış olduğu bu harekete karşı Paşa dirayetli davranmış ve isyanı kısa sürede bitirmişti.

2.7.3. Abdulfettah Bey Olayı

Mısır seferi sırasında, yaşanan bir başka hadise de Riyale Abdulfettah Bey’in olayıydı. Tırhala Mutasarrıfı Köse Mustafa Paşa’nın⁴⁰³ esir düştüğü Ebukır Kalesi olayı sırasında, 300 kadar piyade asker Fransızlardan kaçıp denizden yüzerek Osmanlı gemilerine ulaşmaya çalışmıştı. Ancak gemilerin başında bulunan Riyale Abdulfettah Bey,

³⁹⁶ Driault, s.23.

³⁹⁷ Kurt, s.478.

³⁹⁸ “1846’ya kadar Ankara –Bozuk eyaletine bağlı bir kaza olarak yönetiliyordu. 1867 yılında Ankara vilayetine bağlı bir nahiye olan Akköprü, daha sonra köy olmuştur”. bkz., Sezen, s. 15.

³⁹⁹ “Pozanti, Adana’ya bağlı bir nahiye dir.” bkz., Sezen, s.441.

⁴⁰⁰ Erkutun, s. 134.

⁴⁰¹ Erkutun, s. 134.

⁴⁰² “Baha kıymet, bedel, değer”, bkz., Develioğlu Ferit, Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lügat, Aydın Kitapevi, Baskı 28, Ankara 2011. s.72

⁴⁰³ “Köse Mustafa Paşa ve beraberindeki on bin piyade askeri ile deniz yoluyla Mısır’a sevgiyle ilgili bir mektuptan bahsedilmektedir. Bu konuda Yusuf Ziya Paşa, Köse Mustafa Paşa’ya Fransızların Akka’da yenilmelerine rağmen Mısır’da henüz yenilmiş olmalarının kesin olmadığını bu nedenle kendi başına hareket etmemesini Cezzar Ahmed Paşa’yı beklemesini bir mektupla bildirdiği yönündedir. Ancak söz konusu mektuba herhangi bir kaynak ve arşivde ulaşılmamıştır”. bkz., Erkutun, s. LXVI.

denizdeki askerleri gemilere almayıp, boğulmalarına sebep olmuştu. Yaşanan üzücü olay sonrasında sağ kalan askerler, Kıbrıs'a ulaşmışlardı. Bu askerler daha sonra isyan edip Abdulfettah Beyi öldürmüşlerdi⁴⁰⁴.

Yaşanan hadise, aslında Osmanlı Devleti'nin ordusundaki disiplinsizliğin hangi boyutta olduğunu da göstermektedir. Çünkü devlet adına gemilerin başındaki bir komutanın böyle bir davranışta bulunması oldukça düşündürücüdür.

2.7.4. Antep Mütesellimi Deli Hüseyin Paşa'nın İdam Edilmesi

Yusuf Ziya Paşa, savaş döneminde karşılaştığı sorunlardan biri de Antep Mütesellimi Deli Hüseyin Paşa'nın cezalandırılması hadisesi olmuştu. Deli Hüseyin Paşa, bünyesinde belli bir mahalli kuvvet bulundurmuydu. Sadrazam Yusuf Ziya Paşa, Fransa Mısır'ı istila edip, sonrasında Suriye'ye yürüyünce Deli Hüseyin Paşa'ya da bir takım vaatlerde bulunarak emrindeki bin kadar askeriyle Mısır'a yardıma gelmesini istemişti. Ancak Deli Hüseyin Kilis sancağını da istemiş ve sonrasında almıştır. Bu sıralarda Kürt Beyi Kilis'i almak için girişimlerde bulunduydu da Hüseyin Paşa, kendisiyle mücadele etmiş ve Kilis himayesinde kalmaya devam etmiştir⁴⁰⁵.

Yusuf Ziya Paşa'nın bütün ısrarlarına rağmen Deli Hüseyin Paşa, Osmanlı Devleti'nin zor zamanında gerekli askeri yardımı yapmadığı gibi, halka karşı yanlış davranışlarda bulunup, baskı uygulamıştı. Yusuf Ziya Paşa, Mısır seferinden döndüğünde, Deli Hüseyin Paşa'yı affetmemiş ve çeşitli tuzaklarla yakalayıp idam ettirmiştir⁴⁰⁶.

2.7.5. Ordunun Yafa'da Çektiği Sıkıntılar

Yusuf Ziya Paşa, Fransa ile savaşa giriştiği sırada Gazze taraflarına kadar çekilmiş ancak daha sonra lojistik sebeplerden dolayı Yafa'da karargâh kurmak zorunda kalmıştı⁴⁰⁷.

Sadrazam'ın ordusu Yafa'da iki ay konaklamış, kaldığı sürede büyük sıkıntılar yaşamıştır. Yafa'da kaldığı sürede yaşadığı sıkıntıların en önemlisi ölen hayvanların leşleri nedeniyle ortaya çıkan veba salgınıydı. Salgın, ordudaki Arnavut askerleri

⁴⁰⁴ Erkutun, s. LXXVII. s. 30-45.

⁴⁰⁵ Erkutun, s. 258.

⁴⁰⁶ Erkutun, s. CXII.

⁴⁰⁷ Beydilli, "Yusuf Ziya Paşa", s. 35.

arasında yayılmış ve yüz kadar Arnavut askerini öldürmüştü. İki ay içerisinde vebadan ölen toplam asker sayısı, sekiz yüz olarak ifade edilmektedir. Harberud kazasından gelen bin kişilik bir ordudan sadece iki yüz kadarı hayatta kaldığı ifade edilmektedir. Rakamlar, vebanın orduda nasıl bir kıyama neden olduğunu ortaya koymakta. Osmanlı ordusu bir tarafta Fransızlarla savaşırken bir tarafta da salgın hastalıkla mücadele etmek zorunda kalmıştır. Bu soruna ilave olarak Yafa'ya gelen Yusuf Ziya Paşa'nın ordusu erzak sıkıntısı da yaşamıştı. Yafa, gemilerin yanaşması için uygun bir iskeleye sahip değildi. Yafa'da bulunan ordu için malzeme getirildiği zaman kayıklarla karaya çıkartılmış ve bir süre böyle devam edilmişti. Ancak çıkan bir fırtına, gemileri karadan uzaklaşıp denize açılmasına neden olmuştu. Yaşanan bu talihsizlik nedeniyle bölgede erzak sıkıntısı yaşanmaya başlamış, yiyecek fiyatları yedi sekiz katına çıkmıştı. Yaşananlar karşısında çaresiz kalan Yusuf Ziya Paşa, Cezzar Ahmed Paşa'dan erzak yardımı talebinde bulunmuştu. Sadrazam, talebini karşılamayan, kendisinden istenen yardımları yapmayan Cezzar Ahmed Paşa'nın, ihanet ettiğini anlamıştır⁴⁰⁸.

Öte yandan, mevsimin kış olması sebebiyle sık sık yaşanan fırtına ve yağmurdan dolayı ordu, büyük sıkıntılar çekmişti. Yusuf Ziya Paşa'nın başında bulunduğu ordu, hava şartları nedeniyle zor durumda kalınca, başka bir yere nakledilmişti. Sonrasında Napolyon'un üç bin askeri kurşuna dizdiği bir araziye yerleştirilmişti⁴⁰⁹.

2.7.6. Yeniçeri Askerlerinin Çıkardığı Olaylar

Yeniçerilerin çıkardığı sorunlar da Yusuf Ziya Paşa'yı zor durumda bırakmıştır. Paşa, Yafa çölünde çekilen sıkıntılardan sonra, Yeniçeri Ocağı'nı teşvik ve taltif maksadıyla bin kadar yeniçeri askerini kapı piyadesi namıyla ayırıp, kendi çadırı civarında yerleştirmişti. Ayırdığı bu askerlere harç, yiyecek, maaş ve bahşişlerinin artırmıştı. Yusuf Ziya Paşa'nın bu davranışı karşısında diğer yeniçeriler, "Biz kötü şartlarda yaşarken bir grup yeniçerinin böyle kayırmasını kabul etmiyoruz." diyerek isyan çıkarmıştı⁴¹⁰.

İsyan eden askerler, Yusuf Ziya Paşa'nın çadırının etrafını sarmıştı. Bu durum karşısında şaşkına dönen Sadrazam, hemen harekete geçip, kendi dairesinde görevlendirdiği halkını ve himayesine aldığı askerleri silahlandırarak karşı koymuştu.

⁴⁰⁸ Erkutun, s.188- 190.

⁴⁰⁹ Erkutun, s. LXXXXIII.

⁴¹⁰ Erkutun, s.193.

Rişvanzade Abdurrahman Paşa askerleriyle birlikte Yusuf Ziya Paşa'yı korumuřtu⁴¹¹. Ayrıca, Beyazıdzade, Sağırzade ve Siverekli Fettahzade gibi çok güvendiği kişilerin altı, yedi bin askeri ile kendisini güvenceye almıřtı⁴¹². Yusuf Ziya Paşa'nın ordusunda böyle bir sorun yaşanması Mısır seferinde kendi ordusunda çıkan sorunlarla da savaştığını göstermekteydi.

Ayrıca Napolyon'un Mısır'ı işgali etmesi sadece Osmanlı Devleti'ni etkilememişti. İşgal, Anadolu toprakları dışındaki coğrafyaları da olumsuz etkilemişti. Osmanlı Devleti, her sene kutsal topraklara yardım gönderip, Kâbe örtüsünü yenilemişti. Kâbe örtüsü her yıl Mısır'da dokunurdu. Ancak Mısır işgal altında olduğu için İstanbul'da dokumuştu. III. Selim konuyla bizzat ilgilenmiş ve bu iş için Sultan Ahmet Camii'nin şadırvan bahçesini tahsis etmiřti⁴¹³.

2.7.7. Fransa'nın İşgali Sonrasında Mısır'da Çıkan Sorunlar

Fransa'nın işgali nedeniyle bölgeye gönderilen ordusunun başında bulunan devlet adamları, Fransa'yı tahliye ettikten sonra Mısır'da bir takım düzenlemeler yapmıştı. Mısır'daki sorunlara, Padişah tarafından gönderilen emirler doğrultusunda bazı çözümler getirdikten sonra merkeze dönmüşlerdi. Ancak alınan tedbirler ve yapılan düzenlemeler sorunları bitirmek bir tarafa, daha da artırmıştı. Kölemen beyleri, İngiltere ve Osmanlı ordusundan geride bırakılan askerler arasında nüfuz mücadelesi başlamıştı. Mısır'a gönderilen kara ordusunun Seraskeri Yusuf Ziya Paşa, sefer sonrasında İstanbul'a dönmüş, ancak geride on bin Arnavut ve Rumeli askeri bırakmıřtı⁴¹⁴. Mısır'da kalan yeniçeriler, Arnavut askerleri ve Kölemen beyleri arasında sorunlar yaşanmaya bařlanmıřtı⁴¹⁵.

Öte yandan 1802 yılında Mısır valiliğine getirilen Hüsrev Paşa, ekonomiyi güçlendirmek için ticari hayatı düzenlemeye karar vermişti. Bunun içinde asayışı sağlayarak hem yerli tüccarları hem de yabancı tüccarların faaliyetlerini rahat

⁴¹¹ “Daha sonra Besni kaymakamı olan Rişvanzade Abdurrahman Paşa, 1798 yılında emrindeki bin kadar süvari ve piyade askerle Yusuf Ziya Paşa'nın emrine girerek Mısır savaşına katılmıştır. Yusuf Ziya Paşa'nın hilat da giydirdiği Rişvanzade Abdurrahman Paşa,1814 yılında vebadan ölmüştür”. bkz.,Toprak, Nuri Tarihi, s.163.

⁴¹² Toprak, Osmanlı Devleti Hizmetinde Bir Aşiret ve Aşiret Lideri Rişvanzade Seyyid Abdurrahman Paşa”, s.74., Erkutun, s.193.

⁴¹³ Toprak, Nuri Tarihi, s.95.

⁴¹⁴ Kurt, s. 478.

⁴¹⁵ Erkutun, s. XXXI.

yapmalarını sağlayacaktı. Amacı, üç yıldan fazla çatışma alanı olan Mısır'da ticareti canlandırmaktı. Ayrıca devletin yapmaya çalıştığı ancak başaramadığı, Kölemenleri tasfiye etme çalışmalarını da sürdürmüştü⁴¹⁶.

Yusuf Ziya Paşa, Mısır'dan ayrılmadan önce çoğunluğu Arnavut asıllı olan başıbozuk askerler bırakmıştı. Ancak bu askerler, sefer sırasında sık sık isyan çıkarınca Sadrazam, bu askerlerle Kölemen beyleriyle mücadele edilmeyeceğini anlamıştı. Bu nedenle merkezden eğitilmiş üç bin Levent Çitliği askeri talep etmişti. Ancak merkezden bu talebi karşılanmasının biraz zaman alacağı cevabını alması üzerine Yusuf Ziya Paşa, Mısır'da Nizam-ı Cedit askeri yetiştirme fikrini ortaya atmıştı⁴¹⁷. Bu fikir vali olarak tayin ettiği Hüsrev Paşa tarafından benimsenerek Mısır'da düzenli ordu kurma çalışmalarını başlamıştı. Düzenli ordu girişimiyle, başıbozuk askerlerin sayısını azaltarak eğitimsiz askerleri Kahire'den uzaklaştırmaya çalışmıştı. Ancak himayesindeki Arnavut asıllı askerler, verilmemiş maaşlarını bahane ederek ayaklanmıştı. Kölemenlerle mücadelede edildiği sıra da askerler, Mısır Valisi Hüsrev Paşa'ya ihanet etmiştir⁴¹⁸.

Diğer taraftan Mısır'da Fransa tehlikesi bertaraf edildikten sonra İngiliz tehlikesi ortaya çıkmıştı. İngilizler, 1802 yılında Amyes Anlaşması'nı imzalayarak Mısır'ı terk etmeleri gerektiği halde İskenderiye'yi boşaltmamışlardı. Zira Kölemenler için İngiltere önemli bir dayanaktı. Bu nedenle Osmanlı Devleti, İngiltere'nin himayesindeki Kölemenlere karşı da istediği baskıyı uygulayamamıştır⁴¹⁹.

Bu sorunlarla beraber Mısır'da başka hadiseler de yaşanmaktaydı. Defterdar Mehmet Şerif Efendi, Mısır valisi ile anlaşamadığı ve görevini rahatça yerine getiremediği gerekçesiyle istifa etmiş, yerine Mehmet Recai Efendi atanmıştı. Şerif Efendi de Cidde'de isyan faaliyetlerini artıran Vehhabilere karşı mücadele etmek üzere görevlendirilmiştir⁴²⁰.

Arnavut askerler, 1803 yılında Tahir Paşa önderliğinde Hüsrev Paşa'ya karşı ayaklanmıştı. Yeniçeriler de Hüsrev Paşa'nın yanında yer almayınca Paşa, Kahire'yi terk edip Dimyat'a kaçmıştı. Bu durum karşısında Tahir Paşa, Mısır'da valiliğini ilan

⁴¹⁶ Çelik, Hüsrev Mehmet Paşa, s. 26.

⁴¹⁷ Çelik, Hüsrev Mehmet Paşa, s. 37.

⁴¹⁸ Karal, Osmanlı Tarihi, V, s.126. Özge Özkoç, İmparatorluk Sınırında Osmanlı Mısır'ı Mehmet Ali Paşa Döneminden Hidivliğe, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara, 2013, s. 62.

⁴¹⁹ Çelik, Hüsrev Mehmet Paşa, s. 30.

⁴²⁰ Çelik, Hüsrev Mehmet Paşa, s. 33.

etmişti. Ancak, Tahir Paşa üç hafta sonra iki yeniçeri tarafından öldürülmüştü. Mısır valiliği konusundaki nüfuz mücadelesi, Tahir Paşa'nın ölümünden sonra da devam etmişti. İngiltere, Kölemenler ve Osmanlılar arasında sorun olan Mısır valiliğine kimin getirileceği konusu, diğer sorunların çözümünü zorlaştırmıştı. Zira her millet kendi adayını valiliğe getirmek için uğraşmıştı. Ayrıca Kölemenler, kendi aralarında da anlaşmazlık yaşıyorlardı. Muhammed Elfi Bey ile Osman Bardisi Bey taraftarları olarak iki ayrı gruba ayrılmışlardı. İngiltere de Mısır'da pay sahibi olmak için Muhammed Elfi Bey'in tarafını tutmuştu⁴²¹.

Diğer taraftan Kölemenlerin durumu, İngiltere, Fransa ve Osmanlı Devleti arasında sorun haline gelmişti. Osmanlı Devleti, Mısır'da yaşanan talihsizlikleri önceleri pek önemsememiş ve Cezayirli Ali Paşa'yı Mısır'a vali olarak göndermişti. Fakat bu tayine Kölemenler karşı çıkmış ve Hurşit Paşa'yı Mısır valisi yapmışlardı. Hurşit Paşa, yaptığı incelemeler sonucunda olayların Mehmet Ali Paşa⁴²² tarafından çıkarıldığını anlamıştı. Bu nedenle Mehmet Ali Paşa'yı bölgeden uzaklaştırmak için vezir rütbesiyle Cidde valiliğini yönetmesini teklif etmişti. Ancak bu teklifi kabul etmeyen Mehmet Ali Paşa, Hurşit Paşa'ya karşı bir ayaklanma başlatmıştı. Osmanlı Devleti, Mısır'da güçlü bir vali istediği için yaşananları görmezden gelmiş ve 1804 yılında Mehmet Ali Paşa'nın Mısır valiliğini onaylamıştır⁴²³.

Mehmet Ali Paşa, Mısır valisi olduktan sonra Kölemenlerin kendisi için tehdit oluşturduğunu düşündüğünden 1811 yılında onurlarına verdiği bir yemekte çoğunu öldürmüştür⁴²⁴.

Diğer taraftan bölge de başka olaylarda yaşanmaktaydı. Mısır seferi boyunca yaşanan güvenlik zafiyetleri nedeniyle Vehhabiler⁴²⁵ faaliyetlerine devam etmişti.

⁴²¹ Özkoç, s. 60-61.

⁴²² "Mehmet Ali Paşa, 1770 yılında Osmanlı'nın Makedonya sınırları içinde bulunan Selanik'e bağlı Kavala 'da doğmuştur. Bu nedenle kendisine Kavalalı Mehmet Ali paşa da denilmektedir. Birçok kaynakta Arnavut asıllı olduğu belirtilmiş olmasıyla beraber bazı kaynaklarda Kürt olduğu bilgisi bulunmaktadır. Mehmet Ali Paşa, Mısır'a ilk defa 1801 yılında Fransa'ya karşı savaşmaya gelen yeniçeri ve Arnavut askerleri ile beraber Kavala'dan gönderilen ücretli askerlerle beraber gelmiş ve Mısır'da Arnavut birliğinin başına geçmişti". bkz., Özkoç, s. 59.

⁴²³ Karal, Osmanlı Tarihi, V, s. 126.

⁴²⁴ Kurt, s.478., Karal, Osmanlı Tarihi, V, s. 127.

⁴²⁵ "Vahhabilik'in bir mezhep iddiasıyla ortaya çıkışı 1730-1731 tarihine dayanır. 1737 yılında faaliyetlere başlamışlardı. Hambeli âlimleri ve Beni Temim kabilesinden Necitli Şeyh Muhammet İbni Abdulvahap bu anlayışın savunucusuydu. Bu kişi Irak, İran ve Hindistan'a yaptığı seyahatten sonra ülkesine dönüp propaganda yapmış ve bir takım risaleler yazmıştı. Yeni anlayışın esasları: amel imandandır, bir namaz vaktinin terki bile küfürdür ve bu gibi kâfirlerin kanı heder, malı helaldir". bkz., Danişmend, IV, s. 80. Mehmet Ali, Büyükkara, "Vehhabiler", DİA, İstanbul, 2012, Cilt XLII, s.492-494.

Osmanlı Devleti, Napolyon’u Mısır’dan çıkarmakla meşgul olunca bunların faaliyetlerine müdahale edememişti⁴²⁶. Osmanlı askerleri, Mısır’dan çıktıktan sonra Vehhabiler, Taif’i kuşatmıştı. Vehhabiler ayaklandıktan sonra, Mekke Emiri Şerif Paşa, elindeki askeri kuvvetlerinin az olması nedeniyle Vehhabilerin lideri Emin Suud’a bir mektup göndererek teslim olmasını istemişti. Ancak Mehmet Şerif Paşa’nın isteği kabul edilmemişti. Vehhabiler, Mekke ve Medine’yi işgal ederek III. Selim’in adını hutbelerden çıkarmışlardı⁴²⁷. Ayrıca Vehhabiler, Cidde’yi de 14 gün işgal etmişler, ancak orduda çıkan veba salgını ve Osmanlı Devleti’nin gönderdiği birliklerin karşı koyması nedeniyle Medine önünde bozguna uğrayarak Cidde’yi boşaltmışlardı⁴²⁸. Daha sonra Osmanlı birlikleri Mekke’yi alarak şehirde bulunan Vehhabileri öldürmüşlerdi. 1803 yılında da Vehhabilerin lideri olarak tanınmış olan Abdülaziz bir Kürt tarafından öldürülmüştü⁴²⁹.

2.8. YUSUF ZİYA PAŞA’NIN ASİLER VE EŞKİYALARLA MÜCADELESİ

Devleti uzun yıllar uğraştıran Rumeli ayanlarından olan Paspanoğlu Osman, Mısır işgali öncesinde isyan ettiği gibi tahliye sonrasında da isyan etmişti. Padişah tarafından affedilip çeşitli rütbeler verilen Paspanoğlu, aldığı rütbelerle yetinmemiş ve bölgedeki asileri destekleyerek tekrar isyan etmişti. Ayanlar, vezirlik rütbesi olduğu için isyanı bastırmaktan korkunca Şeyhülislam konağında toplanan meşveret meclisi kararıyla asi ilan edilerek vezirlik rütbesi ve Vidin muhafızlığı üzerinden alınmıştır⁴³⁰.

Daha sonra Paspanoğlu Osman’ı cezalandırma görevi Rumeli valisi olarak atanan Tepedelenli Ali Paşa’ya,⁴³¹ verilmişti. 26 Mayıs 1802 tarihinde sadareten

⁴²⁶ Kurt, s.478.

⁴²⁷ Karal, Osmanlı Tarihi, V, s.90.

⁴²⁸ Driault, s.27. Danişmend, IV, s. 80-81.

⁴²⁹ Driault, s.27.

⁴³⁰ “Paspanoğlu isyanın bastırılmamasındaki önemli nedenlerden biri, ayanların saldırı sırasında isteksiz davranmaları ve gereği gibi mücadeleye katılmamalarıydı. Çünkü Paspanoğlu bertaraf edildikten sonra sıranın kendilerine geleceğini düşünmüşlerdi”. bkz., Özkaya, s. 68-69.

⁴³¹ “Tepedelenli Ali Paşa, 1750 yılında Tosk’un merkezi Tepedelen’de doğmuştur. 17. yüzyılda Kütahya’dan gelip Arnavut’a yerleşen bir aileye mensuptur. Babası öldükten sonra eşkıyalık faaliyetlerine başlayan Tepedelenli Ali Paşa, daha sonra Delvine mutasarrıfı tarafından yakalanmış ve onun emrine girmiştir. Devlete yararlılık gösteren Ali Paşa, 1782-1792 Osmanlı-Rus savaşlarında başarılar göstermiştir. Eşkıyaya karşı başarıyla mücadele etmesi, Anadolu valisi ve Sofya seraskeri İsmail Paşa’nın emrine 700 kişilik birliğiyle katılması şartıyla, kendisine 21 Mart 1784 tarihinde beylerbeyi rütbesi verilmişti. Tepedelenli Ali Paşa, vezirlik rütbesiyle Yanya sancağı mutasarrıfı olmuş ve bu görevi uzun süre yürütmesi nedeniyle Yanya mutasarrıfı olarak anılmaktadır. Ayrıca Tırhala ve Ohri sancağı mutasarrıflığı da yapmıştır. Halkın karşı çıkması nedeniyle bir süre Yanya mutasarrıflığı

kendisine bir yazı gönderilmişti. Gürcü Osman'ın⁴³² birlikleriyle Kırklareli taraflarına geldiği, Manav İbrahim'in ise Eflak taraflarına saldırmak üzere Paspanoğlu tarafından gönderildiği haberi verilmişti. Tepedelenli Ali Paşa'nın bu faaliyetlere engel olması istenmişti. Yusuf Ziya Paşa, 2 Eylül 1802 tarihinde de yazı göndererek asilerin üzerine askeri kuvvet sevk etmelerini istemişti. Aksi durumda eşkıyanın şımaracağını ifade ederek Tepedelenli Ali Paşa'ya baskı yapmıştı⁴³³. Bunun üzerine yanına aldığı Arnavut askerleriyle harekete geçen Ali Paşa, asilere karşı başarıyla mücadele ederek isyanı bastırmıştı⁴³⁴.

Paspanoğlu Osman'da 1802 yılında Yusuf Ziya Paşa'nın girişimleri üzerine atılmıştı. Ayrıca Niğbolu sancağı Vidin sancağına katılarak vezirlik rütbesi ile beraber Paspanoğlu'na iade edilmişti⁴³⁵. Bundan sonraki tarihlerde Sırbistan'daki olaylarda devletin yanında olup eşkıyaya karşı mücadele ederek yararlı hizmetlerde bulunan Paspanoğlu, 1807 yılında ölmüştür. Vidin başta olmak üzere bölgede önemli imar faaliyetlerinde bulunmuştu⁴³⁶.

Öte yandan Yusuf Ziya Paşa, III. Selim'in Nizam-ı Cedit ordusunun asker sayısını çoğalttığı ve güçlü bir ordu kurmaya çalıştığı bir dönemde sadrazam olup, Padişah'ın en önemli destekçisi olmuştu. Yaptığı çalışmaların başında Nizam-ı Cedit askerlerinin Anadolu'da yapılanmasına destek sağlamak gelirdi. Bu anlamda Yozgat ve Bozok Ayanı Çabbarzade Süleyman Bey ve Kadı Abdurrahman Bey de büyük çabalar

görevinden alınan Tepedelenli Ali Paşa, devlete karşı gelmiş, Yanya'yı terk etmemiş ve idareyi geri almıştı. Bölgedeki güçlü ayanlardan olan Tepedelenli Ali Paşa, Dağlı Eşkıyasının üzerine memur edilmişti. 1802 yılında da Rumeli valiliğine atanarak, uzun zamandan beri isyan eden Paspanoğlu Osman'ın isyanını bastırmakla görevlendirilmişti. Öte yandan, bazı ayanlar isyan edenlerin isyanlarını bastırıldıktan sonra sıranın kendilerine geleceğini düşünerek el altından eşkıyaya destek vermişti. Arnavut'ta eşkıyaya karşı başarılı mücadeleler gösteren Tepedelenli Ali Paşa'nın bölgeden alınması için İstanbul'da karalama faaliyetleri yürütülmüştü. Bu faaliyetler sonucunda Tepedelenli Ali Paşa, bölgeden alınmıştı". bkz. Hamiyet Sezer, Tepedelenli Ali Paşa İsyanı, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara, 1995, s.11-20.

⁴³² Rumeli valisi olan Gürcü Osman, uzun süre Paspanoğlu ile mücadele etmişti. Pek çok vali ve ayan gibi o da bu mücadelede gereken başarıyı gösterememişti. Rumeli'den alınmış Diyarbekir valiliğine atanmıştı. Ancak daha sonra Anadolu'ya geçmek istememiş ve Rumeli valisi olarak atanan Hakkı Mehmet Paşa'yla sorun yaşamıştır. Paspanoğlu Osman'ın düşmanlığını kazanmış ve Paspanoğlu tarafından öldürülmekten son anda kurtulmuştu". bkz., Ali Yavuz, Vidin Ayanı Pazvantıoğlu Osman'ın Faaliyetleri Ve Merkezi Hükümetle İlişkileri, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisan Tezi), Afyonkarahisar, 2010, s. 53-60.

⁴³³ Yavuz, s.63.

⁴³⁴ Sezer, s.82.

⁴³⁵ Özkaya, s. 83. Yavuz, s.63.

⁴³⁶ Beydilli, "Paspanoğlu Osman", s.209.

harcamıştı. Anadolu'nun çeşitli yerlerinde III. Selim'in talimatları doğrultusunda Nizam-ı Cedit ordusu yetiştirilmeye başlanmıştı⁴³⁷.

Nizam-ı Cedit ordusu iki süvari bölüğü olmak üzere on iki piyade alayından oluşuyordu. Bunlardan ikisi İstanbul civarında, ikisi Kütahya'da ve kalan sekizi de Kadı Abdurrahman Paşa'nın komutasında Karaman'da kurulmuştu⁴³⁸. Karaman Valisi Kadı Abdurrahman Paşa, Sultan III. Selim tarafından kendi bölgesinde talimli asker yetiştirmekle görevlendirilmişti. Kurulan alaylar içerisinde en başarılısı onun alayı olmuştu⁴³⁹.

Yusuf Ziya Paşa'nın bir diğer faaliyeti ise delilerle ilgili çalışmaları olmuştu. III. Selim, 1792 yılında çıkardığı kanunla delibaşların adını fermanla yasaklamasına rağmen, deli taifesini kaldırmamıştı. Sonraki dönemlerde Konya ve Kütahya dolaylarına yerleşen deliler, eşkıyalık faaliyetlerine devam etmişti⁴⁴⁰. Delibaşı İsmail ve etrafındakiler halktan zorla para, at ve değerli eşya toplamışlardı. 1803 yılında Konya'da Nizam-ı Cedit aleyhine olaylar çıktığında Delibaş İsmail'de bunlara yardım etmişti. Ayrıca İstanbul'dan gönderilen Konya Valisi Abdurrahman Paşa'yı şehre sokmamıştı⁴⁴¹.

Abdurrahman Paşa, Konya meselesini hallettikten sonra Rumeli'ye geçecekti. Ancak Konya'daki isyandan dolayı bölge karışık olduğu için gidememişti. 10 Mart 1804 tarihinde Bozok Mutasarrıfı Çabbarzade Süleyman Bey'in iki bin süvari ile kendisine yardıma gelmesini istemişti. Yusuf Ziya Paşa, yaşanan olay üzerine Abdurrahman Paşa'nın yazısının kenarına "Yalnız Çabbarzade'nin değil yedi sancak beyi askeriyle yardıma gelsin." ibaresini yazmıştır. Ayrıca şeyhülislam ile görüşerek olaya karışanların Kıbrıs'a sürülmesi isteğini Padişah'a iletmışti. Abdurrahman Paşa bu olaylardan dolayı ancak üç ay sonra Konya'ya girmiş ve Nizam-ı Cedit çalışmalarına başlamıştı⁴⁴².

Yusuf Ziya Paşa'nın girişimleri üzerine delilerle ilgili sorunlar çözülmüş ve olaya karışan elebaşlarından kaçamayanların bir kısmı idam edilmiş, bir kısmı da

⁴³⁷ Uzunçarşılı, "Kadı Abdurrahman Paşa", s. 248- 249.

⁴³⁸ Driault, s.21.

⁴³⁹ Ali Rıza Şimşek, Osmanlı Ordusunda 18. ve 19 yüzyıllarda Yapılan Islahat Çalışmaları ve Bu Çalışmalarda Yabancı Uzmanların Rolü, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi) 2006, s. 117.

⁴⁴⁰ Abdülkadir Özcan, "Deli", DİA, İstanbul 1994, Cilt XI, s.134.

⁴⁴¹ Özcan, "Deli", s. 134.

⁴⁴² Uzunçarşılı, "Nizam-ı Cedit Ricalinden Kadı Abdurrahman Paşa", s. 258-259.

sürgün edilmiştir. Delilerin bir kısmını Bağdat'a göndermiş, bir kısmını da İstanbul'a götürerek Üsküdar'da bir kışlaya yerleştirmişti. Bir süre geçince Rumeli'deki delileri de İstanbul'a getirterek Davutpaşa'ya yerleştirmişti. Ancak sonraki tarihlerde İstanbul'daki delilerin tamamını iki yüz bayrak halinde Bağdat'a göndermişti⁴⁴³. Böylece delilerle ilgili tüm sorunları çözüme kavuşmuştu.

Yine Yusuf Ziya Paşa'nın sadrazamlığı döneminde eşkıyalık faaliyetlerine karşı birtakım çalışmaları vardı. Paşa, emrindeki birliklerle eşkıyanın faaliyetlerine müdahale ettiği gibi bazı zamanlarda da bölgedeki valileri göndermişti. Bu hususta Yusuf Ziya Paşa, Konya Valisi Abdurrahman Paşa'yı Rumeli tarafındaki Dağlı Eşkîyasının üzerine göndermiş ve müdahalenin gizli olmasını emretmişti⁴⁴⁴.

Sadrazamlık görevinde gayet dirayetli davranarak III. Selim'in desteğini alan Yusuf Ziya Paşa, devlet adamlarıyla iyi geçinmeye çalışmış, gerektiğinde onlarla anlaşma yoluna gitmişti. Yedi yıla yakın ilk sadrazamlık döneminin birkaç yılını Mısır'da Fransa'ya karşı savaşmakla geçmişti⁴⁴⁵. Geri kalan kısmını ise iç meseleler, eminliğinin yaptığı Maden-i Hümayun'un işlerini yürütmek, ayanların isyanları ve eşkıyaların faaliyetleriyle uğraşmakla geçirmişti.

Yusuf Ziya Paşa, Mısır seferinden İstanbul'a döndükten iki yıl sonra 24 Nisan 1805 tarihinde sadrazamlıktan istifa etmişti⁴⁴⁶.

Rusya ile İran arasında 1804 yılında savaş çıkması ve ardından Fransa ile İngiltere arasındaki çatışmalar, Osmanlı Devleti'nin savaşa dâhil olacağına dair endişeleri artan Yusuf Ziya Paşa, yürüttüğü sadrazamlık görevinin göstermelik kalması nedeniyle sadareten ayrılmıştı⁴⁴⁷. Görevini bırakmasının bir başka nedeni de Nizam-ı Cedit uygulamalarında çok dikkatli çalışmış, Sultan III. Selim'in emirlerine titizlikle uymuştur. Ancak Nizam-ı Cedit ordusunun sayısı artınca yeniçerilerin huzursuzluk çıkarmaya başlamaları nedeniyle kendisine zarar geleceğini düşünmüştü⁴⁴⁸. Ayrıca Padişah'ın önemli bir destekçisi olan Kaptan-ı Derya Küçük Hüseyin Paşa'nın ölümü ve

⁴⁴³ Özcan "Deli", s.134.

⁴⁴⁴ Uzunçarşılı, "Nizam-ı Cedit Ricalinden Kadı Abdurrahman Paşa", s. 254.

⁴⁴⁵ Uzunçarşılı, "Nizam-ı Cedit Ricalinden Kadı Abdurrahman Paşa", s.298.

⁴⁴⁶ Ahmed Cevdet Paşa, VIII, s.22. Beydilli, "Yusuf Ziya Paşa", s.35.

⁴⁴⁷ Aksun, s.69.

⁴⁴⁸ "İsmail Hakkı Uzunçarşılı, istifa tarihini 20 Nisan 1805 olarak göstermiştir". bkz., Uzunçarşılı, "Nizam-ı Cedit Ricalinden Kadı Abdurrahman Paşa", s.135.

bazı Nizam-ı Cedit destekçilerinin sadrazama karşı tutum geliştirmeye başlamaları Yusuf Ziya Paşa'nın istifa etmesinin diğer nedenlerindendir⁴⁴⁹.

Ayrıca Fransa ordusu tahliye edildikten sonra Mısır'da çıkan Vehhabi olaylarının da istifada etkisi bulunmaktaydı. Yaşlılığını gerekçe göstererek istifa eden Yusuf Ziya Paşa, Beylerbeyi'ndeki evinde istirahat için izin istemiş ve talebi kabul edilmişti⁴⁵⁰. Yerine sadrazamlığa Kaptan-ı Derya Hafız İsmail Paşa tayin edilmişti. Hafız İsmail'in yerine de Bostancıbaşı İzmirli Hacı Mehmet Ağa kaptan-ı derya olmuştur⁴⁵¹.

Yusuf Ziya Paşa, sadrazamlığı döneminde sadrazam kethüdası İsmail Nesim Efendi ile iyi geçinerek sadarete uzun süre kalmıştı. Paşa'nın aksine yerine tayin edilen Hafız İsmail Paşa, yeniçeri yandaşı ve Nizam-ı Cedit karşıtıydı. Yeniçeri taraftarı olduğu için de III Selim tahtan alındıktan sonra yaşanan kargaşadan etkilenmemiş ve idamdan kurtulmuştur⁴⁵².

Diğer taraftan yeniçeriler, Nizam-ı Cedit aleyhine güçlenmeye devam etmişti. Nizam-ı Cedit için oluşturulan İrad-ı Cedit defterdarı yeniçerilere muhalif Hacı İbrahim Bey görevinden azledilmiş, onun yerine Feyzullah Paşa defterdar olmuştur⁴⁵³.

2.9. İKİNCİ TRABZON VALİLİĞİ

1790 yılında Ruslarla Anapa taraflarında yapılan savaşta, devletin yardım çağrılarına uymayan Tayyar Mahmud Paşa'nın⁴⁵⁴ babası Battal Hüseyin Paşa, bu sırada Ruslara teslim olmuştu. 9 yıllık esaretten sonra, Mart 1799 tarihinde Rus Çarı I. Plevne'nin ricası üzerine affedilerek vezirlik rütbesiyle Trabzon valisi olmuştu⁴⁵⁵. Tayyar Paşa'ya da Canik ve Amasya sancakları verilmişti. Daha sonra Trabzon valiliğini Tayyar

⁴⁴⁹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Meşhur Rumeli Ayanlarından Tirsinikli İsmail, Yılık Oğlu Süleyman Ağalar ve Alemdar Mustafa Paşa, TTK. Yay, 2. Baskı, Ankara, 2010, s.64.

⁴⁵⁰ Beydilli, "Yusuf Ziya Paşa", s.35.

⁴⁵¹ Ahmed Cevdet Paşa, VIII, s.22.

⁴⁵² Beydilli, "Yusuf Ziya Paşa", s.35. Toksoy, "Yusuf Ziyaeddin Paşa", s.689.

⁴⁵³ Ahmed Cevdet Paşa, VIII, s. 22.

⁴⁵⁴ "Tayyar Mahmut Paşa, Canikli Ali Paşazade Battal Hüseyin Paşa'nın oğludur. 1800 ile 1801 yıllarında Trabzon valiliği yapmış ve 1801 ile 1802 yılların da Diyarbekir valisi olmuştur. 1802 ile 1803 yıllarında azledilmişti. Erzurum valiliği de yapmış olan Tayyar Mahmut Paşa, 1804 ile 1805 yıllarında tekrar Trabzon valisi olmuş, ancak 1805 ile 1806 yılların da azledilmiştir. 1807 yılında tekrar Trabzon valiliğine getirilerek devamında da sadaret kaymakamı olmuştur. 1808 yılında azledilip Dimetoka'ya sürülmüş ve aynı yıl vefat etmiştir". bkz., Süreyya, s.1626

⁴⁵⁵ Özcan Mert, "Canikli Hacı Ali Paşa Ailesi", DİA, İstanbul 1993, Cilt VII, s. 152. Saydam, "Trabzon'un İdari Yapısı ve Yenileşme Zarureti (1793-1851)", s.290.

Paşa'ya vermiş, Canik sancağı da üzerinden alınmıştı. Ancak Battal Hüseyin Paşa'nın Mart 1801 tarihinde ölmesi üzerine Canik sancağı Tayyar Paşa'ya kalmıştır⁴⁵⁶.

Ancak Tayyar Paşa, bölgedeki ayanlarla geçinemeyince önce Diyarbekir sonra da Erzurum valiliğine atanmıştı. Daha sonra Trabzon valisi ve Canik muhassılı olmuş ve 1803 yılında Sivas valiliğini istemiş ancak bu talebi kabul edilmemişti. Fakat Sivas valiliği 1805 yılında aile düşmanı Cabbarzadelerden Mehmet Celalettin Bey'e verilince Tayyar Paşa, karşı çıkmış ve isyan faaliyetleri yürütmeye başlamıştı⁴⁵⁷. Ancak, Cabbarzâdelerle girdiği mücadele sonucunda Canik sancağını alan Tayyar Mahmud Paşa, bu mücadeleyi kazanmak için Rusya'dan silah ve para almıştı⁴⁵⁸. Devlete karşı gelmeye başlayan Tayyar Paşa'nın isyan faaliyetleri artınca, III. Selim asiye cezalandırmaya karar vermişti. Bu görevi, eşkıyaya karşı önemli başarılar gösteren ve bölgeyi iyi bilen Yusuf Ziya Paşa'ya vermiştir⁴⁵⁹.

Tayyar Paşa, araların da Şehzade Mustafa'nın (IV. Mustafa) da bulunduğu İstanbul'daki Nizam-ı Cedit karşıtı bazı devlet adamlarından destek alarak İrad-ı Cedit vergisini kaldıracağını söylemişti. Ayrıca Nizam-ı Cedit taraftarı Cabbarzâdelerin topraklarına saldırmasıyla devlete karşı geldiğini göstermişti⁴⁶⁰. Bunun üzerine Sultan III. Selim, 27 Mayıs 1805 tarihinde Tayyar Mahmud Paşa'nın himayesinde bulunan Trabzon, Şarkikarahisar ve Canik sancaklarını üzerinden alınmasını emretmişti. Ayrıca asinin tekrar denetim altına alınması görevini de Yusuf Ziya Paşa'ya vermişti⁴⁶¹.

Öte yandan Tayyar Mahmud Paşa, kendisine müdahale edileceğini anlayınca beraberindekilerle Samsun'a gitmiş, halkı kendisine itaat ettirdikten sonra himayesindekileri deniz yoluyla başka bir yere göndermiş, kendisi de pişmanlığını belirterek Ordu'ya çekilmiştir⁴⁶². Yapılan uyarılara rağmen Trabzon taraflarında eşkıyalık faaliyetlerini sürdüren Tayyar Paşa, kendisine müdahale edileceğini anlayınca, affedilmek için girişimlerde bulunmuştu. Bunun için 3 Temmuz 1805 tarihinde İstanbul'a bir yazı göndererek Padişah'tan af dilemişti. Ayrıca, Nizam-ı Cedit askeri

⁴⁵⁶ Mert, "Canikli Hacı Ali Paşa Ailesi", s. 153.

⁴⁵⁷ Saydam, "Trabzon'un İdari Yapısı ve Yenileşme Zarureti (1793-1851)", s.289.

⁴⁵⁸ Özcan, "XVIII. Yüzyılda Canik (Samsun) Sancağında Eşkıyalık Hareketler", s. 117.

⁴⁵⁹ Erkutun, s. XXXII.

⁴⁶⁰ Mert, "Canikli Hacı Ali Paşa Ailesi", s. 153. Saydam, s. 290.

⁴⁶¹ Mert, "Canikli Hacı Ali Paşa Ailesi", s. 153. Özcan, s.117.

⁴⁶² Özcan, "XVIII. Yüzyılda Canik (Samsun) Sancağında Eşkıyalık Hareketler", s. 117.

yetiştirmek için Trabzon valiliğine ilave olarak Kastamonu sancağı ve Sivas vilayetini istemişti. Ancak Sultan III Selim bu asiyi affetmemiş ve idamına karar vermiřti⁴⁶³.

Tayyar Paşa'nın, idam edilmesi için Padişah tarafından bölgeye pek çok emir gönderildi. III. Selim, Tayyar Mahmud Paşa'nın isyanıyla yakından ilgilenmiş ve verdiğı idam emrini uygulaması için 17 Temmuz 1805 tarihli arşiv kaynağında, "Tayyar Paşa'nın emirlere uymadığı, bağımsız hareket ettiğı ve devlete ihanet ettiğini" ifade ederek asinin derhal öldürölmesini emretmiřti⁴⁶⁴. Bunun üzerine 20 Mart 1806 tarihinde Trabzon valiliğı tekrar Yusuf Ziya Paşa'ya verilmiřtir⁴⁶⁵.

Yusuf Ziya Paşa, Tayyar Paşa'nın kaçmaması için Erzurum taraflarında bir dizi tedbirler almıştı. Yaptığı faaliyetleri III. Selim'e gönderdiğı 20 Mart 1806 tarihli yazısıyla bildirmiřti⁴⁶⁶. Aynı tarihli bir başka arşiv kaynağında, Tayyar Mahmud Paşa'nın isyanı nedeniyle himayesinde olan Canik, Karahisar ve Trabzon'un, Yusuf Ziya Paşa'ya ihale olunması için merkezden bölgeye emir gönderildiğini ifade etmişti. Ayrıca, İstanbul'dan defterdara gönderilen 20 Mart 1806 tarihli yazıda devlete karşı gelen, isyan faaliyetlerinde bulunan Ahizade Hasan Bey'in himayesindeki mukataa ve dirliklerin elinden alınması istenmişti. Bunlara ilaveten kapıcı başı kethüdası Lütfullah Abdülhamid Ağa ve diğeri bazı kişilerin de dirliklerinin ellerinden alınması konusunda ısrar edilmiřti⁴⁶⁷. Yusuf Ziya Paşa, hazırladığı birliklerle Tayyar Paşa'ya karşı askeri sefer düzenlemişti. Gönderilen kuvvetlere daha fazla dayanamayan ve teslim olmayı da reddeden Tayyar Paşa, önce Sohumkale'ye⁴⁶⁸ sonra da Rusya'ya kaçımiřtı⁴⁶⁹.

Karadeniz Bölgesi'nde ayanların isyanlarına karşı başarıyla mücadele eden Yusuf Ziya Paşa, Canik sancağında eşkıya faaliyetlerinin bertaraf edilmesinde ve huzurun sağılanmasında önemli katkılarda bulunmuştu. Yusuf Ziya Paşa, halk ile devlet arasında irtibatı sağılayan Kethüda Bey'e mektup yazarak eşkıya faaliyetlerinden haberdar etmişti. Canik'teki eşkıyaların kaçtığı ve bunların yakalanması için Kastamonu

⁴⁶³ Saydam, s.290. "Tayyar Paşa'nın yeğeni Hasan ise yakalanıp idam edilmiştir." bkz., Mert, "Canikli Hacı Ali Paşa Ailesi",s.153.

⁴⁶⁴ Hicri 1220/ Miladi 1805 tarihli Hatt-ı Hümayun, BOA, HAT, 103/4051. Beyhan, s.198.

⁴⁶⁵ Hicri 1220/ Miladi 1806 tarihli Hatt-ı Hümayun, BOA, HAT, 103/4053.

⁴⁶⁶ Hicri 1220/ Miladi 1806 tarihli Hatt-ı Hümayun, BOA, HAT, 102/4044.

⁴⁶⁷ Hicri 1220/ Miladi 1806 tarihli Hatt-ı Hümayun, BOA, HAT, 103/4053.

⁴⁶⁸ "Sohumkale(Kutayıs), Rusya yönetiminde bulunan merkezi Kutayıs olan muhtar idaredir". bkz.,Sezen, s.3.

⁴⁶⁹ Arslan, s. 296. Erkutun, s. XXXII., Saydam, s.290. Tayyar Paşa'nın yeğeni Hasan ise yakalanıp idam edilmiştir. Mert, "Canikli Hacı Ali Paşa Ailesi",s.153.

Mütesellimi Genç Mehmed Ağa'nın haberdar edilmesini istemişti. Ayrıca bu bölgede eşkıyanın yarattığı sorunların giderilmesi için zamana ihtiyaç olduğunu ifade etmişti⁴⁷⁰.

Yusuf Ziya Paşa, valilik yaptığı dönemlerde bünyesinde belli bir askeri kuvvet barındırıp gerektiğinde olaylara kendi himayesindeki askerlerle müdahale etmişti. Trabzon ve Erzurum valisi olduğu dönemlerde ve sonrasında himayesindeki bölgelerde meydana gelen isyan faaliyetlerini ortadan kaldırmaya çalışmıştı. Emrindeki birliğin asker ihtiyacını, valisi olduğu Trabzon ve civarlarındaki bölgelerden karşılamıştı. Ayrıca Trabzon halkına yaptığı hizmetlerden dolayı halkın sevgisini kazanmıştı⁴⁷¹.

Öte yandan Yusuf Ziya Paşa, eşkıyalık faaliyetlerine dair sık sık İstanbul'a yazı göndererek Padişah'a bilgi verdiği gibi bölgedeki faaliyetleri hakkında da bilgi vermişti. 20 Şubat 1808 tarihli arşiv kaynağına göre bölgenin son durumu ile ilgili raporlar iletilmişti. Gönderilen yazılarda, Erzurum ve Trabzon Valisi Yusuf Ziya Paşa'nın Trabzon havalisinde bulunan eşkıyaları ortadan kaldırmakta muvaffak olduğu ve bölgede asayiş sağladığı ifade edilmişti⁴⁷².

2.10. İKİNCİ ERZURUM VALİLİĞİ

Yusuf Ziya Paşa, Erzurum valisi olduğu ve eşkıyalarla uğraştığı bir tarihte, Napolyon Bonaparte Mısır'ı işgal etmiş, bu nedenle, III. Selim tarafından sadrazamlık makamına atanmıştı. Daha sonra Padişah'ın emri üzerine Mısır'ı işgalden kurtarmak için serasker olarak gönderilen ordunun başına geçerek Mısır'ı Fransa işgalinden kurtarmıştı. Başarılarından dolayı Padişah'ın takdirini kazanmış ve sonrasında diğer görevlerine devam etmişti. 1805 yılında sadrazamlıktan istifa edip Beylerbeyi'ndeki evine taşınmıştı⁴⁷³.

Yusuf Ziya Paşa sadrazamlıktan istifa ettiği dönemde Karadeniz sahillerinde ve Güney Kafkasya'da güçlü bir yönetici yoktu. Bu durumdan faydalanmak isteyen Ruslar, Batum sahiline gelerek Anapa Kalesi'ne doğru hareket etmişti. Devlet, gelen haber

⁴⁷⁰ Özcan, "XVIII. Yüzyılda Canik (Samsun) Sancağında Eşkıyalık Hareketler", s.117.

⁴⁷¹ Hicri 1222/ Miladi 1808 tarihli Hatt-ı Hümayun, BOA, HAT, 178/7859.

⁴⁷² Hicri 1222/Miladi 1808 tarihli Hatt-ı Hümayun, BOA, HAT, 178/7864. "Yusuf Ziya Paşa 'ya Erzurum vilayetine ilaveten Trabzon valiliği de verilmiştir. Her iki vilayet beraber yönetildiği için Yusuf Ziya Paşa'nın olaylardaki etkisi aynıdır. Bu nedenle de Erzurum vilayeti kısmında anlattıklarımızı burada tekrarlama ihtiyacı duymuyoruz".

⁴⁷³ Ahmed Cevdet Paşa, VI, s. 22. Beydilli, "Yusuf Ziya Paşa", s.34.

üzerine daha önce bölgede başarılı faaliyetleri yürüten Yusuf Ziya Paşa'yı 20 Mart 1806 tarihinde tekrar Erzurum valiliğine getirerek bölgede görevlendirmişti⁴⁷⁴.

Yusuf Ziya Paşa, aldığı vazifelerde başarılar sergileyince kendi himayesindeki vilayetlere yenileri eklenmiş ve denetim alanı genişletmişti. Paşa'nın himayesindeki alanlar Doğu ve Güneydoğu ile sınırlı olmamış, ilerleyen zamanlarda, Karadeniz Bölgesi'nin bir kısmı da denetimine verilmişti. Yusuf Ziya Paşa'nın Erzurum valiliğine ikinci kez tayin edilme nedenlerinden biri de Tayyar Mahmud Paşa'nın isyan etmesi ve isyankârı cezalandırma görevinin kendisine verilmesiydi⁴⁷⁵.

Trabzon Valisi Tayyar Paşa'yı bertaraf ettikten sonra ondan kalan maddi sorunları gidermeye çalışan Yusuf Ziya Paşa, bölgedeki gelirlerden kendisine para havale edilmesini istemişti. Eski Trabzon valisi kâtibine verilmek üzere Cabbarzade Süleyman Bey'in himayesinde bulunan paradan kendisine bir miktar gönderilmesi talebinde bulunmuştu. Ayrıca, bölgedeki ihtiyaçları gidererek Erzurum valiliğini daha iyi yapmak için daha önce Rişvan mukataası, avarız ve cizye mallarından verilmek üzere para talep etmişti. Ancak istediği para, defterdar tarafından gönderilmemişti. Paşa, ihtiyacı olan parayı bölge gelirlerinden alamayınca, sorunlarının giderilmesi için İstanbul'a 9 Mart 1807 tarihli bir yazı göndermiştir⁴⁷⁶.

Yusuf Ziya Paşa'nın talepleri İstanbul'da olumlu karşılanmıştı. Merkezden bölgeye gönderilen 9 Mart 1807 tarihli yazıda, ihtiyaç duyulan paranın karşılanması için İbrahim Efendi, Raşit Efendi ve zerinhane nazırının kendi aralarında müzakere etmesini istenmişti. Yusuf Ziya Paşa, müzakereler sonucunda gönderilen parayla bölge ihtiyaçlarının bir kısmını karşılamıştı. Sorunların giderilmesiyle beraber konakçıbaşı tayin ederek memurların ve beylerbeylerin maddi sıkıntılarının bir kısmını bertaraf etmiştir⁴⁷⁷.

Erzurum valisi olduğu dönemde çıkan olaylara müdahale etmek ve bölgede denetimi sağlamak için merkezden sık sık para ve mühimmat isteğinde bulunan Yusuf Ziya Paşa, her zaman merkezden istediği yardımları alamamıştı. Arşivdeki 27 Şubat 1808 tarihli kaynakta, Yusuf Ziya Paşa'nın Erzurum valisi olduğu sırada ordunun ihtiyaçları karşılandıktan sonra, sefere çıkmasını istediği ifade edilmiş, ancak istediği

⁴⁷⁴ Hicri 1220/ Miladi 1806 tarihli Hatt-ı Hümayun, BOA, HAT, 107/4246.

⁴⁷⁵ Beydilli, "Yusuf Ziya Paşa", s.34.

⁴⁷⁶ Hicri 1221/ Miladi 1807 tarihli Hatt-ı Hümayun, BOA, HAT, 120/4890.

⁴⁷⁷ Hicri 1221/ Miladi 1807 tarihli Hatt-ı Hümayun, BOA, HAT, 145/6116,

para ve mühimmatın karşılaması mümkün olmadığından kendi yöntemleriyle çözüm bulmaya çalışmıştı. Bu amaçla Yusuf Ziya Paşa, Malatya Arapkir kazası ve diğer kaza ile nahiyelerde imal edilen kilitli barut haricinde, bakır ve kurşunun sefere çıkacak olan orduya bağışlanmasını istemişti. Ayrıca zerinhane amirleri hesabında bulunan ve Erzurum kömürcü malının himayesinde olan, Sincan ve Karahisar mukataa mallarından ve yanındaki miriden karşılanmak üzere bir miktar para havale edilmesini ve ayrıca top dökmede görevlendirilmek üzere de 200 asker gönderilmesini talep etmiştir⁴⁷⁸.

Yusuf Ziya Paşa, sadece kendi vilayeti ile ilgili konular ve sorunlarla uğraşmamış aynı zamanda komşu ülkelerde meydana gelen sorunlar ve gelişmelerle de yakından ilgilenmişti. Erzurum valiliği sırasında İran tarafındaki gelişmeler ve olaylara dair kendisine gelen evrakları titizlikle incelemişti. Bölgede yaşanan gelişmelerle ilgili 27 Şubat 1808 tarihinde İstanbul'a yazı göndererek bilgi vermişti⁴⁷⁹.

Arşivdeki 27 Şubat 1808 tarihli kaynağa göre Ruslar, Erzurum, Çıldır, Kars taraflarından Osmanlı topraklarına saldırılar düzenlemesi üzerine Yusuf Ziya Paşa harekete geçerek Rusya'nın saldırısına karşı kapıcı başlarından Seyfullah Ağa komutasında, askeri kuvvet göndermişti. Paşa'nın görevlendirdiği kuvvetler başarılı savunmalar yaparak Ruslara büyük kayıplar verdirmişti. Sefer sonrasında Rus askerlerine ait kesik başların olduğuna dair İstanbul'a yazı gönderilerek bilgi verilmişti⁴⁸⁰.

Yusuf Ziya Paşa, daha önceden de belirttiğimiz gibi pek çok vilayette eşkiya saldırılarına karşı durmuş ve bölgedeki sorunlara kalıcı çözümler üretmeye çalışmıştı. Eşkiya saldırıları ve ayan isyanlarının yaşanmasında, Osmanlı Devleti'nin bu dönemde savaşlarla uğraşması ve bölgede yeterli denetimi sağlayamaması neden olmuştu. Ayrıca devletin ekonomik yönden zayıflaması da sorunların artmasındaki sebeplerdendi.

2.11.BAĞDAT VALİLİĞİ

Anadolu ve Karadeniz'den geçen ticaret yollarına sahip olan Osmanlı Devleti, Basra'dan Bağdat'a oradan da Suriye'ye uzanan güzergâhları denetim altına alıp, Avrupa'yı baskı altında tutmak istemişti. Basra Körfezi'nden kuzeye gelen yolların merkezinde bulunan Bağdat, 1534 yılında Kanuni Sultan Süleyman tarafından Osmanlı

⁴⁷⁸ Hicri 1222/ Miladi 1808 tarihli Hatt-ı Hümayun, BOA, HAT, 121/4947.

⁴⁷⁹ Hicri 1222/ Miladi 1808 tarihli Hatt-ı Hümayun, BOA, HAT,161/6710.

⁴⁸⁰ Hicri 1222/ Miladi 1808 tarihli Hatt-ı Hümayun, BOA, HAT, 1356/53121.

topraklarına katılmıştı⁴⁸¹. 29 Mayıs 1555 tarihinde imzalanan Amasya Anlaşması'yla Osmanlı Devleti'nin eyalet üzerindeki hakları resmileşmişti. Kanuni Sultan Süleyman, Diyarbekir eski beylerbeylerinden Süleyman Paşa'yı Bağdat'a vali tayin etmişti. I. Ahmed devrinde bazı aşiret ayaklanmaları dışında önemli bir sorun yaşanmamıştı. Ancak Padişah'ın ölümüyle merkezi yönetimde sorunlar çıktığı gibi Bağdat'ta da ayaklanmalar görülmüştü⁴⁸².

Osmanlı Devleti'nin doğu sınırları güvence altına alındıktan sonra Arap yarımadasının tamamı Basra, Bağdat vilayetine bağlanmıştı. Bağdat Eyaleti, 1646-1779 yılları arasında merkezden gönderilen valiler vasıtasıyla yönetilmişti⁴⁸³. 1779 yılında Basra⁴⁸⁴, Bağdat vilayetiyle birleştirilerek bölgeden biri olan Büyük Süleyman Paşa'nın⁴⁸⁵ yönetimine bırakılmıştı⁴⁸⁶. İstanbul hükümetiyle iyi ilişkiler kuran Süleyman Paşa, Mısır seferi sırasında yüklü miktarda para göndermişti. Paşa'nın 1802 yılında ölümünden sonra Bağdat valiliği yine bölgedeki beylerden biri olan Ali Paşa'ya verilmişti⁴⁸⁷. Arşiv kayıtlarına göre Ali Paşa'nın⁴⁸⁸ valiliğinden memnun olmayan Osmanlı Devleti, zararlı faaliyetlerini ortadan kaldırarak Bağdat'taki beylerin yönetimine son vermeyi düşünmüştü. Bu amaçla Ali Paşa'yı görevinden azlederek yerine Yusuf Ziya Paşa'yı vali tayin etmek istemişti⁴⁸⁹.

⁴⁸¹ Yusuf, Halaçoğlu, "Osmanlı Dönemi'nde Bağdat" DİA, İstanbul, 1991, Cilt IV, s.433.

⁴⁸² Halaçoğlu, "Osmanlı Dönemi'nde Bağdat", s.434.

⁴⁸³ Selim Hilmi Özkan, Şad Kaptanlığı'nın Kuruluşu Basra'nın Stratejik Önemi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 20, S.1, Haziran 2018, s. 1-16.

⁴⁸⁴ "Bu dönemde Basra vilayeti, Bağdat'a bağlı bir vilayet olarak yönetilmiştir. Yusuf Ziya Paşa Bağdat vilayeti kısmında izah etmeye çalıştığımız nedenlerden dolayı vilayetlere gidememiştir". bkz., Süreyya, s. 1701.

⁴⁸⁵ "Mardin voyvodası Mehmet Bey'in kölesi olan Büyük Süleyman Paşa, efendisinin ölümüyle başka kişilerin himayesine girmiştir. Basra mütesellimi olduktan sonra bir ara İran'a esir düşse de 1779 yılında Basra ve Bağdat valisi olmuştur. Bu görevi 23 yıl yapan Büyük Süleyman Paşa, Bağdat'ta medrese, gibi pek çok hayır kurumu açmıştır. 1804 yılında vefat etmiştir. Bağdat'ta çok sevilen biri olduğu için ölümü büyük üzüntü yaratmıştır". bkz., Süreyya, s.1547.

⁴⁸⁶ Cengiz Eroğlu, Murat Babuçoğlu, Orhan Özdi, "Osmanlı Vilayet Salnamelerinde Bağdat", Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi Yay., Ankara 2012, s. 75.

⁴⁸⁷ Halaçoğlu, "Osmanlı Dönemi'nde Bağdat", s.435.

⁴⁸⁸ "Bazı kaynaklarda Bağdat valilerinin kölemen olduğu ifadesi kullanılmaktadır. Bunun sebebi kısaca şöyleydi. 1704 yılında Bağdat valiliğine getirilen Eyyüp Hasan Paşa ve sonrasında oğlu Ahmet Paşa, vilayette yeni bir dönem başlatmıştı. Hasan Paşa, Abaza, Gürcü, Çerkez köleler ve bazı aşiretlerden satın aldığı çocukları sarayında eğitmişti. Halaçoğlu, "Osmanlı Dönemi'nde Bağdat", s.435., Bunlardan becerikli ve yeteneği olanları yönetimde ve kendi idaresinde görevlendirerek Bağdat'ta bir köle yönetimi kurmuştu. Irak'taki kölemen hâkimiyeti, 1746 yılında köle kökenli valilerin başa gelmesiyle başlamıştı. Dolayısıyla Bağdat kölemenlerinin Mısır'daki (Kölemen) Memlükler ile bir ilgileri yoktur". bkz., Abdurrahman Ateş, XVIII. Yüzyıl'ın İkinci Yarısında Osmanlı İran İlişkileri (1774-1779), Sosyal Bilimler, Dergisi, Cilt: X, S. 3, 2008, s.65-82.

⁴⁸⁹ Hicri 1222/Miladi 1808 tarihli Hatt-ı Hümayun, BOA, HAT.107/4255.

Devlet, 20 Eylül 1807 tarihinde Ali Paşa'nın ölmesiyle istediği fırsatı elde etmişti. Ancak Bağdat'tan İstanbul'a gelen yazıda Küçük Süleyman Paşa'nın⁴⁹⁰ vali olarak atanması talep edilmekteydi. İstanbul hükümeti ise valiliğe Yusuf Ziya Paşa'yı tayin etmeye karar vererek Sultan IV. Mustafa'nın onayına sunmuştur⁴⁹¹.

IV. Mustafa, Bağdat'a dışardan bir vali tayin edilmesi taraftarıydı. Ancak bölge dışından atanacak bir valinin bir taraftan İran diğer taraftan Vehhabilerle çevrili vilayette, denetimi sağlayamayacağına dair düşünceleri vardı. Bölge dışından bir vali atanmasına karşı çıkan halkın, karışıklık çıkarma ihtimali de yüksekti. Ancak olumsuzluklara rağmen IV. Mustafa, halkın karşı çıkmayacağına ve isyan çıkarmayacağına dair hükümetten teminat istemiş, uzlaşma sağlandıktan sonra Yusuf Ziya Paşa'nın valiliğini onaylamıştır. 27 Eylül 1807 tarihinde Bağdat, Basra, Şehrizar eyaletiyle beraber Yusuf Ziya Paşa'ya verilmiştir⁴⁹².

İstanbul hükümeti, yaşanan sıkıntılara rağmen Yusuf Ziya Paşa'yı Bağdat valiliğine tayin etme hususunda ısrar etmiştir. IV. Mustafa'nın onayından sonra tayini bildirmek için eski başbakıku İzzet Paşa'nın kayınbiraderi İsmail Ağa veya Preveze⁴⁹³ Voyvodası Abdullah beylerden birini görevlendirmesine karar verilmiştir⁴⁹⁴. Yine aynı tarihli başka bir arşiv kaynağında Yusuf Ziya Paşa'nın Bağdat valiliğine tayin edildiğine dair fermanın kapı kethüdası ile gönderildiği ifade edilmiştir⁴⁹⁵.

Ancak engellerle karşılaşan Yusuf Ziya Paşa, bir türlü bölgeye gidememişti. İstanbul'da bulunan Fransa Elçisi Sebastiyani⁴⁹⁶, Osmanlı Devleti'nin dış politikasına karıştığı gibi bu dönemde iç işlerine de müdahale etmişti. Elçi, Bağdat'ta kargaşa

⁴⁹⁰ "Küçük Süleyman Paşa, Bağdat Valisi Ali Paşa'nın kethüdası ve damadıydı. Yusuf Ziya Paşa'nın Bağdat valiliğine karşı çıkmış ve (1222) 1808'de beylerbeyliği olmuş, (1224) 1809 yılında da vezirlik rütbesiyle Basra-Bağdat valisi olmuştu. (14 Recep 1225)18 Ağustos 1810 tarihinde vefat etmişti". bkz., Süreyya, s.1550.

⁴⁹¹ Süheyla Yenidünya, Mehmet Sait Halet Efendi Hayatı İdari ve Siyasi Faaliyetleri (1760-1822), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul, 2008, s. 127.

⁴⁹² Yenidünya, s. 128.

⁴⁹³ "Preveze kazası, bu tarihte Rumeli Eyaleti'nde Yanya sancağına bağlı bir kazaydı". bkz., Sezen, s. 412.

⁴⁹⁴ Hicri 1222/ Miladi 1808 tarihli Hatt-ı Hümayun, BOA, HAT, 108/4289.

⁴⁹⁵ Hicri 1222/Miladi 1808 tarihli Hatt-ı Hümayun, BOA, HAT, 1358/5334.

⁴⁹⁶ "Osmanlı Devleti, Fransa'yı Mısır'ı tahliye ettikten sonra, iki devlet arasındaki ilişkiler normalleşmeye sürecine girmişti. Ahmed Muhip Efendi'nin Fransa'ya gönderdikten sonra, Napolyon da Sebastiyani İstanbul'a göndermişti. Karal, Osmanlı Tarihi, V, s.50. Sebastiyani'nin Süleyman Paşa'yı desteklemesinin bir kaç nedeni bulunmaktadır. Bunlardan biri Irak bölgesinde Vehabilerle temas halinde olan İngilizlere bırakmamak için bölgede kendine müttefik aramasıydı. Diğer Süleyman Paşa'nın valiliği elde etmek için İstanbul'a yüklü miktarda para göndermesi ve kendisini desteklemesi için bu paradan Sebastiyani'ye de verilmesiydi. Zira o dönemde sayıları 10000'i geçmeyen kölemenlerin Osmanlı Devleti için tehlike oluşturması imkânsızdı". bkz., Yenidünya, s. 3-17.

olduğunu ve bu kargaşayı ancak Süleyman Paşa'nın düzeltebileceğini öne sürerek Yusuf Ziya Paşa'nın Bağdat valiliğine tayin edilmesine şiddetle karşı çıkmıştır. Süleyman Paşa'nın atanması için Halet Efendi'ye⁴⁹⁷ baskı yapmıştı. Fransa Elçisi'nin baskılarını azaltmaya çalışan Halet Efendi, durumu araştırmak için Bağdat'a bir memur göndererek Sebastiyani kısa bir süre idare etmiştir⁴⁹⁸.

Diğer tarafta ise Bağdat valiliğinin hakkı olduğunu düşünen, ancak Bağdat kaymakamı olarak atanan Küçük Süleyman Paşa, Yusuf Ziya Paşa'nın vilayete gelmemesi için İstanbul'a yazılar göndererek tayinin geri alınmasını istemişti. Fakat tüm cabalarına rağmen atamayı geri aldıramayınca farklı yollara başvurmuştu. 1808 yılında Yusuf Ziya Paşa'nın Bağdat'a gelmesi durumunda, vilayete girmesini engellemek için emrindeki askerlere 5000 kese akçe dağıtarak hazırlık yapmıştı. Yazışmalarla İstanbul hükümetini kararından vazgeçiremeyince, askeri müdahaleyle engellemek istemiştir⁴⁹⁹.

Öte yandan Bağdat halkı da Yusuf Ziya Paşa'yı istemediklerini ifade ederek İstanbul'a pek çok mektup gönderdi. Muhalifler, merkeze gönderdikleri yazılarda, Rumeli'de vezirlik yapmış olan Yusuf Ziya Paşa'nın, İran'ın komşusu, halkın büyük bir kısmı Arap ve aşiretlerden meydana gelen Bağdat vilayetinin sorunlarını çözemeyeceğini ifade etmişlerdi. Bir taraftan da Küçük Süleyman Paşa'nın Bağdat valisi olarak tayin edilmesinde ısrarcı olmuşlardı. Ayrıca Fransız Elçisi Sebastiyani, Bağdat'ta isyan çıkacağına dair işaretlerin olduğunu, bir isyan çıkması durumunda Vehhabilerin bölgeye geleceğini ve onların yalnız Süleyman Paşa'nın idare edebileceğini ifade ederek Halet Efendi'ye baskılarını artırmıştı⁵⁰⁰.

Yusuf Ziya Paşa, kısa valilik döneminde bölgeye gitmese bile Bağdat valisi sıfatıyla Osmanlı Devleti'nin diğer devletlerle olan münasebetlerinde de etkili görevlerde bulunmuştur. Paşa, bu kısa valilik dönemine rağmen bir takım diplomatik görevleri yerine getirmişti. Osmanlı Devleti, 1806 yılından beri Rusya ile

⁴⁹⁷ “Fransa'nın Mısır'ı boşaltmasından sonra Osmanlı Devleti, bozulan ilişkileri düzeltmek göreviyle Mehmet Said Halet Efendi'yi 29 Aralık 1802 tarihinde Paris Büyükelçiliği'ne atamıştır. Halet Efendi'nin görevi büyükelçilikten ziyade iki ülke arasındaki ilişkilerin düzelmesi için iyi niyet elçiliği yapmaktır. Bu tarihte ise reisülküttaplık görevinde bulunmaktaydı. İlerleyen dönemde Bağdat'a mübaşir olarak gönderilmiştir”. bkz., Yenidünya, s. 3-17.

⁴⁹⁸ “Osmanlı Devleti, bir elçinin baskısıyla vali değişikliği yapacak kadar aciz değildi. Ancak o dönemde İngiltere ve Rusya ile arası bozulan devlet, bütün umudunu Fransa'ya bağlamıştı. Bunun farkında olan Fransa elçisi Sebastiyani de Osmanlı Devleti'ne baskı yapmıştı”. bkz., Yenidünya, s. 128.

⁴⁹⁹ Yenidünya, s.128, 177.

⁵⁰⁰ Yenidünya, s. 128.

savaşmaktaydı⁵⁰¹. Devlet, Rusya ile yapılacak anlaşma suretinin hazırlama görevini Yusuf Ziya Paşa'ya vermişti. Paşa, Rusya ile anlaşma imzalamak için süratle işe koyulmuş ve mütareke şartlarını hazırlayıp şark tarafında bulunan Rus generaline göndermişti. 27 Şubat 1808 tarihinde İstanbul'a bir yazıyla durumu bildirmiştir. Rusya da kendi taleplerini içeren metnin suretini göndermişti. Rusya ile yazışmalar yapılmış, yapılan yazışmalar neticesinde karşılıklı şartlar sunulmuştu. Paşa'nın çabaları ile iki ülke arasında diplomasi yolu açık tutuldu⁵⁰². Ancak ilerleyen dönemle Rusya ile Osmanlı Devleti arasındaki savaşlar devam etmişti. Bu durum çabaların kalıcı barışı sağlamadığını göstermektedir.

Bağdat valiliğine getirildikten sonra daha yola çıkmadan IV. Mustafa tahttan indirilmiş ve II. Mahmud tahta geçmiştir⁵⁰³. Halep ve Ayıntap valiliği yaptığı sırada kendisine ilave olarak Bağdat valiliği de verilen Yusuf Ziya Paşa, baskılar nedeniyle bu görevinde sadece bir ay kalabildi⁵⁰⁴. İstanbul hükümeti, Yusuf Ziya Paşa'yı Bağdat valiliğinden alarak, Küçük Süleyman Paşa'yı tayin etmiştir. Sebep olarak da Paşa'nın para talep etmesi ve görev yerine gitmeyi geciktirmesi olarak göstermişti. Ancak Bağdat geliri yüksek eyaletlerden biriydi. Ayrıca Yusuf Ziya Paşa, tayin öncesinde Bağdat valiliği için istekli olmuş ve bölgeyle ilgilenmeye başlamıştı⁵⁰⁵. Bu nedenle, İstanbul hükümeti Yusuf Ziya Paşa'nın karşı çıkmasını engellemek için kendisine Sivas Eyaleti'ni vermişti⁵⁰⁶. Osmanlı Devleti yine yerel beylerden biri olan Küçük Süleyman Paşa'yı tayin etmekle köle kökenli beylerin bölgedeki nüfuzunu kırmayı başaramamıştır⁵⁰⁷.

Küçük Süleyman Paşa, valiliğe geldikten sonra bölgeden biri olması nedeniyle halkın sevgisini kazanmıştı. Ancak ilerleyen zamanlarda hem bölge halkı ile hem de İstanbul hükümeti ile sorunlar yaşamıştır.

Bağdat merkeze uzak olduğu için mali açıdan denetimi zayıftı. Bu durumun farkında olan Küçük Süleyman Paşa, Bağdat'ın eski valisi Büyük Süleyman Paşa'nın

⁵⁰¹ Kurat, s.50.

⁵⁰² Hicri 1222/ Miladi 1808 tarihli Hatt-ı Hümayun, BOA, HAT, 1355/5304.

⁵⁰³ Arslan, 296., Beydilli, "Yusuf Ziya Paşa", s. 35.

⁵⁰⁴ Beyhan, s.141- 142., Toksoy, s. 689., Çelik, s. 51.

⁵⁰⁵ Şaban Bayrak, "Osmanlı –İran Devletlerinin Irak'ın Kuzeyindeki Aşiretlere Yönelik Siyasetleri ve Baban Mutasarrıfı Abdurrahman Paşa Olayı(1790-1813)", ICANAS Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi, C 1, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Ankara, 2012, s.647-663.

⁵⁰⁶ Yenidünya, s. 177.

⁵⁰⁷ Halaçoğlu, "Bağdat" s.435.

muhallefatını göndermemiş,⁵⁰⁸ ayrıca devletin karşı olduğu ve mücadele etmesini istediği Vehhabileri denetim altında almadığı gibi faaliyetlerini de desteklemişti. İstanbul hükümetinden gelen emirlere uymayınca da valilikten alınmıştır⁵⁰⁹.

2.12. HALEP VALİLİĞİ

Suriye'nin önemli bir kenti olan Halep, Anadolu, Mezopotamya, Akdeniz ve İran arasındaki yolların kavşağında yer almaktadır. Bundan dolayı tarihin pek çok döneminde ticaret kervanlarının uğradığı yer olmuştur⁵¹⁰. Ayrıca Yavuz Sultan Selim döneminde Osmanlı hâkimiyetine girerek doğu ile batı ticaretinin önemli bir merkezi haline gelmişti. XVI. yüzyıldan itibaren Avrupa devletlerinin ticareti Şam'dan Halep'e yön değiştirmiştir. Avrupalı tüccarların İran ipeğini aradıkları yer haline gelen Halep, Osmanlı Devleti'nin İskenderun gümrük kapısını açmasıyla beraber önemi daha da artmıştı. Osmanlı-İran savaşları nedeniyle bir süre durgunluk yaşasa da savaş sonrasında eski önemini tekrar kazanmıştır⁵¹¹.

Halep vilayeti, Maraş, Halep ve Urfa olmak üzere 3 sancak ve 24 kazadan oluşmaktaydı⁵¹². Bağdat valiliğine tayin edildikten bir ay sonra Halep ve Konya valisi olan Yusuf Ziya Paşa, iki valiliği beraber yürütmüştü⁵¹³. (1222) 1807/1808 yılında Halep valiliğine getirilen Yusuf Ziya Paşa'nın bu görevi yaklaşık 2 yıl sürmüştü⁵¹⁴. Ayrıca vali olduğu sıralarda aynı zamanda şark seraskerliği de yapmıştı. Faaliyetlerini şark seraskerliğini görevinde yoğunlaştırmıştı. Bu dönemde şark seraskerliği göreviyle ön plana çıkan Yusuf Ziya Paşa, Halep valisi olduğu dönemde ikinci defa sadrazamlık makamına oturmuştur⁵¹⁵.

2.13. YUSUF ZİYA PAŞA'NIN ŞARK SERASKERLİĞİ

XVIII. yüzyılın başında, Güney Kafkasya'da bulunan bazı prenslikler ve merkezi Tiflis olan Gürcistan prenslikleri İran'ın hükümrانlığında bulunmaktaydı. Osmanlı Devleti'nin İran savaşlarında işgal etmeye çalıştığı bu prenslikler, duruma göre İran ve

⁵⁰⁸ Beyhan, s. 848.

⁵⁰⁹ Yenidünya, s. 148-150.

⁵¹⁰ Cengiz Eroğlu, Murat Babuçoğlu, Mehmet Köçer, "Osmanlı Vilayet Salnamelerinde Halep", Global Stratejik Enstitüsü Yay., Ankara 2007, s. 22 .

⁵¹¹ Bruce Masters, "Halep", DİA, İstanbul, 1993, Cilt XV, s. 244-245.

⁵¹² Cengiz Eroğlu, Murat Babuçoğlu, Mehmet Köçer, "Osmanlı Vilayet Salnamelerinde Halep", Global Stratejik Enstitüsü Yay., Ankara 2007, s. 98.

⁵¹³ Süreyya, s. 1774.

⁵¹⁴ Cengiz Eroğlu, Murat Babuçoğlu, Mehmet Köçer, "Osmanlı Vilayet Salnamelerinde Halep", s.96., Süreyya, s.1701.

⁵¹⁵ Yılmaz, I, s.170.

Rusya'dan yardım talep ediyordu⁵¹⁶. İran hükümdarları sık sık sınır ihlali yaparak Osmanlı topraklarına saldırıyorlardı⁵¹⁷. 1722 yılında saldırıların artması üzerine Osmanlı Devleti, İran'a savaş açınca Erzurum valisini İbrahim Paşa'yı şark seraskeri tayin ederek Güney Kafkasya'ya göndermiştir⁵¹⁸.

İran hükümdarı Nadir Şah, 1734 yılında Şirvan ve çevresini işgal edince Tiflis ve Kars çevreleri tehlikeye girmiştir. Nadir Han Tebriz'e kadar gelmesi üzerine Osmanlı Devleti, Çıldır ve Erzurum valilerini Kars'ı muhafaza etmekle görevlendirmişti. Ancak dönemin Şark Seraskeri Abdullah Paşa 1735 yılında Arpaçay'da İran ordusuna yenilmiş, Gence, Revan ve Tiflis İran'ın eline geçmiştir⁵¹⁹.

Diğer yandan bu bölgede etkili olmaya çalışan ve Osmanlı toprakları üzerinde emelleri olan Rusya, 1552- 1556 yıllarında Kazan ve Astarhan hanlıklarını ilhak ettikten sonra amaçlarına ulaşmak için faaliyetlerini Kafkasya'dan sürdürmeye başlamıştı⁵²⁰. Küçük Kaynarca anlaşmasını ihlal ederek Kırım'ı işgal yoluyla denetimine alan Rusya, Karadeniz ve Kafkasya'da nüfuzunu artırmıştı⁵²¹. Bundan sonra Osmanlı Devleti için Güney Kafkasya'da tehlike oluşturmaya başlayan Rusya'dan Gürcü prensleri himaye talebinde bulunmuşlardı. Bu taleple istediği fırsatı elde eden Rusya, Osmanlı topraklarına saldırmaya devam etmiştir. Yine XVIII. yüzyılın başında meydana gelen Osmanlı-İran savaşını fırsat gören Rusya, Hazar Denizi'ne doğru ilerlemişti. Osmanlı-Rus savaşında Rus taraftarı olan Tiflis hanı, Gürcü prenslerini Osmanlı'ya karşı kıışkırtmıştı. XVIII. yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı- Rus savaşlarında saldırıların çoğu Doğu Anadolu'dan gelmiş, Ruslar, Erzurum ve Trabzon işgal edilmişti⁵²².

Yine 1806 yılında boğazlardan geçmek isteyen Rus savaş gemilerine izin verilmeyince iki ülke arasında daha önce yapılan anlaşmalar bozulmuş ve savaş durumuna gelinmişti. Rusya, bir yandan sınırlarını Tuna nehrine kadar uzatmak isterken, diğer yandan da Kafkasya'da Osmanlı Devleti'ni tehdit etmeye devam etmiştir⁵²³.

⁵¹⁶ Toprak, "Çıldır Valisi Mehmet Şerif Paşa'nın Aras Havzası'ndaki Faaliyetleri ", s.184.

⁵¹⁷ Çelik, Hüsrev Mehmet Paşa, s. 160.

⁵¹⁸ Doğan Yörük ve Elvin Valiyev, Güney Kafkasya'da Osmanlı Hâkimiyeti (1723-1735), Selçuklu Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, Güz 2016, s.15-28.

⁵¹⁹ Toprak, "Çıldır Valisi Mehmet Şerif Paşa'nın Aras Havzası'ndaki Faaliyetleri ", s 185.

⁵²⁰ Akdes Nimet Kurat, Türkiye ve Rusya, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1990, s. 5.

⁵²¹ Akdes, s. 33. Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi VI/II, s.186.

⁵²² Toprak, "Çıldır Valisi Mehmet Şerif Paşa'nın Aras Havzası'ndaki Faaliyetleri ", s.183-185.

⁵²³ Akdes, s. 50.

Osmanlı Devleti, İngiltere ve Rusya'yla savaş halinde olduğu için gelecek herhangi bir saldırıya karşı doğu sınırlarını güvence altına almak istemişti. 1807 yılında Tiflis'teki Rus ordusunun Kafkasya'dan Kars, Ahıska, Çıldır üzerine saldırı hazırlığı yaptığı yönünde alınan haber üzerine Yusuf Ziya Paşa, Eylül 1807 tarihinde hem Kars valiliğine hem de şark seraskerliğine⁵²⁴ tayin edilmişti⁵²⁵. Rusya'nın Osmanlı topraklarına yönelik saldırılarını doğu tarafında artırması nedeniyle Yusuf Ziya Paşa faaliyetlerini bu bölgede yoğunlaştırdı. Ayrıca doğu vilayetlerinin valileri, beylerbeyleri ve ayanları da Paşa'nın emrine verilmiştir⁵²⁶.

Rusya'nın saldırılarına karşı emrinde bir orduyu hep hazır bulunduran Yusuf Ziya Paşa, emrindeki askerlerle Rusları bozguna uğratmıştı. Düşman ordusu ağırlıklarını ve cephanesini savaş meydanında bırakıp kaçmıştı⁵²⁷.

Öte yandan ilerleyen tarihlerde Rusların 3 bin kara ordusu ve 30 gemi ile Trabzon taraflarına doğru yola çıktığı haberi alınmıştı. Düşmanın saldırı yapacağına dair haber Fransa tarafından Osmanlı Devleti'ne iletilmişti. Rus ordusu birkaç gün içinde Trabzon sınırlarına girmiş ve Anapa Kalesi'ni kuşatmıştı. İki devlet arasında çatışmalar yaşanmış ve Şark Seraskeri Yusuf Ziya Paşa'nın emrindeki ordu önemli kayıplar vermişti. Rus ordusu karşısında daha fazla dayanamayıp Anapa Kalesi'ni teslim etmişti. Bu olaydan cesaret alan Ruslar, Tuna taraflarına saldırmıştı. Yusuf Ziya Paşa emrindeki birliklerle Tuna'ya doğru yola çıkmıştı. Ordu, bazı yerlerde kısmi başarı sağlamıştı. Ancak Yusuf Ziya Paşa'nın ordusu, mühimmat ve erzak sıkıntısı yaşıyordu. Düşman ordusunun güzergâhları tutması nedeniyle gerekli yardımlar ulaşmamış ve savaş kaybedilmişti. Öyle ki, Şark Seraskeri Yusuf Ziya Paşa, konu ile ilgili 28 Temmuz 1807 tarihinde İstanbul'a yazı göndererek Padişah'ı bilgilendirmişti⁵²⁸.

Osmanlı Devleti'nin uzun savaşlardan dolayı ordunun ihtiyaçlarını karşılamakta zorlanması, askerlerin gücünü de zayıflatmıştı. 27 Şubat 1808 tarihinde İsmail Kalesi'ni almak için Ruslarla tam on yedi defa savaşılmıştı. Daha sonra, Davut Paşa askerlerini

⁵²⁴“Seraskerlik, sefere çıkan, orduyu komuta edenlere verilen addır. Osmanlı'nın klasik döneminde serasker ya da serdar-ı ekrem adı verilen bu makam, son dönemlerde sadece serasker adı ile anılmıştır”. bkz., Yüksel Çelik, “Serasker”, DİA, İstanbul, 2009, Cilt XXXVII, s.547.

⁵²⁵ Beydilli, “Yusuf Ziya Paşa”, s.35.

⁵²⁶ Erkutun, s. XXXII. ‘Danişmend, IV, 85., Beydilli, Bir İmamın Günlüğü, s.118.

⁵²⁷ Arslan, s.313,315.

⁵²⁸ Hicri 1222/ Miladi 1807 tarihli Hatt- ı Hümayun, BOA, HAT, 966/41304.

İsmail tarafındaki Rusların üzerlerine sevk etmiş, ancak yaptığı savunmalarda başarılı olmamıştı⁵²⁹.

Öte yandan, Silistre Valisi Mustafa Paşa, Eflak ve Bükreş'te başarılı olduktan sonra 75 bin asker ile Yergöğü Kalesi'ni muhasara etmişti. Sırlara karşı savaştan Belgrat Muhafızı Süleyman Paşa ve Belgrat hâkimi ile beraber pek çok kişi şehit olmuştu. Bosna, Arnavutluk ve Rumeli taraflarına da hücumlar olmuştu. Daha sonra Yusuf Ziya Paşa, Niş Muhafızı Hurşit Paşa, İdris Paşa ve beraberindekiler Niş tarafında başarılar sağlamış ve Kemah'ı almışlardı⁵³⁰.

Ruslar, her fırsatta Osmanlı topraklarına saldırmaya devam etmişti. Yine 27 Şubat 1808 tarihli arşiv kaynağında, Rusların Erzurum, Çıldır ve Kars taraflarına saldırması üzerine Yusuf Ziya Paşa, harekete geçmişti. Düşmana karşı savaşmak üzere kapıcı başlarından Seyfullah Ağa ile bir kuvvet göndermişti. Ordu komutanıyla yazışmalar yaparak düşmanın imha edilmesini ve öldürülenlerin kesik başlarını getirmesini emretmişti⁵³¹.

Yine Şark Seraskeri Yusuf Ziya Paşa, Ruslarla savaşa devam ederken Ahılkelek⁵³²,de yenilen Rus ordusuna karşı harekete geçmişti. Ancak Paşa'nın gönderdiği öncü birlikler, düşman tarafından ağır yenilgiye uğratılmıştı⁵³³. Yusuf Ziya Paşa, ordusuyla Ahılkelek'te yenilmesi ve çok sayıda kayıp vermesi nedeniyle bazı tarihçiler tarafından eleştirilmişti. Eleştiri nedeni olarak, Tiflis'te Rus askerleri saldırıya geçtiğinde Yusuf Ziya Paşa'nın bu saldırıya karşı koyacak gücü olmadığı halde yine de harekete geçerek karşı koymuş, ordunun zayıf olması ve dikkatsizlik yüzünden kayıplar artmıştı⁵³⁴. Ayrıca, Rus ordusunun baskını öncesinde III. Selim tahtan alınıp IV. Mustafa⁵³⁵ tahta geçirildi⁵³⁶. Yusuf Ziya Paşa'nın Padişah değişikliği haberini aldığı ve

⁵²⁹ Hicri 1222/ Miladi 1808 tarihli Hatt-ı Hümayun, BOA, HAT,143/5965.

⁵³⁰ Hicri 1222/ Miladi 1808 tarihli Hatt-ı Hümayun, BOA, HAT,143/5965.

⁵³¹ Hicri 1222/ Miladi 1808 tarihli Hatt-ı Hümayun, BOA, HAT, 135 6/53121.

⁵³² "Osmanlı Dönemi'nde Çıldır sancağıdır." bkz., Aybazar, s.3.

⁵³³ Erkutun, s. XXXII.

⁵³⁴ Arslan, s. 315.

⁵³⁵ "IV. Mustafa, Nizam-ı Cedit karşıtı olan bir takım devlet adamları tarafından isyan sonucu başa getirilmişti. Ordu ve devletin durumundan habersizdi. IV. Mustafa başa geldikten sonra etrafındakilere istedikleri rütbeleri vermişti. Bu durum İrad-ı Cedit vergilerinde rahatsız olan halkı ve Nizam-ı Cedit askerlerinden hoşlanmayan yeniçerilerinde hoşuna gitmişti. Yeniçerilerle IV. Mustafa arasında anlaşma yapılmıştı". bkz., Karal, Osmanlı Tarihi, V, s. 84,85.

⁵³⁶ Karal, Osmanlı Tarihi, V, s. 84.

orduyu geri çekmeye çalıştığı sırada yaşanan kargaşa nedeniyle şehit ve esir verildiği ifade edilmiştir⁵³⁷.

Yusuf Ziya Paşa, şark seraskeri olduğu dönemde bölgedeki sorunlara çözüm üretmişti. 15 Şubat 1809 tarihinde eski Çıldır valisi ve dönemin Diyarbekir valisi olan Mehmed Şerif Paşa'ya verilecek mukataa nedeniyle, Çıldır Valisi Selim Paşa'nın sorun çıkarma ihtimali olduğu ve bu yüzden olayın bir süre gizli tutulmasını emretmişti⁵³⁸. Bu şekilde herhangi bir olaya mahal vermeden sorun çözülmüştü.

Sonraki dönemlerde Adana'ya tayin edilen Şerif Paşa, görev yerine gitmeyerek askerleriyle Çıldır üzerine yürümüş ve Ahıska'yı işgal etmişti. Bu nedenle asi ilan edilen Şerif Paşa'nın vezirliği kaldırılmış ve Tokat'a sürülmüştü. Sadrazam Yusuf Ziya Paşa'nın araya girmesiyle, Şerif Paşa affedilmiş ve tekrar Çıldır valiliğine atanmıştı⁵³⁹.

⁵³⁷ Arslan, s.315.

⁵³⁸ Hicri 1223/ Miladi 1808 tarihli Hatt-ı Hümayun, BOA, HAT, 475/23253.

⁵³⁹ Toprak, "Çıldır Valisi Mehmet Şerif Paşa'nın Aras Havzası'ndaki Faaliyetleri", s.183.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YUSUF ZİYA PAŞA’NIN İKİNCİ SADRAZAMLIĞI VE DİĞER GÖREVLERİ

3.1. II. MAHMUD DÖNEMİ

Osmanlı Devleti’nin sıkıntılı bir döneminde tahta çıkan II. Mahmud, I. Abdülhamid’in oğludur. 23 yaşındayken devlet adamlarının isteği üzerine kardeşi IV. Mustafa’yı öldürerek tahta geçmişti. 23 Temmuz 1808’de Padişah olmuş ve 1839 yıllarına kadar hüküm sürmüştür⁵⁴⁰.

II. Mahmud döneminde, III. Selim zamanında Rusya ve İngiltere’yle düzelen ilişkiler bozulmuş ve her iki devletle savaş durumuna gelinmişti. Ancak buna karşı Fransa ile ilişkileri düzelmiş ve iki devlet barış sürecine girmiştir. Bu dönemde Eflak-Boğdan’ı istiladan kurtarıp Kırım’ı geri almayı planlayan Osmanlı Devleti, ayrıca Rusya’nın boğazlar üzerindeki baskısını bertaraf etmek istiyordu. İngiltere’yle yaşanan sorunların başında, Mısır ile ilgili amaçları gelmekteydi. Zira İngiltere, planlarını uygulamak için İskenderiye’ye asker çıkarmış ve Osmanlı Devleti ile savaş durumuna gelmiştir⁵⁴¹.

Öte yandan 1804 yılında başlayan Sırp isyanları devam etmekteydi. Osmanlı Devleti bir yandan da isyanlarla uğraşıyordu⁵⁴². Devlet, 1806 yılında Rusya’nın Tuna boyuna inmesine engellemek için Rusya’ya savaş açmış, ancak savaşı kaybetmişti⁵⁴³.

Diğer yandan Ruslar, Napolyon ile anlaşıp Osmanlı topraklarını kendi aralarında paylaşmaya kalkmıştı. Napolyon ve Rus Çarı 9 Temmuz 1807’de bir araya gelerek Tilsit Anlaşması’nı imzalamıştır. Anlaşmaya göre, Rusya ile Osmanlı Devleti arasında yapılacak olası bir anlaşmada Napolyon arabulucu olacak, ayrıca Eflak-Boğdan’ın Ruslara bırakılması içinde Osmanlı’yı ikna edecek, buna karşılık Rusya da Lehistan krallığını diriltme amacından vazgeçecek ve Yedi Yunan Adası ile Dalmaçya ve Gattaro üzerindeki Fransız hâkimiyetini tanıyacaktı⁵⁴⁴.

Fransa-Rusya ittifakını öğrenen Osmanlı devlet adamları, Fransa dostluğunun fayda sağlamayacağını düşünmüşlerdi. Ayrıca Fransa’nın devamlı düşmanı olan

⁵⁴⁰ Danişmend, IV, s.93.

⁵⁴¹ Karal, Osmanlı Tarihi, V, s.98.

⁵⁴² Uçarol, s. 112.

⁵⁴³ Kurat, s. 50.

⁵⁴⁴ Karal, Osmanlı Tarihi, V, s.99-100.

İngiltere de Napolyon'a karşı kurduğu ittifaka Osmanlı Devleti'nin de girmesini istiyordu. Ancak anlaşma yapmaya yanaşmayan Osmanlı Devleti, 1807 yılında Mısır'a asker çıkardığı için İngiltere'yle bozulan ilişkilerin tekrar düzelmesi için görüşmeler yapmayı kabul etmişti. İngiltere ile anlaşılan Osmanlı Devleti, 1809 yılında Rusya'yla savaşa devam etmeye karar vermişti⁵⁴⁵.

3.2.YUSUF ZİYA PAŞA'NIN İKİNCİ SADRAZAMLIĞI

Yusuf Ziya Paşa, Maden-i Hümayun eminliği, Diyarbekir, Erzurum ve Trabzon gibi vilayetlerde valilik yaparken gösterdiği başarılarından dolayı tanınmış bir devlet adamıydı. Başarılı çalışmaları sayesinde III. Selim döneminde sadrazamlığa getirilmişti. Serdarıekrem olarak ordunun başına geçirilmiş ve Mısır'a saldıran Fransa'yı başarılı bir şekilde tahliye etmişti. Yusuf Ziya Paşa, İstanbul'a döndükten sonra da sadrazamlık görevini iki buçuk yıl daha sürdürmüştür. Ancak daha sonra kendi isteğiyle 24 Nisan 1805 tarihinde sadrazamlık ve diğer görevlerinden ayrılmıştır. Beylerbeyi'ndeki yalısına çekildikten iki ay sonra da vezirliği iade edilmişti⁵⁴⁶.

Devlet, 1805 yılında Tayyar Mahmud Paşa isyanından dolayı, Yusuf Ziya Paşa'nın Doğu Anadolu bölgesindeki tecrübelerine tekrar ihtiyaç duymuştu⁵⁴⁷. Ayrıca, sadrazamlıktan istifa ettiği dönemde, Karadeniz sahillerinde güçlü bir yönetici yoktu. Bu durumdan faydalanmak isteyen Rusya, Batum sahiline gelerek Anapa Kalesi'ne doğru hareket etmişti. Bu nedenle III. Selim, Yusuf Ziya Paşa'yı 20 Mart 1806 tarihinde tekrar Trabzon ve Erzurum bölgesinde görevlendirmişti⁵⁴⁸.

III. Selim'in tahttan indirilmesi ve II. Mahmud'un tahta geçmesi olaylarının dışında kalmıştı. Yusuf Ziya Paşa, 1807 yılında Kars valiliğine ve şark seraskerliğine tayin edilmişti. Aynı yıl Bağdat valiliğine getirilen Yusuf Ziya Paşa, hem Fransa Elçisi Sebastiyani hem de Küçük Süleyman Paşa'nın karşı çıkması nedeniyle Bağdat'a gidememiş ve kâğıt üzerinde kalan bu görevi sadece bir ay sürmüştü. Bağdat valiliğine getirildiği sırada IV. Mustafa tahttan indirilmiş, yerine II. Mahmud tahta geçmiştir⁵⁴⁹.

⁵⁴⁵ Karal, Osmanlı Tarihi, V, s.99.

⁵⁴⁶ Beydilli, "Yusuf Ziya Paşa", s. 35.

⁵⁴⁷ Ahmed Cevdet Paşa, VII s.296. Erkutun, s. XXXII.,

⁵⁴⁸ Hicri 1220/ Miladi 1806 tarihli Hatt-ı Hümayun, BOA.,HAT.,107/4246.

⁵⁴⁹ Beydilli, "Yusuf Ziya Paşa", s. 35. ,Yenidünya, s. 128.

Diğer taraftan III. Selim'in tahttan alınmasıyla Tayyar Mahmud Paşa, Rusya'dan dönüp, sadaret kaymakamlığına atanmıştı. Tayyar Paşa'nın kaymakamlığı İstanbul'daki bazı devlet adamlarıyla beraber Yusuf Ziya Paşa'yı da rahatsız etmişti. Çünkü kaymakamlıkta kalırsa bir süre sonra sadrazam olacaktı. Yıllarca isyan faaliyetlerinde bulunup, devleti uğraştıran Tayyar Paşa'nın azli için girişimlerde bulunulmuştu. Devlet adamlarının çabaları sonucunda, Cabbarzade Süleyman Paşa ve Yusuf Ziya Paşa'yla sorun yaşayacağı gerekçesiyle 22 Mart 1808 tarihinde IV. Mustafa tarafından azledilmişti. Dimetoka'ya zorunlu ikamete tabi tutulan Tayyar Mahmud Paşa'nın malları müsadere edilmediği gibi Padişah tarafından kendisine para bile yollanmıştı⁵⁵⁰. Ancak 1808 yılının Temmuz ayında Alemdar Mustafa Paşa'nın girişimleri sonucunda IV. Mustafa tahtan alınıp II. Mahmud tahta geçince, Tayyar Paşa' yeni Padişah tarafından idam ettirildi⁵⁵¹. Yusuf Ziya Paşa, eski düşmanından rahatsız olsa da kısa süre sonra azledilmesiyle rahatlamıştır.

Öte yandan Yusuf Ziya Paşa, Keban maden havzasını Kürt eşkıyalarının saldırılarından korumak amacıyla, kendisine bağlılık bildiren ayan, muhassıl ve paşalarla beraber güvenliği sağlamaya çalışmıştı. Ayrıca, Nizam-ı Cedit muhaliflerine ve özellikle yeniçerilere karşı tetikte durmuştu⁵⁵².

Osmanlı-Rus savaşı nedeniyle, ülkenin askeri durumunun kötüye gitmesi ve Sadrazam Memiş Paşa'nın ordu komutanlığı yapacak kadar tecrübeli ve güçte bir komutan olmaması nedeniyle 23 Nisan 1809 tarihinde azledilmişti⁵⁵³. Yusuf Ziya Paşa, Halep valisi olduğu 27 Nisan 1809 tarihinde tekrar sadrazamlığa getirilmişti⁵⁵⁴. Malatya tarafındayken kendisine sadaret mührü ulaşan Yusuf Ziya Paşa, ülkenin durumunu bildiği için bu görevde pek istekli olmamıştı. Ancak sarayın tepkisinden korktuğu için kabul etmek zorunda kalmıştı⁵⁵⁵. Bu nedenle, sadrazamlık haberini alması ile İstanbul'a gidip, Padişah huzurunda fiili göreve tayin edilmesi arasında üç aylık bir süre vardı⁵⁵⁶.

⁵⁵⁰ Tayyar Paşa'nın yerine Eğimli Hacı Mustafa Efendi sadaret kaymakamlığına atanmıştır. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Meşhur Rumeli Ayanlarından Tirsinkinî İsmail, Yılık oğlu Süleyman ve Alemdar Mustafa Paşa, s.92-93.

⁵⁵¹ Mert, "Canikli Hacı Ali Paşa Ailesi", s. 153.

⁵⁵² Beydilli, "Yusuf Ziya Paşa", s. 35.

⁵⁵³ Danişmend, IV, s.99.

⁵⁵⁴ Arslan, s.296. ,Yusuf Ziya Paşa'nın sadarete getirilme tarihi Şanizade Tarihi'nde (14 Zilkade 1223) 1 Ocak 1809 şeklinde verilmiştir. Ziya Yılmaz Şanizade Tarihi I , Osmanlı Tarihi (1223-1234/ 1808-1821), Çamlıca Basımevi, İstanbul, 2000, s.170., Süreyya, s.1701. Beydilli, "Yusuf Ziya Paşa", s. 35., Ahmed Cevdet Paşa, IX, s. 190-193. Beyhan, s.528. Çelik, Hüsrev Mehmet Paşa, s.88.

⁵⁵⁵ Ahmed Cevdet Paşa, IX, s.133.

⁵⁵⁶ Beydilli, "Yusuf Ziya Paşa", s. 35.

Yusuf Ziya Paşa, büyük umutlarla sadrazamlığa getirilmişti. Arşivdeki 15 Şubat 1809 tarihli kaynakta Paşa'nın ikinci defa sadarete getirilmesinde halk arasındaki tutarsızlıkların son bulacağını, düzeni sağlayıp koruyacağı, asker ocaklarının mevcut düzeninden yana olacağı ve halkın refah düzeyini artıracığı ifade edilmiştir⁵⁵⁷. III. Selim dönemindeki sadrazamlık hizmetinde aldığı görevleri başarılı bir şekilde yerine getirmesi nedeniyle İstanbul hükümetinin Yusuf Ziya Paşa'dan beklentileri yüksekti.

Şüphesiz ilk sadaretine gösterdiği başarılar nedeniyle bu dönemde tekrar sadrazamlığa tayin edilen Yusuf Ziya Paşa, hazırlıklarını tamamlayıp, görev yaptığı yerlerde gerekli önlemleri aldıktan sonra yola çıkmıştı. Yol ihtiyaçlarını gidermek için 18 Mart 1809 tarihinde Tokat'ın ileri gelenlerine hitaben, Mustafa Settar Efendi ile bir mektup gönderdi. Mektubunda, “Sadrazamlığa atandığını, Muharrem ayının son gününde Sivas'ta olacağını, ondan sonra Tokat'a geleceğini ve iki gün kalacağını söylemiş, kendisine ve yanındakilere yetecek kadar zahirenin hazırlanıp, geldiğinde teslim edilmesini ve bu konuda herkesin gerekeni yapmasını” ifade etmiştir⁵⁵⁸.

Diğer taraftan uzun bir yolculuktan sonra nihayet İstanbul'a giden Yusuf Ziya Paşa, daha sonra eski sadrazam, Enderun Ağası ve iki tatarla beraber kayıkla saraya gitmişti. Paşa ile beraber kayıkta bulunan Enderun Ağası ve tatarlar sadrazamlığa kimin getirildiğini öğrenmek istemişler, ancak tüm çabalarına rağmen öğrenememişlerdi⁵⁵⁹. Padişah dışında hiç kimse yeni sadrazamın kim olduğunu bilmiyordu⁵⁶⁰. Sadrazamlığa kimin getirileceği konusu adeta bir sır gibi saklanmış,⁵⁶¹ yaşanan belirsizlik saray çevresinde ve halkta büyük merak uyandırmıştı⁵⁶².

Devlet, bir taraftan ayanların ve valilerin isyanları ile uğraşırken diğer taraftan da uzun süren savaşlar nedeniyle ekonomik ve askeri sorunlarla uğraşmaktaydı. Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu kargaşayı fırsat bilen düşmanlar, her taraftan saldırıya geçmişti⁵⁶³. Yukarıda da belirtildiği gibi devlet, içinde bulunduğu durumdan

⁵⁵⁷ Hicri 1223/ Miladi 1809 tarihli Hatt-ı Hümayun, BOA, HAT, 481/23566.

⁵⁵⁸ Mehmet Beşirli, “Sivas Eyalet Valilerinin Bir Eşkîya Önleme Metodu Olarak “Devre Çıkma” Uygulaması ve Ortaya Çıkan Sorunlar(1768-1802)”, Osmanlı'dan Günümüze Eşkîyalık ve Terör, İlk Adım Belediyesi ve Sosyal İşler Müdürlüğü, İkinci Baskı Samsun, 2017.s. 402.

⁵⁵⁹ Yılmaz, I, s. 170.

⁵⁶⁰ Beyhan, s.481.

⁵⁶¹ Yılmaz, I, s.170.

⁵⁶² Beydilli, “Yusuf Ziya Paşa”, s. 35.

⁵⁶³ Arslan, s.297.

çıkmaq için Memiş Paşa'yı sadrazamlık makamından azlederek yerine Yusuf Ziya Paşa'yı tayin etmiştir⁵⁶⁴.

3.2.1. Yusuf Ziya Paşa'nın Ruslara Karşı Seferi

Yaş şehrinde Rusya ile yapılan barış görüşmelerinden herhangi bir netice alınamayınca Osmanlı Devleti, müzakereleri terk etmişti. Bunun üzerine Ruslar, İsmail, Yergöğü ve İbrail kalelerine hücum etmişti⁵⁶⁵. Rusların Tuna sahillerine doğru yola çıktıkları haberi üzerine 27 Nisan 1809'da şura meclisi toplanmış ve Yusuf Ziya Paşa sadrazamlığa ikinci defa getirilmiştir. Aynı toplantıda Paşa'ya seraskerlik görevi de verilmişti. Ayrıca Rusçuk⁵⁶⁶ ve Silistre taraflarına bir başbuğ gönderilmesi ve Hurşit Paşa'nın Sofya taraflarının seraskerliğinde kalması kararı alınmıştır⁵⁶⁷.

Serasker/Serdariekrem, 5 Temmuz 1809 tarihinde Ruslara karşı savaşmak üzere Edirne istikametine doğru yola çıkmıştı. Hareket etmeden önce Moralı Seyyid Ali⁵⁶⁸ ve Mehmet Behiç Efendiler gibi Nizam-ı Cedit döneminin iki önemli kişisini, affedilmiş olmalarına rağmen idam ettirmişti⁵⁶⁹. Sadrazam, böyle davranarak yeniçerilerle iyi ilişkiler kurmak istemişti. Ayrıca, Seyyid Ali Efendi'nin IV. Mustafa'nın katledilmesi olayına karışmış olması da idam edilmesinde etkili olmuştur⁵⁷⁰.

Rusların Tuna taraflarına saldırma ihtimali olduğundan, Sadrazam Yusuf Ziya Paşa'nın kararı üzerine ordu, 18 Ağustos 1809 tarihinde Edirne tarafından Şumnu'ya⁵⁷¹

⁵⁶⁴ Çelik, Hüsrev Mehmet Paşa, s.88.

⁵⁶⁵ Ayla Efe, "Silistre Eyaleti'nde Osmanlı- Rus Savaşları Küçük Kaynarca'dan Berline", Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi, Cilt 19, S. 49, Ocak 2006, s. 1-36.

⁵⁶⁶ "1864 yılına kadar Tuna vilayetine bağlı bir kaza olarak yönetilirdi". bkz., Sezen, s.497.

⁵⁶⁷ Ahmed Cevdet Paşa, XI, s. 133.

⁵⁶⁸ "Seyyid Ali Efendi, diğer adıyla Moralı Seyyid Ali Efendi'nin Mora'nın sahil kasabalarından birinde 1757 yılında doğduğu tahmin edilmektedir. İyi bir eğitim alan Ali Efendi 1788 yılında Vidin Seraskeri Hasan Paşa'nın divan kâtipliğini yapmıştır. III. Selim döneminde daimi elçilikler açılınca, Osmanlı Devleti'nin Paris elçisi olarak atanmıştır. Paris'teki ihtişama kapılıp asıl görevinden uzaklaşmıştır. Napolyon'un Mısır'a saldıracağından haberi olmayan Elçi, saldırı sonrasında Osmanlı toraklarındaki Fransa vatandaşlarının güvenliği için Paris'te rehin alınmıştır. Fransa'nın Mısır'dan tahliyesi sonrasında Ali Paşa, 14 Temmuz 1802 tarihinde İstanbul'a dönmüştür. III. Selim'i başa getirmeye çalışan Alemdar Mustafa Paşa'ya düzenlenen darbe girişimiyle de ilgisi olan Seyyid Ali Efendi, III. Selim'in öldürülmesi ve IV. Mustafa'nın tahtan indirilmesinden sonra II. Mahmud ve Alemdar Mustafa Paşa'nın taraftarı olarak hizmet etmeye devam etmiştir. Yeniçeriler, 17 Kasım 1808'de Alemdar Mustafa'ya karşı darbe girişiminde bulundukları zaman Ali Efendi de yeniçeri kışlalarını topa tutan gemide bulunuyordu. Öte yandan, II. Mahmud başa geçtiğinde kardeşi IV. Mustafa'yı öldürmesini isteyen kişilerden biri de Ali Efendi'ydi. Bu son olaydaki rolü Ali Efendi'nin sonunu getirmişti. Karıştığı olaylar ve aynı anda pek çok kişiyi idare etmesi nedeniyle devlet adamlarının tepkisini çekmişti. Bütün çabalarına rağmen Yusuf Ziya Paşa tarafından idam ettirilmiştir". bkz., Kemal Beydilli, "Seyyid Ali Efendi", DİA, İstanbul, 2009, Cilt XXXVII, s. 45-47.

⁵⁶⁹ Yılmaz, I, s. 229

⁵⁷⁰ Beydilli, "Yusuf Ziya Paşa.", s.35.

⁵⁷¹ "Şumnu, Silistre sancağına bağlı Tuna Rusçuk kazasıydı". bkz., Akbayan, s.155.

hareket etmişti⁵⁷². Çarhacı Sururi Paşa⁵⁷³ Tutrakan'a⁵⁷⁴, Tepedenli Ali Paşa'nın oğlu Muhtar Paşa da Hacıoğlu Pazarı tarafına gönderilmişti. Ayrıca, Silistre Valisi ve Tuna Seraskeri Hüsrev Paşa'ya da savaş bölgesine gitme talimatı verilmişti⁵⁷⁵.

Yusuf Ziya Paşa'nın emrindeki orduda dört binden fazla yeniçeri askeri bulunmaktaydı⁵⁷⁶. Tuna'nın beri yakasına geçen Rusları bölgeden çıkartmak isteyen Paşa, hazırlıkları tamamlamadan düşmanın karşısına çıkmak istememişti. Serdarıekrem, düşmanın karşısına çıkma görevini iki önemli komutanı olan Pehlivan İbrahim ve Çarhacı Sururi Paşa'ya vermişti. Kendisi de ileri cepheleri sağlama alıp, Rusçuk'a kadar ilerlemişti⁵⁷⁷. Sadrazam, Yaş, Yergöğü ve Bükreş üzerine yürümek için hazırlık yapmak amacıyla Rusçuk'ta karargâh kurmuştu⁵⁷⁸. Osmanlı ordusu Serasker Yusuf Ziya Paşa'nın gelişiyile beraber toparlanmaya başlamıştı. Çarhacı Sururi Paşa ve Pehlivan İbrahim Paşa, bölgeye doğru hareket etmiş ve Yergöğü yakınlarında Rus ordusunu yenmişti. Osmanlı birlikleri topyekûn bir saldırı hazırlığı için Yergöğü'ye dönmüştü. Ancak Hüsrev Paşa'nın ordusu yenilmiş, bu nedenle Rusçuk'a geri dönmüştür⁵⁷⁹.

Ruslar, Osmanlı deniz kuvvetlerinin baskısı ve Şumnu'da ağır direnişle karşılaşmaları nedeniyle geri çekilmek zorunda kalmışlardı. Fakat Tuna Seraskeri Hüsrev Paşa, Rus birlikleri tarafından bozguna uğrayınca geri çekilmişti. Buna karşı Rusya, vakit kaybetmeden Silistre'yi kuşatmıştı⁵⁸⁰.

Rusların Silistre'yi kuşattıkları ve istihkâmlarında az miktarda asker bulundurdıkları haberi üzerine, 24 Ekim 1809 tarihinde Osmanlı ordusu, derhal Silistre'ye doğru yola çıkmıştı. Düşman ordusuyla iki saat içinde karşılaşmış, Sadrazam Yusuf Ziya Paşa'nın görevlendirdiği Pehlivan İbrahim Ağa'nın komutanlığında 60. 000 asker düşman ordusuyla savaşa başlamış ve 1.000 şehit verilip, 10.000 Rus askerinin öldürülmesiyle Rusları bozguna uğratmıştı⁵⁸¹. Tepedelenli Ali Paşa'nın oğlu Muhtar

⁵⁷² Kurt, s. 471. "Yine diğer bir kaynakta ordunun başına geçen Yusuf Ziya Paşa'nın 23 Temmuz'da İstanbul'dan Tuna boyuna doğru yola çıktığı ifade edilir". bkz., Danişmend, IV, s.99. Yılmaz, I, s. 261.

⁵⁷³ "Bazı kaynaklarda Çarhacı Sürücü Paşa olarak da geçmektedir."

⁵⁷⁴ "1864 yılına kadar Tuna vilayetine bağlı Rusçuk'un kazasıydı." bkz., Sezen, s.497.

⁵⁷⁵ Çelik, Hüsrev Mehmet Paşa, s.88.

⁵⁷⁶ Yılmaz, I, s. 236.

⁵⁷⁷ Beydilli, "Yusuf Ziya Paşa.", s.35. Nazır Şentürk, Babıali ve Sadrazamları, Doğan Kitap, İstanbul 2007, s.190.

⁵⁷⁸ Çelik, Hüsrev Mehmet Paşa, s.89.

⁵⁷⁹ Çelik, Hüsrev Mehmet Paşa, s.89.

⁵⁸⁰ Efe, s. 147. "Osmanlı ordusunun bu yenilgisinden sonra Napolyon'un Ocak 1809'da mecliste yaptığı konuşma ile Çar Aleksander ile ittifak yaptığı ortaya çıkmıştır." bkz., Çelik, Hüsrev Mehmet Paşa, s.89.

⁵⁸¹ Danişmend, IV, s. 99. Kurt, s.472.

Paşa ve Arnavut askerlerinin de yardıma gelmesiyle Ruslar, Domruca taraflarına kaçmışlardı⁵⁸². Silistre yakınlarında yapılan savaşta Rus ordusu bozguna uğramış ve Silistre kurtarılmıştı⁵⁸³. Savaşta büyük kayıp verilmesi çarpışmaların ne kadar şiddetli olduğunu göstermektedir.

Yusuf Ziya Paşa'nın Silistre'yi kurtardığı haberi 1 Kasım 1809 tarihinde, tatar Ağası el-Hâcc Kasım Ağa tarafından İstanbul'a ulaştırılmıştı. Düşmanın bozguna uğratıldığı, cephane ve toplarına el konulduğu haberi, başta Padişah olmak üzere saray erkânında büyük sevinç yaratmış, top ve fişek atışlarıyla kutlanmıştı⁵⁸⁴.

Silistre kurtarıldıktan sonra Yusuf Ziya Paşa kışlamak için 22 Kasım 1809 tarihinde Şumnu'ya geri dönmüştü. Ancak ordunun kısa süreli başarıları Rusların ilerlemesine engel olamamıştı. Kuşatma altındaki İsmail ve İbrail kalelerini savunan ordular, yardım gönderilmediğinden Ruslara teslim olmuştu⁵⁸⁵. Sadrazam, Rusların kaleleri aldıkları haberini Şumnu'daki karargâha yerleştikten sonra almıştı⁵⁸⁶.

Öte yandan, Ruslar tarafından ağır yenilgiye uğratılan Hüsrev Paşa, Yusuf Ziya Paşa'ya başvurmuştu. Aldığı yenilgiden dolayı ordusunun ve daire halkının perişan olduğunu, toparlanması için Anadolu'da kendisine geliri yüksek bir yer vermesini istemişti. Bunun üzerine Yusuf Ziya Paşa'da Silistre valiliği ve Tuna seraskerliğini üzerinden alarak Hüsrev Paşa'ya Karahisar-ı sahip⁵⁸⁷ sancağını tevcih etmişti⁵⁸⁸.

Yusuf Ziya Paşa, seraskerliğe getirilmeden önce ordunun durumu iyice kötüye gitmişti. Savaş bölgesindeki kalelerin üzerine gönderilen askerlerin gücü birkaç gün savaştıktan sonra iyice zayıflamış ve tükenme derecesine gelmişti. Orduyu sadrazam muhafızlarından Çelebi Mustafa Paşa, komuta ediyordu. Ancak Çelebi Mustafa Paşa, ordunun ihtiyaçlarıyla ilgilenmediği gibi savaşta da orduyu iyi yönetememiş ve bozguna uğramıştı. Cephane ve erzak sıkıntısı yaşayan askerlerin savaş gücü iyice zayıflamıştı. Dahası Padişah için önemli olan İsmail Kalesi, teçhizat ve levazım eksikliğinden dolayı Rusya'nın eline geçmiştir⁵⁸⁹.

⁵⁸² Kurt, s.472.

⁵⁸³ Beydilli, "Yusuf Ziya Paşa.", s.36. Beyhan, s.694.

⁵⁸⁴ Beyhan, s.696.

⁵⁸⁵ Beydilli, "Yusuf Ziya Paşa", s.36. Efe, s. 147.

⁵⁸⁶ Efe, s. 147.

⁵⁸⁷ "Günümüzdeki Afyonkarahisar'ın Osmanlı dönemindeki adıdır. Anadolu Eyaleti'ne bağlı bir sancak iken Cumhuriyetle beraber Afyon ili olmuştur. 2005 yılında yine Afyonkarahisar adını almıştır". bkz., Sezen, s.8.

⁵⁸⁸ Yılmaz, I, s. 323. Çelik, Hüsrev Mehmet Paşa, s.90-91.

⁵⁸⁹ Yılmaz, I, s.296.

Arşivdeki 2 Aralık 1809 tarihli kaynağa göre Yusuf Ziya Paşa, Silistre'nin kurtarıldığı haberini, İstanbul'a bildirerek savaş sonunda düşman askerlerinden ölü ve esirlerin olduğunu söyleyerek esir ve ölümlerin sayıları hakkında geniş bilgiler vermiştir⁵⁹⁰.

Sadrazam Yusuf Ziya Paşa ve beraberindeki komutanlar Ruslarla yapılan savaşta, kısmi başarı göstererek Yergöğü'yü almışlardı. Ancak Yergöğü'yü düşmandan kurtarsalar da buradaki başarıyı tüm cephelerde devam ettirememişlerdi. Savaş tüm şiddetiyle devam ederek Aralık 1809'da İsmail, Ocak 1810'da da İbrail kaleleri Rusların eline geçmişti⁵⁹¹. Alınan yenilgilerle beraber Sadrazam Yusuf Ziya Paşa, ordunun maneviyatını artırmak için (5 Zilhicce 1224) 11 Ocak 1810 tarihinde 5 gün oruç tutulmasına karar vermiştir⁵⁹².

Ruslar, Mart 1810 tarihinde tekrar harekete geçmişti. Domruca taraflarında büyük bir ordu toplayıp, Varna, Silistre, Şumnu ve Niğbolu taraflarını dört koldan kuşatmaya başlamışlardı⁵⁹³. Osmanlı ordusu bütün çabalarına rağmen başarılı olamamıştı. Halil Paşa, Rusçuk⁵⁹⁴'a yardım götürmek için Derne⁵⁹⁵ taraflarında dolaşmış ancak Rusların, Rusçuk'un her tarafını tutmaları nedeniyle başarısız olmuştur⁵⁹⁶.

Yapılan üç aylık savaşta Osmanlı Devleti başarılı olmamıştı. Yergöğü'ye geçen ordu, birkaç gün sonra tekrar Rusçuk'a gönderilmişti. Daha sonra Yergöğü Kalesi'ni almak için Aliyyüddin Paşa'nın himayesinde gerekli asker ve mühimmat toplanıp muhafaza edildikten sonra, Yeniçeri Ocağı'ndan on beş orta, alemdarlar ve süvariler düşman üzerine gönderilmişti. Ayrıca Çarhacı Sururi Paşa, Başbuğ Pehlivan Ağa ve Boşnak Ağa ile beraber Silistre'ye hareket etmiştir⁵⁹⁷.

Ruslar, 1810 yılındaki muharebede Domruca taraflarında bulunan Baba Paşa, Çarhacı Sururi Paşa ve Halil Paşa'nın ordularını bozguna uğratmıştı. Baba Paşa ile Sururi Paşa'yı esir almış, Halil Paşa'yı da şehit etmişlerdi. Osmanlı ordusunun

⁵⁹⁰ Hicri 1224/Miladi 1809 tarihli Hatt-ı Hümayun, BOA. HAT. 1000/42005.

⁵⁹¹ Çelik, Hüsrev Mehmet Paşa, s.91.

⁵⁹² Beyhan, s. 721.

⁵⁹³ Ahmed Cevdet Paşa, IX, s. 224, 225, 226.

⁵⁹⁴ "Tuna-Rusçuk sancak merkezine bağlı, Niğbolu'nun kazasıdır". bkz., Akbayar, s. 138.

⁵⁹⁵ "Derne kazası, Bingazi müstakil sancağına bağlıydı". bkz., Akbayar, s. 44.

⁵⁹⁶ Ahmed Cevdet Paşa, IX, s.224.

⁵⁹⁷ Yılmaz, I, s.276. Ahmed Cevdet Paşa, IX, s.224.

yenilgisinden sonra, Rus ordusu Silistre ve Rusçuk kalelerini ele geçirmişti⁵⁹⁸. Halil Paşa, öncesinde Muhtar Paşa'nın birliğinin dağılması nedeniyle ordusuyla bir süre direnmiş, ancak gerekli yardımlar gelmediği için daha fazla dayanamamış ve alnından aldığı kurşunla şehit olmuştur⁵⁹⁹.

Ordunun yaşadığı mühimmat ve erzak sıkıntısı ile beraber komutanların dirayetsizliği de başarısızlığa neden olmuştu. Zira Silistre Mütesellimi Yılıkoğlu Süleyman'ın savunduğu kaleyi 11 Haziran 1810'da Ruslarla anlaşarak teslim etmesi savaşta netice alınmasını engellemişti⁶⁰⁰. Bu ihanet sonucunda Silistre'nin düşman eline geçtiği haberi İstanbul'a ulaştığında devlet adamlarında ve halkta derin üzüntü yaratmıştır⁶⁰¹.

Ruslar, Niğbolu üzerine gönderdikleri ordu ile Balkanlara doğru ilerleyip saldırıya geçmişti. Düşman saldırı girişimleriyle Osmanlı Devleti'ni tehdit etmek istemişti. Lofça⁶⁰²'ya kadar ilerlemiş, ancak orada durmayı başaramamış ve orduları büyük kayıp vermiştir⁶⁰³.

Osmanlı Devleti'nin askeri birlikleri, bu dönemde boş bir kalabalıktan ibaretti. Savaştan anlayan kimse yoktu. Ayanlar, işe yarayan askerleri yanlarında alıkoyarak esnaf ve çiftçileri kırık tüfek ve süngülerle asker diye savaşa gönderiyorlardı. Belki de bu sebeplerden dolayı savaş üç yıl sürmüştü⁶⁰⁴.

Serdarîkrem/Serasker Yusuf Ziya Paşa, savaş bölgesinde ordunun eksiklerini görmüş ve ihtiyaçlarının acil karşılanması için İstanbul'a sık sık yazı göndermişti. Serdarîkrem gönderdiği 18 Haziran 1810 tarihli bir yazısında ordunun sadece 20 günlük iâşesinin kaldığını, acil ihtiyaçların karşılanması gerektiğini, aksi durumda savaşa devam edilemeyeceğini ifade etmişti. Ordunun eksikliklerinin giderilmesi için gerekli olan paranın bulunması için Başbakıkulu Süleyman Bey'in görevlendirilmesini istemiştir⁶⁰⁵.

Öte yandan Osmanlı Devleti, General Kamenski ile görüşmek üzere 18 Haziran 1810 tarihinde maliye tezkirecisi Esad Efendi'yi göndermişti. Devlet, Rus cephesine

⁵⁹⁸ Kurt, s.473. Ahmed Cevdet Paşa, IX, s.227.

⁵⁹⁹ Ahmed Cevdet Paşa, IX, s.227.

⁶⁰⁰ Çelik, Hüsrev Mehmet Paşa, s.92.

⁶⁰¹ Danişmend, IV, s.100.

⁶⁰² "Niğbolu'nun kazasına bağlı Tuna/Tırhala."bkz., Akbayan, s.110.

⁶⁰³ Kurt, s.473.

⁶⁰⁴ Karal, Osmanlı Tarihi, V, s. 100.

⁶⁰⁵ Hicri 1225/ Miladi 1810 tarihli Hatt-ı Hümayun, BOA, HAT.1006/42236.

gönderdiği Esad Efendi'den yapılacak mütareke şartlarını hafifletmesini, bunu yapamadığında ordunun ihtiyaçlarının giderilmesi için Rus tarafını oyalayıp, zaman kazandırmasını istemişti⁶⁰⁶. Osmanlı Devlet, düşman karşısında başarılı olmak için bir yandan diplomasi yolunu denemiş, diğer yandan ise savaşın devamından ordunun ihtiyaçlarını gidermek için zaman kazanmaya çalışmıştı. Ancak Osmanlı ordusunun durumunun farkında olan Kamenski, Yusuf Ziya Paşa'nın barış teklifini reddetmiş, "İstanbul'da barış anlaşması imzalayacağım." cevabını vererek Şumnu üzerine yürümüştü. Kamenski'nin tehditleri, İstanbul'da büyük bir korku yaratmıştı. Toplanan meşveret meclislerinde, devletin güçlü komutanlarının derhal İstanbul savunmasına çağrılmaları kararı alınmıştır⁶⁰⁷.

Fatih camisinde 24 Haziran 1810'da toplanan mecliste, önce Yusuf Ziya Paşa'nın gönderdiği sulh çağrılı mektubu, sonra da Kamenski'nin tehdit dolu mektubu okunmuştur. Mecliste cihat çağrısı yaparak eli silah tutan herkesi düşmana karşı savaşmaya çağıran Sultan II. Mahmud, halkın cesaretini artırmak için bizzat sefere katılacağını söylemişti. Osmanlı Devleti'nin geçmişte pek çok zafer kazandığının ifade eden Padişah, herkesin elinden geleni yapmasını, ordu için çadır, cephane, erzak ve top gibi savaş malzemeleriyle beraber para toplayıp getirmesini emretmişti⁶⁰⁸. Yapılan çağrı ile Anadolu'nun pek çok eyaletinden ve Rumeli'den savaş bölgesine asker gönderilmiş, halk gücünün yettiği kadar para yardımında bulunmuştur⁶⁰⁹.

Osmanlı Devleti, Kamenski'nin tehditlerine karşı topyekûn sardırmaya hazırlanırken, Rus General Şumnu önlerine gelmişti. 1810 yılının Haziran sonunda Koşuyolu mevkiinde yapılan savaşta Ruslar beklemedikleri bir direnişle karşılaşarak yenilmişlerdi. Bu yenilgiden sonra Kamenski, Şumnu'yu kuşatmıştı. 13 Temmuz 1810 tarihinde yapılan ikinci savaşta da Ruslar yenilmiş ve Şumnu'dan çekilmişlerdi⁶¹⁰.

Öte yandan Yusuf Ziya Paşa'nın kölelerinden biri savaş sırasında Rus ordusunun eline geçmiş, sonrasında bir yolunu bulup kaçmış ve orduya katılmıştı. Ancak "Mutlaka sadrazama ait bilgileri götürmüş ve Rusya'nın haberlerini de getirmiştir. Gizliden bizi

⁶⁰⁶ Hicri 1225/ Miladi 1811 tarihli Hatt-ı Hümayun, BOA, HAT./1006/42236.

⁶⁰⁷ Çelik, Hüsrev Mehmet Paşa, s.92.

⁶⁰⁸ Sadi Irmak ve Behçet Kemal Çağlar, Cevdet Paşa Tarihinden Seçmeler II, Milli Eğitim Bakanlığı Yay. İstanbul, 1994, s.148-149.

⁶⁰⁹ Yılmaz, I, s.378-379., Çelik, Hüsrev Mehmet Paşa, s.93.

⁶¹⁰ Çelik, Hüsrev Mehmet Paşa, s.93.

birbirimize kırdırmaya çalışıyor.” dedikodusu üzerine Sadrazam, 1 Ağustos 1810 tarihinde köleyi idam ettirmek zorunda kalmıştır⁶¹¹.

Diğer taraftan, devletin çağrısı üzerine Anadolu’dan gelen komutanlarda biri olan Kocaeli ve Bolu Mutasarrıfı Hüsrev Paşa, Varna üzerine yürümüştü. Osmanlı donanması Rusların boşalttığı Şumnu önüne geldiği zaman saldırıya geçmişti. Hüsrev Paşa’nın ordusuyla karadan saldırıya geçmesi üzerine Ruslar, Varna’yı boşaltmak zorunda kalmıştı. Hüsrev Paşa, 2 Ağustos 1810 tarihinde kethüdası İbrahim Paşa’yı kaleye göndermiş, bir direnişle karşılaşmayınca 23 Ağustos 1810’da kendisi de kaleye gitmiştir⁶¹².

Osmanlı Devleti, elde ettiği zaferle beraber pek çok kalede düşman eline geçmişti. Ruslar, bulundukları mevzileri korumakta zorlanmış, Yergöğü ve Rusçuk savaşlarında başarısız olmuştu. Rusçuk, üç aylık bir muhasaradan sonra 25 Eylül 1810 tarihinde ele geçirilmişti. Yusuf Ziya Paşa, II. Mahmud ’un bizzat sefere çıkmayı düşünmesi ve ordunun eksiklerinin giderilmesi için hazırlık yapmak üzere Ekim 1810 tarihinde Edirne’ye dönmüştü⁶¹³.

Ordunun yaşadığı zahire sıkıntısı her geçen gün artmıştı. Savaş bölgesine gönderilen askerlerin bile yeterli mühimmat ve erzakı bulunmamaktaydı. Zira İstanbul’dan Varna’ya giden Hüsrev Paşa’nın elinde bulunan 15 topun 7 sine acil ihtiyacı olması nedeniyle Yusuf Ziya Paşa tarafından el konularak çatışma bölgesine gönderilmişti. II. Mahmud bu olay üzerine Hüsrev Paşa’ya gerekli zahire ve mühimmatın acil bir şekilde gönderilmesi emrini vermiştir⁶¹⁴.

Yine zahire ve mühimmat sıkıntısı, komutanlar arasında zaman zaman sorunlara neden olmaktaydı. Zira yaşanan mühimmat ve erzak sıkıntısı askerlerin savunma gücünü azaltmaktaydı. Bu durumda, komutanlar çareyi savundukları yerleri terk etmekte buluyordu. Sadrazam Yusuf Ziya Paşa’ya bu konuda sık sık şikâyetler geliyordu. Varna Muhafızı Mustafa Paşa, Varna Seraskeri Hüsrev Paşa’nın savunduğu Varna Kalesi’nden çıktığını ve ordusunu dağıtıp gittiğini söylemişti. Yusuf Ziya

⁶¹¹ Beyhan, s.805.

⁶¹² Çelik, Hüsrev Mehmet Paşa, s.94.

⁶¹³ Beydilli, “Yusuf Ziya Paşa.”, s.36.

⁶¹⁴ Çelik, Hüsrev Mehmet Paşa, s.95.

Paşa'da bu zor durumda böyle bir şeyin kabul edilemeyeceğini ifade ederek Hüsrev Paşa'nın Varna ve çevresinden ayrılmasını istemişti⁶¹⁵.

Sadrazam, ordunun ihtiyaçlarını ile ilgilenirken aynı zamanda Rusya ile yazışmalarda bulunmaya devam etmişti. Savaşı bitirmek ve bir barış durumunda yaşanacak anlaşmada kazanç sağlamak istemişti. Yusuf Ziya Paşa ile Rus Generali Kamenski arasında önceki yazışmalarda gösterilen tehditkâr tutumun aksine, bu tarihte daha barışçıl bir tavır sergilenmişti.

Yusuf Ziya Paşa, 11 Ocak 1811 tarihinde de Kamenski'ye gönderdiği mektubunda daha önce gönderdiği iki mektubuna cevap vermediği için sitemini iletmişti⁶¹⁶. General Kamenski de bu mektuba cevap niteliğinde Yusuf Ziya Paşa'ya bir mektup göndermiş, mektupta Petersburg'da ikamet eden Prusya sefirinin kâğıdı ile Sadrazam Yusuf Ziya Paşa'nın kâğıdı arasında tutarsızlık olduğunu, Rusya'nın dostluktan yana olduğunu ve işin iyice anlaşılması için Osmanlı Devleti'nden bir elçinin yakında gönderilmesini istemiştir⁶¹⁷.

Yusuf Ziya Paşa, II. Mahmud'un bizzat sefere çıkmaya niyet etmesi ve bununla ilgili hazırlıklar yapması sebebiyle kışlamak için Edirne'ye dönmüştü. Paşa'nın iki yılı savaşıyla geçmiş ancak başarılı sonuçlar alamamıştı. Yeniçerilerin güvenini kazanabilmek ve denetim altına almak için onların istekleri doğrultusunda hareket etmeye başlayınca Paşa'nın tavrı onlarda şımarıklığa yol açmıştı⁶¹⁸.

Sadrazamlıktan ve ordu komutanlığından 26 Mart 1811 tarihinde azledilen Yusuf Ziya Paşa, Dimetoka'ya sürülmüştü⁶¹⁹. Yerine İbrail Nazırı Laz Ahmed tayin edilip cepheye gönderilmişti⁶²⁰. Azledildiği tarihte 80 yaşlarında olan Yusuf Ziya Paşa'nın iki sadaretinin toplamı 8 sene 11 ay 4 gün sürmüştü⁶²¹.

⁶¹⁵“Yusuf Ziya Paşa'nın girişimiyle, Hüsrev Paşa'nın Varna seraskerliğinden azledilerek Aydos muhafızlığına atanması gündeme gelmiştir. Ancak II. Mahmud karşı çıkmış ve Kırkilise'de kışlamasına karar vermiştir. Ancak iki paşa arasında sorunlar artınca Yusuf Ziya Paşa merkeze bildirmiş ve konu meşveret meclisinde görüşülmüştür. II Mahmud memnun olmasa da meclis Hüsrev Paşa'nın ordusuyla Aydos'ta ikametine karar vermiştir”. bkz., Çelik, Hüsrev Mehmet Paşa, s.96.

⁶¹⁶ Hicri 1225/ Miladi 1811 tarihli Hatt-ı Hümayun, BOA, HAT, 977/41530. “Yusuf Ziya Paşa'nın Serdar-ı ekremlik yaptığı Rus Osmanlı savaşında sadece cephede savaşmamış aynı zamanda işin diplomasi tarafıyla da ilgilenmiş ve bu noktada Rus Generali Kamenski ile anlaşmak için karşılıklı mektuplaşmışlardır. Bu durum Yusuf Ziya Paşa'nın aynı zamanda iyi bir diplomat yönü olduğunu da göstermektedir. Mektupların suretleri arşivde bulunmaktadır”.

⁶¹⁷ Hicri 1225/ Miladi 1810 tarihli Hatt-ı Hümayun, BOA, HAT, 977/41530.

⁶¹⁸ Beydilli, “Yusuf Ziya Paşa”, s. 36.

⁶¹⁹ Arslan, s. 314.

⁶²⁰ Kurt, s. 474. Danişmend, IV, s.100.

⁶²¹ Danişmend, IV, s.492.

Yusuf Ziya Paşa'nın azlin sebepleri farklı kaynaklarda farklı nedenlerle de ifade edilmişti. Genel itibariyle kaynaklarda şöyle yazılmaktadır. Ordusunun yaptığı başarısız savunmalardan sonra bulunduğu yerleri tamamıyla koruyamamıştır. Devlet, savaştaki başarısızlığının nedenini Yusuf Ziya Paşa'nın hatalı savunmalarına dayandırmıştır. Bazı kaynaklarda ise Yusuf Ziya Paşa'nın maharetli, bilgili ve tecrübe sahibi bir kişi olduğu halde mevkie, servete ve ihtişama düşkün olmasından dolayı görevden alındığı ifade edilmektedir⁶²². Zira bu tür düşüncelere sahip birinin sadrazamlık için uygun olmayacağından görevine son verilmiştir.

Diğer yandan Osmanlı Devleti savaşta kısmı başarı göstermiş, Rusları Tuna'nın öte taraflarına atmış, Yergöğü ve Kalafat tarafından Tuna'ya geçmişti. Ancak Rusya yolları kestiği için ordu, Tuna tarafında cephanesiz ve yiyeceksiz kalarak barış istemek zorunda kalmıştı. Osmanlı Devleti ile Rusya arasında 1812 yılında Bükreş anlaşması imzalanmıştı. Anlaşmaya göre Rusya aldığı yerlerden Eflak-Boğdan'ı Osmanlı Devleti'ne iade etmiş, sadece Basarabya Rusya'da kalmıştı. Prut Nehri iki devlet arasında sınır kabul edilmişti. Ayrıca Tuna Nehri'nin Osmanlı ile Rusya arasında ortak olması ve Sırlara imtiyazlar verilmesi kabul edilmişti⁶²³.

3.3. YUSUF ZİYA PAŞA'NIN ASİLERLE VE EŞKİYALARLA MÜCADELESİ

Yusuf Ziya Paşa, sadrazamlığının uzun bir kısmını savaşlarla geçirmesine rağmen, devletin iç meseleleriyle de ilgilenmişti. Kaptan-ı derya görevinde bulunan Çarhacı Ali Paşa azledilmişti. Azledilme sebebi olarak da Yusuf Ziya Paşa'yla geçinememesi ve yönetime göz dikmesi olarak ifade edilmişti⁶²⁴. Çarhacı Ali Paşa, Alemdar Mustafa Paşa'nın ölümüyle sonuçlanan olayların yatıştırılmasında önemli rol oynamıştı. Bu nedenle sadrazamlık beklentisi içerisinde olmuştu. II. Mahmud sadaret mührünü, Çavuşbaşı Arnavut Memiş Paşa'ya vermiş ise de bir müddet sonra onu azlederek Sakız Adası'na sürmüştü. Yerine mührü hümayunu bir haseki vasıtasıyla gizlice, daha önceden Halep Eyaleti'ne tayin edilen Yusuf Ziya Paşa'ya göndermişti. Yeni sadrazam göreve başlayana kadar Çarhacı Ali Paşa, sadarete kalmıştı⁶²⁵.

⁶²² Kurt, s. 474.

⁶²³ Karal, Osmanlı Tarihi, V, s.100.

⁶²⁴ Danişmend, IV, s.587.

⁶²⁵ İbrahim Aykut, "Tokat'ta Medfun Osmanlı Valileri", Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırma Dergisi, S. 22, Erzurum, 2003, s.287.

Ancak Yusuf Ziya Paşa, sadrazamlığa getirilene kadar geçici bir süre sadarette kalan ve sadrazamlıkta kalıcı olmak isteyen Çarhacı Ali Paşa'yı rahatsız etmişti. Bunun üzerine yeniçerilerin tarafına geçerek bir takım yanlış faaliyetlerde bulunmuştu. Çarhacı Ali Paşa, yeniçerileri Yusuf Ziya Paşa'ya karşı kışkırtmıştı. Yeniçeriler “Biz o veziri istemeyiz, çünkü Nizam-ı Cedit'i kuran odur, içeri girer girmez paralarınız.” şeklinde ifadelerle Padişah'ı korkutmuştu. Çarhacı Ali Paşa tarafından tahrik edilmeleri nedeniyle yeniçeriler, Sadrazam'a karşı çıkmıştır⁶²⁶.

Yusuf Ziya Paşa, III. Selim'in Nizam-ı Cedit için çalışmış olmasından dolayı yeniçerileri endişelendirmişti. Ayrıca, Osmanlı zümresinden olmadığı için yeniçeriler kendisine itibar etmemişti⁶²⁷.

Çarhacı Ali Paşa, sadrazam olamayınca kaptan-ı derya görevine getirilmiş, ancak sadrazamlıktan vazgeçmemişti. Yusuf Ziya Paşa ile rekabeti devam etmişti. Sultan II. Mahmud, Çarhacı Ali Paşa'nın davranışlarının devlete zarar vereceğini düşündüğü için 7 Haziran 1809'da azledilip, Limni Adası'na sürmüştür⁶²⁸.

Öte yandan Yusuf Ziya Paşa, savaşlar dışında, ikinci sadrazamlığında da bazı aşiretlerin isyanları ve eşkıyalık faaliyetlerine karşı da savaşmak zorunda kalmıştı. Hısnımansur yöresinde bulunan Rişvan Aşireti'nin mensupları 1809 yılında vergi toplamak için bölgeye giden tahsildarı dönüş yolunda öldürmeleri ve üzerindeki hazine mallarını yağmalamaları nedeniyle aşiretin üzerine asker sevk etmiştir⁶²⁹.

Yine Yusuf Ziya Paşa, ilk sadrazamlığı döneminde kendisine büyük faydalar sağlayan ve Mısır savaşı sırasında sorun çıkaran yeniçerilere karşı kendisini koruyan Rişvanzade Abdurrahman Paşa'yla da sorunlar yaşamıştı. Yusuf Ziya Paşa, Mısır savaşı sırasında Abdurrahman Paşa'yı beylerbeyliğe getirmiş, ancak 15 Şubat 1809 tarihinde firar ettiği için beylerbeyliği ve tasarrufunda bulunan mülkleri elinden almak istemişti. Fakat Çıldır tarafları ıssız kaldığı için sadece beylerbeyliği elinden alınmış, sahip olduğu diğer bölgeler maiyetinde kalmaya devam etmişti⁶³⁰. Rişvanzade Abdurrahman Paşa'dan bu rütbesinin alınmasının bir diğer nedeni ise halka kötü davrandığı şeklindeki söylentilerdi⁶³¹.

⁶²⁶ Aykut, s.287.

⁶²⁷ Kurt, s.474.

⁶²⁸ Yilmazer, I, s.203.

⁶²⁹ Toprak, “Osmanlı Devlet Hizmetinde Bir Aşiret ve Lideri Seyyit Abdurrahman Paşa”, 65-85.

⁶³⁰ Hicri 1223/ Miladi1809 tarihli Hatt-ı Hümayun, BOA, HAT, 502, 24629.

⁶³¹ Akyüz, s. 94.

Ayrıca Abdurrahman Paşa, Besni kaymakamı olduğu sırada, hakkında idam fermanı çıkarılmıştı. Ancak idam kararı, Bağdat Valisi Küçük Süleyman Paşa'nın araya girmesiyle uygulanmamıştı. Abdurrahman Paşa'nın Besni kaymakamlığı görevi 26 Ocak ile 4 Şubat 1811 tarihleri arasında iade edilmişti⁶³².

Öte yandan Yusuf Ziya Paşa, bölge için zararlı olacağını düşündüğü için bazı atamalara karşı çıkmıştı. 16 Ağustos 1810 tarihinde gönderdiği yazıda Diyarbekir Eyaleti'nin Bağdat Valisi Neytullah Bey'e verilmesinin doğru olmadığını ifade ederek karşı çıkmıştı. Gerekçe olarak da Bağdat valisine verilmesi durumunda Maden-i Hümayun'un zarar göreceğini belirtmişti. Ayrıca Rışvanzade Abdurrahman Paşa ile Neytullah Bey'in bir takım yanlış davranışlar içerisinde olmaları nedeniyle maden bölgesindeki çalışmalara gönülden bağlı olmayacaklarını bundan dolayı da Maden-i Hümayun'un ve Diyarbekir Eyaleti'nin zarar göreceğini ifade ederek Diyarbekir'in Bağdat valisine verilmesini önlemeye çalışmıştı⁶³³.

Yusuf Ziya Paşa, vilayet valilerinin sorunlarını İstanbul'a iletme görevini de yapıyordu. Rusya'ya karşı Gürcü prensleriyle iş birliği yapan Çıldır Valisi Mehmed Şerif Paşa, 1810 yılında Açıkbaz Han'ı himaye ettiği için Rusya, Çıldır'a saldırılar düzenlemişti. Şerif Paşa, tek başına saldırılarla baş edemeyince Karadeniz ve şark seraskerinin yardıma gelmesi için İstanbul'a haber vermek üzere Yusuf Ziya Paşa'ya başvurmuştu. Sadrazam Yusuf Ziya Paşa, şark seraskerliği sırasında kendisinin de Açıkbaz Han'ı Rusya'ya karşı desteklediğini ve Han'ı korumanın doğru olduğunu ifade ettiği arzı, II. Mahmud'a göndermişti. Padişah da arza karşılık, gerekenin yapılması emrini vermiştir⁶³⁴.

Yusuf Ziya Paşa, Rusya ile yapılan savaşlarda başarısız olunca azledilmiş, ancak II. Mahmud döneminde halefleri de aynı başarısızlığı göstermiştir. Çünkü savaşlardaki başarısızlık komutanlardan kaynaklanmamış, ordunun disiplinsizliği, mühimmat ve zaruri ihtiyaçların zamanında karşılanmamasından kaynaklanmıştır⁶³⁵.

Yusuf Ziya Paşa, sadrazamlıktan azledildikten sonra Dimetoka'ya⁶³⁶ sürülmüş,⁶³⁷ mallarına da el konulmuştu⁶³⁸. Sonrasında Karslı Ali Paşa kaymakam

⁶³² Yılmaz, I, s. 429.

⁶³³ Hicri 1225/ Miladi 1810 tarihli Hatt-ı Hümayun, BOA, HAT, 630/31132.

⁶³⁴ Toprak, "Çıldır Valisi Mehmet Şerif Paşa'nın Aras Havzası'ndaki Faaliyetleri ", s. 195.

⁶³⁵ Beydilli, "Yusuf Ziya Paşa", s. 36.

⁶³⁶ " Dimetoka Kazası, Edirne Sancak merkezine bağlıydı." bkz., Akbayar, s. 45.

⁶³⁷ Süreyya, s.1702.

olmuştu. İbrail Nazırı Ahmet Ağa'ya da sadrazamlık mührü verilip, Şumnu'da sadaret makamına geçirilmişti⁶³⁹.

Yusuf Ziya Paşa, 1811 tarihinde sadrazamlıktan azledildiğinde sarrafı Mıgırdıç İstanbul'a çağrılarak gizli malı açığa çıkarılıp müsadere edilmiştir. Bu olay, II. Mahmud döneminde müsaderenin sıkı bir şekilde uygulandığını göstermektedir⁶⁴⁰. Azledildikten sonra bütün mallarına el konulmuş olan Yusuf Ziya Paşa, bir daha dönmek üzere İstanbul'dan Dimetoka'ya oradan da Rodos'a sürülmüştü. Devlet, geçimini sağlaması için Rodos gümrük gelirlerinden Yusuf Ziya Paşa'ya her ay 1500 kuruş maaş ödenmesi için bölgedeki görevlilere 27 Haziran 1811'de yazı göndermiştir⁶⁴¹.

Ancak gönderilen yazıya rağmen Yusuf Ziya Paşa, belli bir süre maaş alamamıştı. Arşiv kaynağında belirtilen bilgiye göre, Rodos'ta ikamet eden eski sadrazam Yusuf Ziya Paşa'nın herhangi bir geliri olmadığından, Mora gelirlerinden uygun bir maaş bağlanması için yazışmalar yapılmıştı. Paşa'ya 1500 kuruş maaş bağlanması hususunda Sadrazam Hurşit Paşa'ya yazı gönderilmişti. Ancak Sadrazam Hurşit Paşa, Mora taraflarındaki gelirlerin maaş için yetersiz olduğunu, Yusuf Ziya Paşa'ya verilmesi düşünülen paranın başka bir bölgeden karşılanması gerektiğini ifade ederek 24 Şubat 1813 tarihinde sadaret kaymakamına yazı göndermiştir⁶⁴².

Yusuf Ziya Paşa, sadrazamlıktan azledilince Maden-i Hümayun eminliği de elinden alınmıştır⁶⁴³. Bölgeden ayrıldıktan sonra Maden-i Hümayun taraflarında eşkıya saldırıları tekrar ortaya çıkmıştı. Eşkıyalar madene saldırıp, zarar vermeye başlamış, bu nedenle Osmanlı Devleti, bölgeyle uğraşmak zorunda kalmıştı.

3.4. YUSUF ZİYA PAŞA'NIN EĞRİBOZ, KARLIİLİ VE SAKIZ MUHAFAZLIĞI

Pek çok önemli görevlerde bulunan Yusuf Ziya Paşa, Osmanlı-Rus savaşlarında başarısız olunca sadrazamlıktan ve diğer görevlerinden azledilerek Rodos'ta zorunlu ikamette tabi tutulmuştur. Ancak bir süre sonra adanın havasının sağlığı için uygun olmadığını ve ihtiyaçlarının yeterince karşılanmadığını gerekçe göstererek başka bir

⁶³⁸ Toksoy, "Yusuf Ziyaeddin Paşa", II, s.689. ,Beydilli, "Yusuf Ziya Paşa", s. 36.

⁶³⁹ Beydilli, Bir İmamın Günlüğü, s.140.

⁶⁴⁰ Beydilli, "Yusuf Ziya Paşa", s. 36.

⁶⁴¹ Beyhan, s.914.

⁶⁴² Hicri 1228/ Miladi 1813 tarihli Hatt-ı Hümayun, BOA, HAT, 630/31160.

⁶⁴³ Hicri 1232/ Miladi 1817 tarihli Hatt-ı Hümayun, BOA, HAT, 500/24505.

yere nakledilme isteğini merkeze bildirmişti. Yusuf Ziya Paşa'nın bu talepleri, İstanbul'da kabul görmüş ve Kavala'ya⁶⁴⁴ nakledilmesine karar verilmiştir⁶⁴⁵.

Yusuf Ziya Paşa, Gelibolu'da ikamet ettiği sırada Aralık 1815'te Karlılı⁶⁴⁶ ve Eğriboz⁶⁴⁷ kendisine tevcih edilmişti⁶⁴⁸. Daha sonra da Sakız muhafızı olarak hizmetlerine devam etmişti. Ancak yaşlı olmasından dolayı bu görevde çok kalmamış ve tekrar azledilmiştir⁶⁴⁹.

Yusuf Ziya Paşa, daha önceki görevlerinde olduğu gibi bu dönem de çalıştığı yerlerde asayiş sağlamaya için çaba harcamıştı. Bu dönemde Akdeniz'de korsanlık yapan İzbandit eşkıyaları ile mücadele etmişti. 1806-1812 yıllarındaki Osmanlı-Rus savaşları ve Napolyon savaşları nedeniyle Avrupa karışık durumdaydı. Eşkıyalar bu fırsattan faydalanarak Akdeniz'de korsanlık faaliyetlerini artırmışlardı. İzbandit eşkıyaları, Manyas⁶⁵⁰ bölgesi ve Küçük Çamlıca⁶⁵¹ adalarına yerleşmişlerdi. Savaş döneminde bol miktarda ganimet elde ederek yağma ve eşkıya faaliyetlerini devam ettirmişlerdi. Daha önce Selanik Mutasarrıfı Ebubekir Paşa, Tırhala Mutasarrıfı Veliyyüddin Paşa ve Yanya Sancağı Mutasarrıfı Tepedelenli Ali Paşa gibi pek çok mutasarrıf, farklı tarihlerde İzbandit eşkıyası ile mücadele etmişti. Ancak Yusuf Ziya Paşa dışında hiçbiri bu eşkıyayla baş edememişti. Paşa, bunların üzerine ordu göndermiş ve faaliyetlerini büyük oranda ortadan kaldırmıştır⁶⁵².

Yine arşiv kaynaklarına göre, Yusuf Ziya Paşa'nın İzbandit eşkıyasıyla yaptığı mücadele ile ilgili bilgiler bulunmaktadır. Yusuf Ziya Paşa'nın Eğriboz muhafızı olduğu tarihte İzbandit eşkıyasının faaliyetlerine karşı savaştığı yazılmıştır. 5 Mayıs 1816 tarihli kaynağa göre, eşkıya bölgede bulunan kayıkları zapt etmiş, bir kısmı Ömer Bey ve İbrahim Bey tarafından geri alınmıştır. Ancak bunları cezalandıran Yusuf Ziya Paşa,

⁶⁴⁴ “Kavala, Rumeli Eyaleti'ne bağlı bir kazaydı”. Sezen, s.292.

⁶⁴⁵ Yılmaz, I, s. 642.

⁶⁴⁶ “1470'de Rumeli Eyaleti'ne, 1533'de Kaptanpaşa Eyaleti'ne 1801'de Mora Eyaleti'ne, bağlı bir sancak olarak yönetilmiştir. 1829 yılında Yunanistan'a bağlanmış olup, Preveze ile İnebatı arasındaki Epir bölgesine Osmanlı Devleti zamanında verilen isimdir”. bkz., Sezen, s.286.

⁶⁴⁷ “Ege Denizi'nde Girit'ten sonra ikinci büyük ada olan Eğriboz (Ağrıboz), 1470 yılında Rumeli Eyaleti'ne bağlı bir sancakken, 1533 yılında Kaptanpaşa Eyaleti'ne bağlı bir sancak haline getirilmişti. 1826 yılında eyalet olup, Yunanistan'a bağlanmıştır”. bkz., Sezen, s.10.

⁶⁴⁸ Yılmaz, I, s.704.

⁶⁴⁹ Süreyya, s. 1702.

⁶⁵⁰ “Manyas, Balıkesir ilinin Osmanlı dönemindeki adıydı.” bkz., Sezen, s.198.

⁶⁵¹ “1865 yılına kadar nahiye olan Çamlıca(Grabona), Gelibolu Eyaleti'ne bağlıydı.” bkz., Sezen, s.205.

⁶⁵² Yılmaz, I, s. 717.

eşkıya saldırıları ve gösterdiği mücadele hakkında İstanbul'a yazı göndererek Sultan II. Mahmud'a bilgi vermiştir⁶⁵³.

Yine, 9 Kasım 1817 tarihli arşiv kaynağına göre, Yusuf Ziya Paşa ile Tekke ve Hamit Sancakları Mutasarrıfı Hafız Ali Paşa görevlerinden alınmıştı. Eğriboz ve Karlıeli mutasarrıflıkları vezaretten üzerinden alınan Yusuf Ziya Paşa, Sakız'a⁶⁵⁴, Hafız Ali Paşa ise Adana'ya tayin edilmişti. Eğriboz ve Karlıeli sancakları Berkofçalı⁶⁵⁵ Yusuf Ağa'ya, verilmişti. Ayrıca Karahisar beylerbeyliğine Darandeli Hasan Paşa tayin edilmiştir⁶⁵⁶.

3.5. YUSUF ZİYA PAŞA'NIN ÖLÜMÜ

Yusuf Ziya Paşa, Rodos'taki zorunlu ikametinden beş yıl sonra Eğriboz muhafızlığına tayin edilmişti. Eğriboz'da bir yıla yakın kaldıktan sonra Sakız adasına tayin edilmiş ve kısa bir süre sonra orada vefat etmiştir⁶⁵⁷.

Yusuf Ziya Paşa, 1819 yılında vefat edip, Sakız'daki Şeyh İlyas Efendi Türbesi'ne gömülmüştür⁶⁵⁸. Hayatının büyük bir kısmını savaşlarda geçirmiş olmasına rağmen, Osmanlı tarihi adına önemli sayılacak ilmi işlerde yapmıştır. Ayrıca, Keban'da kendi adına bir külliye inşa ettirmiştir⁶⁵⁹. Hayatı devlete hizmet etmekle geçiren Yusuf Ziya Paşa, önemli bir şahsiyettir.

Yusuf Ziya Paşa, azledildikten sonra sarrafi Mıgırdıç çağrılarak gizli malları açığa çıkarılmıştı. İlk sadrazamlığından ayrıldığında mallarının büyük bir kısmı eşinin üzerinde olduğu için müsadere edilememiştir. Eşi Kandilli Hamamı ustalarından olan Ayşe Hanım, 5 Ocak 1812 tarihinde öldüğünde malları müsadere edilmişti. Eşyaları arasında mücevherli bir hançerde bulunmuştu. Mısır'ı Fransa işgalinden kurtarması sırasında Sultan III. Selim tarafından da kendisine mücevherli bir hançer hediye edilmişti. Muhtemelen bulunan hançer de o dönemde verilen hediye idi. Ayrıca Yusuf Ziya Paşa'nın eşi Ayşe Hanım, Kandilli Hamamı'na yakınlığı nedeniyle devlet

⁶⁵³ Hicri 1231/ Miladi 1816 tarihli Hatt-ı Hümayun, BOA, HAT, 630/31141.

⁶⁵⁴ "1913 yılında Yunanistan'ın vilayeti olan Sakız, Osmanlı döneminde, 1556 yılından Kaptanpaşa Eyaleti'ne bağlı bir sancak iken sonrasında Cezayir-i Bahr-i Sefid Eyaleti'ne bağlanmıştır. 1880-1887 yıllarında vilayet haline getirilmişti". bkz., Sezen, s.428.

⁶⁵⁵ Berkofça, Tuna-Vidin kazasının Osmanlı Dönemi'ndeki diğer adıdır. Akbayar, s.22.

⁶⁵⁶ Hicri 1232/ Miladi 1817 tarihli Hatt-ı Hümayun, BOA, HAT, 500/24505. Hicri 1232/ Miladi 1817 tarihli Hatt-ı Hümayun, BOA, HAT, 504/24802.

⁶⁵⁷ Beydilli, "Yusuf Ziya Paşa", s. 36.

⁶⁵⁸ Arslan, s. 315.

⁶⁵⁹ Beydilli, "Yusuf Ziya Paşa Külliyesi", s. 37.

büyüklerinin eşlerine hizmet etmişti. Bunların vesilesiyle Yusuf Ziya Paşa'yla evlenmişti. Ayşe Hanım'ın Yusuf Ziya Paşa'nın hayatı üzerindeki etkisi ve baskısı pek çok kaynakta ifade edilmektedir⁶⁶⁰.

Cirit oyununda bir gözünü çıkaran kölesine yüksek miktarda para verip azat eden Yusuf Ziya Paşa, bazı kaynaklarda, insancıl ve merhametli bir kişi olarak ifade edilmektedir. Öyle ki yaşanan hadiseye karşı gösterdiği tavır, pek çok önemli görevlerde bulunan devlet adamının kişiliği hakkında bilgi vermektedir.

⁶⁶⁰ Yılmaz, I, s.514.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

YUSUF ZİYA PAŞA’NIN ESERLERİ

4.1.YUSUF ZİYA PAŞA KÜLLİYESİ

Anadolu’da külliye inşaatı beylikler döneminde başlamış, Selçuklular döneminde devam etmişti. Osmanlı döneminde 14. yüzyıl ile 16. yüzyıllarda zirveye ulaşmış ve sonraki dönemlerde azalmıştı. Yusuf Ziya Paşa, külliye inşaatının azaldığı dönemde kendi adına Keban’da yaptırdığı külliye benzer yapılar arasında önemli bir yere sahipti⁶⁶¹.

Keban, 19.yüzyılda Mamurat-ül Aziz⁶⁶² vilayetinin merkez sancağına bağlı bir kaza durumundaydı. Ancak 1926 yılında yapılan değişiklikle beraber Elazığ iline bağlı bir ilçe haline getirilmişti⁶⁶³. Bu bölgede uzun yıllar görev yapan Yusuf Ziya Paşa, valilik yaptığı dönemde burada önemli mimari eserler bırakmıştı. Hiç şüphesiz en önemli eseri de inşa ettirdiği Yusuf Ziya Paşa Külliyesi’ydi⁶⁶⁴.

Yusuf Ziya Paşa, Erzurum valiliği sırasında 1794-1798 yıllarında ve 1250 metre karelik bir alana inşa ettirdiği külliyesi içerisinde cami, medrese, kütüphane, çeşme ve bunların biraz uzağında da türbe ve hamam barındırmaktaydı⁶⁶⁵. Külliye içerisinde yeri tam olarak belirlenemeyen bir hanın da olduğu düşünülmekte⁶⁶⁶.

Yusuf Ziya Paşa Külliyesi’nin pek çok yerinde külliyenin yapılış aşamalarını gösteren birçok kitabe bulunmaktadır. Kitabedeki bilgiler, hangi tarihler arasında külliyenin hangi aşamalarının yapıldığını göstermektedir⁶⁶⁷. Külliye içerisindeki yapılar ve özellikleri ise şöyledir.

Cami

Külliye içerisinde bulunan cami Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından 1965-1966 yılların da restore edilmişti⁶⁶⁸. Caminin fiziki özelliklerine gelince; caminin kuzeybatı

⁶⁶¹ Çelik, s.50.

⁶⁶²”Bu isim Vali İzzet Paşa tarafından dönemin Padişahı Abdülaziz’e nispeten Harput olan şehir adı Mamuratülaziz olarak değiştirildi”. bkz., Ahmet Halaçoğlu, Elazığ, DİA., İstanbul 1994, X, s.551.

⁶⁶³ Fuat Şancı, Keban’da Yusuf Paşa Külliyesi, Darendel İlahiyat Fakültesi Araştırma dergisi C1 Say 1, Darendel, 1995, s. 211.

⁶⁶⁴ Çobanoğlu, “Yusuf Ziya Paşa Külliyesi”, s.37.

⁶⁶⁵ Ahmet Vefa Çobanoğlu, Yusuf Ziya Paşa Külliyesi, DİA, İstanbul 2013, XLIV, s.37.

⁶⁶⁶ Çelik, s.50.

⁶⁶⁷ Şancı, s. 212.

⁶⁶⁸ Çobanoğlu, “Yusuf Ziya Paşa Külliyesi”, s.37.

köşesinde yer alan minare kesme taştan inşa edilmişti. Sekizgen kaide üzerinde on altıgen ve tek gövdeli kurşun kapı külah şeklinde yapılmıştı⁶⁶⁹. Caminin avlusunda bir kütüphane bulunmaktaydı. Caminin etrafında, üzerinde çeşitli yazıların yer aldığı pek çok kitabe vardı. Caminin kuzeydoğusundaki kapının alınlığında ve kuzeybatıdaki kemerin üzerinde tarih bulunan kitabeler vardır⁶⁷⁰.

Camiye vakfedilen iki şamdan üzerinde 1796 tarihi yazılmıştır. Doğu duvarı üzerindeki iki pencere arasında yerleştirilmiş olan panonun sağ alt köşesinde hattatın ismi ve 1797 yılı kayıtlıydı. Söz konusu kitabede diğerlerinden farklı olarak hattatın isminin de verilmiş olması kayda değerdir⁶⁷¹.

Kütüphane

Yusuf Ziya Paşa Külliyesi'nin içerisinde bulunan yapılar arasında belki de en dikkat çekeni kütüphanedir. Kütüphanenin işleyişi hakkındaki bilgiler Yusuf Ziya Paşa'nın vakfiyesinde geçmektedir. Kütüphanedeki kitapların, dışarıya çıkarılması yasak olup, kitaplardan faydalanmak isteyen kişilerin kütüphane içerisinde çalışmalarına izin verilmiştir. Ancak bazı kâtiplerin, gece gündüz sürekli çalışmak istemeleri üzerine, kütüphane görevlileri alınacak kitabın iki ya da üç katı rehin ücreti karşılığında alınması şartını getirmişlerdir⁶⁷². Sağlanan bu çözümle, hem çalışmak isteyenlere kolaylık getirilmiş hem de kitapların sahihsiz kalmasının önüne geçilmiştir.

Yusuf Ziya Paşa'nın kurduğu kütüphane bilime ve araştırmaya meraklı olan insanlara büyük katkı sağlamıştı. Ayrıca kütüphanenin giriş kapsındaki kitabeye yazdırdığı yazıda da bilime ve ilmi araştırmalara önem verdiği anlaşılmaktadır⁶⁷³. Kütüphanenin giriş kapısında yer alan kitabe daha önce ahşap olan minberin yenilenmiş olduğuna dair bilgilerde içermektedir. Ayrıca yapılış tarihi olarak 1797 yılını göstermektedir⁶⁷⁴.

Yusuf Ziya Paşa, kütüphanenin giriş kapısına devlete saadetle bağlı olduğunu, kütüphane açılışını bayram günü gibi görmek gerektiğini ifade ettiği yazıyı yazdırmıştır.

⁶⁶⁹ Çobanoğlu, “Yusuf Ziya Paşa Külliyesi”, s.38.

⁶⁷⁰ Çobanoğlu, “Yusuf Ziya Paşa Külliyesi”, s.37.

⁶⁷¹ Şancı, s.214.

⁶⁷² Çelik, s.54.

⁶⁷³ Çelik, s.54.

⁶⁷⁴ Şancı, s. 216.

Ayrıca kütüphaneye çeşitli kitaplar bağışlandığını ve bunların insanlara faydalı olmasını dilemiştir⁶⁷⁵.

Külliyenin kuzeybatısında, 300 metre uzaklıkta türbe inşa edilmiştir. Kesme taştan inşa edilmiş olan türbe üst örtüsü tamamlanmadan bırakılmıştır⁶⁷⁶. Türbenin üzerinde herhangi bir kitabe bulunmamakla beraber yapıların üslup ve mimari bakımından aynı döneme ait oldukları ifade edilmektedir⁶⁷⁷. Kapı ve pencereler silmelerle çevrilmiş olup pencere alınlıklarına Mühr-ü Süleyman motifi işlenmiştir. Türbede Yusuf Ziya Paşa'nın iki kızının defnedildiği tahmin edilmektedir. Ayrıca türbenin doğu tarafında sonradan ilave edilen bir mezarlık bulunmaktadır⁶⁷⁸.

Küllîye, bütün külliye teşkilatlarında olduğu gibi toplumsal hayatın ihtiyaçlarını giderme amacıyla yapılmıştı. Yusuf Ziya Paşa, aynı isimle yaptırdığı külliyesi ile gerek içerisindeki yapılarla gerekse külliye dışında aynı mahallede bulunan sosyal ve dini yapılar vasıtasıyla halka yardım etmişti.

Ayrıca bu dönemde Keban'ın Kallar Mahallesi'nde kadiri tarikatına ait bir tekke olduğu kayıtlarda yer almıştı. Tekkedeki görevliler ve dervişlerin iâşe masrafları için hazineden 600 ila 800 kuruş verilmekteydi. Cuma ve Pazartesi günleri gençler kadiri tarikatına göre zikir yapmaktaydı. Ancak Yusuf Ziya Paşa'nın külliyesi ile aynı yerde bulunan bu tarikatla bir ilgisi olup olmadığı kesinlik kazanmamıştı⁶⁷⁹.

4.2.YUSUF ZİYA PAŞA VAKFI

Vakıf, bir kişinin Allah rızasını kazanmak için taşınır veya taşınmaz mallarını bağışlamasıdır. Yapılan bağışlar, hayır sahibinin statüsüne göre cami, çeşme, hastane, kütüphane veya külliyenin ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde farklılık göstermektedir. Külliye vakıfları, genelde devlet yönetimin üst kademesinde olan kişiler, bunların eşleri

⁶⁷⁵ Şancı, s.222.

⁶⁷⁶ Çobanoğlu, “Yusuf Ziya Paşa Külliyesi”, s.38.

⁶⁷⁷ Şancı, s.38.

⁶⁷⁸ Çobanoğlu, “Yusuf Ziya Paşa Külliyesi”, s.38.

⁶⁷⁹ Çelik, s.59, “Yusuf Ziya Paşa'dan önce Maden-i Hümayun eminliği yapmış olan Hafız Mustafa Paşa'nın da görev yaptığı Keban ve Ergani Maden-i Hümayun bölgesinde kendi adına bir külliye inşa ettiği bilinmektedir”. bkz., Kürşat Çelik, Hafız Mustafa Paşa Vakfiyesi, Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 9/4 Spring 2014, p. 1261-1272, Ankara, Türkiye, 2014.

ve çocukları, yönetimin çeşitli kademelerinde bulunan bey, vezir, paşa, sadrazam gibi devlet adamları ve halktan hayır sahibi zenginler tarafından meydana gelmiştir⁶⁸⁰.

Yusuf Ziya Paşa Külliyesi, yaptırıldığında külliyenin ihtiyaçlarını karşılamak için kendi ismi ile bir de vakıf kurmuştu. Vakıf kurulduğu zaman Yusuf Ziya Paşa Maden-i Hümayun emini, Erzurum, Trabzon valisi ve Canik mutasarrıfı olarak görev yaptığı vakfiyede kayıtlıydı. Vakfın ihtiyaçlarının karşılanması için Keban, Eğin ve Arapkir'de çeşitli mülkler bulunmaktaydı. Yine 25 Kasım 1800 tarihinde vakfiyeye yapılan yeni eklemelerle Malatya sancağına bağlı Muşar nahiyesinin Ataf köyünde tımarı bulunan Abdullah İbn-i Abdullah kendi isteğiyle tımarından vazgeçip tımar gelirlerini Yusuf Ziya Paşa Vakfı'na bağışlamıştı. Ayrıca 8 Temmuz 1808 tarihinde bir vakfiye kaydında Yusuf Ziya Paşa'nın Keban civarında Mişeli, Ulya ve Sufya köyleri içerisinde ambar, samanlık, çiftçi odaları, havuz, üzüm bağları ve benzeri yapılar da bulunmaktaydı. Bunlarla beraber, içerisinde kavak ve meşe ağaçlarının bulunduğu sulu tarımla beraber susuz tarımın da yapıldığı tarlaların bulunduğu iki çiftlik de vakfedilmişti. Ayrıca Yusuf Ziya Paşa'nın eşi Ayşe Hanım tarafından Keban'da yaptırılan hamamın gelirlerinin bir kısmı bu vakfa aktarılmış, geri kalan kısmı da başka bir vakfa aktarılmıştı⁶⁸¹.

Vakfın gelirleri çeşitli amaçlarla kullanılmaktaydı. Gelirler öncelikle Keban'daki cami, medrese ve kütüphanenin ihtiyaçlarının karşılanması için harcanmaktaydı. Ayrıca vakıf gelirleri kurumlarda görev yapanların ücretlerini ödemek amacıyla da kullanılmıştı. Yusuf Ziya Paşa Vakfı'nın gelirleri, Keban'da bulunan külliye dışında aynı zamanda Malatya'da bulunan Yusuf Ziya Paşa Camisi ile Kürdkendi Camisi'nin ihtiyaçları ve çalışanların ücretlerini karşılamak için kullanılırdı. Yusuf Ziya Paşa, Keban'dan uzak olduğu dönemde bile vakfiyesiyle ilgilenmeye devam etmişti. Zira Eğriboz valisi olduğu dönemde bile burasıyla ilgilenmeye devam etmişti. 8 Ocak 1816 yılında ek olarak bir vakfiye daha yapılmıştı. Yapılan yeni vakfiye vakıf mütevellisi olan Yusuf Ziya Paşa'nın Keban'da ikamet etmemesi nedeniyle, caminin tamirat masrafları artmıştı. Kimsenin inşaat masrafları ile ilgilenememesi nedeniyle burasıyla ilgilenecek bir kişiye ihtiyaç duyulduğuna dair vakfiyede belirtilmişti. Bunun için cami imamı Esseyid Mustafa Efendi günlük on akçe ile nazır tayin edilmişti⁶⁸².

⁶⁸⁰ Çelik, s.50.

⁶⁸¹ Çelik, s.50 -57.

⁶⁸² Çelik, s.54-57.

Yusuf Ziya Paşa Külliyesi, toplum ihtiyaçlarının karşılanması ve bölgede iktisadi hayatın canlanması için büyük önem arz ettiği muhakkaktı. Başta Keban olmak üzere bölgeye uzun yıllar hizmet eden Yusuf Ziya Paşa Külliyesi ve finansal destek sağlayan vakıf, Osmanlı'nın son dönemlerine kadar önemli bir vasa sahipti. Bu yapılar cumhuriyete kadar varlığını sürdürmüştü. Ancak cumhuriyetin kurulmasından sonra medreselerin kapatılması ile beraber etkisini kaybetmeye başlamıştı.

4.3. YUSUF ZİYA PAŞA CAMİSİ

Yusuf Ziya Paşa yaptığı birçok eser gibi valilikleri döneminde cami inşaatına da önem vermiştir. Malatya'da bulunan Yusuf Ziya Paşa Camisi bunlardan sadece biridir.

Yusuf Ziya Paşa Camisi, Malatya şehir merkezinde İzzetiye Mahallesi'nin Mücelli Caddesi üzerinde bulunmaktadır. Paşa, camiye eşi Ayşe Hanım için 1793 yılında yaptırmıştır⁶⁸³.

Caminin kuzeyinde son cemaat mahalli ve avlusu kuzeydoğu köşede türbe, kuzeybatı köşede ise sonradan yapılan minaresi vardır. Çatıyla örtülü son cemaat mahallinin yükünü taşıyan sivri kemerler dikdörtgen ayaklar üzerine oturmaktadır. Caminin duvarları kaba yönü taş, son cemaat mahallinin tamamı iki kemer kapı, pencere etrafları portakal kesme taşlardan yapılmıştır. Caminin üstü ahşapla kaplı olup üzeri kiremitle döşenmiştir. Türbedeki duvarlar kırma, kemerler ve sandukalar kesme taşlardan yapılmıştır. 1961 tarihinde minare yapılmış, bunun kaidesi kesme, gövde ve üst kısmı tuğladandır⁶⁸⁴.

Camideki türbede üç mezar sandukası bulunmaktadır. Bunlardan güney kısımdaki sanduka Keban ve Ergani madenleri emini ve Diyarbekir müşirliği yapan Süleyman Paşa'ya aittir. Şahidesinde birde şiir bulunmaktadır. Ortadaki mezar ise Malatya Mutasarrıfı Şakir Paşa'nın kızı Hamdiye Hanım'a aittir. Burada da bir şiir bulunmaktadır. Kuzeydeki sandukada ise Serasker Hüseyin Paşa'nın kızı 14 liva kumandanlığı yapan Mustafa Naim Paşa'nın karısı yatmaktadır. Üstündeki tarih türbenin camiden sonra yapıldığını göstermektedir⁶⁸⁵.

⁶⁸³ İsmail Aytaç, Malatya Türk İslam Dönemi Mimari Eserler II, Promant Basın Yayın (Malatya kitaplığı), İstanbul 2013, s.242.

⁶⁸⁴ Aytaç, s. 241-242.

⁶⁸⁵ Aytaç, s.247.

Sadeliğiyle dikkat çeken cami, 1892 yılında meydana gelen depremde büyük hasar görmüş, sonrada halk tarafından onarılmıştır. 1961 yılında ezan okunan kısmın yerine minare yapılmıştır. 1974 yılında ise Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından onarılmıştır. 2007 yılında Vakıflar Bölge Müdürlüğü tarafından restore edilmiştir⁶⁸⁶.Cami geçirdiği onarım ve bakım sayesinde sağlam bir şekilde ayakta durmakta ve halen ibadete açık bulunmaktadır. Malatya merkezde yüksek binalar arasında küçük bir tarihi yapı olarak varlığını sürdürmektedir.

Yusuf Ziya Paşa, valilikleri döneminde her yerde hayır kurumları ve yapılar bırakmıştır. Gerek yaptırdığı külliye gerekse diğer eserleri kayda değerdir. Pek çok eseri günümüze ulaşamamış olması ile birlikte ulaşmış olanlar önemli bir yere sahiptir. Bu eserler devlet tarafından çeşitli zamanlarda onarılarak geleceğe kalmaları sağlanmaktadır. Tüm bu mimari yapılar dışında, Yusuf Ziya Paşa yazılı eserler de bırakmıştır.

4.4. ZİYÂNÂME

Yusuf Ziya Paşa, Fransız General Napolyon Bonaparte'nin Osmanlı toprağı olan Mısır'ı işgal etmesinden sonra III. Selim tarafından sadrazamlığa getirilmiş ve işgali ortadan kaldırmakla görevlendirilmişti. Paşa işgali başarılı bir şekilde sonlandırmış ve Mısır'ı tekrar Osmanlı topraklarına dâhil etmişti. Yusuf Ziya Paşa, sefer sırasında yaşananları bu çerçevede Ziyaname adındaki eserde bir araya getirme emrini vermişti. Paşa'nın emri ile İzzet Hasan Efendi tarafından Ziyaname kaleme alınmıştı. Bu eser sefere katılan bir kişi tarafından kaleme alındığı için Osmanlı tarihi açısından önemli bir kaynaktır. Ne zaman yazıldığı tam olarak belli değildir. Ancak Yusuf Ziya Paşa, Mısır seferinden döndükten sonra, boş vakitlerinde bilim ve edebiyat meclislerinde bulunduğu sıralarda İzzet Hasan Efendi'den Ziyaname'yi yazmasını istemişti⁶⁸⁷.

İzzet Hasan Efendi, Darende'de doğmuştur⁶⁸⁸.İzzet Hasan Efendi ile ilgili bilgiler Ziyaname'nin ilk iki evrakında geniş bir şekilde verilmiştir. Tevcihat kayıtlarında ismi Berber Mustafa Ağazade Hasan İzzet Efendi olarak geçmektedir. İzzet

⁶⁸⁶ Aytaç, s.250.

⁶⁸⁷ Erkutun, s.XIX.

⁶⁸⁸ Necdet Öztürk, Osmanlı Tarihçileri(İmparatorluk Tarihinin Kalemli Muhafızları), Bilge Kültür Sanat Yay., İstanbul 2015, s.215.

Hasan Efendi'nin babası hayatı boyunca ilimle uğraşmış olup İzzet Hasan Efendi'yi de aynı şekilde yetiştirmiştir⁶⁸⁹.

İzzet Hasan Efendi daha sonra geçim sıkıntısı ve diğer sorunlar yüzünden Darende'den ayrılmak zorunda kalmıştır. Bu sırada bazılarının tavsiyesi üzerine Diyarbakir valisi, Malatya mutasarrıfı ve Maden-i Hümayun emini olan Yusuf Ziya Paşa'nın hizmetine girmiştir. Yusuf Ziya Paşa, İzzet Hasan Efendi'yi hem sadarete getirilirken gittiği İstanbul'a hem de Mısır'a beraberinde götürmüştür⁶⁹⁰. Ayrıca İzzet Hasan Efendi'nin Yusuf Ziya Paşa'nın himayesine girişi ve ilk resmi görevi olan haccgahlığı, Bursa'ya geliş tarihi olan 1791 yılı olduğu belirtilmiştir. İzzet Hasan Efendi'nin Mısır seferi sırasındaki görevi Ziyaname'de açıkça belli edilmemiştir⁶⁹¹. Yusuf Ziya Paşa'nın teşrifatçısı ve kitabet vazifesinde bulunmuş, bu nedenle Mısır seferini detaylarıyla anlatmıştır⁶⁹².

Ziyaname, Yusuf Ziya Paşa'nın Mısır'dan dönüş tarihi olan Ağustos 1802 tarihinden sonra yazılmaya başlanmış ve büyük ihtimalle Paşa'nın ilk sadaretinde bitirilmiştir. Muhtemelen 1803-1804 yılları arasında yazımı tamamlanmıştır⁶⁹³.

İzzet Hasan Efendi Darende'de bulunan Mehmet Paşa kütüphanesine 200 cilt kitap vakfetmişti. Mısır'da bir süre divan kâtipliği yapmış ve savaş bittikten sonra Mısır'a ikinci defa gitmişti. Ancak ikinci gidişinin sebebinin neyden kaynaklandığı yönünde bir bilgi mevcut değildi. Hanefi Hoca ve diğer Darende tarihi kaynaklarında İzzet Hasan Efendi'nin Yusuf Ziya Paşa tarafından idam ettirildiği yazılıdır. İzzet Hasan Efendi'nin Yusuf Ziya Paşa tarafından bizzat öldürüldüğüne dair bir bilgi yoktur. Ancak Darende ahalisinden ve Hanefi Hoca'nın buralarda çok etkili biri olması nedeniyle bu bilgi doğru olarak kabul edilmektedir⁶⁹⁴.

Ziyaname, Mısır seferine bizzat katılan bir kişi tarafından yazıldığı için Osmanlı Tarihi açısından önemli bir kroniktir. Bununla beraber özellikle Mısır seferini ayrıntısıyla ele alması nedeniyle de kayda değerdir. Napolyon'un Mısır saldırısı ve Osmanlı Devleti'nin saldırı karşısında gösterdiği mücadele hakkında bilgiler

⁶⁸⁹ Erkutun, s. XXXIV.

⁶⁹⁰ Erkutun, s. XXXIV.

⁶⁹¹ Erkutun, s. XXXV.

⁶⁹² Beydilli, "Yusuf Ziya Paşa", XLIV, s. 34.

⁶⁹³ Erkutun, s. XIX.

⁶⁹⁴ Erkutun, s. XXXVI

içerdiğinden olayı anlamak ve kavramak açısından tarihçiler için oldukça önemli bir kaynaktır

SONUÇ

XVIII. ve XIX yüzyıllar Osmanlı Devleti'nin en sancılı dönemlerindendir. Bu dönemde yaşanan askeri, siyasi ve idari olayların ve dış ilişkilerin anlaşılabilmesi, bunlara yön veren devlet adamlarının biyografilerinin ortaya konmasıyla mümkündür. III. Selim, IV. Mustafa ve II. Mahmud dönemlerinde pek çok siyasi ve askeri olay yaşanmıştır. Yaşanan hadiseler hem Osmanlı Devleti'nin hem de diğer devletlerin siyasetini etkilemiştir. Dönemi iyi anlayabilmek için olaylara yön veren devlet adamlarının faaliyetleri hakkında bilgi edinmek gerekir. Dönemin önemli devlet adamlarından biri bu anlamda Yusuf Ziya Paşa'dır.

Yusuf Ziya Paşa, devlet hizmetine I. Abdülhamit zamanında girmiş ve Halil Hamit Paşa'nın sadrazamlığı sırasında yükselmiştir. Maden-i Hümayun emniyeti sırasında devlete önemli hizmetlerde bulunmuştur. Bir taraftan madenleri verimli bir şekilde işleterek hazineye gelir sağlarken, diğer taraftan idaresi altındaki bölgede iyi bir yönetim sergilemiştir. Bölgedeki eşkıya ve haramileri bertaraf ederek asayişini temin etmiştir. Yine Diyarbakır, Erzurum ve Trabzon vilayetlerindeki valiliği sırasında asayişini temin ederek iyi bir idare sağlayan Yusuf Ziya Paşa, doğu sınırlarının muhafazasında da önemli hizmetler sağlamıştır.

Anadolu'nun doğusundaki vilayetlerde başarılı bir idare sergileyen Yusuf Ziya Paşa, devlet emirlerini dinlemeyip isyan eden asi ve paşaların üzerine de gönderilmiştir. Özellikle Tepedelenli Ali Paşa, Paspanoğlu Osman ve Tayyar Mahmut Paşa gibi asi ayan ve paşalara karşı yapılan mücadelede yer almıştır.

Şüphesiz ki Yusuf Ziya Paşa'nın en önemli hizmeti üstlendiği sadrazamlık vazifesidir. Paşa, Fransa'nın 1798 yılında Napolyon öncülüğünde Osmanlı toprağı olan Mısır'ı işgal ettiği sırada Erzurum valisiydi. Fransa'ya karşı savaşı yürütebilecek bir komutan düşünüldüğünde III. Selim'in tercih ettiği komutan Yusuf Ziya Paşa olmuştur. Fransa'ya karşı Osmanlı ordusunu tertip etmek göreviyle sadarete getirilen Paşa, kısa sürede hazırlıklarını yaparak orduyu Mısır üzerine harekete geçirmiştir. Bir taraftan toplanan ordu sadrazam ve serasker olan Yusuf Ziya Paşa'nın komutasında Anadolu içlerinden Mısır'da doğru ilerlerken, diğer taraftan Anadolu'nun çeşitli yerlerindeki ayan ve mutasarrıflar askerleriyle orduya katılıyordu. Yolda Cabbarzade, Rişvanzade ve Bayezidzade gibi ayan ve aşiret kuvvetleri orduya katılmıştır. Kara ordusu Mısır'a doğru ilerlerken Paspanoğlu isyanını bastırmak göreviyle Rumeli'de bulunan Kaptan-ı

Derya Küçük Hüseyin Paşa'ya da emrindeki askerlerle donanmaya katılıp Mısır'a gitme emri verilmiştir. Yusuf Ziya Paşa'nın tertip ettiği Osmanlı ordusu karadan ve denizden Mısır'a ulaşmıştır. Mısır'daki savaş Osmanlı Devleti'nin müttefikleri Rusya ve İngiltere'nin katılımıyla Fransa'nın yenilgisiyle sonuçlanmıştır. Osmanlı ordusu Paşa'nın komutasında Anadolu üzerinden İstanbul'a dönmüştür.

Savaş sonrası imzalanan antlaşmalarda ve Fransa'nın Mısır'dan tahliyesinde etkili olan Paşa, Mısır'ın kurtarılmasından sonra bir süre daha sadaret görevini sürdürmüştür. Sadrazamlığı bıraktıktan sonra çeşitli eyaletlerde valilik ve Şark Seraskerliği hizmetlerinde bulunmuştur. Şark Seraskerliği görevi sırasında Doğu Anadolu ve Karadeniz bölgelerinde asayişini temin ettiği gibi Rusya'nın Anadolu'ya yönelik saldırılarını bertaraf ederek doğu sınırlarını muhafaza etmiştir.

Halep valisiyken, 1806-1812 Osmanlı-Rus Savaşı'nın devam ettiği bir sırada Paşa, 1809'da ikinci kez sadaret makamına getirilmiştir. Bu savaşta Osmanlı orduları pek başarı sağlayamamış ve Paşa sadareten azledilmiştir. Savaş sırasında Yusuf Ziya Paşa'nın Rus komutan General Kmaniske ile savaşta mektuplaşması oldukça önemlidir. Bu mektuplaşma Yusuf Ziya Paşa'nın diplomasi yönünü de ortaya koymaktadır.

Yine Yusuf Ziya Paşa, özellikle Güneydoğu ve Doğu Anadolu'daki faaliyetleri sayesinde buralarda iyi tanınmış ve önemli eserler bırakmıştır. Maden emniyeti sırasında çalıştığı bölgelerde cami, çeşme gibi halkın ihtiyaç duyduğu yapılar da inşa ettirmiştir. Keban'da yaptırdığı Yusuf Ziya Paşa Külliyesi dönemin en önemli yapılarından biriydi. Paşa, inşa ettirdiği yapılarla beraber yazılı eser de bırakmıştır. Darendeli İzzet Hasan Efendi'ye yazdırdığı Ziyaname adlı eser, Napolyon'un Mısır'ı işgali ve Osmanlı Devleti'nin işgale karşı gösterdiği mücadeleyi detaylarıyla aktaran önemli bir eserdir.

Yusuf Ziya Paşa, 1815 yılında Eğriboz, Karlılı ve Sakız muhafızlığı yapmış, 1819 da vefat etmiş ve Sakız'da Şeyh İlyas Efendi türbesine gömülmüştür.

KAYNAKÇA

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Osmanlı Arşivi Kaynakları (BOA)

Cevdet-i Askeriye, C.AS, 624/26349.

C.AS. 0034/1533.

Cevdet-i Darphane, C.DRB, 65/3222.

C.DRB, 19/906.

C.DRB, 60/2992.

Cevdet-i Hariciye, C.HR, 41/2030.

C.HR, 41/2013.

Hatt-ı Hümayunlar, 228/12706.

HAT,1410/57268.

HAT, 1456/1209.

HAT, 565/27729.

HAT, 208/11083.

HAT, 242/13606.

HAT, 241/13557.

HAT, 137/5650.

HAT, 242/13586

HAT, 103/4051.

HAT, 103/4053.

HAT, 102/4044.

HAT, 178/7859.

HAT, 178/7864.

HAT, 107/4246.

HAT, 120, 4890.

HAT, 145/6116,

HAT, 121/4947.

HAT,161/6710.

HAT, 1356/53121

HAT, 107/4255.

HAT, 108/4289.

HAT, 162/6723.

HAT, 1358/5334.
HAT, 1355/5304.
HAT, 966/41304.
HAT,143/5965.
HAT, 135 6/53121.
HAT, 475/23253.
HAT,107/4246.
HAT, 481/23566.
HAT, 1000/42005.
HAT, 1006/42236.
HAT, 977/41530.
HAT, 502, 24629.
HAT, 630/31132.
HAT, 630/31160.
HAT, 500/24505.
HAT, 630/31141.
HAT, 504/24802.
HAT, 475/23253.
HAT, 1468/22.
HAT, 63/2753.

Kaynak ve Araştırma Eserler

Ahmed Cevdet Paşa, Tarihi Cevdet, Cilt VI, VII, VIII, IX, 2. Baskı, Matbaa-i Amire, Dersaadet, 1309.

Akbayar, Nuri, Osmanlı Yer Adları Sözlüğü, 2. Baskı, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul 2003.

Akkuş, Mustafa, Halil Hamit Paşa'nın Hayatı Islahatları ve Islahatına Ulemanın Tavrı, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Isparta, 2001.

Arslan, Mehmet, Hadikü'l Vüzera ve Zeyilleri (Osmanlı Sadrazamları), Kitapevi Yay., İstanbul, 2013

Ateş, Abdurrahman, "XVIII. Yüzyıl'ın İkinci Yarısında Osmanlı İran İlişkileri (1774-

- 1779)", Sosyal Bilimler Dergisi,/ Cilt: X, Sayı 3, 2008, (s.65-82).
- Ateş, Abdurrahman, "Ağa Muhammed Han'ın Kafkasya Seferleri ve Osmanlı İran İlişkileri (1795- 1797)", Karadeniz Araştırmaları Dergisi, Yıl 8, Sayı 16, Bahar 2014. (s. 39-56).
- Aksun, Ziya Nur, Osmanlı Tarihi, Ötüken Neşriyat, İstanbul,1994.
- Akyüz, Julide, "Osmanlı Merkez-Taşra ilişkisinde Yerel Hanedanlara Bir Örnek Rişvanzadeler", Kebkeç Dergisi, 2009.
- Aytaç, İsmail, Malatya Türk İslam Dönemi Mimari Eserler, Promant Basın Yay. (Malatya Kitaplığı), İstanbul, 2013
- Aşgın, Sait, Osmanlı Sadrazamları Üzerine Bir İnceleme, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,(Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi), Ankara, 1993.
- Aykut, İbrahim, "Tokat'da Medfun Osmanlı Valileri", Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırma Dergisi, Sayı 22, Erzurum, 2003.
- Beşirli, Mehmet, "Napolyon Bonapart'ın Mısır İşgali Süresince Sivas Kazası'ndan Asker Talebi ve İhtiyaçların Karşılanması", Osmanlı Dönemi'nde Sivas Sempozyumu Bildirileri, Sivas Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yay., Cilt 1, Sivas, 2007.
- Beşirli, Mehmet, "Tokat Bakır Kalhanesi'nin Yönetimi (1793-1853)", Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 14, Sayı 1, Elazığ, (s.229-253).
- Beşirli, Mehmet, "Sivas Eyalet Valilerinin Bir Eşkîya Önleme Metodu Olarak "Devre Çıkma" Uygulaması ve Ortaya Çıkan Sorunlar(1768-1802)", Osmanlı'dan Günümüze Eşkîyalık ve Terör, İlk Adım Belediyesi ve Sosyal İşler Müdürlüğü, 2. Baskı Samsun, 2017.
- Beydilli, Kemal, Osmanlı'da İmamlar Bir İmanın Günlüğü, Altın Matbaacılık, İstanbul, 2000.
- Beydilli, Kemal, "Yusuf Ziya Paşa", DİA, İstanbul, 2013, Cilt XLIV, s.34-37.
- Beydilli, Kemal, "Selim III", DİA, İstanbul, 2009, Cilt XXXVI, s. 420-425.
- Beydilli, Kemal, "Pasbanoğlu Osman ", İstanbul, 2007, Cilt XXXIV, s.208-210.
- Beydilli, Kemal "Seyyid Ali Efendi", DİA, İstanbul, 2009, Cilt XXXVII, s. 45-47.
- Beydilli, Kemal, "İgnatios Mouradgea D'ohsson (Muradcan Tosunyan)", Tarih Dergisi,1984, Sayı 34, (s. 247-314).

- Beyhan, Mehmet Ali, Cabi Tarihi (Tarih-i Sultan Selim-i Salih ve Mahmud-ı Sani), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi) İstanbul, 1992
- Bişgin, Osman Nihat, Seyyid Ali Efendi'nin Fransa Sefareti (1797-1802), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2016.
- Büyükkara, Mehmet Ali, "Vehhabiler", DİA, İstanbul, 2012, Cilt XLII, s. 492-494.
- Çelik, Yüksel, "Serasker", DİA, İstanbul, 2009, Cilt XXXVI, s.547-549.
- Çelik, Yüksel, Hüsrev Mehmet Paşa Siyasi Hayatı ve Askeri Faaliyetleri(1755-1855), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi) İstanbul, 2005.
- Çelik, Kürşat "Keban'da Yusuf Ziya Paşa Külliyesi Vakfı", Fırat Üniversitesi Harput Araştırmaları Dergisi, Cilt 1, Sayı 1, Elazığ, 2014.
- Çelik, Kürşat, Hafız Mustafa Paşa Vakfiyesi, Turkish Studies – International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 9/4 Spring 2014, p. 1261-1272, Ankara, Türkiye.
- Çobanoğlu, Ahmet Vefa, "Yusuf Ziya Paşa Külliyesi", DİA, İstanbul, 2013, Cilt XLIV, s.37-38.
- Çolak, Kamil, "Mısır'ın Fransızlar Tarafından İşgali ve Tahliyesi (1798-1801)", Sakarya Üniversitesi Fen Edebiyat Dergisi, 2008, (s.141-156).
- Danişmend, İsmail Hami, İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi, Türkiye Yayınevi, Cilt IV, İstanbul, 1972.
- Develioğlu, Ferit, Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lugat, Aydın Kitapevi, Baskı 28, Ankara, 2011.
- Driault, Edouard, Napoleon'un Şark Siyaseti, Çev. Selma Günaydın, TTK Yay., Ankara, 2013.
- Efe, Ayla, "Silistre Eyaletinde Osmanlı- Rus Savaşları Küçük Kaynarcadan Berline", Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırmaları ve Uygulama Merkezi Dergisi, Cilt: 19, Sayı 19, (s.1-36).
- Emecen, Feridun, "Cezzar Ahmet Paşa", DİA, İstanbul, 1993, Cilt VII, s.516-518.
- Eroğlu, Cengiz, Murat Babuçoğlu ve Orhan Özdil, "Osmanlı Vilayet Salnamelerinde Bağdat", Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi Yay., Ankara, 2012.

- Eroğlu, Cengiz, Murat Babuçoğlu ve Mehmet Köçer, Osmanlı Vilayet Salnamelerinde Halep, Global Stratejik Enstitüsü Yay., Ankara, 2007.
- Erkutun, M. İlknur, Ziyaname, Kitapevi Yayınları, İstanbul, 2009.
- Göyünç, Nejat, “ Küçük Hüseyin Paşa”, DİA, İstanbul, 1999, Cilt XIX, s. 6-8.
- Göyünç, Nejat, “Kaptan-ı Derya Küçük Hüseyin Paşa”, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi, C. II, Sayı 3-4, Eylül 1950- Mart 1951, İstanbul 1952, (s. 35-51).
- Göngür, Hilal, “ Mısır”, DİA, Ankara, 2004, Cilt XXIX, s. 584-586.
- Gümüş, Özdemir, Napolyon’un Mısır’ı İşgali Sırasında Osmanlı Topraklarındaki Fransızlar, Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmaları Dergisi, 2013, Sayı 9, (s.249-278.)
- Halaçoğlu, Ahmet, “Elazığ”, DİA, İstanbul, 1994, Cilt X, s. 552-554.
- Halaçoğlu, Yusuf, “Osmanlı Dönemi’nde Bağdat”, DİA, İstanbul, 1991, Cilt IV, s.433-437.
- Irmak Sadi ve Behçet Kemal Çağlar, Cevdet Paşa Tarihinden Seçmeler II, Milli Eğitim Bakanlığı Yay. İstanbul, 1994.
- İnbaşı, Mehmet, “XVIII. Yüzyılın İkinci Yarısında Çıldır Eyaleti ve İdarecileri”, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı 7, 2016.
- İzğöer, Ahmet Zeki (Ed.), Diyarbakır Şer’iyye Sicilleri Amid Mahkemesi, Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yay., Cilt 7. Diyarbakır, 2015.
- Karta, Nurullah, “Sultan III. Selim döneminde Osmanlı İmparatorluğunun Ekonomik Durumu ve alınana tedbirler”, Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı 6, Ekim 2014.
- Karal, Enver Ziya, Osmanlı Tarihi (Nizam-ı Cedit ve Tanzimat Devirleri 1789-1856) , TTK. Yay., Cilt V, Ankara, 1994.
- Karal, Enver Ziya, Selim III’ün Hattı Hümayunları (Nizam- Cedit 1789-1807),TTK. Yay., Ankara, 1988.
- Karal, Enver Ziya, Selim III’ün Hattı Hümayunları, TTK. Yay., Ankara, 1942
- Karal, Enver Ziya, Mısır Fransa ve Osmanlı İmparatorluğu(1797-1802), İstanbul Üniversitesi Yay., İstanbul, 1993.
- Kaya Mehmet, “XIX. Yüzyılda İzmit (Kocaili) Sancağının Demografik Durumu ve İskân Siyaseti”, Tarih Araştırmaları Dergisi, C. 26, Sayı 41, 2007, (s. 60-80).

- Kurat, Akdes Nimet, Türkiye ve Rusya, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1990.
- Kurt, Yılmaz, Netayicü'l Vuku'at, Birleşik Yayınevi, Ankara, 2008.
- Lewis, Bernard Modern Türkiye'nin Doğuşu, Çev. Boğaç Babür Tuna, Arkadaş Yayınevi, Ankara, 2009.
- Masters, Bruce, "Halep", DİA, İstanbul, 1993, Cilt XV, s.244-247.
- Mert, Özcan, "Canikli Hacı Ali Paşa Ailesi", DİA, Cilt VII, İstanbul, 1993, s.151-154.
- Özcan, Abdulkadir, "Deli", DİA, İstanbul, 1994, Cilt IX, s. 132-135.
- Özcan, Selim, "XVIII. Yüzyılda Canik (Samsun) Sancağında Eşkıyalık Hareketler", Osmanlı'dan Günümüze Eşkıyalık ve Terör, İlk Adım Belediyesi ve Sosyal İşler Müdürlüğü, 2. Baskı Samsun, 2017.
- Özçelik, İsmail, "Osmanlı-İran ve Rus ilişkileri Bağlamında Penah Ali Han ve İbrahim Halil Han Döneminde Karabağ Hanlığı", Tarih ve Kültür Ekseninde Orta Aras Havzası, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara, 2018.
- Özkan, Selim Hilmi "Şad Kaptanlığı'nın Kuruluşu ve Basra'nın Stratejik Önemi", Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 20, Sayı 1, Afyon, 2018.
- Özkaya, Yücel, Osmanlı İmparatorluğunda Dağlı İsyanları (1791-1808) Ankara Üniversitesi Dil Tarih-Coğrafya Fakültesi Yay., Ankara, 1983.
- Öztürk, Necdet, Osmanlı Tarihçileri(İmparatorluk Tarihinin Kalemli Muhafızları), Bilge Kültür Sanat Yay., İstanbul 2015.
- Öztuna Yılmaz, Osmanlı Devleti Tarihi, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2006.
- Saydam, Abdullah, "Trabzon'un İdari Yapısı ve Yenileşme Zarureti (1793-1851", Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırmaları ve Uygulama Merkezi Dergisi, 2006, (s. 285-317)
- Sarıkaya, Hüseyin, Mehâsinü'l – Âsâr ve Hakâ' iku'l- Ahbâr, (Osmanlı Tarihi 1209-1219/ 1794-1805, Çamlıca Yay. İstanbul, 2007.
- Sezer, Hamiyet, Tepedelenli Ali Paşa İsyanı, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara,1995.
- Sezen, Tahir, Osmanlı Yer Adları(Alfabetik Sırayla), Başbakanlık Osmanlı Arşivleri Yay., Ankara, 2006.
- Söylemez, Faruk, Osmanlı Devletinde Aşiret Yönetimi Rışvan Aşireti Örneği, Kitapevi Yayınları, İstanbul, 2011.

- Süreyya, Mehmet, Sicil-i Osmani (Osmanlı Ünlüleri), Tarih Vakfı Yurt Yay., Cilt V, İstanbul, 1996.
- Şancı, Fuat, “Keban’da Yusuf Paşa Külliyesi,” Darende İlahiyat Fakültesi Araştırma Dergisi, C:1, Sayı 1, s. 211.
- Şentürk, Nazır, Babıali ve Sadrazamları, Doğan Kitap, İstanbul, 2007.
- Şimşek, Ali Rıza, Osmanlı Ordusunda 18 ve 19 Yüzyılda Yapılan İslahat Çalışmaları Ve Bu Çalışmalarda Yabancı Uzmanların Rolü, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya, 2006.
- Şimşek, Kamuran, “Tarih-i Cevdet’e Göre Napolyon”, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı 14, Denizli, 2014, (s. 85-93).
- Taş, Kibar, Tunceli (Dersim) Yöresinde Aşiretler ve Sosyo Kültürel Yapıları, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Ankara 2012.
- Toprak, Seydi Vakkas, Nuri Tarihi (Metin İnceleme), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi) İstanbul, 2013.
- Toprak, Seydi Vakkas, “Osmanlı Devleti Hizmetinde Bir Aşiret ve Aşiret Lideri Rişvanzade Seyyid Abdurrahman Paşa”, Tarih Dergisi, Sayı 58 (2013/2), İstanbul, 2013, (s.65-85).
- Toprak, Seydi Vakkas, “Çıldır Valisi Mehmet Şerif Paşa’nın Aras Havzası’ndaki Faaliyetleri”, Tarih ve Kültür Ekseninde Orta Aras Havzası, Atatürk Araştırma Merkezi Yay.. Ankara 2018.
- Toskoy, Cemal, “Yusuf Ziyaeddin Paşa”, Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi, Yapı kredi Kültür Sanat Yapımcılık, Cilt II, İstanbul, 2008.
- Tızlak, Fahrettin, Osmanlı öneminde Keban-Ergani Yöresinde Madencilik 1775-1850, TTK. Yay., Ankara, 1997.
- Tızlak, Fahrettin, “XVIII. Yüzyıl sonu ile XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Harput Çevresinde Madencilik Faaliyetleri”, Fırat Üniversitesi Harput Uygulama ve Araştırma Merkezi Geçmişten Geleceğe Harput Sempozyumu, Elazığ, Mayıs 2013, (s. 23-25).
- Uçarol, Rıfat, Siyasi Tarih, Filiz Kitapevi Yayınları, İstanbul, 1985.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, Osmanlı Tarihi, Cilt VI/II, TTK. Yay, Ankara, 2007.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, “Nizam-ı Cedit Ricalinden Kadı Abdurrahman Paşa”,

- Belleten Sayı. XXXV, Ankara, 1971,(s. 245-302).
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, Meşhur Rumeli Ayanlarından Tirsinikli İsmail, Yılıkoğlu Süleyman ve Alemdar Mustafa Paşa, TTK Yay.2. Baskı, Ankara, 2010.
- Yavuz, Ali, Vidin Ayanı Pazvantoğlu Osman'ın Faaliyetleri Ve Merkezi Hükümetle İlişkileri, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisan Tezi), Afyonkarahisar, 2010.
- Yenidünya, Süheyla, Mehmet Sait Halet Efendi Hayatı İdari ve Siyasi Faaliyetleri (1760-1822), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul, 2008.
- Yılmazçelik, İbrahim, “Osmanlı Hâkimiyet Sürecinde Diyarbakır Eyalet Valileri (1516-1838)”, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 10, Sayı 1, Elazığ, 2000, (s. 233-287).
- Yılmazçelik, İbrahim, XIX. Yüzyılının İlk Yarısında Diyarbakır(1790-1840), TTK Yay.,2. Baskı, Ankara, 2014.
- Yılmazer, Ziya, Şanizade Tarihi I (Osmanlı Tarihi (1223-1234/ 1808-1821), Çamlıca Basımevi, İstanbul, 2000.
- Yörük, Doğan ve Elvin Valiyev, “Güney Kafkasya’da Osmanlı Hâkimiyeti (1723-1735)”, Selçuklu Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, Güz 2016, Sayı 40, (s.15-28).
- Yüksel, Hasan, Osmanlı Döneminde Keban Ergani Madenleri, Dilek Matbaası, Sivas, 1997.

İNDEKS

A

Ağa Muhammed Han; 29, 30

Ağrıboz; 106

Akka; 1, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 65,66,

Anapa; 77, 80, 89, 93

Ariş; 41, 45, 47, 48, 49,50, 52, 65

B

Belbis; 53

C

Cezzar Ahmed Paşa; 1, 36, 39, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 65, 66, 67, 69

Cabbarzade Süleyman Bey; 28, 40,74, 75,81, 94

Cabbarzade Kara Osman; 27,

Ç

Çarhacı Ali Paşa; 74, 103, 104, 105

Çarhacı Sururi Paşa; 95, 96, 98, 100

Çermiki Seyfullah Bey; 18

Çıldır; 2, 11,22, 29,33 34, 87, 88, 89,90, 105

D

Debbağzade Mustafa Efendi; 60

Diyarbakir; 2,11, 15,17, 21, 22, 23, 24, 31, 34, 77, 82, 90, 92, 104, 105, 113, 114, 116

Dimyat; 37, 44,54, 57,71

Ebukır; 5, 36, 41, 42, 44, 45, 46, 49, 56, 67

Eğriboz; 14, 106, 107, 108, 112,117

El Ariş Sözleşmesi; 49, 52

Erzurum; 1, 2, 10, 11, 13, 17, 22, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 38, 77, 78, 79, 80, 81, 87, 88, 89, 92, 109, 111, 116

Ergani; 2,12, 14,15, 17, 18, 20, 22, 23, 40, 113

F

Fokşan; 6

H

Halil Hamit Paşa; 10, 11, 14,15, 116

Heliopolis; 51, 52, 53

Hısnımansur; 19, 30, 104

Hüsrev Paşa; 54, 55, 60, 61, 70, 71, 95, 96, 97, 100, 101

K

Kahire; 43, 50, 52, 54, 55, 57, 59,60, 61,70, 71

Kahire Tahliye Sözleşmesi; 55

Kaptan-ı Derya Küçük Hüseyin Paşa; 7, 26, 38,39, 54, 55, 57, 59, 60, 76, 117

Karlili; 106, 117

Kamenski; 99, 100,101, 102

Keban; 2, 10, 11, 12, 14, 15, 16, 18, 20, 21, 22, 23, 31, 32, 38, 93, 108, 109, 111, 112, 113, 117,

Kleber; 45, 46, 47, 48, 49,50, 51, 52

Köse Mustafa Paşa; 39, 44, 45, 46, 48, 67

Küçük Süleyman Paşa; 83, 84, 85, 86, 92, 104

S

Sebastiyani; 84, 85, 92,

Seyyid Abdurrahman Paşa; 19, 20,35, 36,70, 105, 106

Seyyid Ali Efendi; 9, 35, 36, 52, 53, 61, 63, 95

Sidney Smith; 47, 51

Silistre; 26, 27, 51, 89, 95, 96, 97, 98, 99

Sohumkale; 79

Ş

ŞarkikaraShisar; 28, 78

İ

İzbandit; 107

İznikmid; 40

P

Paspanoğlu Osman; 25, 26, 27, 28, 73, 74, 116

Paris Anlaşması; 63, 64

R

Rahmaniyye; 44, 54

Rakka; 17, 31

Reşid; 13, 37,49, 54,56

Rişvanzadeler; 19,20, 30, 40,69, 80, 104,116

Ruşçuk; 26, 27, 95, 96, 98,101

T

Talleyrand; 36, 52, 63

Tayyar Mahmud Paşa; 2, 77, 78, 79, 80,81, 92, 93, 116

Tepedelenli Ali Paşa; 7, 26, 73, 74, 98, 107, 116

Trabzon; 2,3, 11, 13, 22, 25, 28, 32, 33, 77, 78

Tutrakan; 95

N

Napolyon Bonaparte; 35,36, 37, 59, 80

M

Maden-i Hümayun; 1, 2, 10, 11, 12, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 24,25, 30, 31, 38, 76, 93, 106, 107, 114, 116, 119

Mehmet Şerif Paşa; 33, 34, 90, 91

Müneyyer; 53

V

Vehhabiler;72, 73, 76, 85, 86

Vidin; 25, 26, 27, 28, 73, 74,

Y

Yafa; 41, 43, 44, 48, 49, 52, 53, 56, 58, 67, 68, 69

Yeğen Mehmet Ağa; 10, 14

Yergöğü; 89, 96, 97, 99, 102, 104

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı	Neslihan SANSAR
Uyruğu	T.C.
Doğum Tarihi ve Yeri	20.06.1987/Adıyaman
E-Posta	sansarneslihan190@gmail.com

Eğitim Bilgileri	Okul/Program	Mezuniyet Yılı
Lise	Açık öğretim Lisesi	2010
Üniversite	Adıyaman Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü	2015
Yüksek Lisans	Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı	
Yabancı Dil		İngilizce